

שבוע פרשת דברים

כ"ט תמוז - ו' מנחם-אב ה'תשס"ז (15-21 July 07)

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש



יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה'י' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קו

זת המזמור קאי על הקודם, ואמר המשורר הודו לה' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:
 א הללויה | הודו ליהוה בִּיטוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב מִי יִמְלֵל גְּבוּרֹת יְהוָה יִשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ:
 ג אֲשֶׁר־י שְׁמֵרֵי מִשְׁפָּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכָל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה בְּרִצּוֹן עַמּוֹד פִּקְדוֹנֵי בִישׁוּעַתְּךָ:
 ה לְרֵאוֹת | בְּמִוֹכַת בַּחֲרִידֶיךָ לְשִׁמְחָה בְּשִׂמְחַת גִּוְיָךְ לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלֹתְךָ: ו חֲטֵאֵנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ
 הַעֲוִינוּ הַרְשַׁעְנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרִים | לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רַב חֲסִדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל־יָם
 בַּיַּם־סוּף: ח וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלֹכֶם בְּתַהֲמוֹת
 בַּמַּדְבָּר: י וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנָא וַיִּגְאֹל וַיִּגְאֹל מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיִּכְפּוּ־מִים צָרִיחַם אַחַד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 יב וַיֹּאמִינוּ בִּדְבָרֵי יִשְׁרָיִם תְּהִלָּתוֹ: יג מָה־רָו שָׁכְחוּ מַעֲשֵׂיו לֹא־חָזְרוּ לַעֲצוֹת: יד וַיִּתְאוּוּ תַּאֲוָה בַּמַּדְבָּר
 וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רוּחַ בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
 קְרוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וְאֶתְכֶם עַל־עֵדֶת אֲבִירָם: יח וּתְבַעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לְהַכֶּה
 תְּלַהֲט רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בַּחֲרֵב וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמַּסֶּכֶה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל
 עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם: כב נַפְלְאוֹת בָּאָרֶץ חָם נֹרְאוֹת עַל־יַם־סוּף:
 כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בַּחֲרִיו עַמֶּד בַּפָּרָץ לִפְנֵינוּ לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאָסוּ
 בָּאָרֶץ חֲמֻדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאֹהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יָדוֹ לָהֶם
 לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמַּדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בָּאֲרָצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרִץ־בָּם מַגְפָּה: ל וַיַּעֲמֵד פִּינָחָס וַיַּפְלֵל וַתַּעֲצֵר הַמַּגְפָּה:
 לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
 לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטֹא בְּשַׁפְּתָיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
 לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצִבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לו וַיִּזְבְּחוּ
 אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לְשָׂרִים: לה וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצִבֵי כְנָעַן
 וַתַּחֲנַף הָאָרֶץ בְּדָמַיִם: לט וַיִּטְמְאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחַר־אֵף יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיִּתְעַב
 אֶת־נַחֲלָתוֹ: מא וַיִּתְנַם בַּיַּד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׂנֵאִיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְּנְעוּ תַּחַת יָדָם:
 מג פְּעָמַיִם רַבּוֹת יִצְלִיחַ וְהָמָּה יִמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם: מד וַיִּרְא בְּצָר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם:
 מה וַיִּזְכַּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחַם כְּרַב חֲסִדּוֹ: מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו |
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קֹדְשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתְהִלָּתְךָ: מח בְּרוּךְ־יְהוָה | אֱלֹהֵי

ישראל מן־העולם | ועד העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסָדָיו: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָר:
 ג וּמֵאֲרֻצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְבִּים מִצְפּוֹן וּמִיָּם: ד תָּעִי בַמִּדְבָּר בְּיִשְׁמוֹן דְרָד עֵיר מוֹשֵׁב
 לֹא מִצְאוֹ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם
 מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עֵיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נַפְשׁ שִׁקְקָה וְנַפְשׁ רַעֲבָה מִלֵּא־טוֹב: י יֵשְׁבֵי חֹשֶׁךְ
 וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֵנִי וּבְרוּל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּיֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמַל לֶבָם
 כְּשָׁלוּ וְאִין עוֹר: יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ
 וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁבַר דְּלֹתוֹת
 נַחֲשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוּל גִּדְעָ: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פְּשַׁעַם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יתְעַנּוּ: יח כִּל־אֶכֶל תִּתְעַב
 נַפְשָׁם וַיִּגְיֵעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח
 דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ
 זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בְּמַיִם רַבִּים: כד הִמָּה
 רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצְוֹתָהּ: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֵם גְּלוּיֹ: כו יַעֲלוּ
 שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרַעַה תִּתְמוּגַג: כז יִחוּגּוּ וַיִּנְעוּ בַשָּׁבַר וְכֹל־חֲכֵמָתָם תִּתְבַּלַּע:
 כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יִקַּם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיִּחַשּׁוּ גְלוּיָהֶם:
 ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנְחַם אֶל־מְחוּז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסָדָיו וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 לב וַיְרוֹמְמוּהוּ בְקִהֵל עַם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלֹלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם
 לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנִים־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
 לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֵׁב שָׁם רַעֲבִים וַיְכַוְּנוּ עֵיר מוֹשֵׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְּרָמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבָהֶמְתֶּם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רַעַה
 וַיִּגּוּן: מ שִׁפְךָ בּוֹז עַל־גְּדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מַעֲוֵי וַיִּשֶׁם כְּצֹאֵן
 מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְבַּוְּנוּ
 חֲסָדֵי יְהוָה:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ו ק"ז ב
- ב) מאמר ד"ה ציון במשפט תפדה וגו' ש"פ דברים, שבת חזון, ד' מנחם-אב ה'תשל"ו ה
- ג) משיחות ש"פ דברים, שבת חזון ה'תש"נ יב
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת דברים יט
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת דברים כב
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת דברים לג
- ז) הלכה יומית לעיון ברמב"ם לה
- ח) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת דברים לז
- ט) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת דברים סט
- י) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת דברים עח
- יא) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן צז
- יב) לקוטי תורה מבואר - ד"ה ציון במשפט תפדה פרק ג צט
- יג) מאמרי אדמו"ר האמצעי - קונטרסים קג
- יד) מאמרי אדמו"ר הצ"צ - דרך מצותיך - שרש מצות התפילה קד
- טו) מאמרי אדמו"ר מהר"ש – והחרים תרל"א קה
- טז) מאמרי אדמו"ר הרש"ב – קונטרס ומעין קו
- יז) ספר המאמרים - תרצ"ב קו
- יח) לקוטי דיבורים קז
- יט) רשימת המאסר קט
- כ) ביאורים לפרקי אבות פרק ג קיב
- כא) הלכות בית הבחירה קיג
- כב) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת דברים קיז



בס"ד. ש"פ דברים, שבת חזון, ד' מנחם-אב ה'תשל"ו*

ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה¹, ומביא אדמו"ר הזקן בלקו"ת ד"ה זה: בתחלתו מ"ש³ והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום, שזה קאי על כל יום, כי בכל יום יהיו בעיניך כחדשים⁴. ומבאר⁵, שבכדי לבוא לזה (שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים), הוא ע"י ההתבוננות בפסוק זה גופא – והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום. דהתהוות כל העולמות היא ממדת המלכות שהיא רק הארה בלבד, וע"י קיום המצוות בעוה"ז הוא המשכת העצמות. דזהו אשר אנכי מצוך היום, אנכי מי שאנכי⁶. ולכן יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא⁷, כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה⁸, זיו בלבד, וע"י תשובה ומעשים טובים בעוה"ז הוא המשכת העצמות⁹. וזהו אשר אנכי מצוך היום, היום דוקא, היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם¹⁰, דשכר המצוות שבעוה"ב (למחר) הוא רק זיו, וע"י קיום המצוות בעוה"ז, היום לעשותם, ממשיכים העצמות. וע"י ההתבוננות בהענין דאנכי מצוך היום, שע"י קיום המצוות היום (בעוה"ז) נמשך העצמות (אנכי), עי"ז יהיו אצלו המצוות באופן דהיום, שבכל יום יהיו בעיניו כחדשים ממש. וממשיך בהמאמר¹¹, דכל זה הוא כפי שצריך להיות, אבל כשאינו כן, והמרירות והשמחה שלו הם מעניני עוה"ז, אזי, הניצוץ אלקי שבו הוא בגלות בנפשו הבהמית, כרחל לפני גוזזי' נאלמה¹², ועל זה כתיב ציון במשפט תפדה גו' (כדלקמן סעיף ט).

וצריך להבין, דלכאורה, גם כשהמצוות הם כמו דיוטגמא ישנה¹³ בעיניו, אפשר שיקיים אותם בחיות¹⁴, ועד, שזה (קיום התומ"צ) יהי' אצלו העיקר. וממ"ש בהמאמר אבל כשאינו כן כו', משמע לכאורה¹⁵ דכאשר המצוות אינם כחדשים בעיניו אז ודאי שהמרירות והשמחה שלו הם מעניני עוה"ז. וגם צריך להבין מ"ש בהמאמר שבכדי לבוא לבכל יום יהיו בעיניך כחדשים הוא ע"י ההתבוננות בהענין דאנכי מצוך היום, שע"י קיום המצוות בעוה"ז (היום) הוא המשכת העצמות (אנכי), שהוא נעלה הרבה יותר משכר המצוות

וקוצא כלל".

(7) אבות פ"ד מ"ז.

(8) ברכות יז, א.

(9) כ"ה גם בתניא ספ"ד.

(10) עירובין כב, א. וש"נ.

(11) רפ"ג (א, סע"ב).

(12) לשון הכתוב – ישעי' נג, ז. וראה לקו"ת מסעי פה, ד.

פט, ג.

(13) לשון הספרי ופרש"י שבהערה 4.

(14) להעיר משו"ע אדה"ז שם, דכששמע דבר אחד הרבה

פעמים "אינו חביב אצלו כבתחלה", היינו שגם אז הוא חביב

אצלו אלא שאינו כבתחלה.

(15) כי י"ל שזהו עוד ענין.

(* יצא לאור בקונטרס שבת חזון – תשמ"ט, "לקראת ש"ק פ' דברים, שבת חזון, ד' מנחם-אב . . . ר"ח מנ"א, ה'תשמ"ט".

(1) ישעי' א, כז. סיום וחותם הפטורת שבת חזון.

(2) ריש פרשתנו (דברים). וראה הגהות הצ"צ לד"ה זה –

אוה"ת דברים ע' כח ואילך.

(3) ואתחנן ו, ו.

(4) ראה ספרי ופרש"י עה"פ. שו"ע אדה"ז או"ח סי' סא סעיף

ב (וש"נ). ולהעיר, דהגם שהלשון במרו"ל זה הוא כחדשים

(בכ"ף הדמיון) – הכוונה היא שהענין ד"כחדשים" יהי' באמת.

ולהעיר מהלשון בלקו"ת שם (א, ב – נעתק לקמן בפנים)

"כחדשים ממש".

(5) בד"ה הנ"ל ס"ב (א, ב).

(6) לקו"ת שם. וראה לקו"ת פינחס (פ, ב), ד"אנכי מי

שאנכי" "הוא בחי' דלא אתפס בשם ולא אתרמיז בשום אות

בעוה"ב שהוא רק זיו, דלכאורה, מכיון שההנאה (והתענוג) מזיו השכינה בעוה"ב הוא תענוג גדול ביותר¹⁶ [ובפרט שהכוונה בעוה"ב כאן היא לא רק לג"ע אלא גם לעולם התחי'¹⁷, שהגילוי שיהי' בעולם התחי' הוא נעלה הרבה יותר מהגילוי דג"ע¹⁸], הרי גם ע"י ההתבוננות בהעילוי דשכר המצוות (בעוה"ב) יהי' לו חיות גדול בקיום המצוות, ובהמאמר אומר, שבכדי שהמצוות יהיו בעיניו כחדשים ולא כדיוטגמא ישנה צ"ל ההתבוננות דוקא בהענין דאנכי מצוך היום, המעלה דהיום לעשותם שלמעלה מלמחר לקבל שכרם.

(ב) ויובן זה בהקדים שבכדי שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים הוא ע"י גילוי בחינה שלמעלה משינויים. ומכיון שגדר עולם הוא (מקום ו)זמן¹⁹, שזמן הוא שינוי, לכן, בכדי שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים הוא ע"י הגילוי דאוא"ס שלמעלה מהתלבשות בעולמות, אור הסובב²⁰. דהאור המתלבש בעולמות, אור הממלא, הוא בא בצירור מוגבל להחיות את הנבראים לפי ערכם. וכמרוז"ל²¹ מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקב"ה ממלא את עולמו, דכמו שחיות הנפש המתלבש בהגוף הוא לפי אופן אברי הגוף, דבכל אבר החיות הוא לפי ערכו, עד"ז הוא בהחיות דהעולם שנמשך בו אור הממלא (זה שהקב"ה ממלא את עולמו), שהחיות דכל נברא הוא לפי ערכו²². ומזה מובן במכ"ש²³ בנוגע לגדר העולם בכללותו (מקום וזמן), שמצד אור הממלא, א"א שיהי' בהעולם ענין שלמעלה מזמן ומקום. והגם שגם האור שמתלבש בעולם אינו נתפס בגדרי העולם, וכמ"ש²⁴ אין קדוש כהוי' ואיתא בזהר²⁵ כמה קדישין אינון ולית קדוש כהוי', דהחידוש בקדוש הוי' הוא שהגם שהוא מלובש²⁶ בהנבראים²⁷ ומחי' אותם (בפנימיותם) מ"מ הוא קדוש ומובדל מהם ואינו נתפס בהם [וי"ל דזהו פירוש הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו²⁸, דהוא מקומו של עולם קאי על אור הממלא²⁹, שהוא מחי' את העולם, ואעפ"כ אין העולם מקומו, שאינו נתפס בזה³⁰], הנה זה שהאור נשאר בפשיטותו (גם לאחרי שמתלבש

(24) שמואל-א ב, ב.

(25) ח"ג מד, א.

(26) בלקו"ת שה"ש כא, ב (הובא בהמשך תער"ב ח"ב פשע"ז ע' תתיח) "ואע"פ שמהוה את הכל אעפ"כ הוא קדוש ומובדל מהם בבחי' סוכ"ע", אבל בהמשך תער"ב שם (וכ"ה בסה"מ תרס"ד ע' קכה. המשך תרס"ו ע' תקב ואילך. ובכ"מ) שעיקר החידוש ד"אין קדוש כהוי'" הוא באור הקו שבא בהתלבשות. (27) בהמשך תרס"ו שם מדובר בנוגע אור הקו שמתלבש בכלים. אבל בסה"מ תרס"ד והמשך תער"ב שם שכ"ה גם בנוגע להארת הקו שמתלבשת בהנבראים.

(28) ב"ר פס"ח, ט.

(29) ראה ספר החקירה להצ"ע ערך מקום (עה, סע"ב ואילך) ובכ"מ, דלפירוש אדה"ז – מקום הוא בחי' ממכ"ע. ושם (עו, סע"א באופן הא'), שלפי פירוש זה – גם "הוא מקומו של עולם" קאי על ממלא.

(30) וע"פ מ"ש בלקו"ת שה"ש שבהערה 26, דענין אין קדוש כהוי' הוא (גם) באור הסובב, שעם היותו מהוה מ"מ הוא קדוש

(16) ראה בארוכה סהמ"צ להצ"ע בתחלתו (גם) בנוגע התענוג

שבג"ע.

(17) כמ"ש להדיא בהגהות הצ"ע לד"ה זה (אוה"ת פרשתנו ס"ע ל ואילך).

(18) אגה"ק סי"ז. ספהמ"צ להצ"ע יד, ב. ועוד. וראה ד"ה לה"ע תחיית המתים דש"פ אחרי ה'תשמ"ו (לעיל ח"ג ע' רכא ואילך). וש"נ.

(19) שעהיה"א פ"ז (פב, א).

(20) כ"ה גם באוה"ת בחוקתי ע' תרמג. תרנו. אלא שהביאור שם הוא באו"א.

(21) מדרש תהלים מזמור קג. ובברכות י, א: מה הקב"ה מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף.

(22) ראה בארוכה לקו"ת אמור לא, ב. ובכ"מ.

(23) להעיר מזה שגם חיות הכללי שאינו מתמצם לפי אופן אברי הגוף, מ"מ, בנוגע הגדר דכללות הגוף – הוא נעשה חיות בשרי (ראה סה"מ עת"ר ע' יב ואילך. ה'תש"ח ע' 24 ואילך. ועוד).

(בהעולם) הוא בנוגע להאור, אבל בנוגע להעולם, החיות דהעולם המתלבש הוא מדוד ומוגבל בגדרי העולם. ולכן, בכדי שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים (ענין שלמעלה מזמן) הוא ע"י גילוי אור הסובב.

ג) והנה מכיון שגדר העולם הוא מקום וזמן, מובן, דזה שע"י גילוי אור הסובב נמשך בעולם ענין שלמעלה מזמן ומקום הוא שגדרי העולם בטלים מפני הגילוי דאור הבל"ג שלמעלה מהעולם. וע"ד הרצון (דרצון הוא משל על סובב), דזה שהרצון מושל ושולט על האברים שיעשו היפך טבעם הוא מפני שהם בטלים להרצון³¹. ומכיון שהענין דבכל יום יהיו בעיניך כחדשים הוא שיהי' לו חיות בהמצוות (כבדברים חדשים), דחיות הוא פנימי, לכן, הענין דלמעלה מהזמן שמאיר בהאדם (שעי"ז יהיו בעיניך כחדשים) צריך להיות אצלו בפנימיות. ולכן, הנתינת כח על זה שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים הוא זה שאנכי מצוך היום, אנכי מי שאנכי, שלמעלה גם מסובב. והענין הוא, דאור הבל"ג (השרש דאור הסובב), הוא מוגדר בהגדר דבל"ג, ולכן, זה שא"ס להתפשטותו והוא נמצא בגילוי בכל מקום, גם בעוה"ז הגשמי³², הוא מצד זה שהאור הוא א"ס, אבל אין זה שייך להעולם. ושני אופנים בזה. או שבעולם אינו נרגש כלל האור³², או שנרגש בו האור, שע"ז נמשך בו ענין שלמעלה מזמן ומקום, אבל הוא באופן שגדר העולם בטל מפני האור. ובכדי שהגילוי דאור הבל"ג בעולם יהי' בפנימיותו, הוא ע"י העצמות³³ שאינו מוגדר בשום גדר, לא בגדר הגבול ולא בגדר הבל"ג. ולכן, ע"י גילוי כח העצמות, נעשה החיבור דבל"ג וגבול, יחוד סובב וממלא, והגילוי דלמעלה מהזמן (שנמשך מהסובב) בעולם (שחיותו הוא מאור הממלא) הוא בפנימיותו.

ד) ויש להוסיף, דזה שהענין דבכל יום יהיו בעיניך כחדשים הוא ע"י יחוד סובב וממלא הוא לא רק בכדי שהענין דלמעלה מהזמן (סובב) יורגש בהאדם בפנימיות, אלא גם מפני שבהענין דבכל יום כחדשים עצמו ישנם שני ההפכים דלמעלה מהזמן וזמן. שהרי הענין דחדשים (והיוקר והחביבות שבוה) הוא השינוי³⁴, שבתחלה לא הי' הדבר ונתחדש רק עכשיו. וזה שבכל יום הם בעיניו כחדשים הוא שהחידוש (השינוי) הוא באופן תמידי שאינו משתנה. ונמצא דזה שהענין דבכל יום כחדשים הוא ע"י יחוד סובב וממלא הוא לא רק שהגילוי דסובב (דלמעלה מהזמן) נרגש אצלו בפנימיות (שעי"ז יש לו חיות בהמצוות כבדברים חדשים), אלא יתירה מזו, שהזמן עצמו (שמצד אור הממלא) הוא באופן דלמעלה מזמן ושינוי (גילוי הסובב).

ויש לומר, דזה שקיום המצוות צ"ל באופן של כחדשים ממש הוא לא רק בכדי שע"ז יהי' קיום התומ"צ ביותר חיות, אלא ש(גם) ענין זה עצמו (דבכל יום יהיו בעיניך

ומובדל – יש לבאר החידוש ד"אין העולם מקומו" (גם) הפירוש שקאי על סובב.

(31) ראה בארוכה אוה"ת נשא ע' רכה ואילך. המשך תער"ב ח"א פנ"א ואילך. ובכ"מ.

(32) ראה המשך תרס"ו ע' תקא. וראה ד"ה וחזקת והיית לאיש

תשכ"ח ס"ג (לעיל ע' קה). וש"נ.

(33) ראה עד"ז המשך תרס"ו ע' נה.

(34) להעיר גם מאוה"ת ואתחנן ע' קי, שהענין דבכ"י כחדשים

הוא בבחי' ירח, אתר דמשתני.

כחדשים) נוגע לקיום המצוות. כי ענין המצוות הוא שעל ידם נעשה יחוד קוב"ה ושכינתו³⁵, יחוד סובב וממלא³⁵. וכיון שעבודת האדם (אתערותא דלתתא) שעל ידה נעשית ההמשכה (אתערותא דלעילא) צריכה להיות מעין ההמשכה, לכן כשקיום המצוות דהאדם הוא באופן שבכל יום הם בעיניו כחדשים, חיבור דזמן עם למעלה מהזמן, עי"ז מיתוסף בגילוי היחוד דסובב וממלא שנעשה ע"י המצוות.

(ה) והנה שני הענינים דסובב וממלא הם שני השמות דהוי' ואלקים. וכמבואר בכ"מ³⁶ דשם אלקים הוא לא רק המגן ונרתק שמעלים ומסתיר על האור דשם הוי', אלא שגם האור דשם הוי' כמו שנמשך ומתצמצם ע"י שם אלקים להיות מקור לנבראים, שבכללות הוא אור הממלא, נקרא אלקים. וע"פ הידוע³⁷ דזה שהגוף מעלים על הנפש הוא כי שרש הנפש הוא מהוי' ושרש הגוף הוא מאלקים³⁸, ולכן כמו שאלקים מעלים על הוי' כן הגוף מעלים על הנפש, יש לומר, שעד"ז הוא גם בהענין דסובב וממלא [שגם אור הממלא נק' אלקים, כנ"ל], שבכדי שהאדם ידע וירגיש שהעיקר הוא עניני הנשמה ועניני הגוף הם רק טפל, הוא ע"י יחוד סובב וממלא. דבאור הממלא (כמו שהוא מצד עצמו) להיותו מקור לנבראים והנבראים תופסים מקום לגבי', יש תפיסת מקום לעניני הגוף, וע"י היחוד דסובב וממלא, שגם בהאור כמו שנעשה מקור לעולמות מאיר הגילוי דאוא"ס שלמעלה מעולמות, דכולא קמי' כלא חשיב, עי"ז ישנה ההכרה שעניני הגוף הם רק בשביל הנשמה. ועפ"ז יש לבאר מ"ש בלקו"ת דכאשר לא ישנו הענין דבכל יום כחדשים אזי המרירות והתענוג שלו הם מעניני עוה"ז, כי בכדי שיהי' היחוד דסובב וממלא, שע"י עניני עוה"ז אינם תופסים מקום אצלו, הוא ע"י שקיום המצוות שלו הוא באופן דבכל יום כחדשים.

(ו) ועפ"ז יש לבאר השייכות דגלות לשכחה, כמ"ש³⁹ למה לנצח תשכחנו גו', כי סיבת השכחה היא שהידיעה שהיתה אצלו מקודם היתה מוגבלת, ולכן במשך הזמן היא נפסקת⁴⁰. ומזה מובן בענין הזכרון והשכחה (כביכול) למעלה, דענין הזכרון הוא בסובב, דכיון שהוא בל"ג, אין שייך שם הפסק, וענין השכחה הוא במלכות, דמלכות היא שרש הנבראים, ממלא⁴¹. ולכן, כשקיום התומ"צ דהאדם הוא באופן דבכל יום הם כחדשים, שע"י מאיר הגילוי דאור הבל"ג גם באור המוגבל, אין שייך ענין השכחה, אבל כאשר קיום התומ"צ דהאדם הוא בהגבלה, שאז, כשמקיים אותה המצוה בפעם שני' ושלישית אין לו אותו החיות כמו שהי' אצלו בפעם הראשונה, שע"י גורם גם למעלה שבאור המוגבל לא יהי' הגילוי דאור הבל"ג, מזה נמשך ענין השכחה. וכמו שבאדם, כשקיום התומ"צ שלו הוא באופן דהגבלה, משתלשל מזה שהתענוג שלו הוא בעניני עוה"ז, שזה

(35) ראה תניא פמ"א (נז, ב ואילך). המשך תרס"ו שם. ובכ"מ.

(36) המשך תרס"ו ע' רכב. ובכ"מ. וראה גם סהמ"צ להצ"צ סב, א דענין יחוד הוי' ואלקים הוא היחוד דסובב וממלא.

(37) סהמ"צ להצ"צ ה, ב. אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תשלט.

(38) שעהיוה"א פ"ו (פא, רע"א).

(39) איכה ה, כ.

(40) ראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א"פה, ששכחה היא בדוגמת נהרות המכזבים.

(41) ראה בכ"ז אוה"ת שם. וראה גם ס' הליקוטים – דא"ח

צ"צ ערך שכחה בתחלתו. וש"נ.

(התענוג בעניני עוה"ז, גם בתאוות היתר) הוא היפך הקדושה, עד"ז הוא למעלה, דע"י (שז"א (סובב) מסתלק, קוב"ה סליק לעילא⁴², ונשאר רק המלכות (ממלא), זה גורם ירידת המלכות להחיות הקליפות, גלות השכינה.

(ז) ויש לקשר זה עם מ"ש בהפטרה דשבת חזון⁴³ ידע שור קונהו גו' ישראל לא ידע עמי לא התבונן, ופירש האריז"ל⁴⁴ [שהיום הוא ערב יום ההילולא שלו⁴⁵], דשור קאי על העגל שעשו הערב רב במדבר, ע"י שהשליכו הטס שכתב בו משה עלה שור בכדי להעלות ארונו של יוסף⁴⁶. ומבאר, דבטס זה הי' כתוב השם יל"י (שם השני של השם בן ע"ב שמות), שהוא הממונה על כח השור העליון. וזהו ידע שור קונהו גו' ישראל לא ידע גו', שהשור עצמו ידע שהוא משם קדוש, וישראל לא ידע עמי לא התבונן, לא ידעו ולא התבוננו בזה, ואמרו שהעגל עלה מעצמו ולכן טעו אחריו. וזהו שהר"ת של ישראל לא ידע עמי לא התבונן הוא יל"י על"ה, שלא ידעו ולא התבוננו דזה שעל"ה (השור) הוא ע"י שם יל"י, ולכן אמרו שעלה מעצמו.

ויש לומר, דפירוש זה בישראל לא ידע עמי לא התבונן הוא לימוד זכות על ישראל. שהסיבה לזה שטעו אחרי העגל, היתה מפני שלא התבוננו בהענינים (השם יל"י) שלמעלה מהעולם, היינו שגם אז עבדו את הוי', אלא שכיון שאז הי' לפני הציווי דבכל יום יהיו בעיניך כחדשים⁴⁷, לכן היתה עבודתם בהגבלה, שלכן, הגילוי שהאיר להם אז הוא רק האור שמלובש בעולם. ומזה נשתלשל שטעו אחרי העגל⁴⁸. וזהו גם שחטא העגל גרם לשבירת הלוחות שע"ז נעשה האפשרות דשכחת התורה⁴⁹, היינו שגם לאחרי החטא נשאר הקשר שלהם עם התורה, ורק שלימוד התורה שלאחרי שבירת הלוחות הוא בהגבלה שלכן שייך בזה הפסק (שכחה). וע"ז נעשה אפשרות שתהי' אומה ולשון שולטת בהם⁵⁰, כי כשהגילוי הוא רק מבחינת המלכות, יש נתינת מקום לגלות, כנ"ל.

(ח) וזהו מ"ש⁵¹ זכור הוי' מה הי' לנו, ומבאר הצ"צ⁵² דמה הוא שם הוי' (במילוי אלפי"ן בגימטריא מ"ה) ולנו הוא בגימטריא אלקים, ופירוש מה הי' לנו הוא, שהוי' נעשה בבחינת אלקים. ויש לומר, דענין מה הי' לנו בעבודת האדם הוא, דהוי' הוא למעלה

בפרש"י יתרו יט, א "מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו", אבל ביתרו שם נאמר זה בדרך סיפור. ועצ"ע.

(48) להעיר מד"ה וידעת תרנ"ד (סה"מ תרנ"ז ע' נה ואילך) שבכדי שלא יהי' נתינת מקום לע"ז צ"ל הידיעה שהוי' ואלקים כולא חד.

(49) כמארז"ל (עירובין נד, א) אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל.

(50) עירובין שם.

(51) איכה ה, א.

(52) אוה"ת נ"ך ח"ב עה"פ (ע' א'פ).

(42) ראה זהר ח"א רי, א. ח"ג כ, ב. וראה סידור (עם דא"ח) נח, ב ואילך. אוה"ת נ"ך כרך ב ע' א"נ. שם ע' א'נח. סה"ל שם ערך גלות ס"ג (ע' שכג ואילך). וש"נ.

(43) ישע"י א, ג.

(44) בשער הפסוקים עה"פ. ועד"ז הוא בל"ת להאריז"ל עה"פ. ל"ת פ' תשא. ועוד.

(45) ה' מנחם-אב ה'של"ב (שה"ג להחיד"א בערכו. ובכ"מ).

(46) פדר"א פמ"ה. תנחומא תשא יט (וראה ג"כ שם בשלח

ב). פרש"י עה"פ תשא לב, ד. ועוד.

(47) דהפסוק והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום,

שממנו למדים שבכ"י יהיו בעיניך כחדשים – נאמר בפ' ואתחנן.

מהטבע ואלקים בגימטריא הטבע⁵³, שגם כשישנה לאדם הצלחה שלמעלה מהטבע הוא חושב שזה טבע. ויתירה מזו, שלפעמים, ההצלחה שלמעלה מהטבע גורמת לו לחשוב שכחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה⁵⁴ [וע"ד שהי' בעגל, דזה שע"י השם יל"י נעשה עליית השור (ענין שלמעלה מהטבע) הביא אותם לחשוב שעלה מעצמו].

והעצה לזה הוא זכור הוי', שהעבודה תהי' באופן דזכרון, למעלה מהגבלה (בכל יום יהיו בעיניך כחדשים), שע"יז מאיר הגילוי דהוי', אור הסובב גם שלמעלה מהתלבשות. ויש לקשר זה עם פירוש הבעש"ט עה"פ⁵⁵, דמה הי' לנו הוא גילוי מ"ה דהנשמה, כי מ"ה דהנשמה הוא עצם הנשמה שלמעלה מהתלבשות, שקשורה עם הוי' שלמעלה מהתלבשות בעולם, וע"יז באים להעבודה דזכור, עבודה שלמעלה מהגבלה.

ט) וזהו⁵⁶ ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה, שהם ב' דרגות בנשמה. ציון היא דרגת הנשמה שלמעלה מהתלבשות בגוף (מ"ה דנשמה), דבחינה זו אין שייך שתהי' בשבי' בנפש הבהמית, שהמרירות והשמחה שלה יהיו מעניני עוה"ז, ורק שהיא בגלות, שאינה מאירה בגילוי (בהנשמה שבגוף). ושבי' היא דרגת הנשמה שבהתלבשות, דבחינה זו שייך שתהי' בשבי' בנה"ב, שהמרירות והשמחה שלה הם מעניני עוה"ז. ויש לומר, שהוא ע"ד המבואר⁵⁷ בפירוש הכתוב⁵⁸ ותאמר ציון עזבני הוי' ואד' שכחני, דשכחה הוא שיש דבר המשכח ולא רק העדר הזכרון. וזהו עזבני הוי' ואד' שכחני, דבהוי' שהוא אור הסובב שלמעלה מהתלבשות בעולמות אין שייך ענין השכחה ח"ו ורק ענין העזיבה, והוא שבגלותא קוב"ה סליק לעילא ואינו מאיר בגילוי למטה (ע"ד הגלות בבחינת ציון, שאינה מאירה בהנשמה שבגוף⁵⁹), ואד' (מלכות⁶⁰) שבכללות הוא אור הממלא, שייך בו גם ענין השכחה, ירידת המלכות להחיות הקליפות (ע"ד השבי' בדרגת הנשמה שבבחינת התלבשות⁵⁹, שהמרירות והשמחה שלה יכולים להיות מעניני עוה"ז). וזהו⁵⁶ ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה, שהפדי' דבחינת ציון מהדברים המכסים עלי' ומונעים הגילוי שלה בהנשמה שבגוף, הוא ע"י התורה [משפט הוא הלכות התורה, כמו שמתרגם ע"פ⁶¹ כמשפט הראשון כהלכתא קדמייתא], כי התורה היא אור (תורה אור⁶²) ולכן על ידה נעשה הגילוי דבחינת ציון. והפדי' דדרגת הנשמה שבהתלבשות שהיא בשבי' בנה"ב (ושבי') הוא בצדקה, היינו כללות המצוות שנקראו צדקה⁶³, ובפרט ע"י צדקה כפשוטה⁶⁴, דבצדקה כתיב⁶⁵

(58) ישעי' מט, יד.

(59) ראה המשך תרס"ו שם ע' רמו.

(60) שעהיזה"א רפ"ז.

(61) וישב מ, יג.

(62) משלי ו, כג.

(63) לקו"ת פ' ברבות ד"ה ברבות פ' עקב (א, ד) בענין ושבי' בצדקה. וראה תניא פרק לו (מח, ב).

(64) כ"ה בלקו"ת ד"ה ציון בסופו (א, ג).

(65) תהלים קיט, צו.

(53) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. ר"ח שער התשובה

פ"ו ד"ה והמרגיל (קכא, ב). שעהיזה"א רפ"ו. וראה בהנסמן לקמן ע' רסג הערה 76.

(54) ראה עקב ח, יז.

(55) סה"מ אידיש ע' 212.

(56) בהבא לקמן – ראה לקו"ת ד"ה זה ס"ג (א, סע"ב ואילך).

וראה ד"ה זה תשל"ה (לעיל ע' קכה ואילך) וש"נ.

(57) המשך תרס"ו ע' רמג ואילך. וראה שם ע' רמה. וראה גם

אוה"ת עקב ע' תקיד ואילך.

רחבה מצותך מאד, שע"י מצות צדקה נמשך הגילוי דאור הבל"ג⁶⁶, והגילוי הוא גם בהנשמה המלוכשת בגוף⁶⁷, [ועד"ז למעלה – בספירת המלכות שנקראת בשם שכינה על שם⁶⁸ שמתלבשת בתחתונים להחיותם]⁶⁷, ובאופן דהתלבשות. ועי"ז נמשך גם הגילוי דעצם הנשמה ממש, שלמעלה גם מדרגת הנשמה שלמעלה מהתלבשות, וע"ד שנת"ל (סעיף ג) שהיחוד דסובב וממלא הוא ע"י גילוי כח העצמות. וכיון שגם את העולם נתן בלבם של בני האדם⁶⁹, הנה עי"ז נמשך גם בעולם, שהגילוי דלמעלה מהטבע (שנמשך מהסובב) יהי בגילוי גם בהטבע (שנמשך מממלא), ועי"ז יהי גם גילוי העצמות (שמחבר את שניהם), שע"ז תושלם הכוונה דדירה לו ית' בתחתונים⁷⁰, לו לעצמותו⁷¹.

ויהי רצון, שבקרוב ממש תקויים ההבטחה והיעוד ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה, שיעמוד⁷² מלך מבית דוד הוגה בתורה (משפט) ועוסק במצוות (צדקה), וילחום מלחמת ה' וינצח [די"ל שזה שילחום מלחמת ה' הוא ע"י העבודה⁷³ בדרגת הנשמה המלוכשת בגוף, שהעבודה בדרגא זו⁷⁴ היא באופן דמלחמה עם נה"ב], ויבנה מקדש במקומו [שעי"ז יהי הגילוי גם בכל העולם, דהחלונות דביהמ"ק היו שקופים אטומים⁷⁵ שמהם אורה יוצאת לכל העולם]⁷⁶ ויקבץ נדחי ישראל ויתקן את העולם⁷⁷ כולו לעבוד את ה', וכל זה – בקרוב ממש ובעגלא דידן.



66) אגה"ק סי"ז.

67) אגה"ק סוס"ח.

68) ראה גם תניא פמ"א (נז, ב).

69) קהלת ג, יא. וראה לקו"ת במדבר ה, ריש ע"ב.

70) ראה תנחומא נשא טז. בחוקותי ג. ב"ר ספ"ג. במדב"ר

פי"ג, ו. תניא רפ"ו.

71) המשך תרס"ו ס"ע ג. שם ע' תמה. ובכ"מ. – נסמנו לעיל

ח"ב ע' שח הערה 32.

72) רמב"ם הל' מלכים ומלחמותיהן והלכות מלך המשיח

ספי"א.

73) ראה תניא רפ"ז שכל הענינים דלעת"ל תלויים במעשינו

ועבודתינו.

74) משא"כ ע"י העבודה שמצד דרגת הנשמה שלמעלה

מהתלבשות בטלים במילא הרצונות דנה"ב – ראה בארוכה ד"ה

פדה בשלום תשל"ט ס"ג (לעיל ח"ב ע' מ ואילך). וש"נ.

75) מלכים-א ו, ד.

76) ויק"ר פל"א, ז.

77) נוסף על הגילוי בעולם שע"י ביהמ"ק.

בס"ד. משיחות ש"פ דברים, שבת חזון ה'תש"נ.

המקדש דלעתיד" בשבת השלישית ד"תלתא דפורענותא – כיון שהתוכן האמיתי דירידת החורבן (דהתחלתו בשבת הסמוכה לתשעה באב) הוא התחלה ושלב של העלי' דהמקדש דלעתיד.

ג. אבל, ביאור זה אינו מספיק:

כיון שירידה ועלי' כשלעצמם הם הפנייים זמ"ז, ורק מפני שקבע הקב"ה הסדר בעולם שעלי' באה לאחרי ירידה⁸, נעשה הנרח (מצד דבר צדדי לכאורה) בהקדמת הירידה (בשביל העלי') – אין זה שהירידה עצמה היא התחלה ושלב של עלי'.

ועוד וג"ז עיקר – שצריך ביאור בהכלל גופא דירידה צורך עלי', דלכאורה, למה עשה ה' ככה שיהי צורך בירידה בשביל העלי' שלאח"ז, ובנדרוד, שהעלי' דהמקדש דלעתיד אינה יכולה להיות אלא ע"י הקדמת הירידה דחורבן ביהמ"ק, ועד כדי כך, שלכן יאמרו לעתיד לבוא "אודך? ה' כי אנפת ביי"?!

ד. ויובן בהקדם הקשר והשייכות דשבת חזון לפרשת השבוע – ששבת חזון היא לעולם בפרשת "אלה הדברים"¹⁰:

בביאור הדיקו ד"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל" (ולא וידבר משה אל כל ישראל, וכיו"ב) – יש לומר, שבזה מרומז ש"הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל", "משנה תורה", שכולל ד' הספרים שלפניו, כל התורה כולה, צ"ל באופן ד"אלה", מראה באצבעו ואומר אלה, היינו, שלימוד התורה דכאו"א מישראל בכל הזמנים צ"ל באופן שמראה באצבעו ואומר "אלה הדברים אשר דבר משה", כאילו שומע היום ממשה רבינו, ע"ד מארז"ל¹¹ "בכל יום יהיו בעיניך חדשים"¹².

א. ידוע הפירוש ד"שבת חזון" – "לשון מחזה, שמראין לכאו"א המקדש דלעתיד"¹.

וצריך להבין²:

פירוש זה הוא היפך הפירוש הפשוט ד"שבת חזון" – ע"ש התחלת ההפטורה "חזון ישעי", מחזה הנבואה בענינים של היפך הנחמה (כמודגש בכך שההפטורות דג' השבתות ד"בין המצרים" נקראות "תלתא דפורענותא"³, וענין הנחמה מתחיל בשבת שלאח"ז, "שבע דנחמתא"³) – היפך בתכלית מה"מחזה" ש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד", שהרי ראיית ביהמ"ק השלישי היא ראי' בשלימות הנחמה!?

בסגנון אחר קצת: ה"מחזה" ש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד" הי' צ"ל (לכאורה) בזמן ד"שבע דנחמתא", כשנחמנים את בני" על חורבן ביהמ"ק, ואיך זה שדוקא בזמן ד"תלתא דפורענותא", ובשבת השלישית, שממנה נכנסים לשבוע שחל בו תשעה באב⁴ (זמן החורבן)⁵ – "מראין לכאו"א המקדש דלעתיד"?!

ב. והביאור בזה – ע"פ הכלל שירידה היא צורך עלי'⁶:

ירידה (כשלעצמה) – אין לה מקום בעולמו של הקב"ה, דכיון שהקב"ה הוא עצם הטוב, ומטבע הטוב להיטיב⁷, לא יתכן שיהי בעולמו ענין של ירידה, היפך הטוב. ועכצ"ל, שכוונת ותכלית הירידה, היא, כדי שעיי"ז תהי עלי' גדולה ביותר, וכיון שהעיקר בכל דבר היא הכוונה והתכלית, נמצא, שמהותה של הירידה היא – העלי' שבאה על ידה, היינו, שהירידה עצמה היא התחלה ושלב של העלי'.

וענין זה מודגש גם בה"מחזה" ש"מראין לכאו"א

(1) אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'צג – בשוה"ג.

(2) בהבא לקמן – ראה גם סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 608 ואילך.

(3) טושו"ע או"ח סו"ס תכח.

(4) ודיני האבילות בשבוע שחל בו תשעה באב* חמורים יותר משאר ימי ג' השבועות והימים שמר"ח אב (טושו"ע או"ח סתקנ"א ס"ג ואילך).

(5) ובהדגשה יתירה בקביעות שנה זו – שמוצאי שבת חל בשבעה באב*, שבו נכנסו נכרים להיכל (תענית כט, א).

(6) כמשנ"ת בארוכה בהתוועדות שלפנ"ז (קונטרס משיחות ש"פ מטו"מ ס"ב ואילך).

(7) ד"ה אתה אחד לאדהאמ"צ (קה"ת תשכ"ה) ע' ד. וראה לקו"ש

חכ"ד ע' 334 בהערה. וש"נ.

(8) בעלי' שלא בערך דוקא, כי, עלי' שבערך אפשרית גם ללא הקדמת ירידה, כהסדר בכל עניני קדושה ש"מעלין בקודש" (ראה קונטרס הנ"ל ס"ד).

(9) ישעי' יב, א.

(10) כפי שנקראת בכמה ספרים – "אלה הדברים", ולא "דברים" סתם.

(11) ראה פרש"י יתרו יט, א. עקב יא, יג. תבוא כו, טז. ועוד.

(12) להעיר מההתחלה בלקו"ת דפרשת השבוע (לאחרי הד"ה ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה) – "הנה כתיב והיו הדברים האלה אשר

(* ולהעיר שנקרא שבת שחל בו תשעה באב. אף שפשוטו כאן – שבוע.

(* בסמיכות הכי אפשרית לשבעה באב, כי שבעה באב אינו חל ביום השבת, כהסימן א"ת (ביום א' דפסח חל תשעה באב), ולא בד"ו פסח.

והענין בזה:

החידוש דמתן-תורה בכל יום¹³ מודגש בברכת התורה שבהתחלת כל יום – "נותן התורה" לשון הוה¹⁴, שבכל יום נעשה מתן תורה מחדש. והטעם י"ל, ש"בכל יום נעשה האדם ברי' חדשה"¹⁵ (לאחרי שבלילה "מפקיד נשמתו (עיפה) והקב"ה מחזיר לו (חדשה ורגועה)¹⁶), צריך להיות אצלו מתן תורה וקבלת התורה מחדש¹⁷.

ובענין זה נשאלת שאלה (ע"ד השאלה דלעיל בענין ירידה צורך עלי') – למה עשה ה' ככה שבכל יום יהי צורך בנתינת התורה מחדש כיון שנעשה הפסק והיטח הדעת מלימוד התורה ע"י השינה:

כיון ש"אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני'¹⁸, שבריאית האדם כל משך זמן קיומו אינה אלא "לשמש את קוני'" (ע"י לימוד התורה וקיום המצוות) – למה ברא הקב"ה את האדם ("אתם קרויין אדם"¹⁹, ע"ש אדמה לעילוי²⁰) באופן שמזמן לזמן מוכרח לישון²¹, ועד שהסדר הרגיל אצל רובם ככולם של בני-אדם

שישנים בכל יום כמה שעות, ועד "שמונה שעות"²² (כמרומז בפסוק²³ "ישנתי אז (בג'מטריא שמונה) ינוח ליי"²⁴), שעי"ז מוכרח להיות הפסק של כמה שעות²⁵ במילוי תכלית בריאתו לשמש את קונו ע"י לימוד התורה²⁶ וקיום המצוות!?

וזה שאמרו חז"ל²⁷ ש"הנשמה הזו . . . בשעה שאדם ישן היא עולה ושואבת לו חיים מלמעלה"²⁸ – ה"ז הסדר שקבע הקב"ה בבריאת האדם, אבל אין זה מבאר הטעם למה ברא הקב"ה את האדם באופן שנשמתו תצטרך לעלות ולשאוב חיים מלמעלה, הרי בודאי שביכלתו של הקב"ה לברוא את האדם²⁹ באופן שאיבת החיים תהי' בשעה שנשמתו נמצאת בגופו בכל התוקף, בהיותו ער, ללא הפסק של שינה שמסתלק עיקר החיות³⁰ ונשאר רק "קיסטא דחיות"³¹ (והרי נעשה כן בהמשכת החיות ע"י נשימה שהיא ללא הפסק³², בכל רגע ורגע במשך היום והלילה, בין ער ובין ישן³³), ובמילא לא יהי' צורך בהפסק (ובפרט הפסק של כמה שעות) במילוי תכלית בריאתו לשמש את קונו ע"י לימוד התורה וקיום המצוות³⁴.

שיגלו להם עניני תורה בעת השינה, ועד שלפעמים מגלים להם ענינים נעלים יותר שלא היו יכולים להשיג ע"י לימודם ביום (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1026. וש"נ) – הרי, עיקר הענין (והסדר הרגיל) דלימוד התורה הוא היגיעה בלימוד התורה כפשוטו (בשעה שהוא ער), כפשוטו.

- (27) ב"ר פי"ד, ט.
- (28) וראה פרדר"א פי"ב: "אדם שוכב וישן והוא מזונו ורפואתו וחיים לו ומנוחה לו, שנאמר אז ישנתי ינוח ליי", ובפי' הרד"ל: "לכן מתחדש כח חיי בריאות הגוף אחר השינה כו'".
- (29) ובפרט שבלאה"כ צ"ל חידוש בריאת והתהוות האדם (והבריאה כולה) מאין ואפס המוחלט בכל רגע (כתורת הבעש"ט שנתבארה בהתחלת שעהיוה"א), ולא עוד אלא שהבריאה מאין ליש היא מ"מחותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו, ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש כו' (אגה"ק ס"כ) – הרי בודאי שאין בזה הגבלות כלל.
- (30) ועד ששינה היא אחד מששים במיתה (ברכות נו, ב).
- (31) ראה זח"א פג, א.
- (32) ובלא נשימה – לשעה קלה מת הוא (שיעור שעה קלה זו – ראה נ"כ שו"ע אה"ע סי"ז סל"ב. שו"ת צ"צ לאה"ע סי' סח-ע. שד"ח כללים אות כ' סק"ח).
- (33) ראה ב"ר שם (ובפרש"י): "בשעה שאדם ישן נשמתו מחממת את הגוף שלא יצטנן וימות", ומסיים "ולכן) על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלט לבורא".
- (34) ואף שלאחרי שנברא האדם באופן שזקוק לשינה, "אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו . . . שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא . . . כל מעשיך יהיו לשם שמים . . . בכל דרכיך דעהו" (רמב"ם הל' דעות ספ"ג) – אין זה דומה למעלת העבודה דלימוד התורה וקיום המצוות שהיתה יכולה להיות אצלו בשעות אלו, אילו הי' נברא באופן שלא יהי' זקוק לשינה והי' ער בהם.

אנכי מצוך היום, פי' קאי על כל יום, כי בכל יום יהיו בעיניך כחדשים". ואולי י"ל שבוה מרומז גם הקשר והשייכות להתחלת הפרשה, "אלה הדברים" – כיון ש"אלה" (הדברים) קשור עם הענין דבכל יום יהיו בעיניך חדשים (ככפנים).

- (13) כלומר, החידוש דיום זה לגבי היום שלפניו, נוסף לכך שהלימוד במשך כל השעות והרגעים שביום זה עצמו הוא באופן של חידוש, דכיון ש"כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו", נמצא שברגע זה ממש אומר הקב"ה דברי התורה כמו במעמד הר סיני (ראה תו"א יתרו סז, ב. סח, ג).
- (14) לקו"ת תוריע כג, א. דרושי סוכות פא, ג. ובכ"מ.
- (15) שו"ע אדה"ז או"ח רס"ו.
- (16) שם רס"ד. סמ"ו ס"ו.
- (17) ולכן, לכמה דעות "אם הי' ניעור כל הלילה . . . א"צ לברך (ברכת התורה) כשיאור היום כל זמן שלא הסיח דעתו מללמוד". וגם להדעות שצריך לברך, הי' "כמו שאר ברכות השחר שנהגין לברך אע"פ שלא נתחייב בהן" (שו"ע אדה"ז או"ח סמ"ז ס"ז).
- (18) משנה ובריייתא סוף מס' קידושין. וראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' קפו. וש"נ.
- (19) יבמות סא, רע"א.
- (20) ראה של"ה ג, רע"א. ועוד.
- (21) ועד ש"שבועה שלא אישן ג' ימים מכין אותו וישן לאלתר", כי "נשבע לשוא . . . כנשבע על העמוד של אבן שהוא של זהב, שאף זה נשבע על דבר שאי אפשר" (סוכה נג, א ובפרש"י).
- (22) רמב"ם הל' דיעות פ"ד ה"ה.
- (23) איוב ג, יב.
- (24) מג"א או"ח סרל"ח. ועוד.
- (25) אף שאפילו שעה אחת, גם "שעה" מלשון הפנה ("איין קער"), צריך לנצל כדי לשמש את קונו, ועד שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ז) "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב".
- (26) ואף שמצינו שהעוסקים בלימוד התורה במסירה ונתינה זוכים

(* ועפ"ז יומתק שמדייק להביא הפסוק "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום", אף שדרשת חז"ל "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים"

נעשה האדם "ברי' חדשה" לאחר הפסק שע"י השינה: כאשר עבודת האדם בהשימוש לקונו ע"י לימוד התורה וקיום המצוות היא ללא הפסק המוכרח מצד טבע הבריאה (כמו הפסק דשינה) – לא ניכר בהדגשה כל כך החידוש שבעבודתו, להיותה באופן תמידי. ולא עוד אלא שגם כאשר העבודה ברגע זה היא בהוספה על רגילותו, ה"ה בהמשך אחד (ללא הפסק) לכללות עבודתו התמידית.

ועפ"ז יש לבאר טעם לבריאת האדם באופן שבכל יום צריך לישון ולמחרת נעשה "ברי' חדשה" – כדי להדגיש החידוש שבעבודתו, שאף שמצד טבע הבריאה (כפי שנבאר ע"י הקב"ה) מוכרח להיות הפסק בעבודתו בלימוד התורה וקיום המצוות, מ"מ, כשנעשה "ברי' חדשה", מתחדשת עבודתו בלימוד התורה וקיום המצוות, "בכל יום . . חדשים".

[ויש לומר שמצד מעלת החידוש שנעשה ע"י השינה שייך ענין זה לישראל דוקא, ואעפ"כ, נעשה גם בטבע אוה"ע ההכרח דשינה, כדי שלא תהי' נתינת מקום לומר שיש מעלה לאוה"ע לגבי בניי שאינם זקוקים לשינה⁴⁹].

וכיון שגדר ה"חידוש" כשלעצמו מחייב (ע"פ שכל⁵⁰) הקדמת הפסק, כי ללא הפסק לא שייך חידוש [ואין זה דומה לירידה צורך עלי, שגדר ה"עלי" כשלעצמו אינו מחייב הקדמת הירידה, ואדרבה, ירידה ועלי הם הפכיים זמ"ז], הרי הפסק בעבודתו (מצד טבע הבריאה) הוא חלק מעבודתו לשמש את קונו באופן של חידוש.

הראשון על הטבע כו"י.

(45) וע"ד מארז"ל "מנפשי כרע" (ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד – הובא בתוס' שבת ק"ח, סע"ב. ועוד).

(46) פרק טו.

(47) מלאכי ג, יח.

(48) חגיגה ט, ב.

(49) וע"פ האמור שיש מנלה בענין השינה שע"י נעשה החידוש – נעשה זה גם אצל אוה"ע בשביל ענין הבחירה (ראה סה"מ תרנ"ו ס"ע שיט. ועוד).

(50) ולהעיר, שמצד יכלתו ית', שהוא כל יכול, אפשרית הבריאה באופנים רבים, ושלא ע"פ כללי השכל כו', ועד לאופן של "נמנעות" – "חידוש" ללא הקדמת הפסק. אבל, עלה ברצונו ית' (בבחירתו) החפשית כביכול) ש"כל מה שאפשר להיות ע"פ השכל . . יהי' ע"פ השכל כו"י" (סה"מ תרנ"ח ע' קכ. וראה בארוכה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 134 ואילך), ובודאי – לא באופן של "נמנעות".

ה. ויש לומר הביאור בזה:

תכלית בריאת האדם (גמר ושלימות הבריאה כולה³⁵) היא לפעול עילוי ושלימות בכל הבריאה כולה, דאף שהבריאה ע"י הקב"ה היא באופן ש"וירא אלקים כי טוב"³⁶, מ"מ, "ברא אלקים לעשות"³⁷, "לתקן"³⁸, כדי שיתוסף חידוש ע"י עבודת האדם, שנעשה "שותף להקב"ה במעשה בראשית"³⁹.

וחידוש זה נעשה ע"י קיום התומ"צ, שממשיך קדושה בעולם, ופועל עילוי והרמה בטבע העולם – כלשון חז"ל בנוגע להחידוש דמתן תורה: "תחתונים יעלו לעליונים"⁴⁰, היינו, שמצד בריאתו ע"י הקב"ה ה"ה "תחתון", וע"י שהאדם מקיים תומ"צ ה"ה "עולה לעליונים", ועד לאופן ד"ארים נסי"⁴¹, "כמו הנס על ההרים"⁴², נס והרמה גם לגבי הר"⁴³ (שלמעלה ממקום מישור), ע"ד וברוגמת החידוש שב"נס" לגבי "טבע"⁴⁴.

ועד"ז בעבודת האדם גופא – שלאחרי שמרגיל את עצמו בעבודה מסויימת עד שנעשית אצלו כמו טבע⁴⁵, צריך להוסיף חידוש בעבודתו באופן שלמעלה מרגילותו ("נס"), כמבואר בתניא⁴⁶ בהחילוק שבין "עובד אלקים" ל"אשר לא עבדו"⁴⁷, ש"עובד אלקים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד, ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד"⁴⁸, כי, "זאת הפעם המאה ואחת היתה על הרגילות שהורגל מנעוריו (שבשביל זה צריך האדם "לשנות טבע הרגילות") שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן . . להיות נקרא עובד אלקים".

ו. וענין זה מודגש גם בכללות החידוש ש"בכל יום

(35) שלכן נברא ביום הששי למעשה בראשית "כדי שיכנס לסעודה מיד", "שימצא הכל מוכן" (סנהדרים לח, א ובפרש"י).

(36) בראשית א, יו"ד. ועוד.

(37) שם ב, ג.

(38) ראה ב"ר פי"א, ו ובפרש"י.

(39) ל' חז"ל – שבת ק"ט, רע"ב. וש"נ. וראה לקו"ש ח"י ע' 74 הערה 27. וש"נ.

(40) תנחומא וארא טו. שמו"ד פי"ב, ג. ועוד.

(41) ישע"י מט, כב.

(42) סהמ"צ להצ"צ עג, א (ע"פ לשון הכתוב (שם ל, יז) – "כנס על הגבעה").

(43) כולל גם הר דקדושה, כמו הר המורי, שאף שהיתה בו מעלה יתירה (קדושה) לגבי הארץ כולה (ראה רמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ב), נעשה בו עילוי גדול יותר ע"י עבודתם של ישראל בבניית ביהמ"ק על גבי הר המורי.

(44) ראה כש"ט סרנ"ו: "ענין הנס הוא שנתחדש הדבר בפעם

היא (גם) בפסוקים שלא נאמר בהם הלשון "אלה", כמו: "ביום הזה באו מדבר סיני" (יתרו שם), "והי' אם שמוע תשמעו אל מצוותי אשר אנכי מצוה אתכם היום" (עקב שם).

שניות⁵⁴ לאחר הקדמת הירידה דשבירת לוחות ראשונות⁵⁵).

ונקודת הענין – שבמעמד ומצב של אור וגילוי, שהעבודה היא באופן של עליו תמידית, לא ניכר (כ"כ) החידוש שבעבודת האדם בכח עצמו, שהרי יתכן שעבודתו באופן של עליו תמידית אינה אלא מפני שנמצא במעמד ומצב של אור וגילוי, ולא ידוע איך תהי' עבודתו במעמד ומצב של העדר האור והגילוי; אבל לאחר שיש מעמד ומצב של ירידה, עד לתכלית הירידה שאין למטה ממנה, ואעפ"כ, אינו מתפעל מזה ועובד עבודתו בכל התוקף, אזי מתגלה החידוש שבעבודת האדם בכח עצמו⁵⁶, ועד שעבודתו היא באופן של קביעות ונצחיות (בכל זמן ובכל מצב).

ח. עפ"ז מובן גם בנוגע לשבת חזון – שבשבת השלישית מ"לתא דפורענותא" (השבת שלפני תשעה באב, זמן החורבן) "מראין לכאור"א המקדש דלעתיד": כוונת הירידה דהחורבן בשביל העליו שתהי' בהמקדש דלעתיד, היא, בשביל מעלת החידוש בביהמ"ק (ע"י החידוש בעבודתם של ישראל שאליהם נאמר⁵⁷ "ועשו לי מקדש" 58) – בית מקדש חדש.

וכיון שהצורך בבניית ביהמ"ק חדש מכריח ההפסק דחורבן ביהמ"ק הקודם, הרי, לא זו בלבד שהחורבן אינו סתירה להבנין, אלא יתירה מזה, החורבן הוא התחלת הבנין החדש⁵⁹.

55) ועפ"ז יומתק ש"אלה הדברים" "הן דברי תוכחות** . . . והזכרים ברמז מפני כבודן של ישראל" (פרש"י ריש פרשתנו) – מעלת החידוש בתורה ("אלה הדברים") לאחר הקדמת הירידה דהענינים הבחתי-רצויים שנתהפכו לטוב עד שלא נשאר אלא רמז בלבד, ש"ל שענינו העילוי דאתהפכא (וראה הערה הבאה).

56) ויש לומר, שבענין זה מודגש העילוי דספר דברים ("משנה תורה") לגבי ד' הספרים שלפניו – ש"משה מפי עצמו אמרן" (מגילה לא, ב), הדגשת מעלת עבודתם של ישראל בכח עצמם, לאחר הקדמת הירידה דדור המדבר, שלאח"ז נאמר ספר דברים.

57) תרומה כה, ח.
58) מתחיל מעבודתם בעשיית המקדש הפרטי דכאו"א מישראל (בלבם פנימה, בביתם ובסביבתם), כהמשך הכתוב "ושכנתי בתוכם", בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כאו"א (ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד).

59) וע"ד שמצינו ש"אסור לסתור דבר מבית הכנסת אלא אם כן עושה על מנת לבנות" (רמ"א או"ח סו"ס קנב – ממדכי פ"ד דמגילה), כי, סתירה זו היא בנין (ראה בארוכה לקו"ש דברים – שבת חזון תשד"מ ס"ה. וש"נ).

ז. ויש לומר שזהו גם טעם והסבר להכלל דירידה צורך עליו:

כאשר עבודת האדם היא באופן של עליו תמידית, לא ניכר (כל כך) החידוש שבענין העליו, והרי עליו מדרגא לדרגא היא סדר הרגיל בעבודה, "מעלין בקודש", היינו, שהעליו ברגע זה היא בהמשך אחד לעליות שלפניו. משא"כ לאחר ההפסק בעליות (ע"י הירידה), אזי ניכר ומודגש ביותר החידוש שבענין העליו.

ומצד החידוש שבעליו הבאה אחרי ההפסק דהירידה – נעשית גם העליו עצמה באופן נעלה יותר.

ועד"ז בהתחדשות בלימוד התורה (בכל יום יהיו בעיניך חדשים) – בנוגע לחידושי תורה⁵¹:

נוסף לכך שביורר ההלכות בתורה נעשה ע"י התחנותים דוקא⁵², הרי, עיקר הריבוי דחידושי תורה נעשה בזמן הגלות דוקא, מתחיל הריבוי והאריכות דגמרא (ובפרט תלמוד בבלי, "במחשכים הושיבני זה תלמודה של בבלי"⁵³) לגבי הקיצור דמשנה, עד לתכלית הריבוי דחידושי תורה שניתוסף בדורות האחרונים שבסוף זמן הגלות – כי, מצד גודל הירידה דהחושך כפול ומכופל שבעקבתא דמשיחא, מודגש יותר החידוש בכללות עבודתם של ישראל, כולל ובמיוחד הכח לחדש בתורה, וחידושים נעלים ביותר (וע"ד ההוספה בתורה באופן ד"כפלים לתושי" בלוחות

51) ושייך גם להענין דבכל יום יהיו בעיניך חדשים – כי, הענין ד"חדשים" הוא מפני שכל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו, וכיון שלימודו של הקב"ה הוא בודאי באופן של הוספה וחידוש לגבי התורה שלפניו (ולא רק שחזור ולומד התורה שלמד לפניו, שאינו זקוק לכך כיון שהלימוד שלפניו הוא נצחי, כמ"ש "ודבר אלקיני יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים לעד"), עכצ"ל, שגם לימודו של האדם הוא באופן של הוספה וחידוש על מה שלמד לפניו (ובפרט ש"הקב"ה קורא ושונה כנגדו", היינו, שלימודו של האדם קודם ללימודו של הקב"ה, והקב"ה קורא ושונה (שחזור על) לימודו של האדם*).

52) וכמאד"ל שהקב"ה אומר למלאכי השרת "אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה כו" (דב"ר פ"ב, יד. וראה שמו"ר פט"ו, ב). – וראה אגה"ק ס"ו: "העליונים אין בהם כח לברר ולהעלות מהשביחה שבקליפת נוגה ("שהקליפות שולטים עליהם ומעלימים חכמת התורה כו"') אלא התחנותים לבר, לפי שהם מלובשים בגוף חומרי משכא דחויא מקליפת נוגה והם מתישים כחה בשבירת התאוות ואתכפייא ס"א . . . ולכן באים העליונים לשמוע חידושי תורה מהתחנותים מה שמחדשים ומגלים תעלומות חכמה שהיו כבושים בגולה עד עתה".

53) סנהדרין כד, א.

54) שמו"ר רפמ"ו.

* לאחר הקדמת הלימוד באופן של ביטול – "תען לשוני אמרתך", "שהתורה היא אמרתך, אלא שלשוני תען, כעונה אחר האומר מה שהוא אומר" (תנ"א יתרו טו, ב).

** כולל גם התוכחה על חטא העגל שבגללו היתה שבירת הלוחות.

שהרי חורבן בית ראשון הי' רק במשך שבעים שנה, ואילו חורבן בית שני נמשך כבר יותר מאלף ותשע מאות שנה), יהי' בעילוי גדול עוד יותר, ועד לעילוי שבאי־ערוד – כדאיתא בזהר⁶⁹ ש"גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" קאי על מעלת בית שלישי לגבי בית ראשון ובית שני, שבית ראשון ובית שני היו "בניינא דבר נש דלית בי' קיומא", שנתקיימו במשך זמן מוגבל (בית ראשון ת"י שנה, ובית שני ת"כ שנה), ובית שלישי יהי' "בניינא דקוב"ה", "מקדש⁷⁰ אדניי כוננו ידיך"⁷¹, ולכן "יהא קיימא לדרי דריין", בקיום נצחי לעולם ועד.

י. ויש לומר, שענין זה (החידוש דהמקדש דלעתיד לאחרי ההפסק דהחורבן) מרומז בקרא⁷² "כתית למאור":

"כתית" – רומז למספר השנים שנתקיימו בית ראשון ובית שני, "כתית" דבית שני ו"כתית" דבית ראשון⁷³; ו"כתית" מלשון כתישה ("כותש במכתשת"⁷⁴) – רומז על החורבן דבתי המקדשות ("שני חורבנין"⁷⁵) שקיומם הי' למשך זמן (ת"כ ות"י שנים) בלבד⁷⁶.

ועז"נ נאמר "כתית למאור" – שכוונת החורבן ("כתית" – כתישה) היא בשביל החידוש והעילוי ד"מאור" שלמעלה מ"אור" (מקור האור):

בית ראשון ובית שני היו מבחי' הגילויים ("אור"), ובהתאם לכך היתה גם עבודתם של ישראל במעמד ומצב של אור וגילוי (בלבד). וע"י החורבן ("כתית"), שלא הי' האור והגילוי דביהמ"ק, ועבודתם של ישראל

והטעם שענין זה מתגלה בשבת חזון (ולא בתשעה באב) – יש לומר⁶⁰, שביום השבת מודגש ביטול הכמות (חיצוניות) לגבי האיכות (פנימיות) – שהכמות דריבוי כל הנבראים שבעולם ("מה רבו מעשיך ה'")⁶¹ שנבראו בששת ימי המעשה בטלה (כשרגא בטיהרא) לגבי תכלית ומטרת הבריאה (איכות) – עבודת האדם (שנברא בסוף מעשה בראשית) לפעול עילוי ושלמות בהבריאה כולה, "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם"⁶², ולכן, ביום השבת מודגש יותר שהחורבן הו"ע חיצוני שבטל לגבי הפנימיות, הכוונה והתכלית – התחלת בנין חדש⁶³ (ועד"ז בנוגע לכללות הענין ד"תלתא דפורענותא" – שה"פורענות" היא התחלת הגילוי הכי נעלה ד"אתפריעו"⁶⁴. . כל נהורין"⁶⁵).

ט. וע"פ האמור שע"י החידוש שלאחרי ההפסק נעשה עילוי גדול יותר, מובן, שלאחרי ההפסק דהחורבן נעשה ביהמ"ק חדש באופן נעלה יותר: כתיב⁶⁶ "גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", ודרשו חז"ל⁶⁷ שקאי על בית שני שהי' גדול מבית ראשון "בבנין" (שהי' גובהו מאה אמות) ו"בשנים" (בית ראשון עמד ד' מאות ועשר שנים ובית שני ד' מאות ועשרים). וההסברה בזה – ע"פ האמור – שבנין ביהמ"ק חדש (לאחרי ההפסק דחורבן ביהמ"ק שלפניו) הוא נעלה יותר⁶⁸.

ועד"ז (ובמכ"ש וק"ו) בנוגע לביהמ"ק השלישי, שמצד החידוש שבו לאחרי ההפסק הכי גדול דחורבן בית שני (שלא בערך מההפסק דחורבן בית ראשון,

60 נוסף על השייכות דיום השבת לגאולה – "מזמור שיר ליום השבת (בו אמרו בתור שיר היום), ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" (תמיד בסופה).

61 תהלים קד, כד.

62 בראשית ב, א. וראה אוה"ת עה"פ.

63 ולהעיר, שגם ענין החידוש מודגש ביום השבת – כידוע שביום השבת נעשית העלי' לבחי' שלמעלה מהזמן, וע"ז נתחדש כללות ענין הזמן, שלכן, לאחרי יום השבת מתחיל עוה"פ יום ראשון (לקו"ת שה"ש כה, א. ובכ"מ).

64 ולהעיר מהשייכות המיוחדת לשבת השלישית ד"תלתא דפורענותא" – שבה קורין "אלה הדברים", התחלת ספר חמישי, "החמישית לפרעה". ובקביעות שנה זו (שת"ב חל ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב) הי' גם השבת הראשונה בחודש החמישי (משא"כ כשת"ב חל ביום השבת או ביום הראשון), וערב שבת ("מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת") חל ביום החמישי דחודש החמישי* (משא"כ כשת"ב חל ביום חמישי).

65 זח"א רי, א.

66 חגי ב, ט.

67 ב"ב ג, סע"א ואילך ובפרש"י – הובא בפרש"י עה"פ. 68 ולהעיר, שבסוף זמן בית שני גופא ניתוסף חידוש – בנין הורדוס, כמארו"ל (סוכה נא, ב) "מי שלא ראה ביהמ"ק בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם. . זה בנין הורדוס".

69 ח"א כה, א. וראה גם ח"ג רכא, א.

70 בשלח טו, יז.

71 "בשתי ידים, ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבוא שכל המלוכה שלו" (פרש"י עה"פ).

72 ר"פ תצוה.

73 בעה"ט עה"פ.

74 פרש"י עה"פ.

75 כמ"ש "משכן משכן, שני פעמים, רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין" (פרש"י ר"פ פקודי).

76 ועפ"ז יומתק שבתיבת "כתית" (שפירושה כתישה) נרמזת גם המעלה דבית שני על בית ראשון, שמקדים "כת" (ת"כ שנים) דבית שני ל"ית" (ת"י שנים) דבית ראשון – כי הגדלות דבית שני בשנים (ת"כ שנים, "כת") היא בגלל החידוש שלאחרי הפסק החורבן, התוכן דתיבת "כתית".

* יום ההילולא של האריז"ל. שענל ידו התחיל הגילוי דפנימיות התורה ("מצוה לגלות זאת החכמה"), עד להגילוי באופן ד"יתפרנסון" ע"י תורת חסידות חב"ד, בחי' היחידה (חמישית) שבתורה.

גם כשנמצאים ב"תלתא דפורענותא", וגם ועד בסמיכות לתשעה באב, ועד לרגע זה ומשיח צדקנו לא בא, אין זה מביא לנפילת הרוח ויאוש, ח"ו, כיון שיודעים שכללות ענין החורבן הוא התחלת בנין חדש דמקדש העתיד, כפי ש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד" בשבת חזון.

ןועד"ז בעבודתו הפרטית של כאו"א מישראל – שלא יפול לבו בקרבן כשרואה ענין של ירידה או הפסק בעבודתו, החל מההפסק דשינה המוכרח מצד טבע הבריאה (כנ"ל ס"ד), שיש מקום לאפשרות שיהיו "אוה"ע מונין את ישראל" 81 על זה שגם הם מוכרחים בענין השינה, אף ש"אתה בחרתנו מכל העמים . . . ורומתנו" (ועד"ז בשאר ענינים כיו"ב) – בידעו שההפסק הוא התחלת החידוש שלאח"ז.

ואדרבה: הירידה וההפסק דחורבן ביהמ"ק בשביל בנין ביהמ"ק חדש מעוררת להוסיף בעבודתו ביתר שאת וביתר עוז באופן של חידוש, החל מהחידוש בלימוד התורה, הן נגלה תורה והן פנימיות התורה, 82 "בכל יום יהיו בעיניך חדשים", כולל גם היגיעה בלימוד התורה עד שיוכל לחדש בתורה, 83 שע"ז ממהרים ומזרזים עוד יותר קיום היעוד, 84 "תורה חדשה מאתי תצא" 85 (וכן החידוש בקיום המצוות – עשי "כמצות רצונך" 86).

ובמיוחד – בנוגע ללימוד התורה בענינים שהזמן גרמא: עריכת "סיומים" על מסכתות הש"ס (כמדובר בהתוועדות שלפנ"ז 87), לא רק מסכתות שכולן משנה אלא גם גמרא, כולל מסכתות שבחלקן יש גמרא, כמו מסכת תמיד, ובפרט שלימוד מסכת תמיד הוא מעניני העבודה בביהמ"ק, (ע"ד לימוד מסכת מדות 88 שכולה משנה) אודות בנין הבית, אשר, ע"י הלימוד בעניני הבית "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית", ויתירה מזה, שע"ז אין "בנין ביתי בטל" 89.

היתה במעמד ומצב של העלם והסתר, עד לחושך כפול ומכופל דסוף זמן הגלות – מתגלה החידוש בעבודתם של ישראל בכח עצמם, וע"ז מגיעים לבחי' "מאור" ("כתית למאור"), מהותו ועצמותו ית' (שלמעלה ואינו מוגדר כלל בבחי' הגילויים), ומתגלה המקדש דלעתיד, בנינא דקוב"ה, בית נצחי.

וע"פ הידוע 77 שביית ראשון הו"ע ההמשכה מלמעלה למטה (כנגד אברהם, חסד), ובית שני הו"ע ההעלאה מלמטה למעלה (כנגד יצחק, גבורה) – יש לומר, שע"י חורבן בית ראשון נתגלה החידוש בעבודתם של ישראל בהמשכה מלמעלה למטה, וע"י חורבן בית שני מתגלה החידוש בעבודתם של ישראל בהעלאה מלמטה למעלה (שהרי עיקר העבודה דבירור המטה במעמד ומצב של העלם והסתר וחושך הגלות היא לאחרי חורבן בית שני דוקא 78).

ובצירוף שניהם יחדיו זוכים להחידוש הבית המקדש השלישי, שבו יהי' החיבור וההתאחדות דהמשכה מלמעלה למטה והעלאה מלמטה למעלה, "בשתי ידים" (יד ימין ויד שמאל, חסד וגבורה, המשכה והעלאה) – כיון שיהי' בו גילוי העצמות (כנגד יעקב, תפארת, שעולה עד הכתר) שלמעלה מכל ציור וגדר דמעלה ומטה, ומחברם יחד, היינו, שגם בהקוין דהמשכה והעלאה (בחי' הגילויים, אור) נמשך וחודר בחי' העצמות ("מאור" 79), ודוגמתו בביהמ"ק השלישי – שכולל גם בית ראשון ובית שני 80, אלא שמוסיף ופועל (וגם בהם) מעלת הנצחיות, "מקדש אדני כוננו ידיך", "בנינא דקוב"ה", בית נצחי לעולם ועד.

* * *

יא. מההוראות מהאמור לעיל בנוגע למעשה בפועל:

הן בנגלה הן בנסתר . . . ומחוייב בדברי. וראה הלי' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ב. וש"נ.

(84) ישע"י נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

(85) "תצא" דייקא – שיוצאת (כביכול) מרשותו של הקב"ה ובאה לרשותם ובעלותם של ישראל, ואולי י"ל שגם בה"תורה חדשה" נעשה הסדר ד"כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו", שלימודו של הקב"ה הוא לאחרי הלימוד דישאל (כנ"ל הערה 51). ועצ"ע.

(86) ראה תו"ח ר"פ ויחי. ובכ"מ.

(87) קונטרס משיחות ש"פ מטו"מ ס"ט. ועוד.

(88) להעיר, ש"מדות" הו"ע של מדידה והגבלה, ו"תמיד" הו"ע הנצחיות, בלי גבול, וחיבורם יחד הו"ע המשכת הבלי גבול בגבול, ע"ד ובדוגמת מעלת ביהמ"ק השלישי (כנ"ל ס"ו).

(89) תנחומא צו יד. וראה לקו"ש ח"ח ע' 412 ואילך. וש"נ.

(77) ראה לקו"ש ח"ט ע' 26 ואילך. וש"נ.

(78) ובפרט ע"פ הידוע שבזמן חורבן בית ראשון הי' גילוי נעלה יותר מאשר בזמן בית שני (ראה ע"ח שער מיעוט הירח פ"ב).

(79) וי"ל דבזה גופא – "מאור הגדול", מקור לאור גדול, חסד, המשכה (בית ראשון), ו"מאור הקטן", מקור לאור קטן, גבורה, העלאה (בית שני).

(80) ראה זח"ג רכא, א.

(81) לשון רש"י ר"פ חוקת.

(82) ובהדגשה יתירה בנוגע לפנימיות התורה – כיון ש"בהאי חיבורא דילך . . . יפקון בי' מן גלותא" (זח"ג קכד, ב (ברע"מ)), וכהבטחת מלך המשיח להבעש"ט שכאשר "יפוצו מעינותיך חוצה" אתי מר דא מלכא משיחא (אגה"ק דהבעש"ט – כש"ט בתחלתו).

(83) ראה אגה"ק סכ"ו (קמה, א): "כל איש ישראל יוכל לגלות תעלומות חכמה (לגלות) ולחדש שכל חדש הן בהלכות הן באגדות

המפורש בתורה ש"כלו כל הקיצין"⁹⁵, ההכרזה והפס"ד של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו⁹⁶ לפני יותר מארבעים שנה: "לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה", כיון שכבר סיימו כל עניני העבודה, ואין הדבר תלוי אלא בהקב"ה!...

ומהפס"ד של רבנים ומורייהוראה זוכים תיכף ומיד לקיום היעוד שבסיום ההפטורה דשבת חזון: "ואשיבה⁹⁷ שופטיך כבראשונה וגו'⁹⁸", "בטבריא עתידין לחזור תחלה ומשם נעתקין למקדש"⁹⁹, בלשכת הגזית¹⁰⁰.

ועד לסיום וחותם ההפטרה – "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה"¹⁰¹, ע"י ההוספה בתורה (כמבואר בלקו"ת דפרשת השבוע¹⁰² ש"במשפט היינו הלכות, כתרנגומו ע"פ¹⁰³ כמשפט הראשון כהלכתא קדמייתא, והיינו כמשארז"ל¹⁰⁴ אין הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות כו") ובצדקה ("כללות המצוות שנקראו צדקה"¹⁰⁵, ובפרט צדקה כפשוטה), שע"ז נעשה הפד' מהגלות, שתמורת ה"צדקה (ש)עשה הקב"ה בישראל שפיוזן לבין האומות"¹⁰⁶, "הוא עצמו . . . אחוז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר¹⁰⁷ ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל"¹⁰⁸, "בנערינו ובזקנינו גו' בכנינו ובבנותינו"¹⁰⁹, ונשיא דורנו בראשנו, ו"קהל גדול ישובו הנה"¹¹⁰, לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, להר הקודש, לבית המקדש ולקדש הקדשים.

יב. ויה"ר שקבלת החלטות טובות בכנה"ל (בהוספה על כל עניני העבודה שכבר נעשו ונשלמו לפני¹¹¹) תמהר ותזרוז ותביא תיכף ומיד המקדש דלעתיד בפועל ממש, כלומר, נוסף לכך ש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד מרחוק" כפי ש"בנוי ומשוכלל" בשמים⁹⁰, רואים כל בני" ביהמ"ק השלישי למטה שמתגלה ויורד למטה, בארץ הלזו הגשמית, בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש ובהר הקודש.

וכפי שכל בני" מבקשים בכל תפלה שבכל יום, הן בימי החול והן ביום השבת, וגם בשבת חזון (כש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד") – "ותחזינה⁹¹ עינינו בשוכך לציון", כפי שהתפללו בשחרית ובמוסף, ויתפללו גם במנחה, לאחרי הקדמת הקריאה בפ' ואתחנן, "אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה"⁹², ובפרט לאחרי ריבוי התפלות והבקשות של כל בני" על הגאולה – ריבוי שלא בערך אפילו לגבי "תקט"ו⁹³ תפלות" כמנין "ואתחנן"⁹⁴ – הרי בודאי שהקב"ה ממלא בקשתם של בני" להביא את הגאולה תיכף ומיד ממש.

ובפרט שנוסף על ריבוי התפלות והבקשות דבני", ישנו גם הפס"ד של כו"כ רבנים ומורייהוראה שליט"א (ומספרם הולך וגדל) שהקב"ה מוכרח (כביכול) להביא את הגאולה תיכף ומיד ממש, נוסף על הפס"ד

98) ומהמשך הכתוב "אחרי כן יקרא לך עיר הצדק גו'", משמע, ש"ואשיבה שופטיך גו'" יהי' "לפני בוא המשיח" (ראה פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ"א מ"ג. וראה לקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74).
99) רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד הי"ב.
100) ראה רמב"ם הל' ביהב"ה ספ"ה. פ"ז ה"ו. הל' ביאת המקדש פ"ו הי"א. הל' סנהדרין שם. הל' ממרים פ"א הי"ד.
101) שם, כז.
102) א, סע"ב ואילך.
103) וישב מ, יג.
104) ויק"ר פ"ז, ג.
105) לקו"ת שם, ד.
106) פסחים פז, ב.
107) ישעי' כז, יב.
108) פרש"י נצבים ל, ג.
109) בא יו"ד, ט.
110) ירמי' לא, ז.

90) ראה פרש"י ותוס' – סוכה מא, סע"א. ועוד.
91) ראה אוה"ת שבהערה 1: "ומחזון ותחזינה עינינו כו".
92) פרש"י ר"פ ואתחנן.
93) להעיר מהרמז במספר תקט"ו – ט"ו פעמים ת"ק, שכולל כל סדר ההשתלשלות "מן הארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה וכן בין כל רקיע ורקיע כו", "למנין ז' רקיעים . . . הוא ט"ו פעמים ת"ק" (תוס' וחדא"ג מהרש"א חגיגה יג, א), שבזה מרומז ישעי' תפלתו של כאו"א מישראל ("ואתחנן" בגימטריא תקט"ו) ממשין רצון חדש שלמעלה מכל סדר ההשתלשלות (ת"ק פעמים ט"ו), להיותו למעלה מכל סדר ההשתלשלות.
94) ראה דב"ר פי"א, ט – הובא בדעת זקנים מבעה"ת עה"פ.
95) סנהדרין צז, ב.
96) ששמותיו קשורים עם הגאולה: יוסף* – "ביום ההוא יוסיף אדני- שנית ידו לקנות את שאר עמו גו' מאשור וממצרים גו' ומאיי הים" (ישעי' יא, יא), ויצחק – "אז ימלא שחוק פינו" (תהלים קכו, ב), ולעת"ל יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה אבינו" (שבת פט, ב)**.
97) ישעי' א, כו.

* ראה לקו"ת פרשתנו א, ג: "ציון גימטריא יוסף".

** ראה לקו"ת סוף פרשתנו (ב, ב): "דבענין ציון במשפט תפדה י"ל עוד על פי מה שכתוב סד"ה תורה צוה בענין שלעתידי יאמרו ליצחק כי אתה אבינו".

לקוטי שיחות פרשת דברים כרך ד'

מתורגם ללשון הקודש

לחדש בתורה הכל ניתן למשה מסיני¹¹, והם דבר הוי' ממש¹². אלא שהדבר הוי' התלבש בהשגתם (ומובן, שישנם כמה הבדלים באופן ההתלבשות, אבל הכל הוא דבר הוי' ממש).

מכך מובן, שכשם שבמשנה תורה לא רק שנתוספו ענינים חדשים, אלא גם נתבארו ענינים רבים מהספרים הקודמים, שלולא משנה תורה לא היינו יודעים גם את הענינים הללו, כך הוא גם בנוגע לחידושים ותקנות שבכל דור ודור, אם אין שומרים את התקנות וכו' של "אפתשטותא דמשה בכל דרא ודרא"¹³, הרי לא זו בלבד שנחסר בתקנות וכו' עצמן, שהן הרי דבר הוי' ממש, אלא שנחסר גם בדברים הקודמים. וכפי שנאמר במכילתא על הפסוק¹⁴ "ויאמינו בהוי' ובמשה עבדו", שהמאמין ברועה נאמן הרי זה כאילו מאמין בהוי', וכל המדבר סרה על רועה נאמן הרי הוא כאילו מדבר על הקב"ה.

ב. משנה תורה נאמר לדור שנכנס לארץ ישראל¹⁵. בכך יבואר מדוע היה צריך להיות אז הסדר של "מפי עצמו", שכן גילוי האלקות היה צריך להיות דרך "ממוצע" המחבר: עם כניסתם לארץ ישראל החלה אצל בני ישראל סדר עבודה של "ארץ נושבת"¹⁶, התלבשות בדברים גשמיים ובירורם. לפיכך בבואם לארץ ישראל לא היו מסוגלים לקלוט את האור האלוקי ללא ממוצע, כפי שהיה בדור המדבר, שקלט את האור ללא התלבשות של ממוצע, לפי שבמדבר היו מופשטים מגשמיות¹⁷.

וכן גם אחר כך, מדור לדור: ככל שנתמעטו הדורות, כך בא דבר הוי' בלבושים רבים יותר (שבכך מתבטא ההבדל בין תורה שבכתב (אפילו משנה תורה) ותורה שבעל פה, תנאים, אמוראים, גאונים, ראשונים ואחרונים). שכן כדי שהאור יוכל להגיע לדור נחות יותר, היה צורך

א. הגמרא אומרת¹, שספר דברים אמר משה רבינו "מפי עצמו". אומרים על כך תוספות: "וברוח הקודש".

ברוח הקודש יש מדריגות רבות. על משה רבינו נאמר² "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", ומובן, שאצל משה רבינו היה רוח הקודש בתכלית העילוי; נוסף לכך הרי ספר דברים, משנה תורה, הוא חלק מתורה שבכתב - הרי ודאי שאמירת משנה תורה על ידי משה רבינו "מפי עצמו" אין פירושה שלא היתה מפי הגבורה ח"ו³, שכן הרמב"ם הרי פוסק⁴, שכל האומר על תיבה אחת בתורה, שמשה אמרה מפי עצמו - הרי הוא "כופר", כל שכן שלא שייך לומר על ספר שלם מתורה שבכתב, שמשה אמרו מפי עצמו. הכרחי איפוא לומר, שפירוש "מפי עצמו", הוא שמשה רבינו אמר את ספר דברים ברוח הקודש, כפי שהאלקות נתלבשה במשה ונתאחדה עמו, וכמאמר⁵ "שכינה מדברת מתוך גרונו של משה", שלכן אמר משה⁶ "ונתתי מטר גוי' ונתתי עשב גוי'" (ונתתי אני כו'), כי השכינה דיברה מתוך גרונו.

ההבדל שבין משנה תורה לבין ארבעה הספרים שלפניו, זה הוא רק באיזה אופן נתגלו על ידי משה רבינו אלינו: ארבעה הספרים, אף שגם הם נמסרו לנו על ידי משה (רק "אנכי ולא יהיה לך" - מפי הגבורה שמענום", אבל על כל שאר תרי"א מצוות נאמר "תורה צוה לנו משה", תורה בגימטריא תרי"א)⁷, מסרם משה רק כשליח⁸, ברם את משנה תורה מסר לנו משה כמו שהיה אומר "מפי עצמו", לא כשליח, משום שהשכינה נתלבשה בהשגתו ונתאחדה עמו, ודיברה "מתוך גרונו של משה"⁹.

וכך הוא לגבי כל חידושי התורה שנתגלו לנו על ידי התנאים והאמוראים וכל תלמידי החכמים שבכל דור ודור - הנקראים בשם "משה"¹⁰ - ש"כל מה שתלמיד ותיק עתיד

11 ראה מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב, ה"ד. שמו"ר רפמ"ז. ויק"ר רפכ"ב. קה"ר פ"א, ט. פ"ה, ח. שו"ת רד"ך בית ה' חדר ג'. תורת העולה ח"ג, פנ"ה. הקדמת הש"ך עה"ת. אור תורה להה"מ ר"פ תולדות. אגה"ק קר"א ד"ה להבין פרטי ההלכות.

12 ראה כ"מ בהל' תשובה שם. לקו"ת בחוקותי נ, א.

13 ת"ז תס"ט (קיד, א). וראה ב"ר פנ"ו, ז.

14 שמות יד, לא.

15 ראה תניא ספכ"ה.

16 ראה לקוטי שיחות כרך ד' ע' 24 ואילך.

17 ראה לקו"ש ח"ב (המתורגם) ע' 33 שבדור המדבר היו כולם נשמות דאצ"י, חו היתה טענת קרח "ומדוע תתנשא", שנשמות דאצ"י א"צ למוצע כלל (גם לא אמצעות דשליח). וראה דרו"ל עה"פ שמות לג, טו. לקו"ת במדבר יא, א.

1) מגילה לא, ב. וראה לקו"ת שה"ש כ, ג.

2) דברים לד, י.

3) וע"פ לקו"ת במדבר (טו, ג) י"ל דאדרבה כו'. וראה לקמן אות ג'.

4) הלכות תשובה פ"ג, ה"ח.

5) להעיר מזה"ג רלב, א. שם ז, א. וסה, סע"א. שמו"ר פ"ג, טו. ויק"ר פ"ב, ג. מכילתא שמות יח, יט.

6) דברים יא, יד-טו. וראה לקו"ת בחוקותי נ, א.

7) מכות כג, סע"ב. כד, רע"א.

8) רש"י מגילה לא, ב ד"ה משה.

9) בפרטיות יותר: רוח הקודש, (של משה - בחי' ז"א דאצ"י) הו"ע בחי' "מפי עצמו", לפי שמשם ה' שרש נבואתו והשגתו. ומ"ש בפנים שאינו מפי עצמו אלא מעם ה', הכוונה, ששרש כל התורה למעלה מעלה מבחי' ז"א אלא שהספר משנה תורה נתלבש בבחי' ז"א. עיין לקו"ת שה"ש כ, ג.

10) תו"א סח, ג. וראה רש"י חולין צג, א ד"ה משה.

ואמרו רז"ל²³ "עד היום האחרון": משנה תורה הוא, כאמור, דבר הוי' כפי שהוא מלובש ב"מפי עצמו" של משה ואתפשטותא דילי' שבכל דרא ובתלמידי חכמים הנקראים בשם משה - ובסיומו של משנה תורה, כלומר, על ידי ההוראות האחרונות של חכמים שבדורות האחרונים, משיגים את הגילויים שיהיו "ביום האחרון", גילוי דלעתיד.

ד. תחלת משנה תורה נקראת לעולם בשבת שלפני תשעה באב (או בתשעה באב עצמו, כשחל בשבת). על פי הנ"ל תוכן השיחות בין משנה תורה וימי בין המצרים²⁴: הצמח צדק מבאר²⁵, שהשבתות שבין המצרים הם ענין של "מקדים רפואה". כאשר הרפואה באה לאחר המכה, הרי עדיין יש זמן שהמכה מצויה, אלא שאחר כך באה הרפואה וריפאה אותה (גם לאחר הרפואה נותר רושם מהמחלה, והאדם נקרא "חולה שנתרפא"), אבל כשמקדים רפואה למכה, הרי באמונית הענין²⁶ מעולם לא היתה מכה. הרפואה קודמת לפני (במעלה), נעלית, ואין נתינת מקום למכה. וזהו הפירוש ששבתות שבין המצרים הם רפואה שקודם למכה: השבתות הם נעלים ביותר ואינם נותנים מקום לענין של בין המצרים.

והדבר גם מובן: שורש כל החטאים הוא חטא עץ הדעת²⁷, החטא (היפך של נר מצוה ותורה אור) הביא חושך ולילה לעולם, ומכל מקום "ליו שעות שימשה אותה האורה"²⁸, בשבת בראשית לא היה חושך - היה אור שלוש שעות ושש שעות (מיום שישי בבוקר עד למוצאי שבת), שכן בשבת אין רושם מהחטא ומהחושך הנובע ממנו. וכשם שחטא עץ הדעת, שורש כל החטאים, לא פגם בשבת, כך גם אין פוגמים בו כל שאר החטאים, שמקורם מחטא עץ הדעת, וממילא גם לא החורבן והגלות הבאים כתוצאה מהם²⁹.

לכן הדין הוא³⁰, שבשבתות שבין המצרים - גם בשבת שבתשעת הימים, ואפילו בשבת שחל להיות בתשעה באב - אסור לנהוג אבלות של בין המצרים, אדרבה, מצוה להתענג³¹ ולשמוח³² בשבת. משום שלגבי בחינת השבת אין מנגידים, העלמות והסתרים.

שירד ביותר לבושים. אלא שכל ההבדלים אינם אלא בנוגע ללבושים בהם התלכשה התורה, שהרי במהות אין כל הבדל: כל חלקי התורה, מד' הספרים הראשונים עד לחידושי תורה של אחרון (שנתקבל בתפוצות ישראל)¹⁸ הם דבר הוי' ממש, "וכולם מרועה אחד ניתנו"¹⁹.

ג. כבר דובר פעם¹⁶, ש"בעבודה" לאחר הכניסה לארץ ישראל יש יתרון לגבי ה"עבודה" במדבר, שכן דוקא על ידי העבודה בדברים גשמיים לוקחים עצמות, שהרי "נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים"²⁰, דוקא "בתחתונים" (התלכשות בגשמיות) עושים דירה לו יתברך, לעצמותו. במדבר היתה ההשפעה מלמעלה ללא לבושים: לחם מן השמים, מים מבארה של מרים וכו', ברם בארץ ישראל החל סדר של לבושי הטבע - אמנם "וברכך הוי' אלוקיך", אבל הברכה מלובשת ב"אשר תעשה" עשיה בדרכי הטבע - אבל כאשר למהות ההשפעה האלוקית, הרי לא רק שבארץ ישראל לא נחסר ממנה מאומה, כי אם אדרבה, "טובה הארץ מאד מאד", דוקא בארץ ישראל לוקחים את ה"מאד מאד"²¹ בלי גבול האמיתי.

מזה מובן גם בנוגע לתורה, שלא זו בלבד שבמשנה תורה לא נחסר כלום במהות לגבי ארבעה הספרים שלפני זה, אלא אדרבה, בחלק זה שבתורה מצוי רצון העליון בגלוי יותר²². בקיום ההוראות שבמשנה תורה כיצד להתנהג בארץ ישראל, לוקחים את רצון העליון בגלוי.

על דרך זה הוא גם בנוגע לחידושי תורה ותקנות של רבותינו שבכל דור ודור, שככל שהדור רחוק ונחות יותר, כך גם נעלה יותר האור האלוקי שבחידושים ובתקנות של אותו דור. שכן דוקא על ידי שמקיימים הוראות ותקנות אלו נזכה לכל היעודים עד לגילוי של ולא יכנף עוד מוריק - בביאת המשיח.

(דבר זה מובן גם מכך שבמשנה תורה מבוארים גם הספרים הקודמים ומתגלים בהם באופן שגם אנו נוכל להשיגם כנ"ל: הכוח להוריד למטה ביותר - נובע ממקום נעלה ביותר).

זהו גם הרמז בסיום משנה תורה "עד הים האחרון"

18) וראה ה' ת"ת לאדה"ז רפ"ב.

19) ראה לקו"ת במדבר טו, ג ובהמצויין שם.

20) תנחומא נשא טז. וראה שם בחוקותי ג. ב"ר ספ"ג. במדבר פ"ג, ו. ו. תניא פל"י.

21) ראה לקוטי שיחות כרך ד' ע' 27 בהערה 25.

22) ראה אגה"ק סו"ס כט.

23) רש"י דברים לד, ב. וראה ספרי שם. תרגום יוב"ע שם ג.

24) ראה לקוטי שיחות כרך ד' ע' 55 הערה 21.

25) ברשימות על מגילת איכה ע' 45. ראה מאור ושמש ברמזי ביהמ"צ:

"מה שאומרים הקדושי עליונים שבתות שביהמ"צ גבוהים עד למאד כו" - והוא ה' תלמיד תלמידי המגיד ממעורישט ובטח להם מתכוון.

26) וע"ד כל העומד לפדות כפדוי דמי (ב"ק עז, ב).

27) ראה שבת קמו, רע"א. וז"א נב, ב. נתבאר בארוכה בד"ה ע"כ יאמרו המושלים תרצ"א.

28) ירושלמי ברכות פ"ח, ה"ה. ב"ר פ"א, ב. פ"ב, ו. ספ"ב. שוח"ט צב, א. ועוד.

29) אלא שבעולם ששם תמהין "מה יום מיומים" - אין ניכרת גם מעלה זו דיוש הש"ק, משא"כ בעניני תורה (אור), וכן בשבת (בראשית) שכל בני"א היו בג"ע.

30) שו"ע או"ח סתקנ"ב, ס"י ובמג"א שם.

31) ראה טור ושו"ע סרמ"ב ונ"כ וש"נ.

32) תוספות ד"ה מ"ד (מועד קטן כג, ב) מהירושלמי (ברכות פ"ב, ה"ז).

יותר משאר שבתות השנה (אחד שהיה נוהג לנעול בשבת נעלי בד אירעו אבל ר"ל. ושאל אצל אאמו"ר, אם מותר לו לנעול אותם בשבת בשבוע האבילות. אאמו"ר פסק לו, שלא יעשה כן, כדי שלא יהיה נתינת מקום לחשש אבילות בשבת)³³.

כיון שכל הענינים נמשכים על ידי התורה, לכן מתחילים לקרוא ספר דברים, בשבת לפני תשעה באב³⁴. דוקא בשבת, המגלה את פנימיות הגלות, קוראים את ספר דברים, שענינו - בחיצוניות - דברי מוסר על הירידה כו', אבל דוקא על ידי זה באים ל"עד הים האחרון" - "עד היום האחרון", בגאולה העתידה על ידי משיח צדקנו, בקרוב ממש³⁵.

(משיחת ש"פ וארא תשי"ב
ש"פ מטו"מ תשי"ז)

יתרה מזו: השבתות שבבין המצרים הרי ענינם (כדברי הצמח צדק) רפואה (קודם למכה) - ענינם לרפא את מכת החורבן: אין זה רק סתם ענין של שבת, שלגבי דרגתה לא קיים חורבן, אלא שהשבתות באים ונמשכים אל בין המצרים, כדי לעשות מהם "נחלה בלי מצרים". כלומר ששבתות אלו נעלים משבתות כל השנה. כל שבתות השנה הם למעלה מהשתלשלות, ולכן אין פוגם בהם כל חטא ואין להם שייכות לגלות, ואילו שבתות אלו הם גם רפואה, הם מרפאים ומהפכים את בין המצרים, את הגלות עצמה; הם מגלים את פנימיות הענין שבגלות עצמה, כפי שהיא הכנה לגאולה. הם מעין של "יום שכולו שבת", שלעתיד יאמרו "אורך הוי" כי אנפת ביי", שתגלה פנימיות המעלה של "אנפת", של הגלות.

וגם ענין זה מרומז בנגלה, עד שהדבר מתבטא בהלכה: בשבתות שבבין המצרים צריכים להזהר מחשש אבילות



ת"ב (כמובן מגודל הירידה). ועיין ברשימות לאיכה שם בענין שבת חזון. 35) ועוד ענין בזה: אלה הדברים - דברי תוכחות, אבל באות "אחרי הכותו גו"; אחרי שהטיב להם דוקא (וכדפירש"י דברים א, ד). וכן הוא גם בנוגע להגלות והתוכחות שבו (אשר נוסף שתכליתם הוא "עד היום האחרון", הנה גם ברגעים המועטים שנשארו עד הגאולה) - באם נצרך עדיין לדברי תוכחות, יה"ר שתומשך תחילה השפעה מרובה בהרחבה בגשמיות וברוחניות, ורק אחרי זה דברי תוכחה, וגם אז - דברי תוכחה בתורה, תורת חסד (וייתרה מזו: ענין המוסר וכו' - הרי אפשר לצאת גם על ידי היגיעה בתורה, כמבואר בתו"א מט, א ואילך. נא, א ואילך), שמטרתם - הכנה להגילוי דגאולה האמיתית והשלימה, העתידה בקרוב ממש (משיחת ש"פ מטו"מ תשכ"ג).

וראה ירושלמי מגילה פ"א, ה"ד. ספרי בהעלותך י, יו"ד. בה"ג במנין המצות. פ"ה הרא"ש והמאירי לנדרים סו. סדור רע"ג ומחזור וויטרי דנוסח ברכת שבת הוא וישמחו בך. - ומה שבפוסקים ורבינו הזקן בשולחנו ר"ס רמ"ב (ועייג"כ לקו"ת פ' צו יא, ד) פסקו ענין העונג ולא השמחה בשבת, י"ל, לפי שהוא כשרגא בטיהרא, כי השמחה נכללת ובטילה בהעונג. ובכ"ז ביו"ט שחל להיות בשבת יש שמחה - כי בשבת סתם הוא ע"ד דבר שלא הי' ניכר מעולם בפ"ע (ראה שו"ע אדה"ז שש"כ, ס"ד. שו"ע יו"ד סק"ב, ס"ד) (משיחת ש"פ מטו"מ תשכ"ג).

33) ראה חגיגה (יח, סע"א) שגם איסור התירו מטעם כעין זה.
34) כי בשבתות שבבין המצרים עצמם, עיקר העילוי הוא בשבת שקודם

יום ראשון כ"ט תמוז

וּכְמַאֲמַר רַבּוּתֵינוּ זְכוּרָנוּם לְכַרְבָּה¹⁸: תַּפְלָה בְּגֵגֵד תַּמְיֵדִין תִּקְנֶנָּה, וְתַמְיֵד שֶׁל שַׁחַר הִיא מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת הַלַּיְלָה, וְתַמְיֵד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבַיִם – הִיא מְכַפֵּר, עַל – עֵבִירוֹת, שֶׁל יוֹם, וְכֵן מְדִי יוֹם בְּיוֹם לְעוֹלָם; – הִיטָה הַמַּחִילָה שֶׁמַּחֵל הַקַּב"ה עַל הָעֵבִירוֹת עַל

ידי קרבן התמיד (ועתה על

ידי תפלה ותשובה). אך,

במה מתבטא ההבדל בין

המחילה שבכל יום,

למחילה של יום כיפור,

שאנו אומרים "מעביר

אשמותינו בכל שנה ושנה"

– המוסב על יום כיפור? –

אָלָא שְׁיֹוֹם הַכּוֹפְרִים

מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת

חַמּוּרוֹת, וְהַתַּמְיֵד, שֶׁהוּא

קָרְבַּן עוֹלָה, מְכַפֵּר עַל

מִצְוֹת עֲשֵׂה בַלְבַד, וְכֵן –

גַּם, הַתַּפְלָה בְּזִמְנָה הַזֶּה –

כְּשֶׁאֵין אִפְשָׁרוֹת לְהַקְרִיב

קִרְבָּנוֹת, עִם הַתְּשׁוּבָה, –

שִׁבְעַת הַתַּפְלָה, תַּפְלָה הִיא

הַרִי בִּמְקוֹם קִרְבָּנוֹת הַתַּמְיֵד

– הִיא גַּם כֵּן מְכַפֶּרֶת רַק עַל

מִצְוֹת עֲשֵׂה בַלְבַד, בְּגֵגֵד

לְעֵיל. – שִׁבְעַת הַתַּפְלָה

מְבַרְכִים "חֲנוּן הַמְרַבָּה

לְסַלּוּחַ" – עַל הַמַּחִילָה

שֶׁמוּחַל אֹז הַקַּב"ה. "וְאֵין זֶה

– עֵינֵן שֶׁל "אַחְמָא וְאַשׁוּב",

– שֶׁחֲכַמֵינוּ ז"ל אֹמְרִים¹⁹

עַל הָאוֹמֵר כֵּן: "אֵין מְסַפִּיקֵן

בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה",

שֶׁלְכַאוּרָה קֶשֶׁה: אִם שְׁלֹשׁ פַּעְמִים בְּיוֹם אֹמְרִים "חֲנוּן הַמְרַבָּה

לְסַלּוּחַ" מַפְנֵי שְׁעוֹשִׁים אֹז תְּשׁוּבָה, וּבִינְתַיִם יִשְׁנוּ שׁוֹב עֵינֵן חַטָּאִים,

הַרִי שֶׁהוּא עוֹסֵק תַּמְיֵד בַּחטָא וּבַתְּשׁוּבָה עַל חַטָּא? כִּי – "אַחטָא

וְאַשׁוּב", הֵינּוּ דְּנֻקָא שֶׁבְּשַׁעֲתָה חַטָּא הִיא יוֹבֵל לְכַבֵּשׁ יִצְרוֹ, אָלָא

שֶׁפְּסוּמָה בַּלְבַד עַל הַתְּשׁוּבָה, – שִׁיעֵשָׂה אַחֲרַי מִכֵּן, וּבִגְלַל כֵּן אֵין

הוּא כּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ הָרַע וְחוּטָא, וְלִכְּנֵן הוּאֵיל וְהַתְּשׁוּבָה גּוֹרְמַת לוֹ

לְחַטָּא – שֶׁהִרִי הוּא סוּמֵךְ עַל הַתְּשׁוּבָה, וְלִכְּנֵן הוּא חוּטָא, "אֵין

מְסַפִּיקֵן וְכוּ". – בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְאָף גַּם זֹאת – בְּשַׁעַת

שֶׁהוּא סוּמֵךְ עַל תְּשׁוּבָתוֹ הַמְּאוּחֶרֶת, וְזֶה גֵרַם לוֹ לְחַטוֹא, הַרִי, "אֵין

מְסַפִּיקֵן" דְּנֻקָא, – חֲכַמֵינוּ ז"ל מְשַׁתְּמֵשִׁים בְּלִשׁוֹן "אֵין מְסַפִּיקֵן"

דּוּקָא, שֶׁלֹא עוֹזְרִים לוֹ בְּכֵךְ, עַל יְדֵי מִתֵּן אִפְשָׁרוֹת לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה,

אָבֵל אִם דְּחַק וְנִתְחַזַק וְנִתְגַבֵּר עַל יִצְרוֹ וְעֲשֵׂה תְּשׁוּבָה – מְקַבְּלֵין

וּמָה שֶׁמְשַׁבְּחִים וּמְבַרְכִים אֶת ה' "חֲנוּן הַמְרַבָּה לְסַלּוּחַ" – כֵּל הַשְּׁבָחִים שֶׁמְשַׁבְּחִים בָּהֶם אֶת הַקַּב"ה ב"שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה" הֵם הַרִי דְּבָרִים שֶׁרַק הַקַּב"ה עוֹשֵׂה אוֹתָם וְלֹא הָאָדָם, וְאִם מְשַׁבְּחִים אֶת הַקַּב"ה שֶׁהוּא מְרַבֵּה לְסַלּוּחַ הַרִי הַכּוֹוֹנָה הִיא גַּם שֶׁרַק הוּא עוֹשֵׂה

כֵּךְ; כִּיּוֹן שֶׁאֵין אֹמְרִים,

שֶׁגַם מִדְּתוֹ שֶׁל אָדָם הִיא כֵּךְ,

שֶׁעֲלֵיו לְמַחוּל כְּשֶׁמְבַקְשִׁים

מִמֶּנּוּ מַחִילָה, אִיזָה שֶׁבַח יֵשׁ

בְּכֵךְ לְהַקַּב"ה? – אֵלָּא,

הַשְּׁבַח לְהַקַּב"ה מִתְּבַטָּא

בְּכֵךְ שֶׁהוּא "הַמְרַבָּה" –

לְסַלּוּחַ, דְּנֻקָא, – דּוּקָא,

וְכַמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּעוֹרָא:

"וְרַב לְסַלּוּחַ", דְּהֵינּוּ

שֶׁבְּמִדַּת בְּשַׁר וְדָם, אִם

יִחְטָא אִישׁ לְאִישׁ וּבִקְשׁ

מִמֶּנּוּ מַחִילָה וּמַחֵל לוֹ

וְאַחֲרַי כִּדְּחַר לְסוּרוֹ –

וְחַטָּא שׁוֹב כְּנִגְדּוֹ, קֶשֶׁה

מְאֹד שֶׁיִּמַּחֵל לוֹ שְׁנִית,

וּמִבְּלִ שְׁבֵן בְּשַׁלְיִשִׁית

וְרַבִּיעִית, – אִם מַחֵל לוֹ

וְהוּא שׁוֹב חַטָּא נִגְדּוֹ, בּוֹדֵאי

שֶׁקֶשָׁה הַדְּבַר מְאֹד לְמַחוּל

לוֹ שׁוֹב בְּפַעַם הַשְּׁלִישִׁית

וּבְפַעַם הַרְבִּיעִית. אָבֵל

בְּמִדַּת הַקְּדוּשָׁה דְּנֻקָא הוּא

אֵין הַפְּרֵשׁ בֵּין פַּעַם אַחַת

לְאַלְפֵ פַּעְמִים, כִּי הַמַּחִילָה

– שֶׁמוּחַל הַקַּב"ה, הִיא

בְּמִדַּת הַרְחָמִים, – שֶׁל

הַקַּב"ה, וּמִדּוּתֵינוּ הַקְּדוּשׁוֹת

– שֶׁל הַקַּב"ה, אֵינֵן בְּחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית, אָלָא בְּחִינַת

אֵין־סוּף, – בְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית, כְּמוֹ שֶׁפְּתוּב²⁰: "כִּי לֹא כְּלוֹ

רַחֲמֵינוּ", – שְׁמִדַּת הַרְחָמִים שֶׁל הַקַּב"ה הִיא בְּלִי סוּף, וְלִגְבֵי בְּחִינַת

אֵין־סוּף אֵין הַפְּרֵשׁ כִּלְלֵ בֵּין מְסַפֵּר קֶטֶן לְגִדּוּל, דְּכֵלָּא קַמֵּיה

כְּלָא מְמַשׁ חֲשִׁיב, – שְׂכֵן, הַרִי לִפְנֵי אֵינוּ נַחֲשֵׁב לְכֻלּוֹם, וּמַשְׁוֶה

קֶטֶן וְגִדּוּל וְכוּ". – הַרִי שֶׁאֵין הַבְּדֵל כִּלְלֵ אִם שֶׁהוּא מוּחַל בְּפַעַם

הָרַאשׁוֹנָה אוֹ הַרְבֵּה פַּעְמִים, וְלִכְּנֵן "מְעַבֵּיר אֲשָׁמוֹתֵינוּ בְּכָל שְׁנָה

וְשָׁנָה", וְכֵל חַטָּאִים שְׁמִתוּדִים – עֲלֵיהֶם, כְּ"עַל חַטָּא" מְדִי

שְׁנָה, אָף שַׁחַר וְעֶבֶר עֲלֵיהֶם – חוּזֵר וּמִתְּוֹדֵה עֲלֵיהֶם בְּיוֹם

הַכּוֹפְרִים בְּשָׁנָה תְּפִאָה, וְכֵן לְעוֹלָם. וְ"בְּכָל שְׁנָה וְשָׁנָה" לֹא

דְּנֻקָא, אָלָא כְּמוֹ כֵּן בְּכָל יוֹם וְיוֹם ג' פַּעְמִים מְבַרְכִים: "בְּרִידָה

אֶתָּה ה' חֲנוּן הַמְרַבָּה לְסַלּוּחַ"; – עַל הַמַּחִילָה שֶׁהַקַּב"ה מוּחַל אֹז,

17. איכה ג, ב. 18. ברכות כז, א. 19. יומא פה, ב.

תשובתו. - כל האמור הוא בשעה שישנו הענין של "אחטא ואשוב", כי בשעת החטא הוא סומך על התשובה, אכל אנו שמבקשים בקל יום: "סלח לנו" - אנו מקדימין לבקש: "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך", - שהתשובה תהיה שלמה, דהיינו שלא נשוב עוד לבקלה, - שלא נחטא עוד, וכן ביום הפסורים מבקשים: "הי רצון מלפניך שלא אחטא עוד" - הרי שאין הוא סומך על

אגרת התשובה

ונתגבר על יצרו ועשה תשובה מקבלין תשובתו. אבל אנו שמבקשים בכל יום סלח לנו אנו מקדימין לבקש והחזירנו בתשובה שלימה לפניך דהיינו שלא נשוב עוד לכסלה וכן ביום מבקשים יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד מספיקין ומספיקין כמארו"ל הבא לטהר מסייעין אותו הבא דייקא מיד שבא ואי לואת גם הסליחה והמחילה היא מיד.

יום שני א' מנחם-אב

ומה שכתוב²¹: "והטאתי נגדי תמיד" - אין המכוון להיות תמיד עצב נבזה חס ושלום, - להיות שרוי בעצבות תמידית מפאת חטאיו, דהא כתיב בתריה²²: - שהרי כתוב לאחר מכן: "תשמיעני ששון ושמחה וגו' ורוח נדיבה תסמכני וגו'²³, ומשום שצריך להיות כל ימיו בתשובה עלאה, שהיא - התנועה של 'תשובה עילאה' היא בשמחה רבה בנזכר לעיל. - הרי מה שחכמינו ז"ל אומרים²⁴ שעל אדם להיות "כל ימיו בתשובה", הכוונה היא ל"תשובה עילאה" הנעשית בשמחה גדולה, שלכן מבקשים "תשמיעני ששון ושמחה", להיות שרוי בשמחה מתשובה זו, אלא - הכוונה במה שכתוב "והטאתי נגדי תמיד" היא, "נגדי" דייקא, - ממולי דוקא, כמו: "ואתה תתיצב מנגד"²⁵,

אגרת התשובה

ומ"ש וחטאתי נגדי תמיד אין המכוון להיות תמיד עצב נבזה ח"ו דהא כתיב בתרי' תשמיעני ששון ושמחה וכו' ורוח נדיבה תסמכני וכו' ומשום שצ"ל כל ימיו בתשובה עילאה שהיא בשמחה רבה כנ"ל אלא נגדי דייקא כמו ואתה תתיצב מנגד מנגד סביב לאהל מועד יחנו ופרש"י מרחוק. והמכוון רק לבלתי רום לבבו ולהיות שפל רוח בפני כל האדם כשיהיה לזכרון בין עיניו שחטא נגד ה'. ואדרבה לענין השמחה יועיל זכרון החטא ביתר שאת בכדי לקבל בשמחה כל המאורעות המתרגשות ובאות בין מן השמים בין ע"י הבריות בדיבור או במעשה (וזה עצה טובה להנצל מכעס וכל מיני קפידא וכו') וכמארו"ל הנעלבים ואינן עולבין שומעין חרפתם ואין משיבין עושים מאהבה ושמחי' ביסורי' וכו' וכל המעביר על מדותיו מעבירי' לו על כל פשעיו:

ושמחים ב'פסורים וכו', - עליהם אומר הכתוב²⁸: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו". חכמינו ז"ל מונים כאן שלש מדריגות: אלה שנעלבים ואינם עולבים, הם מתרצים את עצמם, אבל אינם עולבים את הזולת; שומעים חרפתם ואינם משיבים כלל; לא זו בלבד שאינם עולבים את מעליביהם, ואף אינם עונים להם כלל, אלא הם גם שמחים ביסורים שמייסרים אותם; מחמת שהם זוכרים, שהם חטאו אי פעם, הם שמחים ביסורים המהווים כפרתם. וכל המעביר על מדותיו - מעבירי' לו על כל פשעיו²⁹.

20. שבת קד, א. יומא לח, ב. 21. תהלים שם, ה. 22. שם, י. 23. שם, יד. 24. ראה שבת קנג, א. 25. שמואל ב יח, יג. 26. במדבר ב, ב. 27. שבת פח, ב. גיטין לו, א. 28. שופטים ה, לא. 29. ראש השנה יז, א.

יום שלישי ב' מנחם-אב

השפעה גדולה בהרבה בעולמות העליונים. וְכַנּוּדָע מְמַה שְׁפָתוֹב בְּזֶהר הַקְדוּשָׁה, מְעַנֵּן עֲלֵיוֹת עוֹלָמוֹת הָעֲלִיּוֹנִים בְּאַתְעֲרוּתָא דְלִתְתָּא, - בהתעוררות מלמטה, מעולם זה, פְּתִיקְרַבַּת עוֹף אֶחָד בְּן יוֹנָה אוֹ תוֹר עַל גְּבִי הַמִּזְבֵּחַ אוֹ קִמְזִין מִנְחָה. - שעל ידי

הקרבנות משהו ממין החי (עוף) או ממין הצומח (קומץ מנחה) נגרמת למעלה עליה בעולמות העליונים, וְכֵן הוּא בְּכָל הַמִּצְוֹת מְעֻשְׂיוֹת, - שעושים למטה בעולם זה בדברים גשמיים, ציצית בצמר גשמי, תפילין בקלף גשמי, וכדומה, יש לפעולות גשמיות אלו בעולם הזה השפעה חזקה בעולמות העליונים, פְּנּוּדָע מְהָרָא ז"ל. וְזוֹהוּ שְׁאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוּנָם לְבִרְכָה' עַל פְּסוּקֵי: "וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיָּיתֶם קְדוֹשִׁים" - אֲדָם מְקַדְּשׁ עֲצָמוֹ מְעַט (כ"ק אדמו"ר שליט"א: כמות) מְלִמְפָּת, (כ"ק אדמו"ר שליט"א: איכות) מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ הֶרְבֵּה מְלִמְעֵלָה וְכוּ' - פעולתו הפעוטה של האדם למטה בקידוש עצמו - גורמת קדושה רבה ביותר עליו מלמעלה, (וְכַמּוֹ) שְׁנִיתְבָּאָר לְעִיל - בפרק י' ב"אגרת התשובה" ובפרק מ"ז בחלק הראשון, פְּעַנֵּן

פְּרָק יב. בפרק הקודם, פרק יא, הסביר רבנו חזקוני, שמה שעל בעל תשובה לזכור תמיד שחטא, "וחטאתי נגדי תמיד", אין הכוונה שהדבר ישפיע עליו עצבות ובושה תמידיים, המהווים הפרעה לעבודה בשמחה, אלא הכוונה היא שהזכרון יהיה מרחוק בלבד, כעומד לנגד עיניו מה שחטא בעבר, זה משפיע

שלא יגבה לבו ויהיה שפל בפני כל אדם.

זאת ועוד - זכרון החטא יהיה בו מעלה בנוגע לענין השמחה, שכן, על ידי כך יקבל בשמחה כל מה שיארע לו, הן אירועים מן השמים והן אירועים על ידי בני אדם העולבים בו בדיבור או עושים לו רע במעשה - יקבל כל היסורים הללו בשמחה, מפני שהוא זוכר על החטא שחטא נגד הקב"ה.

בפרק הנוכחי, יסביר רבנו חזקוני טעמו של דבר, מדוע היסורים שהוא סובל - יביאו לו שמחה. וְטַעַם הַשְּׂמִיחָה - שישמחה בְּיִסוּרֵי הַגּוֹף, לְפִי שְׂהִיא - היסורים הם מִזְבֵּחַ גְּדוֹלָה וְעֲצוּמָה לְנַפְשׁ הַחַוּטָּא, לְמַרְקָה בְּעוֹלָם הַזֵּה וְלְהַצִּילָה מִחֲמִירוֹק בְּגִיהָנָם (בְּפִרְט גְּדוּרוֹתֵינוּ אֱלֹהִים, שְׂאִין בִּיבֻלָת לְהַתְעַנּוֹת שְׂפִי מְסַפֵּר בְּלַ הַצּוּמּוֹת שְׂבִתְקוֹנֵי הַתְּשׁוּבָה מְהָרָא ז"ל, - כנוכח לעיל בפרק ג', הַצִּירִיבוֹת לְמַרְוִיק הַנְּפִשׁ, לְהַצִּילָה מִמְּרוֹק בְּגִיהָנָם). וְכַמּוֹ שְׂפָתַי תְּרַמְּבִין ז"ל בְּהַקְדָּמָה לְפָרוּשׁ אִיזוֹב, שְׂאִפְלוּ יִסוּרִים שֶׁל אִיזוֹב ע' שָׁנָה - אִין לְהֵן עֶרְךָ בְּלָל לְיִסוּרֵי הַנְּפִשׁ שְׂעָה אַחַת בְּגִיהָנָם, - שעה אחת של יסורי הנפש בגיהנום, גרועה בהרבה מיסורי איזוב שבעים שנה בעולם הזה, כִּי אִשׁ אַחַת מְשֻׁשִׁים וְכוּ'. - מגיהנום, אֱלֹא לְפִי שְׂעוֹלָם הַזֵּה "חֶסֶד יִפְנָה", - הרי לכן, וְבִיִּסוּרֵין קְלִין בְּעוֹלָם הַזֵּה נִצּוֹל מְדִינִים קָשִׁים שֶׁל עוֹלָם הַבָּא, בְּמִשְׁלַל הַלּוֹךְ וְהַעֲתַקְתָּ הַצֵּל בְּאֶרֶץ טַפַּח - בזמן שהצל זו בארץ מרחק של טפח, הרי לְפִי הַלּוֹךְ גִּלְגַּל הַשְּׂמִשׁ בְּרַקִּיעַ - ההילוך הוא שם או אֱלִפִים מִלִּין וְכוּ'. - בשעה שהשמש

זוה ברקיע מרחק של אלפי מילין, זו הצל בארץ מרחק של טפח אחד בלבד, וְיִתֵּר עַל כֵּן לְאִין קִין הוּא בְּנִמְשָׁל, בְּבַחֲנֵית הַשְּׂתַלְשְׁלוֹת הָעוֹלָמוֹת - ממדרגה למדרגה, מְרוֹם הַמַּעֲלוֹת עַד עוֹלָם הַזֵּה הַגְּשָׁמִי, - הרי זה הרבה למעלה מזה, ולכן פעולה שנעשית כאן בעולם הזה, באה אחרי שדבר זה נעשה באופן נעלה ביותר בעולמות העליונים, וממילא - השפעת פעולה בעולם הזה, יש לה

פרק יב ומעם השמחה ביסורי הגוף לפי שהיא טובה גדולה ועצומה לנפש החוטאת למרקה בעה"ז ולהצילה מהמירוק בגיהנם (בפרט בדורותינו אלה שאין ביכולת להתענות כפי מספר כל הצומות שבתיקוני תשובה מהאר"י ז"ל הצריכות למירוק הנפש להצילה ממירוק בגיהנם) וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בהקדמה לפי' איוב שאפי' יסורים של איוב ע' שנה אין להן ערך כלל ליסורי הנפש שעה אחת בגיהנם כי אש א' מששים וכו'. אלא לפי שעה"ז חסד יבנה וביסורין קלין בעוה"ז ניצול מדיני' קשים של עוה"ב כמשל הילוך והעתקת הצל בארץ טפח לפי הילוך גלגל השמש ברקיע אלפים מילין וכו'. ויתר על כן לאין קץ הוא בנמשל בבחי' השתלשלות העולמות מרום המעלות עד עוה"ז הגשמי. וכנודע ממ"ש בזה"ק מענין עליות עולמות העליוני' באתערותא דלתתא בהקרבנות עוף אחד בן יונה או תור ע"ג המזבח או קומץ מנחה. וכן הוא בכל המצוות מעשיות כנודע מהאר"י ז"ל. וז"ש רז"ל ע"פ והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה וכו' (וכמ"ש לעיל בענין אשר קדשנו במצותיו וכו' בחי' סוכ"ע וכו') וככה ממש הוא בענין שכר ועונש כמארז"ל שכר מצוה מצוה וכו' וכמ"ש במ"א. ודעת לנבון נקל ומשכיל על דבר ימצא טוב:

"אשר קדשנו בְּמִצְוֹתָיו" וכו', - ש'קדשנו' מלשון 'קדש' היינו בְּחִינַת "סוֹכֵב בְּלַ עֲלִמִין", (כו'). - שלמעלה מעולמות, ואין באפשרותה להתלבש בהם בפנימיות, רק בבחינת סובב ומקיף על העולמות; הרי, שעל ידי מצוה בפעולה גשמית למטה, ממשיך יהודי על עצמו קדושה לא רק מהעולמות העליונים ביותר, אלא ממדרגה שהיא למעלה מכל העולמות. וְכַכֵּה מְמַשׁ הוּא בְּעַנֵּן שְׂכָר וְעִנְשׁ, - ששכר המצוה הוא לאין ערוך נעלה מהפעולה של המצוה כאן למטה, כך גם בענין העונש, שהעונש שהאדם סובל כאן למטה בא במקום עונש גדול ביותר שהיה סובל בעולם הבא, בְּמִאֲמָר רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוּנָם לְבִרְכָה: "שְׂכָר מִצְוָה - מִצְוָה וְכוּ", - וכיון שאמרנו, שעל ידי מצוה נמשך אור שלמעלה לגמרי מעולמות, והוא "שכר מצוה" - מובן הרי ממילא, ששכר המצוה בעולמות העליונים הוא נעלה לאין ערוך מפעולת המצוה כאן למטה, וְכַמּוֹ שְׂבִתְקֵיתִי בְּמִקּוֹם אַחֵר. וְדַעַת לְנִבּוֹן נִקְל, וּמְשָׁכִיל עַל דְּבַר יִמְצָא טוֹב:

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הגקודה בכ"ז שהחילוק והטובה בשנים בכמות ובאיכות; יסורי הגוף (הנפש), אש דעוה"ז (דגיהנום) א' מששים צל (גלגל השמש), טפח (אלפים מילין)".
2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב' ה' - י"ל כמות, איכות".
3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובמילא צאתו מעוה"ז - כביאתו".
4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משמע שזהו עוד ענין".
5. ברכות נו, ב.
6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סתם כמ"ד גלגל חוזר ומזל קבוע (פסחים צד, ב. וידוע השק"ט בסוגיה זו. ואכ"מ). וראה אוצר הגאונים לפסחים שם".
7. יומא לט, א.
8. קדושים כ, ז.
9. אבות פ"ד מ"ב.

יום רביעי ג' מנחם-אב

למחונכיו פתק"התעוררות "פותחין בברכה" עד "וזן בחינת הזרועות והגוף שבנפש".

בפעם השניה - כשהוד כ"ק רבנו הזקן שב ממזריטש ורבו הוד כ"ק המגיד ממזריטש, בפקודת מורנו הבעל-שם-טוב ובברכת מורו הקדוש ח"י⁴, גילה מי הוא - הוד כ"ק רבנו הזקן - מטרת ירידת נשמתו הקדושה והאחריות הגדולה וסכנות נפשות רוחניות הקשורות בכך - כתב הוד כ"ק רבנו הזקן את חלקה השני של אגרת הקדוש מ"אך מי הוא הנותן" עד "עד מיצוי הנפש".

הוד כ"ק רבנו הזקן מספר לבנו, הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, ולנכדו, הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק", את חוויותיו הפנימיות בשנים הראשונות מאז הודיע ומסר לו מורו הרב המגיד השליחות של מורו רבנו הבעל-שם-טוב.

האמונה הפשוטה, אומר הוד כ"ק רבנו הזקן, שהיתה לנו, תלמידי הרב המגיד, בכ"ק הרב המגיד, יחד עם ההתמסרות של מסירות נפש אליו, העניקה לי תוקף עז, לבצע את כל ציווייו של רבנו המגיד בדיוק גמור ובמסירות נפש פנימית ועצמונית.

כעבור כמה שנים, כשהאברכים, תלמידי, התיישבו בעיירות ובישובים שונים, הרי לרגלי המעמסה שהטיל עלי כ"ק רבנו המגיד, וכדי לבצע, בעזרת השם יתברך, את הכוונה הפנימית של ירידת נשמתו לעולם זה - הוספתי באגרת "פותחין בברכה" את הקטע "ועתה הפעם כו' נא ונא. אך בשבתות כו' וכגון דא כו' ואין טוב אלא תורה וכו'".

פּוֹתְחִין בְּבִרְכָּה, לְכַרְךָ וּלְהוֹדוֹת לַה' בְּיָמֵינוּ. שְׂמֹעָה טוֹבָה, שְׂמֵעָה וְתַחֲי נַפְשֵׁי, - שְׂמַעְתִּי שְׂמֹעָה טוֹבָה שֶׁהַחֲיִיתָה אֶת נַפְשִׁי, אֵין טוֹב אֶלָּא תוֹרָה, - כְּשֶׁאֹמְרִים "טוֹב" הַכוּוֹנָה הִיא לְתוֹרָה, כְּמֵאמֶר הַמִּשְׁנָה בְּמִסְכַּת אֲבוֹת, וְעַל אִיזוֹה טוֹב שֶׁל תוֹרָה אֵנוּ מְדַבְּרִים כְּאֵן - "תוֹרַת ה' תְּמִימָה" - שְׁעַל תוֹרַת ה' כְּפִי שֶׁהִיא "תְּמִימָה" הִיא כְּתוּבָה שֶׁהִיא "מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ", הִיא מְחִיבָה וּמְרַעֲנַת אֶת הַנֶּפֶשׁ, זֶה הַשְּׁלֵמָת כָּל הַשְּׂמֵעָה בְּלֹא - סִיּוּם כֹּל הַשְּׂמֵעָה כּוֹלֵל, כָּרֵב עֵירוֹת וּמְנַנְיִים מֵאֲנָשׁ, - חֲסִידִים, הוֹרָאָה עַל הָעֵבֶר - תוֹרָה עַל שְׁעֵשׂוּ זֹאת בְּעֵבֶר, וּבְקִשָּׁה עַל הָעֵתִיד, - וּבְקִשָּׁה לְעֵשׂוֹת זֹאת גַּם בְּעֵתִיד, כִּהַּ יִתֵּן - ה', וְכִהַּ יוֹסִיף ה' לְאֲמִץ לְבָבְךָ בְּגוֹבְרִים, מְדִי

אגרת הקודש¹

א. בהסכמתם לספר ה"תניא", מציניינים הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע (נדפס ב"מבוא ל"תניא"), שכל סימני "אגרת הקודש" (כולל גם ה"קונטרס אחרון" הבא אחרי "אגרת הקודש" ואגרות הקודש שלאחריו). נכתבו בכתב יד קדשו ובלשונו הקדוש של רבנו הזקן. השם "אגרת הקודש" ניתן, מפני שרוב הסימנים שבחלק זה, הם אגרות שנשלחו על ידי רבנו הזקן (אל חסידים) "להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשו", ובגלל זה מצאו הרבנים, בני הגאון המחבר, לנכון לצרף אגרות קודש אלו לספר ה"תניא".

בתחילת האגרת הראשונה, מדובר אודות המנהג שנתקן באותם הימים בין חסידים (מנהג שנהוג עד לימינו אנו), שבכל עיר או "מנין" של חסידים, מחלקים את הש"ס (וכפי שמובא בסוף "קונטרס אחרון" - שם דן רבנו הזקן שוב בענין זה - שבאם אין ב"מנין" אחד מספיק אנשים לכך, מצרפים אליהם אנשים מ"מנין" אחר), על מנת ללמוד אותו במשך השנה. ונהוג שאת הסיום והחלוקה מחדש לקראת השנה הבאה - עורכים ב"ט בבסלו או בכ"ד בשבת. והרבי שליט"א דיבר כבר פעמים רבות (בשעת סיום הש"ס), שכשם שבמלאכה הנעשית בשבת על ידי שני אנשים, הרי אם אין אותה מלאכה יכולה להיעשות על ידי אחד מהם, נקרא הדבר שכל אחד מהם עשה את כל המלאכה² - כך הדבר גם לגבי ענין זה, שכיוון שלימוד וסיום הש"ס נעשים על ידי כל אלה המשתתפים בחלוקה (ומן הנמנע שכל אחד ילמוד את כל הש"ס בשנה אחת), הרי זה כאילו כל אחד למד והשלים את כל הש"ס.

באגרת זו מסביר רבנו הזקן, שלימוד ההלכות שבתורה שבעל פה, מוסיף עליו (התעלות) בנפשו של יהודי גם בעבודתו הפנימית בהשגה ובהתבוננות בגדלות הוי', ובהתעוררות של אהבת ה' ויראת ה' שלו, וזה אחר את הנשמה בגבורה ומייצב גם את ראשו ולבו של יהודי, שכלו ומדותיו.

אודות אגרת זו, סיפר הרבי הרי"צ נ"ע באחת משיחותיו (ב' בניסן תש"ח³): בשנת תרמ"ח, בהתעוררות שמחת בית השואבה, אמר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק, שאת אגרת הקודש "פותחין בברכה" כתב רבנו הזקן בשלושה חלקים בשנים שונות.

בפעם הראשונה - כשהוד כ"ק רבנו הזקן החליט ללכת למזריטש, אז נתן

1. הרבי שליט"א מעיר, שלכאורה היה צריך להיות שם חלק זה "אגרות קודש", לשון רבים - "ואולי הוא אגב דהשם "אגרת התשובה" וצ"ע.
2. שבת צג, א. ראה לקוטי שיחות ח"י ע' 267.
3. ספר המאמרים ה'תש"ח ע' 170.
4. אחי השילוני.
5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בקשר ועל הבשו"ט שמודים ע"ז (פרש"י חיי שרה כד, נב. והוא מב"ר פנ"ח, וא"ו)".
6. פ"ו מ"ג.
7. תהלים יט, ח.
8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מכאן דחלוקת הש"ס צ"ל גם המס' שאין בהם גמרא".
9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הכוונה לשלול רובו ככולו (עייני ט"ז ואחרונים בשו"ע או"ח סתקפ"ב ס"ז), גם זרעים וטהרות (כנ"ל), גם תמיד ומדות (ואף שאינן אלא סיפור - ראה פיהמ"ש, הועתק בתיו"ט שם)".
10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאז "תמימה" גם במובן זה".
11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הכוונה

עֲלָמִין, - והוא טובב ומקיף כל העולמות ומחיה אותם בחיות שהיא למעלה מעלה מהם, ואשר לכן אין חיות זו יכולה להתקבל בהם בפנימיות, אלא היא מקיפה עליהם, וְלִית אַתְר פְּנוּי מְנִיָּה, - אין מקום (ומדרגה) שיהיה פנוי ממנו, שלא יהיה מצוי שם, לְמַעְלָה עַד

אֵין קָיָן - אין סוף וקץ לבחינת ההתעלות שלו והיותו נעלה מעולם, ומהיותו "מופשט" מעולם, וְלִמְטָה עַד אֵין תְּכֵלִית, - שאין סוף וקץ לכוח יידיהו מטה מטה ולהתלבשותו בעולם באופן שהעולם מסתיר על האלקות - הרי, שה"אין סופיות" שלו היא גם למעלה וגם למטה. וְכֵן לְד' סְפָרִין - וכך הדבר כלפי ארבעת הצדדים, מזרח, מערב, דרום וצפון, בְּבְחִינַת אֵין-סוּף מְפֹשֵׁשׁ, - כל האמור הוא ביחס ל"מקום", בשש הקצוות של מקום: מעלה, מטה וארבע

רוחות. וְכֵן - וכך הדבר גם בְּבְחִינַת שְׁנֵי וְנַפְשׁ, בְּנוֹדָע - שכן, הבריאה מתחלקת ל"עולם", "שנה" ו"נפש" (כפי שכתוב בספר יצירה²⁰): עולם - מקום (מעלה, מטה וד' רוחות), שנה - זמן (עבר, הווה ועתיד) ונפש - חיות. הרי, כשם שהוא "אחד" ו"אין סוף" ב"עולם" (במקום), כך הדבר גם ב"שנה" (בזמן) וב"נפש". הַנְּחָ אַמוּנָה זו נִקְרָאת פְּשֵׁם בְּחִינַת "מְתַנִּים"²¹, - המתנים של הנפש²², דְּכָר הַמַּעְמִיד וּמְקִימֵם אֵת הָרָאשׁ, - של הנפש, הוא הַשְּׁכָל הַמְתַּבּוֹנֵן וּמַעְמִיק דַּעַת בְּגִדְלַת אֵין-סוּף בְּרִוְדֵי-הוּא בְּבְחִינַת עוֹלָם-שְׁנֵי-נַפְשׁ, - כפי שהוא אין-סופי במקום, זמן וחיות של כל הנבראים. אמונה זו מקיימת ומחזיקה את הראש, השכל, שכן היסוד עליו עומד ומתקיים השכל וההבנה בגדלות ה' הוא האמונה באחדות הוי'. וההתבוננות היא גם וְכָרֵב חֲסֵדוֹ וְנַפְלְאוֹתָיו עֲמֵנו, לְחַיּוֹת "עִם קְרוֹבוֹ", - עם שהוא קרוב אליו, וְלְדַבְּקָה בּוֹ - יתברך, מְפֹשֵׁשׁ, בְּנוֹדָע - וכפי שידוע, מְמַאֲמֵר - חכמינו ז"ל²³: "יִפָּה שַׁעֲרָה אַחַת בְּתִשְׁבֻּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיִּי

שְׁנֵה פְּשֵׁנָה, בְּנִבְרָה שֶׁל תּוֹרָה. - כך יתן ויוסיף ה' (ותוספתו של השי"ת היא הרי הוספה יותר מאשר העיקר עצמו¹²), לחזק ולייצב את לבוניהם בין החזקים (שגם ביחס לחזקים יהיה זה חזק) בגבורה ובחזק שהתורה מעניקה. וְלַהֲרִיעַ לְבָנֵי אָדָם גְּבוּרָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה

שְׂפָעֵל פְּהָּ 13 וְכַחַה עוֹ, - גבורה של תורה, הכוונה לתורה שבעל פה דוקא, שכן הדבר בשורש התורה (בספירות העליונות), שתורה שבכתב היא ב"חכמה", וספירת החכמה היא הרי בקו הימין (חסד), ואילו תורה שבעל פה היא ב"בינה"¹⁴, וספירת הבינה ("אני בינה לי גבורה"¹⁵) היא בקו השמאל (גבורה¹⁶). וכדי להודיע ענין הגבורה שמעניקה תורה שבעל פה לנשמתו של יהודי - פֶּרֶשׁ - פִּירַט וְהַסְבִּיר, שְׁלֵמָה תְּמַלֵּךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם¹⁷: "הַגְּרָה כְּעוֹ מְתַנֶּיָּה כו" - "אשת חיל",

כנסת ישראל ונשמות ישראל, חוגרת את מתניה ב"עוז" של תורה, ("עוז" היינו תורה¹⁸, "אין עוז אלא תורה"¹⁹), שהתורה מחזקת מתניה של נשמה, כשם שגבור מחזק את עצמו על ידי שחוגר עצמו בחוגרה. מה הוא, איפוא, ענין ה"מתניים" ביחס לנשמה, שהתורה חוגרת ומחזקת אותם? - "מְתַנִּים", הֵם דְּכָר הַמַּעְמִיד כָּל הַגּוֹף עִם הָרָאשׁ הַנֶּצֶב וְעוֹמֵד עֲלֵיהֶם, וְהֵם הַמּוֹלִיכִים וּמְבִיאִים אוֹתוֹ - את הגוף והראש, לְמַחְזוֹ חֲפָצוֹ. וְכֵמוֹ שֶׁהוּא בְּנִשְׁמִיּוֹת הַגּוֹף, - שה"מתניים" מעמידים ומייצבים את כל הגוף ומביאים אותו למקום שהוא רוצה להיות שם, כִּף הוּא - גם, בְּבְחִינַת רִוְחָנִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ הַאֵלֵהִית, - שעל ה"מתניים" של הנשמה, עומד כל הגוף של הנשמה יחד עם הראש של הנשמה, ודבר זה מביא את הנשמה לתכליתה הנכספת. מה הם, איפוא, ה"מתניים" של הנשמה? הרי זה - הָאֲמוּנָה הָאֲמִתִּית בְּה' אֶחָד - שהוא, אֵין-סוּף - בלי קץ, בְּרִוְדֵי-הוּא, דָּאִיהוּ מְמַלֵּא כָּל עֲלָמִין - שהוא ממלא כל העולמות בחיות פנימית המצומצמת ומותאמת לכל נברא במיוחד, וְסוֹבֵב כָּל

בזה - שבנדוד ה"ז ת"ת דברים, שעי"ז הלימוד דכאו"א (בהיותו חלק מהרבים) ותוצאותיו (לאמץ הלב) ביותר". 12. ב"ר פס"א, ד. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רבה עסקינן - הש"ס". 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ש"כ אגה"ק סוסכ"ט". 15. משלי ג, ב. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יותר נ"ל: תושב"כ ותושבע"פ - ז"ן רובו חסדים או גבורות". 17. משלי לא, יז. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה תו"א (ואוה"ת) ס"פ יתרו". 19. ספרי האוינו לב, ב. ובכ"מ. 20. פ"ג מ"ג. ובכ"מ. 21. על השאלה, כיצד מתאים "מתנים" ל' רבים למה שאמונה היא אחת, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: (1) "גם מים חיים וכו' וכו' - ל' רבים. (2) עיי"ש [באוה"ת] עה"פ והי' צדק איזור מתניו דחלק הגוף למה מהלב זהו "מתנים" ואולי י"ל דנק' ל' רבים מפני שימשך" בשני ירכים, וכן ממש ואולי עוד יותר באמונה דהיא אחת אבל גם שתיים אנכי ולא יהי' לך. ויל"פ עפ"ז הטעם למה גם בזה אחת דיבר אלקי' שתיים זו שמעתי. ולהעיר ג"כ מתניא רפ"כ - לביאור הנ"ל וק"ל". 22. על השאלה, מדוע אין רבנו הזקן מברך בנמשל (אמונה) הענין מה שהמתנים מוליכים את הגוף למחוז חפצו, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיקר כוונת אגה"ק זו - אף שמחזק לימוד הש"ס וכו' - בנוגע לתפלה ועניני'. וגם פי' הכתוב חגרה בעוז בא לבאר זה כו' (ולא כ"כ - לבאר הכתוב מצ"ע). ולכן מברך בנוגע לזרועות - דו"ר - שזהו ענין התפלה, בקיצור עכ"פ ע"ד ראש - התבוננות, אבל הגוף (מצות - כמובן בספ"מ) אין ענין ביאורו כאן. וכמובן ג"כ מההמשך בנוגע "עת זמן - שעת תפלת כו" - שמשמיט "הגוף". עפ"ז יל"פ ג"כ הנמשל דענין דמוליכים ומביאים אותו למחוז חפצו שהרי התפלה ענינה הליכה בסולם המוצב כו". 23. אבות פ"ד

הקב"ה וחסדו הגדול אתנו, דְּחִילוֹ וְדַחֲמוֹ – יראה ואהבה, שְׂכִינָה – הנולדות באמצעות השכל, אוּ מְבַעְיִים, – האהבה והיראה שישנן בטבע בכל נשמה של יהודי, והשכל וההתבוננות מגלים אותן בלבד²⁹, לְחַיִּית – אצלו, בְּחִינַת "צֶעֶק לָבָם אֶל ה'", – לבם צעק והתנגעגעה להקב"ה לדבקה

בו. זוהי אהבה באופן של "צעקה", געגועים ודביקות. או – שההתבוננות תעורר בו בְּחִינַת – אהבה של רִשְׁפֵי אֵשׁ וְשִׁלְהַבַת עֲזָה, בְּבְחִינַת "רִצּוֹא", – צמאון וכליון להקב"ה, וְאַחַר כֵּן – אחרי שהתעורר ב"רצוא", שהוא רוצה להיכלת ולהיכלל בהקב"ה, עליו להיות לאחר מכן בְּבְחִינַת "שׁוֹב", – לשוב אל מקומו, נשמה בגוף תוך ביטול אל

הקב"ה, לְחַיִּית – כך שיהיה, פָּחַד ה' לָבֹבוּ וְלִבּוֹשׁ מִגְדֻלְתּוֹ כו', – שהיראה תהיה בבחינתה הנעלית, להתבייש בפני גדלותו של הקב"ה, בושה המונעת אותו מלעשות דבר שהוא רע בעיני הקב"ה, וְהוֹא – הבחינה של יראה, פחד ובושה, היא בְּחִינַת "שְׂמַאל דְּוִחָה", – בחינת שמאל וגבורה שלמעלה, הדוחה שלא לעמוד בקירוב של אהבה (הבאה מ"מינו תחבקיני"³⁰) אלא בפחד ובושה, כְּמוֹ שְׂכִינָה בְּמִתְן תּוֹרָה³¹: "וַיִּרְא הָעַם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק – ההתגלות של מתן תורה פעלה בבני ישראל יראה וביטול המתבטאים בנסיגה לאחור, שירא לגשת אל הקודש, כו", וְהָן – האהבה והיראה, הן בְּחִינַת הַזְּרוּעוֹת וְהַגּוּף שְׂבִנְפֵשׁ: אהבה – חסד, היא "דרועא ימינא" (יד ימין), ויראה – גבורה, היא "דרועא שמאלא" (יד שמאל)³².

עוֹלָם הַבָּא", – זאת מדוע? משום, שְׂהוּא – העולם הבא, הוא רק זיו וְהָאֲרָה מְבַחֲנִיה הַנְּקִרָא "שְׂכִינָה" – והוא נקרא "שכינה" מפני שהוא הַשׁוֹכֵן בו, – בנבראים ומחיה אותם. ואם כן הרי זו בחינה ומדרגה שיש לה שייכות לנבראים, שכן הגילוי בגן עדן,

שאליו מתכוונים כאן במשמעות "עולם הבא", הוא רק – הארה מבחינת "שכינה", וְנִבְרָא – והעולם הבא וּגַן הָעֵדֶן נִבְרָאוּ, כְּיוֹד אַחַת – באות אחת, יו"ד, מְשֻׁמוֹ וְתִקְרָה – כמאמר חכמינו ז"ל²⁴ על הפסוק²⁵: בַּיּוֹם הַזֶּה יִצְרָא עוֹלָמִים, כו', 204 טְבַעִים לְחַיִּית בְּחִי' צֶעֶק לָבָם אֶל ה' או בְּחִי' רִשְׁפֵי אֵשׁ וְשִׁלְהַבַת עֲזָה בְּבְחִי' שׁוֹב לְחַיִּית פָּחַד ה' בְּלָבוֹ וְלִבּוֹשׁ מִגְדֻלְתּוֹ כו' וְהוֹא בְּחִי' שְׂמַאל דּוּחָה כְּמוֹ שְׂכִינָה בְּמִתְן תּוֹרָה וְהוֹא בְּחִי' מֵרָחֵק כו' וְהוֹן בְּחִי' הַזְּרוּעוֹת וְהַגּוּף שְׂבִנְפֵשׁ: ולעצמות הקב"ה עצמו, שהוא בְּחִינַת אֵינְסוֹף מְשֻׁם, וְכְמוֹ שְׂכִינָה²⁶: "הודו – בלבד, הוא על אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, – החיות של ארץ ושל שמים היא הוד חיו בלבד ממנו יתברך, וְיָרָם קָרָן לְעַמּוֹ כו'", – ולעמו ישראל ההמשכה היא מ"קרן", מ"עצמות". "קרן"²⁷ הוא הרי עצם הדבר, ו"רם קרן לעמו" היינו, שלבני ישראל (עמו) ההמשכה היא עצמית מ"אין סוף", "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וַצִּוְנוּ כו'". – כלומר, שבמצוות העלה אותנו להתעלותו הוא, לקדושה מה שהוא קדוש ומובדל מעולם, בחינת "סובב כל עלמין", כנוצר לעיל בפרק האחרון של "אגרת התשובה", ולפני כן בחלק הראשון, וכשאדם מתבונן בחסדו הגדול של הקב"ה אתנו, להיות עם קרובו ודבוקים בו יתברך ממש, צריך הרי הדבר לגלות ולעורר – וְ"כְּמִים הַפְּנִים כו"²⁸, לְהוֹלִיד מִתְבּוֹנָה זו – שהוא מבין גדלותו של

אגרת הקדש

עוה"ב שהוא רק זיו והארה מבחי' הנק' שכינה השוכן כו' ונברא כיו"ד א' משמו ית' כו' אבל תשובה ומעשים טובים מקרבין ישראל לאביהם שבשמים ממש למהותו ועצמותו כביכול בחי' א"ס ממש וכמ"ש הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו כו' אקב"ו כו' וכמים הפנים כו' להוליד מתבונה זו דו"ר שכליים או טבעיים להיות בחי' צעק לבם אל ה' או בחי' רשפי אש ושלהבת עזה בחי' רצוא ואח"כ בבחי' שוב להיות פחד ה' בלבדו וליבוש מגדולתו כו' והוא בחי' שמאל דוחה כמ"ש במ"ת וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק כו' והן בחי' הזרועות והגוף שבנפש:

יום חמישי ד' מנחם-אב

ללימוד תורה שבעל פה, שְׂהִיא – תורה שבעל פה, היא בְּחִינַת גְּלוּי רִצּוֹן הַעֲלִיּוֹן, – הרצון העליון הוא באופן של "גילוי", כשהוא מתגלה בבחירות על כל פרטיו – זהו דוקא בתורה שבעל פה, שכן, מן התורה שבכתב לא יודעים בבחירות ובדיוק מהו הרצון העליון במצוה מסויימת. כגון

במצות תפילין: מן התורה שבכתב, בה כתוב רק "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך"³⁵,

לא יודעים עדיין מה לקשר, כיצד הן הטוטפות והיכן הוא "בין עיניך"; רק בתורה שבעל פה מתבהר בצורה ברורה מה הוא רצונו של הקב"ה במצות תפילין על כל פרטיו. וכך הדבר בשאר המצוות, שהתורה שבעל פה היא הגילוי של הרצון העליון (כפי שהדבר

אֲךְ מִי הוּא הַנּוֹתֵן כַּח וְעוֹ לְבְחִינַת "מְתַנִּים", – לאמונה הנקראת "מתניים" כנוצר לעיל בתחילת האגרת, לְהַעֲמִיד וְלְקַיֵּם הָרָאשׁ וְהַזְּרוּעוֹת – מי נותן את הכוח לאמונה זו להעמיד ולהחזיק את השכל המתבונן בגדלות ה', ה"ראש" שבנפש, ואת אהבת השם ויראת השם, ה"זרועות" שבנפש? גם כשיש לאמונה ה"מוזן" שלה, כמו שכתוב³³: "ורעה אמונה", וממילא היא בגילוי – מה

נותן כוח ועוז לאמונה זו להעמיד וכו' את ה"ראש" וה"זרועות" בבחינה שלמעלה מאמונה? הוּא – הרי זה, עֶסֶק וְלִמּוּד הַלְבוֹת בְּתוֹרָה שְׂבַעֲלָ פֶה, – תורה היא הלחם והמוזן לאמונה של הנשמה, כפי שכתוב³⁴: "לבו לחמי בלחמי", שהכוונה היא לתורה, ובמיוחד

אגרת הקדש

אֲךְ מִי הוּא הַנּוֹתֵן כַּח וְעוֹ לְבְחִי' מְתַנִּים לְהַעֲמִיד וְלְקַיֵּם הָרָאשׁ וְהַזְּרוּעוֹת הוּא עֶסֶק וְלִמּוּד הַלְבוֹת בְּתוֹרָה שְׂבַעֲלָ פֶה שְׂהִיא בְּחִי' גִּלּוּי רִצּוֹן הַעֲלִיּוֹן דְּאוּרִייתָא

מ"ז. 24. מנחות כט, ב. 25. ישעי' כו, ד. 26. תהלים קמה, יג. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד ה' קרן וחומשי". 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמשנ"ת ח"א פמ"ט". 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמשנ"ת ח"א פמ"ד". 30. שה"ש ח, ג. 31. יתרו כ, טו. 32. תקו"ז בהקדמה (פתח אליהו). 33. תהלים לו, ג. 34. משלי ט, ה. 35. ואתחנן ו, ח.

ולאמין ורועותיה, - של הנשמה, שהן החילו והיחמו - יראה ואהבה, שכליים - שהשכל מוליד אותן, או טבעיים, - יראה ואהבה שהן בטבע בנשמה והשכל מגלה אותן בלבד, כל חד לפום שיעורא דיליה - כל אחד בהתאם לשיעורו הוא, אם הוא שייך

אגרת הקדש

מחכמה היא דנפקת אבל מקורה ושרשה הוא למעלה מעלה מבחי' חכמה והוא הנקרא בשם רצון העליון ב"ה וכמ"ש כצנה רצון תעטרנו כעטרה שהיא על המוחין שבראש וכנודע ממ"ש ע"פ אשת חיל עטרת בעלה. וכל השונה הלכות בכל יום כו'. וזהו חגרה בעז מתניה אין עז אלא תורה שהיא נותנת כח ועז לבחי' מתנים החגורים ומלוכשים בה לחזק ולאמין זרועותיה הן דו"ר שכליים או טבעיים כל חד לפום שיעורא דיליה. (ועל העמדת וקיום בחינת הראש שבנפש הוא השכל המתבונן כו' אמר טעמה כי טוב סחרה כו' ומבואר במ"א): אך עת וזמן החיזוק ואימוץ הזרועות והראש היא שעת תפלת השחר שהיא שעת רחמים ועת רצון העליון למעלה. ולואת אותה אבקש ממבקשי ה' יבינו וישכילו יחדיו ולהיות לזכרון בין עיניהם כל מה שכתבתי אליהם אשתקד בכלל. ובפרט מענין כוונת התפלה מעומקא דלבא יום יום ידרשון ה' בכל לבם ובכל נפשם ונפשם

מתבאר בפרוטרוט להלן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט. למרות שעל תורה בכלל הרי אומרים³⁶ "אורייתא מחכמה נפקת", שתורה היא בחינת חכמה שלמעלה, כיצד, איפוא אומרים כאן, שהוא רצון העליון שלמעלה מ"חכמה"? - על כך אומר רבנו הזקן: דאורייתא

מחכמה היא דנפקת, - יציאתה והתגלותה של התורה היא מבחינת "חכמה" שלמעלה, אבל מקורה ושרשה - של התורה, הוא למעלה מעלה מבחינת חכמה, והוא הנקרא בשם "רצון העליון" פרודיה הוא, - רצון הוא למעלה מחכמה והוא מקיף (סובב) ונותן כח בחכמה, וכמו שכתוב³⁷: - כלפי הפעולה שהתורה פועלת בנשמה: "פצנה רצון תעטרנו"³⁸, - פעולתה של התורה על הנשמה הולמדת תורה היא עטרה ומחסה, כעטרה שהיא על המוחין שבראש, - לכן יש בכוחה להעניק

חזק ועז "למתניים" המעמידים את המוחין שבראש - השכל המתבונן, וכן ה"זרועות", האהבה והיראה שהשכל מוליד או מגלה. כל זה מתחזק על ידי לימוד ההלכות של תורה שבעל פה, שכן, בהן מתבטא בגילוי הרצון העליון, בחינת ה"כתר" שלמעלה מבחינת "חכמה", וכנודע - וכמו שידוע, מה שפרשו על פסוק³⁹: "אשת חיל עטרת בעלה"; - כפי שמסביר רבנו הזקן להלן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט, ש"אשת חיל" היינו תורה שבעל פה, "מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה"⁴⁰, וההלכות המרובות שבתורה שבעל פה שהן בלי מספר, כמו שכתוב⁴¹: "ועלמות אין מספר" שהם ההלכות⁴² - הן "עטרה" וכתר ל"בעלה", בחינת חכמה ומוחין. ו"כל השונה הלכות בכל יום כו"⁴³. - מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שכן, מה נותן את הכוח לקלוט את ההתגלות האלקית של עולם הבא? - הרי זה דוקא ההלכות של תורה שבעל פה, שמהן נוצר לבוש לנשמה, שתוכל לקלוט את ההתגלות האלקית, כפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט להלן בסימן כ"ט. וזהו - מה שכתוב: "הגרה בעז מתניה" - "אין עז אלא תורה"⁴⁴, - התורה נקראת "עז", חזק, שהיא - מפני שהיא, נותנת כח ועז לבחינת מתנים - של הנשמה, החגורים ומלוכשים בה, - בתורה שבעל פה, לחזק

"טעמה" שה"מסחר" שלה טוב, ומבאר במקום אחר): - שכן, כאן מתכוון רבנו הזקן בעיקר להסביר ענינה של עבודת התפלה, אהבת השם ויראת השם, כפי שהוא מציין להלן, שהזמן לחיזוק וייצוב ה"מתניים" (אהבת השם ויראת השם) הוא זמן התפלה, לכן הוא מזכיר כאן בקיצור בלבד את ענין ה"ראש", השכל המתבונן, שגם הוא מתחזק על ידי לימוד ההלכות של תורה שבעל פה. אך עת וזמן החיזוק ואימוץ הזרועות והראש, - האהבה והיראה, והשכל המתבונן, היא שעת תפלת השחר, שהיא שעת רחמים ועת רצון העליון למעלה. - אז מאיר ומתגלה הרצון העליון, וכיוון שהרצון הוא הרי מחזק את ה"זרועות", אהבת השם ויראת השם, ואת ה"ראש", השכל המתבונן, לכן השעה בה מאיר הרצון העליון, היא הזמן לחיזוק ה"זרועות" וה"ראש", שבשעת התפלה מתבונן יהודי בגדלות השם ויוצר או מגלה בתוכו יראת השם ואהבת השם. ולואת, - ולכן, אומר רבנו הזקן, אותה אבקש ממבקשי ה', שבינו וישכילו יחדיו, ולהיות - ושיהיה, לזכרון בין עיניהם כל מה שכתבתי אליהם אשתקד⁴⁵ בכלל, ובפרט - מה שכתבתי, מענין כוונת התפלה מעומקא דלבא, - מעומק הלב, יום יום ידרשון ה' - להיות קרוב אל הקב"ה ולדבקה בו, בכל לבם ובכל

36. זח"ב קכא, א. ועוד. 37. תהלים ה, יג. 38. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דצינה בכ"מ - מגן המגין על הגוף מג' צדדים ובכ"ז מסיים תעטרנו (ולא תסובבנו - ראה פרש"י כאן) - היינו שגם ענין דעטרה כאן". 39. משלי יב, ד. 40. הקדמת התקו"ז. 41. שה"ש ו, ה. 42. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כדאייתא בשה"ר (שם)". 43. סוף נדה, וש"ג. 44. ספרי האיזנו שם. ובכ"מ. 45. באגה"ק ד"ה הוכח תוכיח - שבסוף הקו"א.

שאר משקין, מתפרץ - דרך הסדקים - החוצה קצת מהמשקה, שלמרות שמדובר במשהו מהמשקה, הרי זה נוצר ממה שהעצם דוחק זאת החוצה מפאת גדישותו. כך גם מובן שבשעה שעצם הנפש משתף באהבה, הרי בהתגלות, בחיצוניות, יוצא מכך משהו בלבד, המתפרץ עד שהוא נראה בחיצוניות.

נפשם, ונפשם תשתפך במים נכח פני ה', - תפלה הרי נקראת שפית הנפש⁴⁶, וכמאמר רבותינו וְזָרְזָנוּ לְבָרְכָהּ בְּסִפְרֵי - על הפסוק⁴⁷ "ובכל נפשך" שעל התפלה להיות "עד מצוי הנפש בו": - שהנפש מתפרצת ומתבטאת בהשתפכות של אהבת השם. המלה "מצוי" מתפרשת לעתים, כמו למשל חבית כשהיא מלאה ואין בה מקום יותר לקלוט את היין או

אגרת הקדש

תשתפך כמים נוכח פני ה' וכמארו"ל בספרי עד מיצוי הנפש בו:

יום שישי ה' מנחם-אב

העסקים העסוקים כל השבוע, להקדיש בשבתות זמן רב יותר לתורה ולתפלה, וכמו שכתוב בתורת משה⁴⁸: "ששת ימים תעבד בו" ויום השביעי שבת לה' אלהיך" דיקא - שכל השבת צריך להיות לה' אלקיך, לענינים של ה' אלקיך, שלא כמו ביום טוב שנאמר בו גם "לכם", שצריך להיות גם לכם, ואילו בשבת צריך להיות פלו לה', - למסור הכל לענינים של ה' אלקיך. מכיון שכל זה הוא מפני שזה בא אחרי "ששת ימים תעבוד", אחרי שבששת ימי החול עובדים בענינים גשמיים, הרי בבעלי עסקים וכדומה, שבכל ימי השבוע הם עסוקים ב"תעבוד", בעבודה בענינים גשמיים, בודאי שצריך להיות אצלם שכל השבת תהיה לה'. ולזאת - ולכן, גם הם - בעלי העסקים, ירדו לפני התקנה בשבת ויום טוב, על פי הגורל - מי יהיה הבעל-תפלה, או פריצו הרב, כמו שכתבתי אשתקד:

ועתה הפעם, הגני יוסיף שנית ידי בתוספת באור, ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים ימי החול לא ירדו לפני התקנה הפעלי עסקים שאין להם פנאי כל כך, רק אותם שיש להם פנאי, - ירדו לפני התיבה, או המלמדים, או הסמוכים על שולחן אביהם, שיכולים להאריך בתפלת השחר ערה שעה ומחצה לפחות⁴⁹ כל ימות החול⁵⁰, מהם יהיה היורד לפני התקנה, על פי הגורל, - שיעלו בגורל מי יתפלל לפני העמוד, או על פי רצויו הרב. - של המתפללים, ייקבע מי יהיה הבעל תפלה. והוא - הבעל תפלה, יאסף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם, או מלמדים שיכולו להאריך - בתפלה, פמזהו, - שיעמדו סביבו כדי שלא יבלבל אותו מי שממחר, ככל ישנה - שלא ישנו את הדברים אלא, כך ייעשה, נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוונת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד בו" ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצו הרוב כמ"ש אשתקד:

ובגון דא צריך לאודועי שבדעתו אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים באתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי בתפלה ומתעצל יהי נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בכואו לפה לשמוע דא"ה ומכלל לאו המנינים מרגלים באתר לידע ולהודיע, - אודות, כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעין בתפלה - להתפלל באריכות ומתוך כוונה ומתעצל - יהיה נידון פרחוק מקום, להיות נדחה בשתי ידים

ועתה הפעם, הגני יוסיף שנית ידי בתוספת באור, ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל אנשי שלומים והרחוקים ימי החול לא ירדו לפני התקנה הפעלי עסקים שאין להם פנאי כל כך, רק אותם שיש להם פנאי, - ירדו לפני התיבה, או המלמדים, או הסמוכים על שולחן אביהם, שיכולים להאריך בתפלת השחר ערה שעה ומחצה לפחות⁴⁹ כל ימות החול⁵⁰, מהם יהיה היורד לפני התקנה, על פי הגורל, - שיעלו בגורל מי יתפלל לפני העמוד, או על פי רצויו הרב. - של המתפללים, ייקבע מי יהיה הבעל תפלה. והוא - הבעל תפלה, יאסף אליו בסביב לו כל הסמוכים על שולחן אביהם, או מלמדים שיכולו להאריך - בתפלה, פמזהו, - שיעמדו סביבו כדי שלא יבלבל אותו מי שממחר, ככל ישנה - שלא ישנו את הדברים אלא, כך ייעשה, נא ונא:

אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם בכוונת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד בו" ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'. ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב על פי הגורל או בריצו הרוב כמ"ש אשתקד:

ובגון דא צריך לאודועי שבדעתו אי"ה לשלוח לכל המנינים מרגלים באתר לידע ולהודיע כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי בתפלה ומתעצל יהי נידון בריחוק מקום להיות נדחה בשתי ידים בכואו לפה לשמוע דא"ה ומכלל לאו המנינים מרגלים באתר לידע ולהודיע, - אודות, כל מי שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעין בתפלה - להתפלל באריכות ומתוך כוונה ומתעצל - יהיה נידון פרחוק מקום, להיות נדחה בשתי ידים

46. שמואל א' א, טו. 47. ואתחנן ו, ה. 48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר מזה"א סב, ב ובמפרשיו שם. ואגה"ק בס' מאה שערים ב, ב ובהנסמן שם. וראה מאה שערים ט, ב". 49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ומש"כ (ברכות לב, ב) דאפילו חסידים הראשונים היו מאריכים בתפלה עצמה שעה אחת - שם הכוונה לתפלת העמידה". 50. סרי"צ ס"ב בהגהה. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תו"א ד"ה מי יתנן". 51. יתרו כ, ט.

בבואו לפה – אל רבנו
הזקן, לשמע דברי אלהים
תיים, – דברי חסידות,
ומכלל לאו – אתה שומע
הן. – מדה"לאו" אתה שומע

אגרת הקדש

אתה שומע הן ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת
טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

"הן", שמי שיאריך בעבודת
התפלה יקרבוהו וכו',
ולשומעים יונעם, ותבא
עליהם ברכת טוב, ואין
טוב אלא תורה וכו':

שבת קודש ו' מנחם-אב

אחר ביאתו מפרבורג

ב. – אגרת זו כתב רבנו הזקן לאחר ששב מפרבורג, (שם היה כלוא במאסר
כתוצאה מהלשנה שהוגשה נגדו בגין פרסמו תורת ושיטת החסידות. שחרורו
מהמאסר הביע (גם) הסכמה מצד הממשלה להתפשטות תורת החסידות.

כיוון שהמאסר היה הרי
(כמאמר הרביים¹) תוצאה
מקטרוג למעלה על שיטתו של
רבנו הזקן, "להוריד" את תורת
החסידות בשכל ובהבנה, כפי
שהדבר מתבטא בחסידות חב"ד,
ולהפיצה באופן שתגיע אל כל
אחד מישראל, הרי מובן,
שהשחרור למטה בא כתוצאה

מביטול הקטרוג למעלה, ואדרבה – ניתנה הסכמה וניתן כוח לפרסם את
תורת החסידות לפי שיטתו של רבנו הזקן) –

אז כתב רבנו הזקן אגרת קודש זו סימן ב. דבר המרמז, שאו החלה התקופה
השניה בהתפשטות תורת ושיטת החסידות.

מעניין לציין, שכאן כתוב "פרק ב" אחרי שצויין שזה נכתב "אחר ביאתו
מפ"ב".

בסימן כ"ז של "אגרת הקודש", שם מובאת, לפני הפנים של האגרת, הקדמה
(המסבירה את המאורע שבגללו כתב רבנו הזקן אותה אגרת), כתוב בתחילה
"סימן כ"ז", ולאחר מכן ההקדמה לאגרת. ואילו באגרת שלפנינו מובאת
בתחילה ההקדמה ולאחריה "סימן ב", חאת מפני שסימן ב' – התקופה השניה
(או בלשון החסידות² "גדלות שני") החלה אחרי ביאתו מפרבורג.

"קמנתי מכל החסידים ומכל כו" – מילים אלו אמר יעקב אבינו
בתור הקדמה לבקשתו, שהקב"ה יציל אותו מעשו. למרות שהקב"ה
הרי הבטיח לו⁴ "דהנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך", הרי
שלא היה לו ממה לפחד? אלא כיוון ש"קטנתי מכל החסידים" – בגין
כל החסידים שעשה אתו הקב"ה, נעשה יעקב קטן יותר והוא מפחד
שהוא נתון במצב שהוא זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", שהקב"ה
יציל אותו. (ומה שרבנו הזקן מביא מהפסוק רק המילים "מכל
החסידים", ואת המילים "מכל האמת" אין הוא מביא בפירושו, רק
המלה "ומכל" ו"ויגומר" – הסביר פעם הרבי שליט"א, שלפי פירוש
רש"י, הכוונה ב"חסידים" היא שהקב"ה עשה אתו חסידים שלא
הבטיח לו, והכוונה ב"אמת" מה שהקב"ה אימת וקיים ההבטחה
שהבטיח לו במפורש. ואילו בגאולתו של רבנו הזקן, היו אמנם
"חסידים" בגלוי, אבל "אמת" – קיום הבטחה גלויה לרבנו הזקן – הרי
לא היה, שהרי לא היתה שום הבטחה גלויה לגאולתו. לכן אין רבנו

הזקן מביא בפירושו "ומכל) האמת". ומזה שהוא מביא את המלה
"ומכל" וגם מרמז על ה"אמת" ב"וגו", הרי זה מפני שלאמיתו של
דבר, קיימת הבטחה שהובטחה לכל אחד מישראל ההולך בדרך
התורה והמצוות, ש"אם בחוקתי תלכו" יחולו עליו כל הברכות

הכתובות לאחר מכן
בפרשה⁵, ובמיוחד לנשיא
בישראל המוסר נפשו
לפרסם שיטת החסידות.
אלא, כיוון שלא היתה זו
הבטחה מפורשת לרבנו
הזקן בפרט, הרי ביחס אליו
בפרט, ההבטחה היא באופן
של העלם (לא בגלוי,

שהכוונה היא אליו), לכן גם רבנו הזקן מרמז זאת באופן של העלם
במלה "וגו". פירוש, – שהרי רש"י⁶ מפרשו, שה"קטנתי" בא
כתוצאה מכל החסידים וכל האמת, כלומר, ש"נתמעטו זכויותי על
ידי החסידים והאמת שעשית עמי". על כך אומר הרמב"ן "ואינו נכון
בלשון הכתוב", שהרי בפסוק כתוב "קטנתי", אני נעשיתי קטן יותר
ולא שהזכויות נתקטנו, מיעוט באיכות ולא מיעוט בכמות⁷, והרמב"ן
מפרש באופן אחר⁸ את ה"קטנתי", שאני קטן מדי לקלוט את כל
החסידים והאמת. בהתאם לפירושו זה של הרמב"ן, הרי ה"קטנתי"
אינו תוצאה מהחסידים והאמת, כי אם שהוא קטן מדי ואינו זכאי
לכל החסידים והאמת. ברם, רבנו הזקן מפרש כפירוש רש"י,
שה"קטנתי" הוא תוצאה מהחסידים והאמת, כפשטות הפסוק "קטנתי
מכל החסידים", שמהחסידים והאמת נעשה "קטנתי". אלא שרבנו
הזקן יפרש זאת באופן שה"קטנתי" מוסב אכן על האדם עצמו, שהוא
עצמו התקטן כתוצאה מריבוי החסידים והאמת (ולא שהזכויות
נתקטנו ונתמעטו ובגלל כך נתקטן גם הוא⁹, אלא שה"קטנתי" הוא
תוצאה ישירה מהחסידים והאמת). זה מה שרבנו הזקן אומר
"פירוש", כלומר, "קטנתי" מוסב אכן על האדם, ובכל זאת זה בא
כתוצאה מהחסידים והאמת, שפכל חסד וחסד
שתקדוש-ברוך-הוא עושה לאדם צריך – האדם לעצמו, להיות
שפל רוח במאד. – להחזיק עצמו נמוך ביותר כתוצאה מהחסד
שעשה אתו הקב"ה, כי חסד – למעלה, בספירות העליונות, דרועא
ימינא, – הוא הבחינה של זרוע הימין, ענין של ימין וקירוב, "וימינו
תחבקני"¹⁰, – הימין שלמעלה מקיף את האדם, שהיא בחינת
קרבת אלהים ממש ביתר שאת מלפנים, – בחסד שעושה
הקב"ה עם האדם, נעשה האדם קרוב יותר אל הקב"ה מאשר היה

1. ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 74. 2. ראה אור התורה במדבר ע' שסו ואילך. 3. וישלח לב, יא. 4. ויצא כח, טו. 5. בחוקותי כו,
ג. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מיוסד בש"ס שבת לב, א". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה חדא"ג שם". 8. הערת כ"ק
אדמו"ר שליט"א: "וכן הוא בב"ר כאן". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כבחדא"ג שם". 10. שיר השירים ב, ו.

בכל אשר תלך" וכו'. ההוראה מהאמור לכל אחד מישראל היא, שכל חסד שהקב"ה עושה אתו, צריך הדבר לפעול בו "קטנתי", להחזיק עצמו קטן ונמוך. מה שרבונו הזקן אומר "שבכל חסד וחסד", פירש פעם הרבי שליט"א, שהכוונה היא לשני סוגי חסדים: ישנו חסד

של סדר ההשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם על פי הטבע, וישנו חסד מהשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם באופן שלמעלה מן הטבע. לכן הוא אומר גם הטעם "כי חסד דרועא ימינא", שזה ענין אחד, ו"ימינו תחבקני", שזה ענין שני, שכן "חסד דרועא ימינא" הוא חסד של הספירות העליונות, חסד של סדר השתלשלות, שזה אור בכלי, כמו זרוע שהוא חיות וכוח באבר, ו"ימינו תחבקני" הוא ימין וחסד עליון שלמעלה מהשתלשלות, שמחבק (סובב) בלבד את האדם

באופן של מקיף (ואינו מתלבש בפנימיות כמו חיות הזרוע באבר). מפני שזה למעלה מהתלבשות אורות בכלים. מה שאין בן פנה לעצמתו, זה - הצד הנוגד לחסד של קדושה, הוא ישמעאל הקד דקליפה, - שכן, הניגוד לחסד של קדושה, לאברהם, הוא ישמעאל, גבורה של קליפה, שלגביו, אצל מי שהוא בבחינת ישמעאל - כל שתתקד גדול - הוא הולך וגדל פגמה ונסות הרות ורחב לבו. ועל יהודי להישמר ולהזהר מאופן חסד זה של ישמעאל, שחסד זה לא יפעול ח"ו עליו גדלות וגסות הרוח, אלא עליו להשתדל שהחסד יהיה אצלו באופן של חסד של קדושה, כמו שהיה אצל אברהם ואצל יעקב, שהחסד פועל ביטול וענוה. ולזאת - ולכן, פאתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנ"ש, - לכל החסידים, על רבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו, - שבחינת חסד הרי נקראת בשם "גדולה" (המדות העליונות כפי שהן מנויות בפסוק¹⁴: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', הרי הכוונה ב"הגדולה" היא למדת החסד), וגדולה מבטאת מדרגה גבוהה יותר בחסד מאשר חסד סתם, לכן אומר רבינו הזקן "אשר הגדיל ה' לעשות עמנו", החסד הגדול שעשה ה' אתנו - חסידים - בגאולתו של רבינו הזקן - יפעול חסד זה לאהזו במדותיו של יעקב - שאר עמו¹⁷ ו"שאריית ישראל", - בני ישראל נקראים הרי "שאר עמו"¹⁷ ו"שאריית ישראל"¹⁸, שיש בהם המדה של "שאר" ושל "שאריית", שמשמים עצמו - ומחזיק עצמו, פשירים ומותרות¹⁹ - דבר שאין הוא עיקר כלל, אלא שיריים מדבר שהוא מיותר, ממש שאין בו

לפני שנעשה אתו החסד, וכל הקרוב אל ה' ביתר שאת והנבנה למעלה מעלה - צריך להיות - בתוך עצמו, יותר שפל רוח למטה מטה, - עליו להחזיק עצמו נמוך מאוד מאוד, כמו שכתוב²¹: "מרחוק ה' נראה לי". - כשהקב"ה נראה לאדם על

ידי החסד שהוא עושה אתו - צריך הדבר לפעול על האדם הרגשה של "מרחוק", להחזיק עצמו בריחוק ובנמיכות, או שהכוונה היא, שהכלי לקלוט את ה' נראה לי - הוא כשהאדם מחזיק עצמו "מרחוק" ובנמיכות. ובנוסף, דקליפה קליפה דקליפה - בלא חשיב, - וכידוע שהכל נחשב לגביו דוקא ככלום, אפילו המדרגה הנעלית ביותר, להיות "קמי", להיות לפניו, קרוב אליו יתברך, היא "כלא חשיב", היא בטלה וכאילו איננה קיימת כלל (שכן, לגביו לא נחשב ולא קיים שום דבר), ואם בן כל

שהוא "קמי" יותר - כל מי שהוא יותר "לפניו", קרוב יותר אליו יתברך, הוא יותר בלא ואין ואפס. - כל אחת משלש המילים - "כלא", "אין" ו"אפס" - מבטאת אופן התבטלות מיוחד הבא מצד ה"קמי", מצד הקירוב אליו יתברך, וזו - היא פחינת ימין שבקדושה וחסד - הנמשך לאברהם, - כלשון הפסוק²²: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", הרי זה בבחינה ובאופן של ביטול. שאמר²³: - אברהם איבנו: "אנכי עפר ואפר". - החסד "פעל" על אברהם איבנו את תכלית הביטול, עד שהחזיק עצמו ל"עפר ואפר", שכן, כיוון שהימין שבקדושה למעלה הוא כך - שענין החסד הוא ביטול - לכן פועל הדבר גם במי שנמשך אליו החסד - ענין ההתבטלות, וזו היא גם בן מדתו של יעקב. - שהחסד פעל בו תכלית ההתבטלות. ובזאת התנצל - יעקב, על יראתו מפני עשו, ולא - היה, די לו בהתבטלות²⁴: - של הקב"ה אליו: "והנה אנכי עמך כו", - ושמרתך בכל אשר תלך, מפני היות קטן יעקב בממד מאד בעיניו, מחמת רבוי החסדים - כפי שאמר²⁵: "כי במקלי כו", - "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות", וסבר ש- ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל בו, וכמאמר רבותינו וכוונתם לברכה²⁶: - שיעקב פחד, "שמא יגרום החטא", - שלא ינצל, שנדמה בעיניו שחטא. - עד כדי כך פעל בו החסד ביטול והתקטנות, להחזיק עצמו במצב של חוטא. זה פירוש "קטנתי מכל החסדים", שריבוי החסדים פעל בו "קטנתי", להרגיש עצמו קטן ונמוך, עד לידי פחד שמא חטא, חזק הוא לכן לבקש מחדש "הצילני נא", למרות שכבר הובטח לו "והנה אנכי עמך ושמרתך

11. ירמיה לא, ב. 12. מיכה ז, ב. 13. וירא יח, כז. 14. וישלח שם. 15. ברכות ד, א. 16. דה"א כט, יב. 17. ראה ישעי' יא, יא. 18. ראה ירמ"ו, ו, ט. לא, ו, ועוד. 19. ראה ר"ה יז, א.

אגרת הקדש

שום צדק, לבלתי רום לנבם מאחיהם כו' ולא להרחיב עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו. הם מלהזכיר באזהרה נוראה רק להשפיל רוחם ולבם במדת אמת ליעקב מפני כל אדם בנמיכות רוח ומענה רך משיב ח"ו²⁰, וכלי האי ואולי בלל - ועל ידי כל זה, ואולי יתן ה' בלב אחיהם - שום צדק, לבלתי רום לנבם מאחיהם כו', - המנגדים שגרמו למאסרו של רבינו הזקן, ולא להרחיב עליהם פה, - שלא לדבר אליהם ברחבות ובתנועה של ניצחון, או לשרק עליהם תם ושלום, הם מלהזכיר באזהרה נוראה, - שלא לעשות זאת, רק להשפיל רוחם ולבם, הם מנגדים, "במים הפנים וגו'²¹": - שזה יבטל התנגדותם וגם הם יתנהגו באופן כזה.

20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן: (1) מה מוסיף בזה. (2) למה מרמז בכותבו גו' דכל ג' הכתובים (משלי טו, יג. יז, כב. יח, יד) המדברים ברוח נכאה לכאורה אין שייכים לכאן כלל (ואדרבא אינם לטוב). (3) לפני זה בהכתוב מענה גו' מביא כל הענין וכאן מרמזו ב"גו'". וי"ל דכוונתו למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיבש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה להתפייס (ב"ר ספ"ז. וי"ג וכן גם באדר"ג פ"ט - עה"פ עצם מעצמי) וע"י רוח נכאה יהי' לא רק משיב חמה כ"א גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו' כמים הפנים וגו'. וכיון דפשוטו דהסיוס הכתוב אינו בטוב לכן רק רמזו ב"גו'". 21. משלי כז, יט.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט תמוז, תשט"ו

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ד תמוז, וחבל אשר מחכה בכתבו עד שיהי' איזה ענין של עגמי"ח ח"ו, והרי מצד הענין דאהבת ישראל שהיא מהמצות השכליות, ובעיקר כמאמר רבי עקיבא כלל גדול בתורה ויסוד כל התורה כולה, וכמאמר הלל הזקן ומבואר בתניא פרק ל"ב ובספר המצות להצמח צדק מצות אהבת ישראל, הרי צריך הי' לכתוב מכתבים כשהיו מאורעות משמחים, ועיי' והיתה מתמעטת הנחיצות במכתבים מסוג הנ"ל...

מה שכותב בסיום מכתבו אשר "עובד אני קשה מאד כו' גמ"ח ע"ש קדושו ואני מנהל אותו", מובן שבה הוא סתירה מרישא לסיפא, כי עבודה בגמ"ח אי אפשר שתהי' קשה כיון שעל ידיה מקבלים סיפוק נפשי גדול ביותר, והרי רואים במוחש אשר עבודה קשה היינו זו שהיא למורת רוח אף שקלה ביותר, ועבודה מתוך עונג ורצון פנימי מוסיפה בריאות בנשמה ומוסיפה בריאות בגוף. ולכשיתבונן אפילו לשעה קלה במה שנאמר מלוה ד' חונן דל, ובמאמר חז"ל גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה, ישמח בחלקו הטוב בכל יום אשר ההשגחה העליונה בחרה בו לעזור לבני ישראל בעת דחקם. ויהי"ר שלאריכות ימים ושנים טובות יצליח בהעמוד דגמ"ח בשירות הצבור נוסף על מה שבדאי עוסק בשלשת העמודים דתורה עבודה וגמ"ח גם בתור איש פרטי.

בבקשתו יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הקי' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבגי"מ זי"ע, והשי"ת יצליחו לבשר טוב בכל זה.

בברכה.

יום ראשון	כט תמוז	ה'תש"ג
יום ראשון	שיעורים. חומש: דברים, פרשה ראשונה עם פירש"י. תהלים: קמ"ג. תניא: פרק ט. וביאור . . . דר"ה.	
	מצאו פתקא כי"ק הצ"צ ותוכנה, שהחליט ללמוד בכל יום שש שעות בלילה בעמידה נגלה, ות"ל שקיים ועבר על ש"ס בבלי וירושלמי וארבעה חלקי שלחן ערוך בעיון.	

יום שני	א מנחם אב, ראש חדש	ה'תש"ג
יום שני	שיעורים. חומש: דברים, שני עם פירש"י. תהלים: א"ט. תניא: פרק י. והנה . . . דזמרה כנודע.	
	מעלת המשיח שיהי' עניו, דהגם שיהי' בתכלית הגדלות, וילמוד תורה עם האבות ומרע"ה, בכל זה יהי' בתכלית הענוה והביטול ללמוד גם עם אנשים פשוטים.	

יום שלישי	ב מנחם אב	ה'תש"ג
יום שלישי	שיעורים. חומש: דברים, שלישי עם פירש"י. תהלים: י"ז. תניא: ומאחר שהתפלה . . . עילאה.	
	הוראה לרבים: מתחילין להניח תפילין שני חדשים קודם הבר מצוה. בתחלה בלא ברכה וכעבור איזה שבועות בברכה.	

יום רביעי	ג מנחם אב	ה'תש"ג
יום רביעי	שיעורים. חומש: דברים, רביעי עם פירש"י. תהלים: יח"ב. תניא: פרק יא. ואמנם . . . ק" לאין קץ.	
	משיחת אאמו"ר: יעמאָלט ווען משיח וועט קומען בב"א וועט מען ערשט ביינקען נאָך די גלות טעג. יעמאָלט וועט ערשט פארדריסען פאר וואָס מ'האט ניט געטאָן אין עבודה. מען וועט ערשט דערהערען דעם גרויסען ווייטאָג פון העדר העבודה. איצטער אין די ימי הגלות, איז די ימי העבודה צו מכין זיין זיך צו ביאת המשיח בב"א.	
תרגום חפשי		
אז, כאשר משיח יבא בב"א, יתגעגעו לימי הגלות, או אז יחרה מדוע לא עסקו ב'עבודה'. אז יחושו את הצער הגדול של העדר ה'עבודה'. כעת בימי הגלות, הם ימי העבודה להכין עצמו לביאת המשיח במהרה בימינו אמן.		

יום חמישי	ד מנחם אב	ה'תש"ג
יום חמישי	שיעורים. חומש: דברים, חמישי עם פירש"י. תהלים: כג"ב. תניא: ומה שמשבחים . . . "200" היא מיד.	
	מיט דער גרעסטער האָרעוואניע קען מען ניט פארדינען קיין איין סענט מעהר וויפיל השי"ת האָט אָפגעשטעלט, אז דער און דער מענש זאָל פארדינען. מען בעדארף טאָן וויפיל עס איז	

נויטיג, אָבער מען מוז געדיינקען, אז די גאַנצע ארבעט, איז מער ניט ווי א טפל, דער עיקר איז די ברכה פון השי"ת, און די ברכה פארדינט מען ווען מען איז א ערליכער איד: תפלה בצבור, שמירת שבת בהידור, כשרות בהשגחה גדולה, חינוך הבנים בא מלמדים ערליכע אידען.

תרגום חפשי

ביגיעה הגדולה ביותר, אי אפשר להרוויח אפילו אגורה אחת יותר מאשר הקב"ה קבע - שאדם פלוני ירוויח. צריך לעשות כמה שנחוי, אך חייבים לזכור, שכל העבודה אינה אלא טפל. העיקר הוא ברכת השם יתברך, ואת הברכה מרוויחים כאשר הינו יהודי יראי-שמים: [מקפיד על] תפלה בצבור, שמירת שבת בהידור, כשרות בהשגחה גדולה, חינוך הבנים אצל מלמדים יראי-שמים.

יום שישי ה מנחם אב ה'תש"ג

יום
שישי

שיעורים. חומש: דברים, ששי עם פירש"י.
תהלים: כט-לד.
תניא: ומ"ש וחטאתי . . . פשעיו.

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, האָט דער בעש"ט געזאָגט: אין יעדער דבר גשמי פון דברים המותרים זיינען פאראן טוב ורע: דער גשמי איז רע און דער חיות אלקי וואָס איז מחי' דעם גשמי איז טוב. באדארף דער מענש וואָס באנוצט דעם גשמי זיין א סור מרע, ניט וועלען דעם תענוג וואָס איז פאראן אין דעם גשמי, און זיין ועשה טוב וועלען געשפייוזט און געהאַלפּען ווערען פון דעם חיות אלקי וואָס איז אין דעם דבר הגשמי. בקש שלום ורדפהו דער מענש וואָס איז א סור מרע און א ועשה טוב, באדארף זוכען און נאָכלויפּען צו מאַכען שלום צווישען דעם גשמי און חיות אלקי וואָס איז איהם מחי'.

תרגום חפשי

"סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו". פירש הבעש"ט: בכל דבר גשמי מהדברים המותרים ישנו טוב ורע: הגשמי הוא רע, והחיות האלוקי המחיה את הגשמי הוא טוב. האדם המשתמש בגשמי צריך להיות 'סור מרע' - לא לרצות את התענוג הנמצא בגשמי, ולהיות 'רעשה טוב' לרצות להיות נזון ולהוושע מהחיות האלוקי שבדבר הגשמי. 'בקש שלום ורדפהו' - האדם שהוא 'סור מרע ועשה טוב' צריך לבקש ולרדוף לעשות שלום בין הגשמי לבין חיות האלוקי שמחיהו.

שבת ו מנחם אב ה'תש"ג

שבת
קודש

שיעורים. חומש: דברים, שביעי עם פירש"י.
תהלים: להילח.
תניא: פרק יב. וטעם . . . ימצא טוב.

דער רבי (רבינו הזקן) בעת ער איז געקומען פון פעטערבורג, האָט ער געזאָגט פאר'ן מיטעלען רבי'ן א מאמר - אינגאַנצען עטליכע שורות: [הרבי (רבינו הזקן) כאשר הגיע מפטרבורג, אמר לפני אדמו"ר האמצעי מאמר - רק כמה שורות:] שאו ידיכם קדש - זהו העלאת המדות במוחין והארת המוחין במדות, וברכו את ה' - שממשיכים על ידי זה שם הוי' דלעילא, שעיי"ז פועל שיהי' - יברכך ה' מציון - המשכת שם הוי' מעצמיות הנשמה, עושה שמים וארץ - שעיי"ז הוא קיום העולמות.



יום ראשון, כ"ט תמוז ה'תשס"ז

קדושת בתי כנסיות

המקדש. חכמים הם שהטילו עליהם קדושה, אם משום שעשייתם היתה לצורך אמירת דברים שבקדושה (ר"ן מגילה פ"ג), או משום שדין תשמישי מצוה חל עליהן (אבני נזר אר"ח סי' ל"ה).
וצריך עיון, מדוע התעלם הרמב"ם ב'משנה תורה' מהלכה זו ולא הביאה כלל, ובפרט שלשיתו ב'מנין המצוות', האיסור לאבד בתי כנסיות הינו מן התורה?

מנין מצוות לא-תעשה, מצוה ס"ה: **שְׁלֹא לְאָבֵד בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ, או בְּתֵי כְּנִסְיֹת, או בְּתֵי מִדְרָשׁוֹת, שְׁנֵאָמַר: "אָבֵד תְּאֲבִדוּן. לֹא תַעֲשׂוּן בְּן לֵה' אֱלֹהֵיכֶם".**

מדברי רבינו כאן, שהאיסור לאבד בתי כנסת ובתי מדרש נכלל בלאו של "לא תעשונו כן לה' אלקיכם", משמע שקדושתם מן התורה, בדומה לקדושת בית המקדש.
ויש סוברים שקדושתם רק מדרבנן, ואין להשוותם לקדושת

[חמדת ישראל, נר מצוה, ל"ח ס"ה]

יום שני, א' אב ה'תשס"ז

כללי העריכה של הרמב"ם

לדוגמה: ככל הלשון "שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר" (הל' מלכים), נושא שתי משמעויות – שפע הטוב בימות המשיח ישלול רעב ומלחמה בלבד, ואילו הקנאה והתחרות ייעלמו רק כאשר המעדנים יאבדו מחשיבותם ויהיו כעפר.

התחלת מחזור לימוד חדש בספר הרמב"ם, זה הזמן המתאים לעקוב אחר כללי העריכה על פיהם נכתב חיבורו הגדול. חלק מהכללים הללו טמונים בהקדמת הרמב"ם, והרי הם לפנינו: "הלכות הלכות":

כל מילה הכתובה ברמב"ם – יש בה משמעות הלכתית. זה כולל גם את כותרת ההלכה, תיאורים מדברי ימי ישראל, ואפילו בקשות ותפילות המובאות באי אלו מקומות בספרו.

"מקבץ לתורה שבעל פה כולה":
קיים הבדל יסודי בין 'משנה תורה' ל'שולחן ערוך' – בעוד שענין השולחן ערוך להורות הלכה למעשה בזמן הזה, נועד 'משנה תורה' להקיף את כל דיני התורה כולם, גם את אלו שאינם נוהגים בזמננו, ואפילו דינים שאין מורין כן.

לדוגמה: הוספת המילים "המלך המשיח מהרה יגלה אמן כן יהי רצון" (הל' פרה אדומה ד,ד) נועדה ללמד שעלינו להיות כה חדורים בציפיה לבוא הגאולה, עד כדי כך שמיד בהזכירנו אודות המשיח תפרוץ מקרבנו התפילה שיתגלה במהרה.
"דרך קצרה":

לדוגמה: הדין ש"בועל ארמית – קנאים פוגעים בו" אינו מופיע בשולחן ערוך, שהרי הבא להימלך בבית הדין, לא מורים לו לעשות כן. אך הרמב"ם הביא גם את הדין הזה, במסגרת כוונתו להוות "מקבץ לתורה שבעל פה כולה".

הרמב"ם משתדל לכתוב את דבריו בתמציתיות ובקיצור. גם כאשר הוא מאריך בלשונו וכותב ביטוי מסוים בשתי צורות, אין זה ליופי המליצה, אלא לשם משמעות נוספת.

[ע"פ כללי הרמב"ם, קה"ת]

יום שלישי, ב' אב ה'תשס"ז

מבחר פנינים על ההלכה הראשונה

"והוא ממציא כל הנמצא": לשון הוזה, שבכל רגע ורגע הוא ממציא ומחיה את הברואים מאין ליש, כמבואר ב'שער היחוד והאמונה'.

"יסוד היסודות": יסוד' הוא הציר המרכזי של הבניין, שבלעדיו הוא חסר קיום; 'היסודות' אלו הנושאים הנידונים ב'הלכות יסודי התורה' – אחדות ה', אהבתו ויראתו. בלתי אפשרי לקיים את הלכות אלו מבלי לדעת את ה'.

"וכל הנמצאין מן שמים וארץ ומה שביניהן": הן המציאות הגשמית – 'ארץ', והן המציאות הרוחנית – 'שמים'.
"לא נמצאו אלא מאמתת הנמצא": זו ידיעה ברמה גבוהה יותר – שאין לנמצאים שום קיום מצד עצמם, אלא מה' כפי שהוא בעצמותו, דהיינו דרגת האלוקות שבאין ערוך לנבראים. יצויין, שככל הנראה, שאב הרמב"ם את דבריו מספר ה'זוהר' (פרשת וארא). הנה ההשוואה ביניהם:

"עמוד התקמות": 'עמוד' אינו כה חיוני, מטרתו רק לתמוך ולהגביה; ו'החכמות' הם שאר הלכות התורה, עליה נאמר "כי היא חכמתכם", ואותם אכן ניתן לקיים מתוך אמונה כללית בלבד. ידיעת ה' מוסיפה בהם רק שלימות ועילוי.

"פקודא דא קדמאה דכל פקודין (=יסוד היסודות ועמוד החכמות) למנדע ל' לקב"ה (=לידע שיש שם מצוי ראשון), וברא עלמין כולהו, שמיא וארעא וכל חיליהון" (=והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים והארץ ומה שביניהם כו').

"ל'ידע": להכיר בה' בידיעה שכלית, ולא רק "להאמין" בו.
"ש'יש שם": זהו רמז שה' נמצא גם במקום הקליפות, המכונים 'שם'.

[ע"פ תורת מנחם – הדרינים על הרמב"ם ושי"ס]

"מצוי ראשון": כלומר, שה' השפיל את עצמו להיות 'מצוי' – מציאות השייכת לברוא את הנמצאים; ושיהי' לו יחס כלשהו עמהם, כמו שה'ראשון' מתייחס לאלו שאחריו. אם כן, זו דרגת האלוקות שבערך הנבראים.

יום רביעי, ג' אב ה'תשס"ז

מסירות נפש - מותר או אסור?

רבינו סבור שמאמר חז"ל "יעבור ואל יהרג", פירושו – צריך לעבור, ואסור להיהרג. אך רבים מהפוסקים סברו ש"אם נהרג

הלכות יסודי התורה פרק ה', הלכה ד': **כָּל מִי שְׁנֵאָמַר בּוֹ: 'עָבַר וְאֵל יְהוָה, וְנִהְיָ וְלֹא עָבַר - הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ.**

ובש"ק). ויש שסברו שגם אז רשאי האדם למסור את נפשו (סמ"ק מצוה ג).

לפי זה, הסתפק אדמו"ר הצמח צדק בתינוק שמתו שני אחיו מחמת ברית מילה, שהדין הוא שפטורים מלמולו עד שיגדל – האם מותר להחמיר למולו ולהכניסו לספק פיקוח נפש? וצדדי הספק: מחד, יש הסוברים שאסור למסור את הנפש בשאר המצוות; מאידך, אולי כאן ניתן למול משום שמדובר רק בספק פיקוח נפש (שו"ת הצ"צ אה"ע שכו).

ולא עבר – צדקה תחשב לו, ו"יעבור ואל יהרג" משמעותו היתר, שיש לו רשות לעבור.

ואפילו לפי הרמב"ם, אם מדובר באדם גדול הרואה שהדור פרוץ בכך – רשאי לקדש את ה' אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם וילמדו ליראה את ה' בכל לבם (כס"ב).

להלכה פסק ה'מחבר', שאם הגוי מתכוון להעבירו על הדת – רשאי למסור את נפשו אפילו בשאר המצוות; אבל אם מטרת הגוי אינה אלא להנאת עצמו – אסור למות על כך (יד"ד קנ"א).

ההלכה הוכרעה בניגוד לבת קול משמים יום חמישי, ד' אב ה'תשס"ו

סמך ניסים כאלו ואחרים. עד שאמר להם: "אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו". ואז יצאה בת קול ואמרה: "מה לכם אצל רבי אליעזר, שההלכה כמותו בכל מקום!"

בשומעו את דברי ה'בת קול', נעמד רבי יהושע על רגליו והכריז: "לא בשמים היא". הלווא התורה ניתנה לנו בהר סיני, ונאמר בה שההלכה כדעת הרוב, ועל כן "אין אנו משגיחין בבת קול". ואכן, בסופו של דבר, ההלכה נפסקה כדעת הרוב. בהקשר למקרה זה, מסופר כי אליהו הנביא אמר שבאותה שעה חי"ך ה' ואמר: "נצחוני בניי, נצחוני!"

[בבא מציעא נט. ב]

הלכות יסודי התורה פרק ט', הלכה ד': אָמַר . . . שֶׁה' צִוָּה לֹו שְׁתִּדַּיִן כִּף הוּא וְהַלְכָה כְּדַבְרֵי פְלוֹנִי . . . הָרִי כָּא לְהַכְחִישׁ תּוֹרָה שְׂאִמְרָה: "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא."

מעשה נורא הוד אירע בקרב התנאים בהקשר להלכה זו. רבי אליעזר בן הורקנוס נחלק עם שאר החכמים אודות דינו של תנור שנוצר מחוליות, הוא מטהר והם מטמאים.

באותו יום נימק רבי אליעזר את דבריו מכל כיוון אפשרי, ולמרות זאת החכמים נותרו בדעתם. הוא אף ניסה לשכנע אותם באמצעות ניסים שעשה – החרוב נעקר ממקומו, תעלת המים חזרה אחורה וקירות בית המדרש נטו ליפול.

אך ללא הועיל. חכמים טענו בתוקף שאין לפסוק הלכה על

האם אנשים נולדים טובים או רעים? יום שישי, ה' אב ה'תשס"ו

ויש לומר:

אין סתירה בין הדברים, משום שמדובר על שני עניינים. יתכן שאדם פלוני נולד עם נטייה לטוב, ואילו אדם אלמוני נולד עם נטייה לרע. אך הנטייה הינה פנימית בנפש, ואין כל הכרח שהיא תבוא לידי ביטוי חיצוני, במעשה בפועל.

לכן, למרות השוני בנטיית הלב, הבחירה כיצד להתנהג הינה חופשית לחלוטין. כך יוצא, שאנשים בעלי נטייה לרע, מחליטים ללכת בדרך המלך; וכן להיפך – קורה שאלו אשר נולדו עם נטייה לטוב, בוחרים בכל זאת לסטות מהדרך.

[מקוטי שיחות כ"ך ו. עמוד 66 הנרה 46]

הלכות דעות פרק ב', הלכה א': בְּנֵי אָדָם שְׁנַפְשוּתֵיהֶם חוֹלוֹת - מִתְאַוִּין וְאוֹהֲבִין הַדְּעוֹת הַרְעוֹת, וְשׁוֹנְאִין הַדְּרָךְ הַטּוֹבָה, וּמִתְעַצְּלִין לְלָבֵת כָּה.

מדברים אלו עולה, כי יש ואנשים נולדים עם רוע. כלומר, אין זה רק שייצרו גבר עליהם – אלא שקיים עניין טבעי באישיותם עמו הם נולדו. ולכאורה הדבר איננו באשמתם.

לפי זה מתעוררת שאלה גדולה: יסוד גדול בתורת ישראל הוא עניין הבחירה, שיש לכל אדם את מלוא החופש ללכת בדרך ישרה וטובה, או להבדיל לבחור ברע, חלילה. כיצד, אפוא, הדבר עולה בקנה אחד עם האמור כאן שקיימים בני אדם אשר "נפשותיהם חולות"?!

שינה בשבת תענוג שבת קודש, ו' אב ה'תשס"ו

בלילה, שלא נברא הלילה אלא ללימוד, ולשם כך הוא צריך לישון כמה שעות ביום (ע"פ לקו"ש ח"י"ב ע' 254).

בטעם שלילת השינה ביום נאמרו מספר הסברים: שיש כאן ביטול תורה, שזה מזיק לבריאות הגוף, וכן שהשינה בצהריים בימות החול מזיקה לנשמה (רש"י שם. ועוד).

ולענין השינה ביום השבת:

מובא בספרי קבלה שמצוה לישון בצהרי יום השבת לאחר הסעודה, משום 'עונג שבת' (כתבי האריז"ל). ואילו מדברי אדמו"ר הזקן משמע אחרת – רק "אם רגיל בשינת צהריים בחול, אל יבטלנה בשבת, כי עונג הוא לו" (שיעור רצ"ב).

הלכות דעות פרק ד', הלכה ה': וְלֹא יִישֵׁן בַּיּוֹם.

מקור הדברים בגמרא (סוכה כו, ב): "אסור לאדם לישון ביום יותר משינת הסוס, וכמה שינת הסוס שיתין נשמי" (בין חצי שעה לשעה). וגם בדברי הרמב"ם מסתבר לומר שרק שינת קבע אסורה, לא שינת עראי.

אבל בשולחן ערוך פסק, שרק אם אין ביכולתו ללמוד ללא שינת צהריים – יישן, וגם אז לא יישן יותר משינת הסוס (או"ח רלא, א).

ומעניין שבספר 'צוואת הריב"ש' נאמר: "ויישן ביום כמה שעות" (סי' כו-כז). וככל הנראה מדובר שם במי שלומד תורה

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ט תמוז-ו' מנחם-אב ה'תשס"ז

יום ראשון

מצוות לא תעשה

א מצוה ראשונה ממצוות לא תעשה, שלא לעלות במחשבה שיש שם אלוה וזלתי ה', שגאמר: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני".

ב שלא לעשות פסל, לא יעשה בידו ולא יעשו לו אחרים, שגאמר: "לא תעשה לך פסל".

ג שלא לעשות עבודה זרה ואפלו לאחרים, שגאמר: "ואלֵהי מסכה, לא תעשו לכם".

ד שלא לעשות צורות לנואי, ואף על פי שאין עובדין אותן, שגאמר: "לא תעשון אתי...".

ה שלא להשתחוות לעבודה זרה, אף על פי שאין דרך עבודתה בהשתחויה, שגאמר: "לא תשתחוה להם".

ו שלא לעבד עבודה זרה בדרך שדורפה להעבד בהם, שגאמר: "ולא תעבדם".

ז שלא להעביר למלך, שגאמר: "וימזרעך לא תתן להעביר למלך".

ח שלא לעשות מעשה אוב, שגאמר: "אל תפנו אל האבת".

ט שלא לעשות מעשה ידעוני, שגאמר: "ואל הידענים".

י שלא לפנות אחר עבודה זרה, שגאמר: "אל תפנו אל האלילים".

יא שלא להקים מצבה, שגאמר: "ולא תקים לך מצבה".

יב שלא לתן אבן משכית, שגאמר: "ואבן משכית לא תתנו בארצכם".

יג שלא לטע אילן במקדש, שגאמר: "לא תטע לך אשרה, כל עץ".

יד שלא לשבע בעבודה זרה לעובדיה, ולא משביעין אותן בה, שגאמר: "וישם אלהים אחרים לא תזכירו".

טו שלא להדיח בני ישראל אחר עבודה זרה, שגאמר: "ולא ישמע על פיד"; זו אזהרה למדינת.

טז שלא להסית אדם מישאל אחר עבודה זרה, שגאמר במסית: "ולא יוספו לעשות".

יז שלא לאהב המסית, שגאמר: "לא תאבה לו".

יח שלא לעזוב השנאה למסית, שגאמר: "ולא תשמע אליו".

יט שלא להציל המסית, אלא עומד על דמו, שגאמר: "לא תחוס עיניך עליו".

כ שלא ללמד המוסת זכות על המסית, שגאמר: "לא תחמל".

כא שלא ישחק המוסת מללמד חובה על המסית, אם

ידע לו חובה, שגאמר: "ולא תכסה עליו".

כב שלא להנות בצפוי נעבד, שגאמר: "לא תחמד כסף וזהב עליהם".

כג שלא לבנות עיר הנדחת לכמות שהיתה, שגאמר: "לא תבנה עוד".

כד שלא להנות במקוון עיר הנדחת, שגאמר: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

כה שלא להנות בעבודה זרה ובכל משמשיה ובתקרת שלה ובגין שנתנסף לה, שגאמר: "ולא תביא תועבה אל ביתך".

כו שלא להתנבא בשמה, שגאמר: "ואשר ידבר בשם אלהים אחרים".

כז שלא להתנבא בשקר, שגאמר: "אשר יזיד לדבר דבר בשמי, את אשר לא צויתיו".

כח שלא לשמע למתנבא בשם עבודה זרה, שגאמר: "לא תשמע אל דברי הנביא".

כט שלא נמנע מהריגת נביא השקר ולא ניחא ממנו, שגאמר: "לא תגור ממנו".

ל שלא ללכת בחקות עובדי עבודה זרה ולא במנהגותם, שגאמר: "ולא תלכו בחקות הגוי".

לא שלא לקסם, שגאמר: "לא ימצא בך... קסם קסמים".

לב שלא לעונן, שגאמר: "לא תעוננו".

לג שלא לנחש, שגאמר: "לא תנחשו".

לד שלא לכשף, שגאמר: "לא ימצא בך... ומכשף".

לה שלא לחבר חבר, שגאמר: "וחבר חבר".

לו שלא לשאל באוב, שגאמר: "וישאל אוב".

לז שלא לשאל בידעוני, שגאמר: "ויידעני".

לח שלא לשאל בחלום מן המתים, שגאמר: "ודורש אל המתים".

לט שלא תעדה אשה עדי איש, שגאמר: "לא יהיה כלי גבר על אשה".

מ שלא יעדה איש עדי אשה, שגאמר: "לא ילבש גבר שמלת אשה", מפני שזה היה מנהג עובדי עבודה זרה, וכן מפרש בספרי עבודתה.

מא שלא לכתב בגוף פעובדי עבודה זרה, שגאמר: "ויכתבת קעקע, לא תתנו בכם".

מב שלא ללבש שעטנז כמו שלובשין כמרי עבודה זרה, שגאמר: "לא תלבש שעטנז".

מג שלא להקיף פאת ראש כמרי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תקיפו פאת ראשכם".

מד שלא להשחית כל הזקן פעובדי עבודה זרה, שגאמר: "ולא תשחית את פאת זקנד".

מה שלא להתגודד פעובדי עבודה זרה, שגאמר: "לא תתגודדו"; וגדינדא ושריטה אחת היא.

סו שלא ילין הצלוב על העץ, שְנֵאמַר: "לא תלין נבלתו על העץ".

סז שלא להשבית שמירה סביב למקדש, שְנֵאמַר: "ושמרתם את משמרת הקדש".

סח שלא יכנס כהן להיכל בכל עת, שְנֵאמַר: "ואל יבא בכל עת אל הקדש".

סט שלא יכנס בעל מום מן המזבח ולפנים להיכל, שְנֵאמַר: "אף אל הפרכת לא יבא".

ע שלא יעבד בעל מום, שְנֵאמַר: "אשר יהיה בו מום".

עא שלא יעבד בעל מום עובר, שְנֵאמַר: "כל איש אשר בו מום, לא יקרבו".

עב שלא יתעסקו הלויים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלויים, שְנֵאמַר בלויים: "אל פלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו... גם הם גם אתם".

עג שלא יכנס למקדש ולא יורה בתורה שתוי זין, שְנֵאמַר: "זין ושכר אל תשת... בבאכם אל אהל מועד", ונאמר: "ולהורות את בני ישראל".

עד שלא יעבד הזר במקדש, שְנֵאמַר: "וזר לא יקרבו אליכם".

עה שלא יעבד כהן טמא, שְנֵאמַר: "ויזרו מקדשי בני ישראל".

עו שלא יעבד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו, שְנֵאמַר: "ולא יחלוו".

עז שלא יכנס טמא לעזרה, שְנֵאמַר: "ולא יטמאו את מחניהם"; זה מחנה שכינה.

עח שלא יכנס טמא למחנה לויה, שכנגדו לדורות הר הבית, שְנֵאמַר: "לא יבוא אל תוף המחנה"; זה מחנה לויה.

עט שלא לבנות אבני מזבח גזית, שְנֵאמַר: "לא תבנה אתהן גזית".

פ שלא לפסע על המזבח, שְנֵאמַר: "ולא תעלה במעלות על המזבח".

פא שלא לכבות אש המזבח, שְנֵאמַר: "אש, תמיד תוקד על המזבח - לא תכבה".

פב שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב, שְנֵאמַר: "לא תעלו עליו קטרת ורה".

פג שלא לעשות במתכנת שמן המשחה, שְנֵאמַר: "ויבמתכנת לא תעשו".

פד שלא לסוף בשמן המשחה זר, שְנֵאמַר: "על בשר אדם לא יסוף".

פה שלא לעשות במתכנת הקטרת, שְנֵאמַר: "ויבמתכנתה לא תעשו".

פו שלא להוציא בדי הארון, שְנֵאמַר: "לא יסורו ממנו".

פז שלא יזח החשן מעל האפוד, שְנֵאמַר: "ולא יזח החשן מעל האפוד".

מו שלא לשכן בארץ מצרים לעולם, שְנֵאמַר: "לא תספון לשוב בדרך הזה עוד".

מז שלא לתור אחר מחשבות הלב וראית העינים, שְנֵאמַר: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם".

מח שלא לזרות ברית לשבעה עממין, שְנֵאמַר: "לא תזרות להם ברית".

מט שלא להחיות אדם משבעה עממין, שְנֵאמַר: "לא תחיה כל נשמה".

נ שלא לחזן על עובדי עבודה זרה, שְנֵאמַר: "ולא תחנם".

נא שלא להושיב עובדי עבודה זרה בארצנו, שְנֵאמַר: "לא ישבו בארצך".

נב שלא להתחתן בעובדי עבודה זרה, שְנֵאמַר: "ולא תחתן בם".

נג שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל לעולם, שְנֵאמַר: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'".

נד שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות, שְנֵאמַר: "לא תתעב אדמי".

נה שלא להרחיק מצרי מלבוא אלא עד שלשה דורות, שְנֵאמַר: "לא תתעב מצרי".

נו שלא לקרא שלום לעמוז ומואב בתחלה בשעת מלחמה כשאר הגוים, שְנֵאמַר: "לא תדרש שלומם וטובתם".

נז שלא להשחית אילני מאכל, וכן כל שיש בו השחתה אסור, שְנֵאמַר: "לא תשחית את עצה".

נח שלא ייראו אנשי המלחמה ולא יפחדו מאויביהם בשעת מלחמה, שְנֵאמַר: "לא תערץ מפניהם", "לא תיראום".

נט שלא יסור מלכבנו מעשה עמלק הרע שעשה לנו, שְנֵאמַר: "לא תשכח".

ס שאנו מזוהרין על ברפת השם, שְנֵאמַר: "אלהים, לא תקלל", ונאמר בענש: "ונוקב שם ה', מות יומת". וזה הקלל: כל שענש עליו הכתוב פרת או מיתת בית דין, הרי זו מצות לא תעשה - חוץ מן המילה ופסח, שהן בכרת, והן מצוות עשה.

סא שלא לעבר על שבועת בטוי, שְנֵאמַר: "ולא תשבעו בשמי לשקר".

סב שלא ישבע לשוא, שְנֵאמַר: "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא".

סג שלא לחלל את שם הקדוש ברודף הוא, שְנֵאמַר: "ולא תחללו את שם קדשי".

סד שלא לנסות את דבר ה', שְנֵאמַר: "לא תנסו את ה' אלהיכם".

סה שלא לאבד בית המקדש, או בתי כנסיות, או בתי מדרשות; וכן אין מוחקין את השמות המקדשין, ואין מאבדים את כתבי הקדש, שְנֵאמַר: "אבד תאבדון... לא תעשון כן לה' אלהיכם".

קיג שלא לעבד בקדשים, שנאמר: "לא תעבד בכור שורך".

קיד שלא לגזו את הקדשים, שנאמר: "לא תגזו בכור צאנך".

קטו שלא ישחט הפסח והחמץ קדם, שנאמר: "לא תשחט על חמץ יום זבחיו".

קטז שלא להניח אמורי הפסח עד שיפסלו בלינה, שנאמר: "ולא ילין חלב חגי עד בקר".

קיז שלא להותיר מבשר הפסח, שנאמר: "לא תותרו ממנו עד בקר".

קיח שלא להותיר מחגיגת ארבעה עשר ליום השלישי, שנאמר: "ולא ילין מן הבשר"; מפי השמועה למדו, שבבשר חגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר, וזה שנאמר "לבקר" - לבקרו של יום שני של הפסח, שהוא שלישי לשחיטה.

קיט שלא להותיר מבשר פסח שני עד בקר, שנאמר: "לא ישאירו ממנו עד בקר".

קכ שלא להותיר מבשר התודה עד בקר, שנאמר: "ולא תותרו ממנו עד בקר"; והוא הדין לשאר קדשים, שאין מניחין אותן לאחר זמן אכילתן.

קכא שלא לשבר עצם בפסח, שנאמר: "ועצם, לא תשברו בו".

קכב שלא לשבר עצם בפסח שני, שנאמר: "ועצם, לא תשברו בו".

קכג שלא להוציא מבשר הפסח מן החבורה, שנאמר: "לא תוציא מן הבית".

קכד שלא לעשות שיירי מנחות חמץ, שנאמר: "לא תאפה חמץ, חלקם".

קכה שלא לאכל בשר הפסח נא ומבשל, שנאמר: "אל תאכלו ממנו נא, ובשל מבשל".

קכו שלא להאכיל בשר פסח לגר תושב, שנאמר: "תושב ושכיר, לא יאכל בו".

קכז שלא יאכל הערל בשר פסח, שנאמר: "וכל ערל, לא יאכל בו".

קכח שלא להאכיל בשר הפסח לישראל שנשתמד, שנאמר: "כל בן נכר, לא יאכל בו"; כלומר, ישראל שנלנה לבני נכר ועבד עבודה זרה כמותם, לא יאכל בו. **קכט** שלא יאכל אדם שנטמא קדשים, שנאמר: "ההנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה, ונטמאתו עליו...".

קל שלא לאכל מן הקדשים שנטמאו, שנאמר: "והבשר אשר יגע בכל טמא, לא יאכל".

קלא שלא לאכל נותר, שנאמר: "ואכליו עונו? שא... ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

קלב שלא לאכל פגול, שנאמר: "המקריב אתו לא יחשב לו, פגול יהיה; והנפש האכלת ממנו, עונו תשא"; והוא בקרת.

פח שלא יקרע המעיל, שנאמר: "כפי תחרא יהיה לו - לא יקרע".

פט שלא להעלות קדשים בחוץ, שנאמר: "השמר לך, פן תעלה עלתיך...".

צ שלא לשחט קדשים בחוץ, שנאמר: "איש... אשר ישחט שור או כשב... ואל פתח אהל מועד לא הביאו... ונכרת".

צא שלא להקדיש בעלי מומין למזבח, שנאמר: "כל אשר בו מום, לא תקריבו"; וזה אסור הקדשו.

צב שלא לשחט בעלי מומין לשם קרבן, שנאמר: "לא תקריבו אלה לה".

צג שלא לזרק דם בעלי מומין לגבי המזבח, שנאמר: "כבעלי מומין: לא תקריבו לה"; וזה אסור זריקת דם.

צד שלא להקטיר אמורי בעלי מומין, שנאמר: "ואשה לא תתנו מהם".

צה שלא להקריב בעל מום עובר, שנאמר: "לא תזבח לה' אלהיך שור ושה, אשר יהיה בו מום"; וזה מום עובר. **צו** שלא להקריב בעל מום מיד הגוים, שנאמר: "וימד בן נכר, לא תקריבו".

צז שלא יתן מום בקדשים, שנאמר: "מום לא יהיה בו"; כלומר, אל תתן בו מום.

צח שלא להקריב שאור או דבש, שנאמר: "כי כל שאור וכל דבש, לא תקטירו".

צט שלא להקריב תפל, שנאמר: "ולא תשבית מלח ברית אלהיך".

ק שלא להקריב אתנן ומחיר, שנאמר: "לא תביא אתנן זונה ומחיר פלב".

קא שלא לשחט אותו ואת בנו, שנאמר: "אתו ואת בנו, לא תשחטו ביום אחד".

קב שלא לתן זית במנחת חוטא, שנאמר: "לא ישים עליה שמן".

קג שלא לתן עליה לבונה, שנאמר: "ולא יתן עליה לבנה".

קד שלא יתן שמן במנחת שוטה, שנאמר: "לא יצק עליו שמן".

קה שלא יתן עליו לבונה, שנאמר: "ולא יתן עליו לבנה".

קו שלא להמיר, שנאמר: "לא יחליפנו, ולא ימיר אתו".

קז שלא לשנות הקדשים מקרבן לקרבן, שנאמר בכור: "לא יקדיש איש אתו"; כלומר, לא יקדישו לקרבן אחר.

קח שלא לפדות בכור בהמה טהורה, שנאמר: "אך בכור שור... לא תפדה".

קט שלא למכר מעשר בהמה, שנאמר: "לא יגאל".

קי שלא למכר שדה החרם, שנאמר: "לא ימכר".

קיא שלא לפדות שדה החרם, שנאמר: "לא יגאל".

קיב שלא יבדיל בחטאת העוף, שנאמר: "ומלק את ראשו ממול ערפו".

אכלתי באני ממנו".

קנב שלא להוציא דמי מעשר שני בדברים שאין בהם אכילה ושתייה, שנגאמר: "ולא נתתי ממנו למת"; וכל שהוא חוץ לצרכי הגוף החי, "נתתי ממנו למת" אקרא בו.

קנג שלא לאכל הטבל; והטבל, הוא דבר שגדוליו מן הארץ החיב בתרומות ומעשרות, שלא הוציאו ממנו תרומת ה', שנגאמר: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה"; כלומר, דברים שהם עתידין להרים אותן לה', לא יעשו אותן חל ויאכלו אותן בטבלן.

קנד שלא להקדים תרומה לבכורים, ולא מעשר ראשון לתרומה, ולא מעשר שני לראשון, אלא מוציאין על הסדר: בכורים תחלה, ואחר כך תרומה גדולה, ואחר כך מעשר ראשון, ואחר כך מעשר שני; שנגאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר", לא תאחר דבר הראוי להקדימו.

קנה שלא לאחר הנדרים והנדבות שגדר ושנדב, שנגאמר: "לא תאחר לשלמו".

קנו שלא לעלות לחג בלא קרבן, שנגאמר: "ולא יראו פני ריבם".

קנז שלא לעבר על דברים שאסור אדם על נפשו, שנגאמר: "לא יחל דברו".

קנח שלא יקח כהן זונה, שנגאמר: "אשה זנה וחללה לא יקחו".

קנט שלא יקח כהן חללה, שנגאמר: "וחללה לא יקחו".
קס שלא יקח כהן גרושה, שנגאמר: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו".

קסא שלא יקח כהן גדול אלמנה, שנגאמר: "אלמנה וגרושה וחללה זנה, את אלה לא יקח".

קסב שלא יבעל כהן גדול אלמנה, ואפלו בלא קדושין, מפני שמחללה, שנגאמר: "ולא יחלל ורעו בעמיו"; הרי הוא מזוהר שלא לחלל בשרה.

קסג שלא יפגס כהן למקדש פרוע ראש, שנגאמר: "רְאִשִּׁיכֶם אֶל תִּפְרְעוּ".

קסד שלא יפגס כהן למקדש קרוע בגדים, שנגאמר: "ויבגדיכם לא תפרמו".

קסה שלא יצא כהן מן העזרה בשעת עבודה, שנגאמר: "ומפתח אהל מועד לא תצאו".

קסו שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים, שנגאמר: "לנפש לא יטמא".

קסז שלא יטמא כהן גדול ואפלו לקרוביו, שנגאמר: "לאביו ולאמו לא יטמא".

קסח שלא יפגס כהן גדול עם מת, שנגאמר: "ויעל כל נפשות מת, לא יבא"; כך למדו מפי השמועה, שהוא חייב בבבלי בוא וחייב בבבלי יטמא.

קסט שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ, שנגאמר: "ונחלה לא יהיה לו".

קע שלא יקח כל שבט לוי חלק בבזיה בשעת כפוש

קלג שלא יאכל זר תרומות, שנגאמר: "וכל זר, לא יאכל קדש".

קלד שלא יאכל אפלו תושב כהן ושכירו תרומה, שנגאמר: "תושב כהן ושכיר, לא יאכל קדש".

קלה שלא יאכל ערל תרומה, והוא הדין לשאר קדשים. ודבר זה למדו הכתוב מן הפסח בגזרה שנה, ואינו בפרוש מן התורה; ומפי השמועה למדו, שאסור ערל בקדשים - מגופי תורה, ואינו מדברי סופרים.

קלו שלא יאכל כהן טמא תרומה, שנגאמר: "איש מזרעך ... בקדשים לא יאכל...".

קלז שלא תאכל חללה קדש, לא תרומות ולא חזה ושוק, שנגאמר: "ובת כהן - פי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל".

קלח שלא תאכל מנחת כהן, שנגאמר: "וכל מנחת כהן פליל תהיה, לא תאכל".

קלט שלא לאכל בשר חטאות הנעשות בפנים, שנגאמר: "וכל חטאת אשר יוכא מדמה".

קמ שלא לאכל פסולי המקדשין שהטל בהם מום בכונה, שנגאמר: "לא תאכל כל תועבה"; מפי השמועה למדנו, שבפסולי המקדשין שהטל בהם מום הכתוב מדבר.

קמא שלא לאכל מעשר שני של דגן חוץ לירושלים, שנגאמר: "לא תוכל לאכל בשעריך, מעשר דגנך".

קמב שלא לאכל מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים, שנגאמר: "תירשך".

קמג שלא לאכל מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים, שנגאמר: "ויצהרך".

קמד שלא לאכל בכור תמים חוץ לירושלים, שנגאמר: "לא תוכל... ובכורות".

קמה שלא יאכלו הפהגים חטאת ואשם חוץ לעזרה, שנגאמר: "לא תוכל... בקרף וצאנך"; מפי השמועה למדו, שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה, לפי שכל דבר שאכל חוץ למקום אכילתו - לא תוכל לאכל בשעריך" אקרא בו.

קמו שלא לאכל בשר העולה, שנגאמר: "לא תוכל... ונדריך אשר תדר"; כלומר, לא תוכל לאכל נדריך אשר תדר. וזו היא אזהרה של כל מועל, שלא יהנה מן הקדשים האסורין להנות מהן; ואם נהנה, מעל.

קמז שלא לאכל בשר קדשים קלים קדם זריקת דמים, שנגאמר: "לא תוכל... ונדבתיך"; כלומר, לא תוכל לאכל נדבתיך עד שיזרק דמם.

קמח שלא יאכל זר בשר קדשי קדשים, שנגאמר: "וזר לא יאכל, כי קדש הם".

קמט שלא יאכל כהן בכורים קדם הנחה בעזרה, שנגאמר: "לא תוכל... ותרומת ידך"; אלו הבכורים.

קנ שלא לאכל מעשר שני בטמאה ואפלו בירושלים, עד שיפדה, שנגאמר: "לא בערתי ממנו בטמא".

קנא שלא לאכל מעשר שני באנינות, שנגאמר: "לא

קצד שלא לשתות יין נסך, שְנֵאמַר: "אֲשֶׁר חֵלֵב זִבְחִימו יאכלו, ישתו יין נסיכִם".

קצה שלא לאכל ולשתות דָּרֶךְ זולל וְסוֹבָא, שְנֵאמַר: "בְּנֵנוּ זֶה... זולל וְסוֹבָא".

קצו שלא לאכל ביום הצום, שְנֵאמַר: "כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לא תענה".

קצז שלא לאכל חֶמֶץ בַּפֶּסַח, שְנֵאמַר: "לא יאכל חֶמֶץ".

קצח שלא לאכל תעֲרֵכַת חֶמֶץ, שְנֵאמַר: "כֹּל מִחֶמֶץ, לא תאכלו".

קצט שלא לאכל חֶמֶץ אחר חצות יום ארבעה עשר, שְנֵאמַר: "לא תאכל עליו חֶמֶץ".

ר שלא יראה חֶמֶץ, שְנֵאמַר: "לא יראה לך חֶמֶץ".

רא שלא ימצא חֶמֶץ, שְנֵאמַר: "שָׂאוֹר, לא ימצא בְּכַתִּיבִם".

רב שלא ישתה הנזיר יין, ולא דָּבָר שֶׁנִּתְעַרַב בוּ יין וטַעֲמוֹ כְּטַעֲמוֹ יין, שְנֵאמַר: "וְכָל מִשְׁרַת עֲנָבִים"; וְאָפְלוּ הַחֶמֶץ הַיֵּינן אוּ דָּבָר שֶׁנִּתְעַרַב בוּ הַיֵּינן, הֲרִי זֶה אִסוּר עָלָיו, שְנֵאמַר: "חֶמֶץ יֵינן וְחֶמֶץ שֶׁכָּר לא יִשְׁתָּה".

רג שלא יאכל עֲנָבִים לחים, שְנֵאמַר: "וְעֲנָבִים לַחִים...".

רד שלא יאכל עֲנָבִים יבשים, שְנֵאמַר: "...וַיִּבְשִׂים לא יאכל".

רה שלא יאכל חֲרָצִינִים, שְנֵאמַר: "מִחֲרָצִינִים... לא יאכל".

רו שלא יאכל זוגין, שְנֵאמַר: "וְעַד זֶה - לא יאכל".

רז שלא יטמא הנזיר למת, שְנֵאמַר: "לְאָבִיו וְלְאִמּוֹ... לא יטמא".

רח שלא יכנס באהל המת, שְנֵאמַר: "עַל נֶפֶשׁ מֵת, לא יבא".

רט שלא יגלח הנזיר, שְנֵאמַר: "תַּעֲרֵר לא יַעֲבֵר עַל ראשו".

רי שלא לקצר כל השדה, שְנֵאמַר: "לא תְּכַלֶּה פֶּאת שְׂדֵךְ בְּקִצְרֶךָ".

ריא שלא ללקט השבִּלִים הַנּוֹפְלוֹת בַּשַּׁעַת קְצִירָה, שְנֵאמַר: "וְלָקַט קְצִירֶךָ, לא תִּלְקַט".

ריב שלא לבצר עוללות הפָּרֶם, שְנֵאמַר: "וְכִרְמֶךָ לא תַעֲוֹלֵל".

ריג שלא ללקט פָּרֶט הַפָּרֶם, שְנֵאמַר: "וּפְרֵט כִּרְמֶךָ לא תִּלְקַט".

ריד שלא לקח עמר השִׁכְחָה, שְנֵאמַר: "לא תִּשׁוּב לְקַחְתּוֹ"; וְכֵן לְכָל הָאֵילָנוֹת יֵשׁ שִׁכְחָה, שְנֵאמַר: "לא תִּפְאֵר אַחֲרֶיךָ".

רטו שלא לזרע פְּלִאי זָרְעִים, שְנֵאמַר: "שְׂדֵךְ לא תִּזְרַע כְּפִלִּיִם".

רטז שלא לזרע תבואה או יֶרֶק בַּפָּרֶם, שְנֵאמַר: "לא תִּזְרַע כִּרְמֶךָ פְּלִאיִם".

ריז שלא להרביע בהמה מין בְּשִׂאיֵנוּ מִינוּ, שְנֵאמַר: "בְּהֶמְתֶּךָ לא תִּרְבִּיעַ כְּפִלִּיִם".

הָאֶרֶץ, שְנֵאמַר: "לא יהיה לכהנים הלויים... חֶלֶק וְנִחְלָה".

קעא שלא לעשות קרחה על מת, שְנֵאמַר: "לא תִּשְׁמִימו קרחה בין עֵינֵיכֶם - לַמֵּת".

קעב שלא לאכל בהמה טמאה, שְנֵאמַר: "אֵף אֵת זֶה לא תאכלו מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה".

קעג שלא לאכל דג טמא, שְנֵאמַר: "וְשִׁקְץ יִהְיֶה לְכֶם, מִבְּשָׂרָם לא תאכלו".

קעד שלא לאכל עוף טמא, שְנֵאמַר: "וְאֵת אֵלֶּה תִּשְׁקְצוּ מִן הָעוֹף, לא יֵאָכְלוּ".

קעה שלא לאכל שֶׁרֶץ הָעוֹף, שְנֵאמַר: "כֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף, טָמֵא הוּא לְכֶם, לא יֵאָכְלוּ".

קעו שלא לאכל שֶׁרֶץ הָאֶרֶץ, שְנֵאמַר: "וְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֶּׁרֶץ עַל הָאֶרֶץ - שִׁקְץ הוּא, לא יֵאָכְלוּ".

קעז שלא לאכל רֶמֶשׂ הָאֶרֶץ, שְנֵאמַר: "וְלֹא תִטְמְאוּ אֵת נַפְשֹׁתֵיכֶם, בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַרְמֵשׁ עַל הָאֶרֶץ".

קעח שלא לאכל תולעת הפרות כִּשְׂתֵּצָא לְאוֹרֵי, שְנֵאמַר: "לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֶּׁרֶץ עַל הָאֶרֶץ - לא תאכלוֹם".

קעט שלא לאכל שֶׁרֶץ הַמַּיִם, שְנֵאמַר: "אֵל תִּשְׁקְצוּ אֵת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֶּׁרֶץ".

קפ שלא לאכל מתה, שְנֵאמַר: "לא תאכלו כֹּל נְבִלָה".

קפא שלא לאכל טרפה, שְנֵאמַר: "וַיִּבְשֶׁר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לא תאכלו".

קפב שלא לאכל אֶבֶר מִן הַחֵי, שְנֵאמַר: "וְלֹא תאֲכֹל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר".

קפג שלא לאכל גֵּיד הַנֶּשֶׁה, שְנֵאמַר: "עַל כֵּן לא יאֲכֹלוּ כִּנִּי יִשְׂרָאֵל אֵת גֵּיד הַנֶּשֶׁה".

קפד שלא לאכל דָם, שְנֵאמַר: "וְכָל דָּם, לא תאכלו".

קפה שלא לאכל חֵלֵב, שְנֵאמַר: "כֹּל חֵלֵב שׂוֹר וְכֶשֶׂב וְעֹז - לא תאכלו".

קפו שלא לבשל בָּשָׂר בְּחֵלֶב, שְנֵאמַר: "לא תִבְשֹׁל גְּדִי בְּחֵלֶב אִמּוֹ".

קפז שלא לאכל בָּשָׂר בְּחֵלֶב, שְנֵאמַר "לא תִבְשֹׁל גְּדִי פַעַם שְׁנִיָּה; כִּד לְמַדּוֹ מִפִּי הַשְּׂמוּעָה, שְׂאֵחָד לְאִסוּר בְּשׂוֹל וְאֵחָד לְאִסוּר אֲכִילָה".

קפח שלא לאכל בָּשָׂר שׂוֹר הַנּוֹסְקָל, שְנֵאמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֵת בְּשָׂרוֹ".

קפט שלא לאכל פת תבואה חֲדוּשָׁה קִדְּם הַפֶּסַח, שְנֵאמַר: "וְלֶחֶם... לא תאכלו".

קצ שלא לאכל קְלִי מִן הַחֲדָשׁ, שְנֵאמַר: "וְקִלְיִ... לא תאכלו".

קצא שלא לאכל כֶּרְמֶל מִתְּבוּאָה חֲדוּשָׁה, שְנֵאמַר: "וְכִרְמֶל לא תאכלו".

קצב שלא לאכל עֶרְלָה, שְנֵאמַר: "שֵׁלֶשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לְכֶם עֶרְלִים, לא יֵאָכֵל".

קצג שלא לאכל כְּפִלִּי הַפָּרֶם, שְנֵאמַר: "פֶּן תִּקְדָּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֵּרַע אֲשֶׁר תִּזְרַע, וְתִבּוֹאֵת הַפָּרֶם"; זֶה הוּא אִסוּר אֲכִילָה.

רלח שלא לאחר פעלת שכיר, שנגמר: "לא תלין פעלת שכיר אתך".

רלט שלא ימשכן בעל חובו ברוע, שנגמר: "לא תבא אל ביתו לעבט עבטו".

רמ שלא למנוע העבוט מבעליו העני בעת שהוא צריך לו, שנגמר: "לא תשכב בעבטו"; כלומר, לא תשכב ועבטו עמך, אלא תשיבנו לו בליקח, האיל והוא צריך לו בליקח.

רמא שלא למשכן האלמנה, שנגמר: "ולא תחבל בגד אלמנה".

רמב שלא לחבל בלים שעושין בהם אכל נפש, שנגמר: "לא יחבל רחים ורכב".

רמג שלא לגנב נפש מישראל, שנגמר: "לא תגנב"; זו גנבת נפש.

רמד שלא לגנב ממון, שנגמר: "לא תגנבו"; זו גנבת ממון.

רמה שלא לגזל, שנגמר: "לא תגזל".

רמו שלא להסיג גבולות, שנגמר: "לא תסיג גבול רעך".

רמז שלא לעשק, שנגמר: "לא תעשק את רעך".

רמח שלא לכחש בממון חברו, שנגמר: "ולא תכחשו".

רמט שלא לשבע על כפירת ממון חברו, שנגמר: "ולא תשקרו"; כלומר, לא תשבע על שקר בממון שיש לחברך בידך.

רנ שלא יונה במקח וממכר, שנגמר: "אל תונו איש את אחיו".

רנא שלא יונה בדברים, שנגמר: "ולא תונו איש את עמיתו"; זו אונאת דברים.

רנב שלא להונות את הגר בדברים, שנגמר: "וגר לא תונה".

רנג שלא להונות את הגר במקח וממכר, שנגמר: "ולא תלחצנו".

רנד שלא להחזיר עבד שכרחה לארץ ישראל לאדוניו שבוחרת לארץ, שנגמר: "לא תסגיר עבד אל אדניו".

רנה שלא להונות עבד זה, שנגמר: "עמך ישב בקרבו במקום אשר יבחר... בטוב לו, לא תוננו".

רנו שלא לענות תום ואלמנה, שנגמר: "כל אלמנה ויתום, לא תענון".

רנז שלא לעבד בעבד עברי עבודת עבד, שנגמר: "לא תעבד בו עבדת עבד".

רנח שלא למכר אותו ממכרת עבדים, שנגמר: "לא ימכרו ממכרת עבד".

רנט שלא לעבד בעבד עברי בפרך, שנגמר: "לא תרדה בו בפרך".

רס שלא להניח הגוי לעבד בעבד עברי הנמכר לו בפרך, שנגמר: "לא ירדנו בפרך לעיניך".

ריח שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה באחד, שנגמר: "לא תחרש בשור ובחמר יחדו".

ריט שלא לחסם בהמה בשעת מלאכה בדרך שאוכלת ממנו ונהנית, שנגמר: "לא תחסם שור בדישו".

רכ שלא לעבד אדמה בשביעית, שנגמר: "שךך לא תזרע".

רכא שלא לעבד אילן בשביעית, שנגמר: "וכרמך לא תזמר".

רכב שלא לקצר ספיחי שביעית בדרך שקוצרין בשאר השנים, שנגמר: "את ספיח קצירך לא תקצור".

רכג שלא לאסוף פרות האילן בשביעית בדרך שאוספין בכל שנה ושנה, שנגמר: "ואת ענבי גזירך לא תבצר".

רכד שלא לעבד בשנת יובל בין אדמה בין אילן, שנגמר: "לא תזרעו".

רכה שלא לקצר ספיחי יובל בשאר השנים, שנגמר בו: "לא תקצרו את ספיחיה".

רכו שלא לאסוף פרות יובל באספת שאר השנים, שנגמר בו: "ולא תבצרו את גזיריה".

רכז שלא למכר שדה בארץ ישראל לצמיתות, שנגמר: "ונהרץ, לא תמכר לצמיתות".

רכח שלא לשנות מגרש הלויים ושדותיהם, שנגמר: "ושדה מגרש עריהם, לא ימכר"; מפי השמועה למדו, שזו אזהרה שלא ישתנה.

רכט שלא לעזב את הלויים, שנגמר: "השמר לך, פן תעזב את הלוי"; אלא נותנין להם מתנותיהם ומשפחים אותם בהן בכל רגל ורגל.

רל שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית, שנגמר: "לא יגש את רעהו".

רלא שלא ימנע מלהלות לעני מפני השמטה, שנגמר: "השמר לך, פן יהיה דבר...". זה הפלל - כל מקום שנגמר 'השמר' או 'פן' או 'אל', אינו אלא מצות לא תעשה.

רלב שלא להמנע מלהחיות לעני ומלתן לו מה שהוא צריך, שנגמר: "לא תאמץ את לבבך". נמצא: הנותן צדקה - עושה מצות עשה; והמעלים עיניו מן הצדקה - יתר על שבטל עשה, עבר על לא תעשה.

רלג שלא לשלח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי, שנגמר: "לא תשלחנו ריקם".

רלד שלא יתבע העני בחובו כשידע שהוא עני, ולא יצר לו, שנגמר: "לא תהיה לו בנשה".

רלה שלא להלות ברבית לישראל, שנגמר: "את כסףך - לא תתן לו בנשך".

רלו שלא ללות ברבית, שנגמר: "לא תשיף לאחריך"; כף למדו מפי השמועה, שזו אזהרה ללוה, שלא ינשף למלוה.

רלז שלא להשית יד בין לזה ומלוה ברבית, ולא להיות ערב, ולא עד, ולא לכתב שטר ביניהם, שנגמר: "לא תשימון עליו נשף".

תכירו פנים במשפט".
רפה שלא להעיד בשקר, שְׁנֵאָמֵר: "לא תענה ברעף עד שקר".
רפו שלא יעיד בעל עברה, שְׁנֵאָמֵר: "אל תשת ירך עם רשע, להיות עד חָמָס".
רפז שלא יעיד קרוב, שְׁנֵאָמֵר: "לא יומתו אבות על בנים"; מפי השמועה למדו, שלא יומתו אבות בעדות בנים, והוא הדין לשאר הקרובים.
רפח שלא לזכות הדין על פי עד אחד, שְׁנֵאָמֵר: "לא יקום עד אחד באיש".
רפט שלא להרג נקי, שְׁנֵאָמֵר: "לא תרצח".
רצ שלא לחתוף הדין באמד הדעת, עד שיראו שני עדים גופו של דבר, שְׁנֵאָמֵר: "ונקי וצדיק אל תהרג".
רצא שלא יורה העד בדין שהעיד בו בדיני נפשות, שְׁנֵאָמֵר: "ועד אחד, לא יענה בנפש".
רצב שלא להרג מחיב הריגה קדם שייעמד בדין, שְׁנֵאָמֵר: "ולא ימות הרצח, עד עמדו לפני העדה".
רצג שלא לחוס על הרודף, אלא הורגין אותו קדם שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה ערותו, שְׁנֵאָמֵר: "וקצתה את כפה, לא תחוס עינך".
רצד שלא לענש האנוס, שְׁנֵאָמֵר: "ולנערה לא תעשה דבר".
רצה שלא לקח כפר מן הרוצח, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תקחו כפר לנפש רוצח".
רצו שלא לקח כפר בגלות רוצח בשגגה, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תקחו כפר, לנוס אל עיר מקלטו".
רצז שלא לעמד על הדם, שְׁנֵאָמֵר: "לא תעמד על דם רעך".
רצח שלא להניח מכשול, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תשים דמים בביתך".
רצט שלא להכשיל תם בדרך, שְׁנֵאָמֵר: "ולפני עור, לא תתן מכשל".
ש שלא להוסיף במלקות המחייב מלקות, שְׁנֵאָמֵר: "לא יוסיף; פן יוסיף".
שא שלא לרגל, שְׁנֵאָמֵר: "לא תלך רכיל בעמך".
שב שלא לשנא בלב, שְׁנֵאָמֵר: "לא תשנא את אחיך בלבבך".
שג שלא להלבין פני אדם מישראל, שְׁנֵאָמֵר: "הזכח תזכית את עמיתך, ולא תשא עליו חטא".
שד שלא לנקם, שְׁנֵאָמֵר: "לא תקם".
שה שלא לנטר, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תטר".
שו שלא לקח אם על הבנים, שְׁנֵאָמֵר: "לא תקח האם על הבנים".
שז שלא לגלח שער הנתק, שְׁנֵאָמֵר: "ואת הנתק לא יגלח".
שח שלא לתלש סימני צרעת, שְׁנֵאָמֵר: "השמר בנגע הצרעת".

רסא שלא למכר אמה עבריה לאחר, שְׁנֵאָמֵר: "לא ימשל למכרה".
רסב שלא למנוע מאמה עבריה היעודה שאר כסות ועונה, שְׁנֵאָמֵר: "שארה כסותה ועונתה, לא יגרע"; והוא הדין לשאר הנשים.
רסג שלא למכר אשת יפת תאר, שְׁנֵאָמֵר: "לא תמכרנה".
רסד שלא לכבש אשת יפת תאר להיות שפחה, שְׁנֵאָמֵר: "לא תתעמר בה".
רסה שלא לחמד, שְׁנֵאָמֵר: "לא תחמד אשת רעך".
רסו שלא להתאוות, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תתאוה בית רעך".
רסז שלא יאכל השכיר שלא בשעת גמר מלאכה מן המחבר שהוא עושה בו, שְׁנֵאָמֵר: "וחרמש לא תניף...".
רסח שלא יקח השכיר יתר על אכילתו, שְׁנֵאָמֵר: "ואכלת ענבים כנפשוך שבועך; ואל פלך, לא תתן".
רסט שלא תעלים מן האבדה, שְׁנֵאָמֵר: "לא תוכל להתעלם".
רע שלא להניח בהמה רוכצת תחת משאה בדרך, שְׁנֵאָמֵר: "לא תראה חמור שואך".
רעא שלא לעשות עול במדה, שְׁנֵאָמֵר: "לא תעשו עול במשפט, במדה"; מפי השמועה למדו, שהכתוב מזהיר: לא תעשו עול במשפט המדה.
רעב שלא להיות אצלנו אכן ואכן איפה ואיפה, שְׁנֵאָמֵר: "לא יהיה לך בביתך...".
רעג שלא לעול המשפט, שְׁנֵאָמֵר: "לא תעשו עול במשפט".
רעד שלא לקח שחד, שְׁנֵאָמֵר: "ושחד, לא תקח".
רעה שלא לכבד גדול בדין, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תהדר פני גדול".
רעו שלא יירא הדין בדין מאדם רע, שְׁנֵאָמֵר: "לא תגורו מפני איש".
רעז שלא לרחם על עני בדין, שְׁנֵאָמֵר: "ודל, לא תהדר בריבו".
רעה שלא להטות משפט אדם חוטא, שְׁנֵאָמֵר: "לא תטה משפט אבליך"; למדו מפי השמועה, שזה אכיון במצוות. **רעט** שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות, שְׁנֵאָמֵר: "לא תחוס עינך...".
רפ שלא להטות משפט גרים ויתומים, שְׁנֵאָמֵר: "לא תטה משפט גר יתום".
רפא שלא לשמע מאחד מבצלי דינין ואין חבירו עמו, שְׁנֵאָמֵר: "לא תשא שמע שוא".
רפב שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות, אם היו המחייבין יותר על המזכין אחד, שְׁנֵאָמֵר: "לא תהיה אחרי רבים לרעת".
רפג שלא ילמד חוכה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות, שְׁנֵאָמֵר: "ולא תענה על רב, לנטת".
רפד שלא למנות בדינין אדם שאינו חכם בדיני תורה, אף על פי שהוא חכם בחכמות אחרות, שְׁנֵאָמֵר: "לא

לא תגלה".

שלא לגלות ערות אחותו מן האב ומן האם, שְׁנֵאמֶר: "ערות בת אשת אביך מולדת אביך, אחותך היא - לא תגלה ערותה".

שלא לגלות ערות בת הבן, שְׁנֵאמֶר: "ערות בת בןך...".

שלא לגלות ערות בת הבת, שְׁנֵאמֶר: "או בת בתך, לא תגלה ערותך".

שלו שלא לגלות ערות הבת; ולמה לא נתפרשה בתורה? מפני שאסור בת הבת, שמת מן הבת; ומפי השמועה למדו, שאסור הבת מגופי תורה, כשאר עריות. **שלו** שלא לגלות ערות אשה ובתה, שְׁנֵאמֶר: "ערות אשה ובתה לא תגלה".

שלא לגלות ערות אשה ובת בנה, שְׁנֵאמֶר: "את בת בנה".

שלא לגלות ערות אשה ובת בתה, שְׁנֵאמֶר: "ואת בת בתה לא תקח".

שלא לגלות ערות אחות האב, שְׁנֵאמֶר: "ערות אחות אביך לא תגלה".

שלא לגלות ערות אחות האם, שְׁנֵאמֶר: "ערות אחות אמך לא תגלה".

שלא לגלות ערות אשת אחי האב, שְׁנֵאמֶר: "אל אשתו לא תקרב, דדתך היא".

שלא לגלות ערות אשת הבן, שְׁנֵאמֶר: "ערות בלתיך, לא תגלה".

שלא לגלות ערות אשת אח, שְׁנֵאמֶר: "ערות אשת אחיך לא תגלה".

שלא לגלות ערות אחות אשתו, שְׁנֵאמֶר: "ואשה אל אחתה לא תקח".

שלא לגלות ערות נדה, שְׁנֵאמֶר: "ואל אשה בנדת טמאתה - לא תקרב".

שלא לגלות ערות אשת איש, שְׁנֵאמֶר: "ואל אשת עמיתך - לא תתן שכבתך לזרע".

שלא לשכב עם בהמה, שְׁנֵאמֶר: "ויבכל בהמה לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה".

שלא תביא אשה בהמה עליה, שְׁנֵאמֶר: "ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה".

שלא לשכב עם זכר, שְׁנֵאמֶר: "ואת זכר - לא תשכב".

שלא לגלות ערות האב עצמו, שְׁנֵאמֶר: "ערות אביך... לא תגלה".

שלא לגלות ערות אחי האב עצמו, שְׁנֵאמֶר: "ערות אחי אביך לא תגלה".

שלא לקרב לעריות בדרךים המביאין לידי גלוי ערוה, כגון חבוק ונשויק ורמיה וקפיצה, שְׁנֵאמֶר: "אל כל שאר בשרו, לא תקרבו לגלות ערוה"; מפי השמועה למדו, שזו אזהרה לקרבה המביאה לידי גלוי ערוה.

שט שלא לעבד ולזרע בנחל איתן, שְׁנֵאמֶר: "אשר לא יעבד בו, ולא יזרע".

שי שלא להחיות מכשף, שְׁנֵאמֶר: "מכשפה לא תחיה". **שיא** שלא יתחייב חתן בדבר מצרכי רבים כל שנתו, כגון צבא ושמירת החומה וכיוצא בהן, שְׁנֵאמֶר: "לא יצא בצבא, ולא יעבר עליו לכל דבר".

שיב שלא להמרות על פי בית דין, שְׁנֵאמֶר: "לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך".

שיג שלא להוסיף על מצוות התורה, בין תורה שבכתב בין בפרושה שקבלו על פה, שְׁנֵאמֶר: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם - אתו תשמרו לעשות; לא תסף עליו". **שיד** שלא לגרע מכל מצוות התורה, שְׁנֵאמֶר: "ולא תגרע ממנו".

שטו שלא לקלל הדין, שְׁנֵאמֶר: "אלהים לא תקלל". **שטז** שלא לקלל הנשיא, והוא המלך או ראש ישיבת ארץ ישראל, שְׁנֵאמֶר: "ונשיא בעמך, לא תאר". **שטז** שלא לקלל אחד משאר ישראל, שְׁנֵאמֶר: "לא תקלל חרש".

שיח שלא לקלל אב ואם, שְׁנֵאמֶר: "וימקלל אביו ואמו, מות יומת".

שיט שלא להכות אב ואם, שְׁנֵאמֶר: "ומכה אביו ואמו, מות יומת".

שכ שלא לעשות מלאכה בשבת, שְׁנֵאמֶר: "לא תעשה כל מלאכה".

שכא שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים בשבת, שְׁנֵאמֶר: "אל יצא איש ממקומו".

שכב שלא לענש בשבת, שְׁנֵאמֶר: "לא תבערו אש בכל משבתים".

שכג שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח, שְׁנֵאמֶר: "כל מלאכה לא יעשה בהם".

שכד שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח, שְׁנֵאמֶר בו: "כל מלאכה לא יעשה בהם".

שכה שלא לעשות מלאכה בחג השבועות, שְׁנֵאמֶר בו: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שכו שלא לעשות מלאכה באחד לחודש השביעי, שְׁנֵאמֶר בו: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שכז שלא לעשות מלאכה ביום הכפורים, שְׁנֵאמֶר בו: "וכל מלאכה לא תעשו".

שכח שלא לעשות מלאכה בראשון של חג, שְׁנֵאמֶר: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שכט שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג, שְׁנֵאמֶר בו: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

של שלא לגלות ערות אם, שְׁנֵאמֶר: "אמך היא, לא תגלה ערותה".

שלא שלא לגלות ערות אשת אב, שְׁנֵאמֶר: "ערות אשת אביך לא תגלה".

שלב שלא לגלות ערות אחות, שְׁנֵאמֶר: "ערות אחותך...".

קרוב לשוֹעֲנו פְּדֵי לְכַרְכוּ וּלְהַלְלוּ, וְכִדֵּי לְהוֹדִיעַ לְדוֹרוֹת
הַבָּאִים שְׁאֵמַת מַה שֶׁהִבְטִיחְנוּ בַּתּוֹרָה, "כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל,
אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרִבִּים אֵלָיו, כֹּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ
אֵלָיו". וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ הָיָא כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁהִיא מִדְּבָרֵי
סוּפְרִים, בֵּין עֲשֵׂה וּבֵין לֹא תַעֲשֶׂה.

יום שני

וְרֵאִיתִי לְחַלֵּק חֲבוּר זֶה לְאַרְבָּעָה עָשָׂר סְפָרִים:

סֵפֶר רֵאשׁוֹן - אֲכַלֵּל בוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן עֶקֶר דַּת מִשָּׁה
וּבְנֵנו, וְצָרִיף לְהוֹדִיעַ אוֹתָן תַּחֲלַת הַכֹּל - כְּגוֹן יְחוּד שְׁמוֹ
בְּרוּךְ הוּא, וְאֶסוּר עֲבוּדָה זָרָה. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר
הַמַּדְע'.

סֵפֶר שֵׁנִי - אֲכַלֵּל בוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵן תְּדִירוֹת, שֶׁנִּצְטוּיָנוּ בָּהֶם
כְּדֵי לְאַהֵב אֶת הַמָּקוֹם וּלְזַכְרוֹ תָּמִיד - כְּגוֹן קְרִית שְׁמַע,
וּתְפִלָּה, וּתְפִלִּין, וּבְרָכוֹת; וּמִילָה בְּכֻלְךָ, לְפִי שֶׁהִיא אוֹת
בְּכַשְׂרָנוּ לְהִזְכִּיר תָּמִיד בְּשַׁעַה שְׂאִין שָׁם לֹא תְפִלִּין וְלֹא
צִיצִית וְכִיּוֹצֵא בָהֶן. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר אַהֲבָה'.

סֵפֶר שְׁלִישִׁי - אֲכַלֵּל בוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵם בְּזִמְנֵים יְדוּעִים -
כְּגוֹן שַׁבָּת, וּמוֹעֲדוֹת. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר זְמַנִּים'.
סֵפֶר רְבִיעִי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁל בְּעִילָה - כְּגוֹן קְדוּשַׁת
וְגִירוּשִׁין, וְיָבוּם וְחִלְצָה. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר נְשִׁים'.

סֵפֶר חֲמִישִׁי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁל בִּיאוֹת אֶסוּרוֹת, וּמִצְוֹת
שֶׁל מֵאֲכָלוֹת אֶסוּרוֹת - לְפִי שֶׁבְּשֵׁנֵי עֲנִינֵים הָאֵלוּ קִדְּשָׁנוּ
הַמָּקוֹם וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָאֲמוֹת, בְּעֲרִיּוֹת וּבְמֵאֲכָלוֹת אֶסוּרוֹת,
וּבְשִׁנְיָהֶם נֹאמַר: "וְאֲבָדֵל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים", "אֲשֶׁר
הִבְדִּילֵתִי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים". וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר
קִדְּשָׁה'.

סֵפֶר שֵׁשִׁי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שִׁיתִּחַיֵּב בָּהֶם מִי שְׁאֶסַר עֲצוּמוֹ
בְּדָבָרִים - כְּגוֹן שְׁבוּעוֹת וּנְדָרִים. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר
הַפְּלֵאָה'.

סֵפֶר שְׁבִיעִי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵם בְּנֻרַע הָאֶרֶץ - כְּגוֹן
שְׁמֵטִים וְיֹבְלוֹת, וּמַעֲשָׂרוֹת וְתֵרוּמוֹת, וּשְׂאָר מִצְוֹת
הַנִּגְלָלִים עִמָּהֶן מַעֲנִינָם. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר זְרַעִים'.
סֵפֶר שְׁמִינִי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵן בְּכַנֵּן מִקְדָּשׁ וְקִרְבָּנוֹת
צְבוּר הַתְּמִידִין. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר עֲבוּדָה'.

סֵפֶר תְּשִׁיעִי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵם בְּקִרְבָּנוֹת הַיְחִיד.
וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קִרְבָּנוֹת'.

סֵפֶר עֲשִׂירִי - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵן בְּטִהָרוֹת וּטְמֵאוֹת.
וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר טְהָרָה'.

סֵפֶר אֶחָד עָשָׂר - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, וְיֵשׁ
בָּהֶם הִזָּק תַּחֲלָה בְּמִזְמֵן אוֹ בְּגוּף. וְקִרְאֵתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה,
'סֵפֶר הַזִּיקִין'.

סֵפֶר שְׁנַיִם עָשָׂר - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת מְכִיבָה וְקִנְיָה. וְקִרְאֵתִי
שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר קִנְיָן'.

סֵפֶר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר - אֲכַלֵּל בוֹ מִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ,
בְּשְׂאָר הַדִּינִין שְׂאִין בַּתְּחִלָּתָן הִזָּק - כְּגוֹן שׁוֹמְרִים, וּבְעֵלִי

שֵׁנִי שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִמְּזוֹר בַּת יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: "לֹא יָבֵא
מִמְּזוֹר בְּקִהֵל ה'".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה תְּהִיָה קִדְּשָׁה, וְהִיא הַנִּבְעֵלֶת בְּלֹא כְּתוּבָה
וְקְדוּשִׁין, שְׁנֵאמַר: "לֹא תְהִיָה קִדְּשָׁה".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יְחִזִּיר הַמְּגִרֵשׁ גִּירוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשְׁאֵת לְאַחַר,
שְׁנֵאמַר: "לֹא יוּכַל בְּעִלָּה הָרֵאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְחָה לְשׁוּב
לְקַחְתָּהּ".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה תִּנְשֵׂא הַיְבָמָה לְאַחַר חוּץ מִיְבָמָה, שְׁנֵאמַר:
"לֹא תְהִיָה אִשְׁתְּ הַמֵּת...".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יִגְרֵשׁ הָאוֹנֵס אֹנוּסוֹתוֹ, שְׁנֵאמַר: "לֹא יוּכַל
שִׁלְחָה כָּל יָמָיו".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יִגְרֵשׁ מוֹצִיא שָׁם רַע אֶת אִשְׁתּוֹ, שְׁנֵאמַר בוֹ:
"לֹא יוּכַל לְשִׁלְחָה כָּל יָמָיו".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יִקַּח סְרִיס בַּת יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: "לֹא יָבֵא פְצוּעַ
דָּבָא".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה לְסָרֵס זָכָר מִכָּל הַמִּינִין, לֹא אָדָם וְלֹא בְהֵמָה
חִיָּה וְעוֹף, שְׁנֵאמַר: "וּבְאֲרָצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה לְמַנּוֹת עַל יִשְׂרָאֵל אִישׁ מִקֵּהֵל גְּרִים, שְׁנֵאמַר:
"לֹא תוּכַל לְתַת עֲלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יִרְבֶּה הַמֶּלֶךְ סוּסִים, שְׁנֵאמַר: "לֹא יִרְבֶּה לוֹ
סוּסִים".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יִרְבֶּה הַמֶּלֶךְ נְשִׁים, שְׁנֵאמַר: "וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ
נְשִׁים".

שְׁנֵי שְׁלֹשָׁה יִרְבֶּה לוֹ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף וְזָהָב, שְׁנֵאמַר: "וְכֶסֶף
וְזָהָב, לֹא יִרְבֶּה לוֹ מְאֹד".

אֵלוּ הֵם שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת שְׁנֵאמַרְנוּ לוֹ לְמִשָּׁה
בְּסִינַי. הֵן וּכְלָלוֹתֵיהֶן וּפְרִטוֹתֵיהֶן וְדִקְדוּקֵיהֶן; וְכָל אוֹתָן
הַפְּלָלוֹת וְהַפְּרִטוֹת וְהַדְּקוּקִין וְהַבְּאוּרִין שֶׁל כָּל מִצְוָה
וּמִצְוָה, הִיא תּוֹרָה שְׁבַעַל פִּה שֶׁקָּבְלוּ בֵּית דִּין מִפִּי בֵּית
דִּין. וְיֵשׁ מִצְוֹת אַחֲרוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ אַחַר מִתַּן תּוֹרָה, וְקִבְעוּ
אוֹתָן נְבִיאִים וְחַכְמִים, וּפְשָׁטוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל - כְּגוֹן מִקְרָא
מְגִלָּה, וְגַר חֲנֻפָה, וְתַעֲנִית תְּשַׁעָה בָּאָב, וְיָדִים, וְעִרְבוּבִין.
וְיֵשׁ לְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה מֵאֵלוּ פְרוּשִׁין וְדִקְדוּקִין; וְהַכֹּל
יִתְבָּאֵר בַּחֲבוּר זֶה.

כָּל אֵלוּ הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ - חִיבִין אֲנוּ לְקַבְּלָם וּלְשַׁמְרָם,
שְׁנֵאמַר: "לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר וּגו'"; וְאִינָם תּוֹסֶפֶת עַל
מִצְוֹת הַתּוֹרָה. וְעַל מָה הַזְהִירָה תּוֹרָה, "לֹא תִסֵּף עֲלֶיךָ וְלֹא
תִגְרַע מִמֶּנּוּ"? שְׁלֹשָׁה יְהִיָה נְבִיא רֵשָׁאִי לְחַדֵּשׁ דָּבָר, וְלֹאמַר
שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּהוּ בְּמִצְוָה זוֹ לְהוֹסִיפָה לְמִצְוֹת
הַתּוֹרָה, אוֹ לְחַסֵּר אַחַת מֵאֵלוּ הַשֵּׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
מִצְוֹת. אֲבָל אִם הוֹסִיפוּ בֵּית דִּין עִם נְבִיא שִׁיחָהּ בְּאוֹתוֹ
הַזְמַן מִצְוָה דֶּרֶךְ תְּקֻנָּה, אוֹ דֶּרֶךְ הוֹרָאָה, אוֹ דֶּרֶךְ גְּזֵרָה -
אִין זוֹ תּוֹסֶפֶת; שֶׁהִרִי לֹא אָמְרוּ שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא צִוָּה
לְעֲשׂוֹת עֲרוּב אוֹ לְקַרֵּת הַמְּגִלָּה בְּעוֹנָתָה. וְאֵלוּ אָמְרוּ כֵּן,
הִיו מוֹסִיפִין עַל הַתּוֹרָה. אֲלֵא כִּף אֲנוּ אוֹמְרִין, שֶׁהַנְּבִיאִים
עִם בֵּית דִּין תִּקְנֵנוּ וְצוּוּ לְקַרֵּת הַמְּגִלָּה בְּעוֹנָתָה כְּדֵי לְהִזְכִּיר
שֶׁכָּחוּ שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתִשׁוּעוֹת שֶׁעָשָׂה לָנוּ, וְהִיָּה

(כט) שלא לטע אַשְׁרָה; (ל) לאַבְד עֲבוּדָה וְרָה וְכָל הַנְּעֻשָׁה בְּשִׁבְלָה; (לא) שְׁלֵא לְהִנּוּת בְּעֲבוּדָה וְרָה וּבְכָל מְשֻׁשִׁיָּה; (לב) שְׁלֵא לְהִנּוּת בְּצִפּוּי נֶעְבֵּד; (לג) שְׁלֵא לְכַרֵּת בְּרִית לְעוֹבְדֵי עֲבוּדָה וְרָה; (לד) שְׁלֵא לְחַן עֲלֵיהֶן; (לה) שְׁלֵא יִשְׁבּוּ בְּאַרְצָנוּ; (לו) שְׁלֵא לְהִדְמוּת בְּמִנְהַגוֹתֵן וּבְמַלְבוּשׁוֹן; (לז) שְׁלֵא לְנַחֵשׁ; (לח) שְׁלֵא לְקַסֵּם; (לט) שְׁלֵא לְעוֹנֵן; (מ) שְׁלֵא לְחַבֵּר חֶבֶר; (מא) שְׁלֵא לְדַרֵּשׁ אֶל הַמֵּתִים; (מב) שְׁלֵא לְשָׂאֵל בְּאוֹב; (מג) שְׁלֵא לְשָׂאֵל בְּיַדְעוֹנֵי; (מד) שְׁלֵא לְכַשֵּׁף; (מה) שְׁלֵא לְהַקִּיף פֶּאת רֹאשׁ; (מו) שְׁלֵא לְהַשְׁחִית פֶּאת זָקֵן; (מז) שְׁלֵא יַעֲדָה אִישׁ עַדֵי אִשָּׁה; (מח) שְׁלֵא תַעֲדָה אִשָּׁה עַדֵי אִישׁ; (מט) שְׁלֵא לְכַתֵּב קַעֲקַע; (נ) שְׁלֵא לְהַתְּגוֹרֵד; (נא) שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת קִרְחָה עַל מַת.

הַלְכוּת תְּשׁוּבָה. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהוּא שִׁישׁוּב הַחוּטָא מִחֻטָּאוֹ לִפְנֵי ה', וְיִתְּנָהּ. נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסִפְרֵי זֶה, חֲמֵשׁ וְשִׁבְעִים - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מֵהֶם מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחֲשַׁע וְחֲמִשִּׁים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֵׂה.

סֵפֶר אֶהְבָּה

הַלְכוּתֵי שֵׁשׁ, וְזֶה הוּא סְדוּרָן: הַלְכוּת קְרִיַת שְׁמַע, הַלְכוּת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כְּהֻנִּים, הַלְכוּת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסִפֵּר תּוֹרָה, הַלְכוּת צִיצִית, הַלְכוּת בְּרֻכּוֹת, הַלְכוּת מִלָּה.

הַלְכוּת קְרִיַת שְׁמַע. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְקִרְוֹת קְרִיַת שְׁמַע פַּעַמִּים בַּיּוֹם.

הַלְכוּת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כְּהֻנִּים. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה: אַחַת, לְעַבֵּד אֶת ה' בַּתְּפִלָּה בְּכָל יוֹם; שְׁנֵי, לְכַרֵּף כְּהֻנִּים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם.

הַלְכוּת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסִפֵּר תּוֹרָה. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ חֲמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטֵן: (א) לְהִיּוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ; (ב) לְקַשְׂרֵם עַל הַיָּד; (ג) לְקַבֵּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים; (ד) לְכַתֵּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ; (ה) לְכַתֵּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שְׁנֵי לְעַצְמוֹ, כַּדִּי שִׁיחֶיָה לּוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.

הַלְכוּת צִיצִית. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל כַּנְּפֵי הַכִּסּוּת.

הַלְכוּת בְּרֻכּוֹת. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְכַרֵּף אֶת שֵׁם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַחַר אֲכִילָה.

הַלְכוּת מִלָּה. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לְמוֹל אֶת הַזְּכָרִים בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.

נִמְצְאוּ כָּל הַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסִפְרֵי זֶה, אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת עֲשֵׂה.

סֵפֶר זְמַנִּים

הַלְכוּתֵי עֶשֶׂר, וְזֶה הוּא סְדוּרָן: הַלְכוּת שִׁבְתָּה, הַלְכוּת עֲרוּבִין, הַלְכוּת שְׁבִיתַת עֶשׂוֹר, הַלְכוּת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב, הַלְכוּת חֲמֵץ וּמִצֵּה, הַלְכוּת שׁוֹפָר וְסָפָה וְלוּלָב, הַלְכוּת שְׁקָלִים, הַלְכוּת קְדוּשַׁת הַחֹדֶשׁ, הַלְכוּת תְּעֻנּוֹת, הַלְכוּת מְגִלָּה וְחֻנְפָּה.

הַלְכוּת שִׁבְתָּה. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ חֲמֵשׁ מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה,

חֻבוֹת, וּטְעוֹנוֹת וּכְפִירוֹת. וְקִרְאתִי סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר מְשֻׁפְּטִים'. סֵפֶר אַרְבָּעָה עֶשֶׂר - אֲכַלֵּל בּוֹ מִצְוֹת שֶׁהֵן מְסוּרִין לְסַנְהֶדְרִין - כְּגוֹן מִיתוֹת בֵּית דִּין, וְקַבְּלַת עֲדוּת, וְדִין הַמֶּלֶךְ וּמִלְחָמוֹתָיו. וְקִרְאתִי שֵׁם סֵפֶר זֶה, 'סֵפֶר שׁוֹפְטִים'.

וְזֶה הוּא חֲלוּק הַלְכוּת שֶׁל חֲבוּר זֶה לְפִי עֲנִינֵי הַסְּפָרִים, וְחֲלוּק הַמִּצְוֹת לְפִי עֲנִינֵי הַהֲלָכוֹת.

וְעַתָּה אֲתַחִיל לְבַאֵר כָּל מְשֻׁפְּטֵי מִצְוָה וּמִצְוָה וְכָל הַדִּינִים הַנִּכְלָלִים עִמָּה מְעַנֵּנָה עַל סֵדֵר הַהֲלָכוֹת בְּעֻזְרַת אֵל שְׁדֵי.

סֵפֶר הַמִּדְעָה

הַלְכוּתֵי חֲמֵשׁ, וְזֶה הוּא סְדוּרָן: הַלְכוּת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה, הַלְכוּת דְּעוֹת, הַלְכוּת תְּלִמּוּד תּוֹרָה, הַלְכוּת עֲבוּדָה וְרָה וְחֻקוֹת הַגּוֹיִם, הַלְכוּת תְּשׁוּבָה.

הַלְכוּת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ עֶשֶׂר מִצְוֹת - שֵׁשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מִצְוֹת לֹא תַעֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטֵן: (א) לִידַע שִׁישׁ שֵׁם אֱלֹהֵי; (ב) שְׁלֵא יַעֲלֶה בְּמַחְשָׁבָה שִׁישׁ שֵׁם אֱלֹהֵי זִוְלָתֵי ה'; (ג) לִיַּחַדּוֹ; (ד) לְאַהֲבֵהוּ; (ה) לִירְאָה מִמֶּנּוּ; (ו) לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ; (ז) שְׁלֵא לְחַלֵּל אֶת שְׁמוֹ; (ח) שְׁלֵא לְאַבְדֵּר דְּבָרִים שְׁנִקְרָא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן; (ט) לְשַׁמַּע מִן הַנְּבִיא הַמְּדַבֵּר בְּשְׁמוֹ; (י) שְׁלֵא לְנַסּוֹתוֹ.

הַלְכוּת דְּעוֹת. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ אַחַת עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - חֲמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטֵן: (א) לְהִדְמוּת בְּדַרְכָּיו; (ב) לְהִדְבֹק בְּיַדְעָיו; (ג) לְאַהֲבֵב אֶת רַעִים; (ד) לְאַהֲבֵב אֶת הַגֵּרִים; (ה) שְׁלֵא לְשַׁנֵּא אֲחִים; (ו) לְהוֹכִיחַ; (ז) שְׁלֵא לְהַלְבִּין פָּנִים; (ח) שְׁלֵא לַעֲנוֹת אֲמָלָלִים; (ט) שְׁלֵא לְהַלֵּךְ רַכִּיל; (י) שְׁלֵא לְנַקֵּם; (יא) שְׁלֵא לְנַטֵּר.

הַלְכוּת תְּלִמּוּד תּוֹרָה. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה - (א) רִאשׁוֹנָה לְלַמֵּד תּוֹרָה; (ב) שְׁנֵיָה לְכַבֵּד מְלַמְדֶּיךָ וְיֹדְעֶיךָ. הַלְכוּת עֲבוּדָה וְרָה וְחֻקוֹת הַגּוֹיִם. יֵשׁ בְּכָלֶיךָ אַחַת וְחֲמִשִּׁים מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחֲשַׁע וְאַרְבָּעִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטֵן: (א) שְׁלֵא לְפַגּוֹת אַחַר עֲבוּדָה וְרָה; (ב) שְׁלֵא לְתוֹר אַחַר הַתּוֹרָה וְרִאֲיַת הָעֵינַיִם; (ג) שְׁלֵא לְגַדֵּף; (ד) שְׁלֵא יַעֲבֵד אוֹתָהּ כְּדָרֶךְ עֲבוּדָתָהּ; (ה) שְׁלֵא יִשְׁתַּחֲוֶה לָּהּ; (ו) שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל לְעַצְמוֹ; (ז) שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת פֶּסֶל אֲפִלּוֹ לְאַחֲרִים; (ח) שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת צוּרוֹת אֲפִלּוֹ לְנוֹאֵי; (ט) שְׁלֵא לְהַדִּיחַ אַחֲרִים אַחֲרֶיךָ; (י) לְשַׁרֵּף עֵיר הַנִּדְחָת; (יא) שְׁלֵא לְכַנּוֹתָהּ; (יב) שְׁלֵא לְהִנּוּת מִכָּל מְמוּנָה; (יג) שְׁלֵא לְהִסִּית יַחֲדֵי לְעַבְדָּהּ; (יד) שְׁלֵא לְאַהֲבֵב הַמִּסִּית; (טו) שְׁלֵא לְעֻזֵב שְׁנֵאָתוֹ; (טז) שְׁלֵא לְהַצִּילוֹ; (יז) שְׁלֵא לְלַמֵּד עֲלֵיו זְכוּת; (יח) שְׁלֵא יִמְנַע מִלְּלַמֵּד עֲלֵיו חוֹבָה; (יט) שְׁלֵא לְהִתְנַבֵּא בְּשִׁמָּה; (כ) שְׁלֵא לְשַׁמַּע מִן הַמִּתְנַבֵּא בְּשִׁמָּה; (כא) שְׁלֵא לְהִתְנַבֵּא בְּשִׁקֵּר, וְאֲפִלּוֹ בְּשֵׁם ה'; (כב) שְׁלֵא לְגוֹר מִתְּרִיגַת נְבִיא שִׁקֵּר; (כג) שְׁלֵא לְשַׁבַּע בְּשֵׁם עֲבוּדָה וְרָה; (כד) שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת אוֹב; (כה) שְׁלֵא לַעֲשׂוֹת יַדְעוֹנֵי; (כו) שְׁלֵא לְהַעֲבִיר לְמַלְךְ; (כז) שְׁלֵא לְהַקִּים מִצְבָּה; (כח) שְׁלֵא לְהַשְׁתַּחֲוֹת עַל אֶבֶן מְשֻׁכָּת;

הלכות אישות. יש בכללן ארבע מצוות - שתי מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לשא אשה בכתבה וקדושין; (ב) שלא תבעל אשה בלא כתבה וקדושין; (ג) שלא ימנע שאר כסות ועונה; (ד) לפרות ולרבות ממנה.

הלכות גרושין. יש בכללן שתי מצוות - אחת מצוות עשה, והיא שייגרש המגרש בספר; שניה מצוות לא תעשה, והיא שלא יחזיר גרושתו משנשאת.

הלכות יבום ויחליצה. יש בכללן שלש מצוות - שתי מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) ליבם; (ב) לחלץ; (ג) שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסור רשות היבם מעליה.

הלכות נערה בתולה. יש בכללן חמש מצוות - שלש מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לקנס המפתה; (ב) שישא האונס אנוסתו; (ג) שלא יגרש האונס; (ד) שתשב אשת מוציא שם רע תחת בעלה לעולם; (ה) שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו.

הלכות סוטה. יש בכללן שלש מצוות - אחת מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לעשות לסוטה כתורת הקנאות הסדורה בתורה; (ב) שלא לתן שמן על קרבנה; (ג) שלא לתן עליו לבונה. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שבע עשרה מצוות - מהן תשע מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה.

ספר קדשה

הלכותיו שלש, וזה הוא סדורן: הלכות אסורי ביאה, הלכות מאכלות אסורות, הלכות שחיטה.

הלכות אסורי ביאה. יש בכללן שבע ושלושים מצוות - אחת מצוות עשה, ושש ושלושים מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) שלא לבא על האם; (ב) שלא לבא על אשת אב; (ג) שלא לבעל אחות; (ד) שלא לבעל בת אשת אב; (ה) שלא לבעל בת הבן; (ו) שלא לבעל בת; (ז) שלא לבעל בת הבת; (ח) שלא לשא אשה ובתה; (ט) שלא לשא אשה ובת בנה; (י) שלא לשא אשה ובת בתה; (יא) שלא לבעל אחות אב; (יב) שלא לבעל אחות אם; (יג) שלא לבעל אשת אחי האב; (יד) שלא לבעל אשת הבן; (טו) שלא לבעל אשת אח; (טז) שלא לבעל אחות אשתו; (יז) שלא לשכב עם בהמה; (יח) שלא תביא אשה בהמה עליה; (יט) שלא לשכב עם זכר; (כ) שלא לגלות ערות אב; (כא) שלא לגלות ערות אחי האב; (כב) שלא לבעל אשת איש; (כג) שלא לבעל נדה; (כד) שלא להתחתן בגוים; (כה) שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'; (כו) שלא להרחיק דור שלישי מצרי מלבוא בקהל ה'; (כז) שלא להרחיק דור שלישי אדומי מלבוא בקהל ה'; (כח) שלא יבוא ממזר בקהל ה'; (כט) שלא יבוא סריס בקהל ה'; (ל) שלא לסרס זכר, אפלו בהמה תיה ועוף; (לא) שלא ישא פהן גדול אלמנה; (לב) שלא יבעל פהן גדול אלמנה, אפלו בלא נשואין; (לג) שישא פהן גדול

ושלש מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לשבת בשביעי; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) שלא לענש בשבת; (ד) שלא לצאת חוץ לגבול בשבת; (ה) לקדש יום השבת בזכירה.

הלכות ערובין. מצוות עשה אחת, והיא מדברי סופרים ואינה מן המנין.

הלכות שביתת עשור. יש בכללן ארבע מצוות - שתי מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לשבת בו מלאכה; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) להתענות בו; (ד) שלא לאכל ולשתות בו.

הלכות שביתת יום טוב. יש בכללן שתי עשרה מצוות - שש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לשבת בראשון של פסח; (ב) שלא לעשות בו מלאכה; (ג) לשבת בשביעי של פסח; (ד) שלא לעשות בו מלאכה; (ה) לשבת ביום חג השבועות; (ו) שלא לעשות בו מלאכה; (ז) לשבת בראש השנה; (ח) שלא לעשות בו מלאכה; (ט) לשבת בראשון של חג הסוכות; (י) שלא לעשות בו מלאכה; (יא) לשבת בשמיני של חג; (יב) שלא לעשות בו מלאכה.

הלכות חמץ ומצה. יש בכללן שמונה מצוות - שלש מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) שלא לאכל חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה; (ב) להשבית שאור מארבעה עשר; (ג) שלא לאכל חמץ כל שבועה; (ד) שלא לאכל תערבת חמץ כל שבועה; (ה) שלא יראה חמץ כל שבועה; (ו) שלא ימצא חמץ כל שבועה; (ז) לאכל מצה בלילי הפסח; (ח) לספר ביציאת מצרים באותו הלילה.

הלכות שופר וספה ולולב. יש בכללן שלש מצוות עשה; וזה הוא פּרָטֵן: (א) לשמע קול שופר באחד בתשרי; (ב) לישב בספה שבועת ימי החג; (ג) לטל לולב במקדש כל שבועת ימי החג.

הלכות שקלים. מצוות עשה אחת, והיא לתן כל איש מחצית שקל בכל שנה.

הלכות קדוש החדש. מצוות עשה אחת, והיא לחשב ולדע ולקבץ באיזה יום הוא תחלת כל חדש וחדש מקדשי השנה.

הלכות תענית. מצוות עשה אחת, והיא להתענות ולזעק לפני ה' בעת כל צרה גדולה שתבוא על הצבור.

הלכות מגילה וחנוכה. יש בכללן שתי מצוות עשה מדברי סופרים, ואינן מן המנין.

נמצאו כל המצוות של תורה הנכללות בספר זה, חמש ושלושים - תשע עשרה מהן מצוות עשה, ושש עשרה מצוות לא תעשה; ויש בו שלש מצוות מדברי סופרים.

ספר נשים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות אישות, הלכות גרושין, הלכות יבום ויחליצה, הלכות נערה בתולה, הלכות סוטה.

שלא יאכל ענבים לחים; (ה) שלא יאכל צמוקין; (ו) שלא יאכל חרצנים; (ז) שלא יאכל זוגין; (ח) שלא יכנס לאהל המת; (ט) שלא יטמא למתים; (י) שיגלח על הקרבות, כשישלים נזירותו או כשיטמא.

הלכות ערכין וחרמים. יש בכללן שבע מצוות - חמש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) לדון בערכי אדם כאשר מפרש בתורה, וזה הוא דין ערכי אדם; (ב) דין ערכי בהמה; (ג) דין ערכי בתים; (ד) דין ערכי שדות; (ה) דין מחירים נכסיו; (ו) שלא ימכר חרם; (ז) שלא יגאל חרם.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, חמש ועשרים - עשר מהן מצוות עשה, וחמש עשרה מצוות לא תעשה.

ספר זרעים

הלכותיו שבע, וזה הוא סידורן: הלכות בלאים, הלכות מתנות עניים, הלכות תרומות, הלכות מעשרות, הלכות מעשר שני ונטע רבעי, הלכות בכורים ושאר מתנות כהנה שבבבולין, הלכות שמיטה ויוזבל.

הלכות בלאים. יש בכללן חמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) שלא לזרע זרעים בלאים; (ב) שלא לזרע תבואה או ירק בכרם; (ג) שלא להרביע בהמה בלאים; (ד) שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה כאחד; (ה) שלא ללבש בלאים.

הלכות מתנות עניים. יש בכללן שלש עשרה מצוות - שבע מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) להניח פאה; (ב) שלא יכלה הפאה; (ג) להניח לקט; (ד) שלא ילקט הלקט; (ה) לעזוב עוללות בכרם; (ו) שלא יעולל הכרם; (ז) לעזוב פרט הכרם; (ח) שלא ילקט פרט הכרם; (ט) להניח השכחה; (י) שלא ישוב לקחת השכחה; (יא) להפריש מעשר לעניים; (יב) לתן צדקה כמסת יד; (יג) שלא יאמץ לכבו על העני.

הלכות תרומות. יש בכללן שמונה מצוות - שתיים מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) להפריש תרומה גדולה; (ב) להפריש תרומת מעשר; (ג) שלא יקדים תרומות ומעשרות זה לזה, אלא יפריש על הסדר; (ד) שלא יאכל זר תרומה; (ה) שלא יאכל אפלו תושב כהן או שכירו תרומה; (ו) שלא יאכל ערל תרומה; (ז) שלא יאכל כהן טמא תרומה; (ח) שלא תאכל חללה תרומה, ולא מורם מן הקדשים.

הלכות מעשר. מצוות עשה אחת - והיא להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משני הזריעה, ולתנו ללוים. הלכות מעשר שני ונטע רבעי. יש בכללן תשע מצוות - שלש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) להפריש מעשר שני; (ב) שלא להוציא דמיו בשאר צרכי האדם, חוץ מאכילה ושתייה וסיכה; (ג) שלא לאכלו בטמאה; (ד) שלא לאכלו באינינות; (ה) שלא לאכל מעשר שני של דגן חוץ לירושלים; (ו) שלא לאכל מעשר תירוש חוץ לירושלים; (ז) שלא לאכל מעשר יצהר

בתולה בנערותה; (לד) שלא ישא כהן גרושה; (לה) שלא ישא זונה; (לו) שלא ישא חללה; (לז) שלא יקרב אדם לאחת מכל העריות, ואף על פי שלא בעל.

הלכות מאכלות אסורות. יש בכללן שמונה ועשרים מצוות - ארבע מצוות עשה, וארבע ועשרים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) לבדק בסימני בהמה וחייה, להבדיל בין טמאה לטהורה; (ב) לבדק בסימני העוף, להבדיל בין טמא לטהור; (ג) לבדק בסימני חגבים, להבדיל בין טמא לטהור; (ד) לבדק בסימני דגים, להבדיל בין טמא לטהור; (ה) שלא לאכל בהמה וחייה טמאה; (ו) שלא לאכל דגים טמאים; (ז) שלא לאכל עוף טמא; (ח) שלא לאכל שרץ העוף; (ט) שלא לאכל שרץ הארץ; (י) שלא לאכל רמש הארץ; (יא) שלא לאכל תולעת הפרות כשתצא לארץ; (יב) שלא לאכל שרץ המים; (יג) שלא לאכל נבלה; (יד) שלא להנות בשור הנסקל; (טו) שלא לאכל טרפה; (טז) שלא לאכל אבר מן החי; (יז) שלא לאכל דם; (יח) שלא לאכל חלב בהמה טהורה; (יט) שלא לאכל גיד הנשה; (כ) שלא לאכל בשר בחלב; (כא) שלא לבשלו; (כב) שלא לאכל לחם תבואה חדש; (כג) שלא לאכל קלי מן החדש; (כד) שלא לאכל פרמל מן החדש; (כה) שלא לאכל ערלה; (כו) שלא לאכל פלאי הכרם; (כז) שלא לאכל טבל; (כח) שלא לשותות יין נסך.

הלכות שחיטה. יש בכללן חמש מצוות - שלש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) לשחט, ואחר כך יאכל; (ב) שלא לשחט אותו ואת בנו ביום אחד; (ג) לכסות דם חיה ועוף; (ד) שלא לקח האם על הבנים; (ה) לשלח האם, אם לקחה על הבנים.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שבעים מצוות - מהן שמונה מצוות עשה, ושתיים וששים מצוות לא תעשה.

ספר הפלאה

הלכותיו ארבע, וזה הוא סידורן: הלכות שבועות, הלכות נדרים, הלכות נזירות, הלכות ערכין וחרמים.

הלכות שבועות. יש בכללן חמש מצוות - אחת מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) שלא לשבע בשמו לשקר; (ב) שלא לשא את שמו לשוא; (ג) שלא לכפר בפקדון; (ד) שלא לשבע על כפירת ממון; (ה) לשבע בשמו באמת.

הלכות נדרים. יש בכללן שלש מצוות - שתי מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) שישמר מוצא שפתיו ויעשה כמו שנדר; (ב) שלא יחל דברו; (ג) שיופר הנדר או השבועה, וזה הוא דין הפר נדרים המפרש בתורה שבכתב.

הלכות נזירות. יש בכללן עשר מצוות - שתי מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטין: (א) שיגדל הנזיר פרע; (ב) שלא יגלח שערו כל מי נזרו; (ג) שלא ישתה הנזיר יין ולא תערבת יין, ואפלו חמץ שלהן; (ד)

מצוות - שש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) לעשות שמן המשחה; (ב) שלא לעשות כמותו; (ג) שלא לסוף ממנו; (ד) שלא לעשות כמתכנת הקטרת; (ה) שלא להקטיר על מזבח הקטרת חוץ מן הקטרת; (ו) לשאת הארון על הכתף; (ז) שלא יסורו הפדים ממנו; (ח) שיעבד הלוי במקדש; (ט) שלא יעשה אחד במלאכת חבירו במקדש; (י) לקדש הכהן לעבודה; (יא) שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים; (יב) ללבש בגדי כהנה לעבודה; (יג) שלא יקרע המעיל; (יד) שלא יזח החשן מעל האפוד.

הלכות ביאת המקדש. יש בכללן חמש עשרה מצוות - שתי מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) שלא יכנס כהן שכור למקדש; (ב) שלא יכנס לו כהן פרוע ראש; (ג) שלא יכנס לו כהן קרוע בגדים; (ד) שלא יכנס כהן בכל עת אל ההיכל; (ה) שלא יצא כהן מן המקדש; (ו) לשלח טמאים מן המקדש; (ז) שלא יכנס טמא למקדש; (ח) שלא יכנס טמא להר הבית; (ט) שלא ישמש טמא; (י) שלא ישמש טבול יום; (יא) לקדש העובד ידיו ורגליו; (יב) שלא יכנס בעל מום להיכל ולמזבח; (יג) שלא יעבד בעל מום; (יד) שלא יעבד בעל מום עובר; (טו) שלא יעבד זר.

הלכות אסורי מזבח. יש בכללן ארבע עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ועשר מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) להקריב כל הקרבנות תמימים; (ב) שלא להקדיש בעל מום למזבח; (ג) שלא ישחט; (ד) שלא יזרק דמו; (ה) שלא יקטיר חלבו; (ו) שלא יקריב בעל מום עובר; (ז) שלא יקריב בעל מום, אפלו בקרבנות הגוים; (ח) שלא יטיל מום בקדשים; (ט) לפדות פסולי המקדשין; (י) להקריב מיום השמיני והלאה; (יא) שלא להקריב אתגן ומחיר; (יב) שלא להקטיר שאור ודבש; (יג) למלח כל הקרבנות; (יד) שלא להשבית המלח מעל הקרבנות.

הלכות מעשה הקרבנות. יש בכללן שלש ועשרים מצוות - עשר מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) לעשות העולה כמעשה הכתובים על הסדר; (ב) שלא לאכל בשר עולה; (ג) סדר החטאת; (ד) שלא לאכל מבשר החטאת הפנימית; (ה) שלא יבדיל בחטאת העוף; (ו) סדר האשם; (ז) שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים במקדש; (ח) שלא יאכלום חוץ לעזרה; (ט) שלא יאכל זר מקדשי קדשים; (י) סדר השלמים; (יא) שלא לאכל בשר קדשים קלים קדם זריקת דמים; (יב) לעשות כל מנחה כסדר מעשה הכתובין בתורה; (יג) שלא ישים שמן על מנחת חוטא; (יד) שלא יתן עליה לבונה; (טו) שלא תאכל מנחת כהן; (טז) שלא תאפה מנחת חמץ; (יז) שיאכלו הכהנים שני מנחות; (יח) שביא כל נדריו ונדבותיו ברגל שפגע בו ראשון; (יט) שלא יאחר נדריו ונדבותיו ושאר דברים שהוא חייב בהן;

חוץ לירושלים; (ח) להיות גטע רכעי פלו קדש, ודינו להאכל בירושלים לבעליו כמעשר שני לכל דבר; (ט) להתודות ודוי המעשר.

הלכות בכורים עם שאר מתנות כהנה שבגבולין. יש בכללן תשע מצוות - שמונה מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) להפריש בכורים ולהעלותן למקדש; (ב) שלא יאכל הכהן בכורים חוץ לירושלים; (ג) לקרות עליהן; (ד) להפריש חלה לכהן; (ה) לתת זרוע ולהניים וקבה לכהן; (ו) לתן לו ראשית הגז; (ז) לפדות בכור הכן ולתן פדיונו לכהן; (ח) לפדות פטר חמור ולתן פדיונו לכהן; (ט) לערף פטר חמור, אם לא רצה לפדותו.

הלכות שמטה ויובל. יש בכללן שתיים ועשרים מצוות - תשע מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) שתשבת הארץ ממלאכתה בשביעית; (ב) שלא יעבד עבודת הארץ בשנה זו; (ג) שלא יעבד עבודת האילן בשנה זו; (ד) שלא יקצר הספים כנגד הקוצרים; (ה) שלא יבצר הנזירים כנגד הבוצרים; (ו) שישמיט מה שתוציא הארץ; (ז) שישמיט כל הלוואות; (ח) שלא יגש ולא יתבע הלוה; (ט) שלא ימנע מלהלוות קדם השמטה כדי שלא יאבד ממנו; (י) לספר שנים שבע שבע; (יא) לקדש שנת חמשים; (יב) לתקע בשופר בעשירי לחשרי כדי לצאת עבדים חפשי; (יג) שלא תעבד אדמה בשנה זו; (יד) שלא יקצר ספיחה כנגד הקוצרים; (טו) שלא יבצר נזיריה כנגד הבוצרים; (טז) לתן גאלה לארץ בשנה זו, והוא דין שדה אחזה ושדה מקנה; (יז) שלא תמכר הארץ לצמיתות; (יח) דין בתי ערי חומה; (יט) שלא ינחל כל שבט לוי בארץ ישראל, אלא נותנין להם ערים מתנה לשבת בהן; (כ) שלא יקח שבט לוי חלק בבנה; (כא) לתן ללוים ערים לשבת ומגורשיהן; (כב) שלא ימכר מגרש עריהם, אלא גואלין לעולם בין לפני היובל בין לאחר היובל.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שבע וששים - מהם שלשים מצוות עשה, ושבע ושלושים מצוות לא תעשה.

ספר עבודה

הלכותיו תשע, וזה הוא סדורן: הלכות בית הבחירה, הלכות כלי המקדש והעובדים בו, הלכות ביאת המקדש, הלכות אסורי מזבח, הלכות מעשה הקרבנות, הלכות תמידין ומוספין, הלכות פסולי המקדשין, הלכות עבודת יום הכפורים, הלכות מעילה.

הלכות בית הבחירה. יש בכללן שש מצוות - שלש מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פּרָטֶן; (א) לבנות מקדש; (ב) שלא לבנות המזבח גזית; (ג) שלא לעלות עליו במעלות; (ד) ליראה מן המקדש; (ה) לשמר את המקדש סביב; (ו) שלא להשבית שמירת המקדש. הלכות כלי המקדש והעובדים בו. יש בכללן ארבע עשרה

מבשר הפסח חוץ לחבורה; (ט) שלא יאכל ממנו משמד; (י) שלא יאכיל ממנו לתושב או שכיר; (יא) שלא יאכל ממנו ערל; (יב) שלא ישבר בו עצם; (יג) שלא ישבר עצם בפסח שני; (יד) שלא ישאיר ממנו לבקר; (טו) שלא ישאיר מפסח שני לבקר; (טז) שלא ישאיר מבשר חגיגת יום ארבעה עשר עד יום שלישי.

הלכות חגיגה. יש בכללן שש מצוות - ארבע מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) להראות את פני ה'; (ב) לחג בשלש רגלים; (ג) לשמח ברגלים; (ד) שלא יראה ריקם; (ה) שלא יעזב הלוי מלשמחו ולתן לו מתנותיו ברגלים; (ו) להקהיל את העם בחג הסוכות במוצאי שמיטה.

הלכות בכורות. יש בכללן חמש מצוות - שתי מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) להפריש בכורות; (ב) שלא יאכל בכור תמים חוץ לירושלים; (ג) שלא יפדה הבכור; (ד) להפריש מעשר בהמה; (ה) שלא יגאל מעשר בהמה. וכללתי המעשר עם הבכור - לפי שמעשה שניהם אחד, והפתיב כללו עמו, שגאמר: "ואת דמם תזרק" - מפי השמועה למדו, שזה דם מעשר ודם בכור.

הלכות שגגות. יש בכללן חמש מצוות עשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) שיקריב היחיד קרבן חטאת קבועה על שגגתו; (ב) שיקריב אָשֶׁם מי שלא נודע לו אם חטא אם לא חטא עד שיודע לו ויביא חטאתו, וזה הוא הנקרא 'אָשֶׁם תלוי'; (ג) שיקריב החוטא אָשֶׁם על עברות ידועות, וזה הוא הנקרא 'אָשֶׁם ודאי'; (ד) שיקריב החוטא קרבן על עברות ידועות, אם היה עשיר בהמה, ואם היה עני עוף או עשירית האיפה, וזה הוא הנקרא 'קרבן עולה ויורד'; (ה) שיקריבו הסנהדרין קרבן, אם טעו והורו שלא בהלכה באחת מן התמורות.

הלכות מחסרי כפרה. יש בכללן ארבע מצוות עשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) שפתקריב הזבה כששתהה קרבן; (ב) שפתקריב היולדת כששתהה קרבן; (ג) שיקריב הזב כשיטהה קרבן; (ד) שיקריב המצרע כשיטהה קרבן. ואחר שיקריבו קרבנותיהן, תגמר טהרתן.

הלכות תמורה. יש בכללן שלש מצוות - אחת מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) שלא ימיר בהמה בבהמה; (ב) שתהיה התמורה קדש, אם המיר; (ג) שלא ישנה הקדשים מקדשה לקדשה.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, תשע ושלשים - עשרים מצוות עשה, ותשע עשרה מצוות לא תעשה.

ספר טהרה

הלכותיו שמונה, וזה הוא סדורן: הלכות טמאת מת, הלכות פרה אדמה, הלכות טמאת צרעת, הלכות מטמאי משכב ומושב, הלכות שאר אבות הטמאות, הלכות טמאת אכלין, הלכות כלים, הלכות מקוות.

הלכות טמאת מת. מצוות עשה אחת, והיא דין טמאת מת.

(כ) להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה; (כא) להביא קדשי חוצה לארץ לבית הבחירה; (כב) שלא לשחט קרבנות חוץ לעזרה; (כג) שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה. הלכות תמידין ומוספין. יש בכללן תשע עשרה מצוות - שמונה עשרה מצוות עשה, ואחת מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) להקריב שני כבשים בכל יום עולות; (ב) להדליק אש על המזבח בכל יום; (ג) שלא לכבותה; (ד) להרים את הדשן בכל יום; (ה) להקטיר קטרת בכל יום; (ו) להדליק נרות בכל יום; (ז) שיקריב כהן גדול מנחה בכל יום, והיא הנקראת 'חבתין'; (ח) להוסיף שני כבשים עולות בשבת; (ט) לעשות לחם הפנים; (י) מוסף ראשי קדשים; (יא) מוסף הפסח; (יב) להקריב עמר התנופה; (יג) לספר כל איש שבועה שבועות מיום הקרבת העמר; (יד) מוסף עצרת; (טו) להביא שתי הלחם עם הקרבנות הבאות בגלל הלחם ביום עצרת; (טז) מוסף ראש השנה; (יז) מוסף יום צום; (יח) מוסף החג; (יט) מוסף שמיני עצרת.

הלכות פסולי המקדשין. יש בכללן שמונה מצוות - שתי מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) שלא לאכל קדשים שנפסלו או שהטל בהם מים; (ב) שלא לאכל פגול; (ג) שלא יותיר קדשים לאחר זמנן; (ד) שלא יאכל נותר; (ה) שלא יאכל קדשים שנטמאו; (ו) שלא יאכל אדם שנטמא את הקדשים; (ז) לשרף הנוותר; (ח) לשרף הטמא.

הלכות עבודת יום הכפורים. מצוות עשה אחת - והיא שיעשה מעשה יום הכפורים כלו על הסדר כמו שכתוב בפירוש אחר מות, הקרבנות והדוויין ושלוח השעיר ושאר העבודות.

הלכות מעילה. יש בכללן שלש מצוות - אחת מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) לשלם המועל אשר חטא בתוספת חמש וקרבן, וזה הוא דין המועל; (ב) שלא לעבד בקדשים; (ג) שלא לגז קדשים. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, מאה ושלש - מהן שבע וארבעים מצוות עשה, ושש וחמשים מצוות לא תעשה.

ספר הקרבנות

הלכותיו שש, וזה הוא סדורן: הלכות קרבן פסח, הלכות חגיגה, הלכות בכורות, הלכות שגגות, הלכות מחסרי כפרה, הלכות תמורה.

הלכות קרבן פסח. יש בכללן שש עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פְּרָטָן: (א) לשחט הפסח בזמנו; (ב) שלא לזבח אותו על החמץ; (ג) שלא תלין אמריו; (ד) לשחט פסח שני; (ה) לאכל בשר הפסח על מצה ומרור בליל חמשה עשר; (ו) לאכל בשר פסח שני על מצה ומרור בליל חמשה עשר להדש השני; (ז) שלא יאכל נא ומבשל; (ח) שלא יוצא

בחברו או מזיק ממון חברו.

הלכות רוצח ושמירת נפש. יש בכללן שבע עשרה מצוות - שבע מצוות עשה, ונעשר מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לרצח; (ב) שלא לקח כפר לנפש רוצח, אלא יומת; (ג) להגלות הרוצח בשנגה; (ד) שלא לקח כפר למתקיב גלות; (ה) שלא יומת הרוצח כשירצח, קדם עמידה בדין; (ו) להציל הנרדף בנפשו של רודף; (ז) שלא לחוס על הרודף; (ח) שלא לעמד על דם; (ט) להפריש ערי מקלט ולכונן להם הדרך; (י) לערף את העגלה בנחל; (יא) שלא יעבד באותה קרקע ולא תזרע; (יב) שלא לשום דמים; (יג) לעשות מעקה; (יד) שלא יכשיל תמים בדרך; (טו) לפרק עם מי שנכשל בדרך; (טז) לטען עמו; (יז) שלא יניחנו בדרך נכהל במשא וילף לו.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שש ושלישים - מהן שש עשרה מצוות עשה, ונעשרים מצוות לא תעשה.

ספר קנין

הלכותיו חמש, וזה הוא סדרן: הלכות מכירה, הלכות זכיה ומתנה, הלכות שכנים, הלכות שלוחין ושתפין, הלכות עבדים.

הלכות מכירה. יש בכללן חמש מצוות - אחת מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין מקח וממכר; (ב) שלא יונה במקח וממכר; (ג) שלא יונה בדברים; (ד) שלא יונה גר צדק בממונו; (ה) שלא יונה בדברים.

הלכות זכיה ומתנה. ענין אלו ההלכות - לידע דין זוכה מן ההפקר, היאך יקנה ובמה יקנה, ודין נותן מתנה ומקבל, ואיזו מתנה חוזרת ואיזו אינה חוזרת.

הלכות שכנים. ענין אלו ההלכות - לידע דין חלוק הקרקעות בין השתפין, והרחקת נזק כל אחד מהן משכנו ומבעל המצר שלו, ודין בעל המצר.

הלכות שלוחין ושתפין. ענין אלו ההלכות - לידע דין שלוחו של אדם ושתפו, ומשפטיהן במקחן וממכרן ובקפסדן ושכרן.

הלכות עבדים. יש בכללן שלש עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין קנין עבד עברי; (ב) שלא ימכר ממכרת עבד; (ג) שלא יעבדנו בפרך; (ד) שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך; (ה) שלא נעבד בו עבודת עבד; (ו) להעניק לו בצאתו חפשי; (ז) שלא יצא ריקם; (ח) לפדות אמה עבריה; (ט) ליעדה; (י) שלא תמכר; (יא) לעבד בעבד פנעני לעולם, אלא אם כן הפיל לו אדוניו אחד מראשי איבריו; (יב) שלא להסגיר עבד שפירח מחוצה לארץ לארץ ישראל; (יג) שלא להונות עבד זה הנצול אלינו. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שמונה עשרה - שש מהן מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה.

הלכות פרה אדמה. יש בכללן שתי מצוות עשה; וזה הוא פרטן: (א) דין פרה אדמה; (ב) דין טמאת מי נדה וטהרתן.

הלכות טמאת צרעת. יש בכללן שמונה מצוות - שש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להורות בצרעת אדם כדינה הכתוב בתורה; (ב) שלא יקץ סימני טמאה; (ג) שלא יגלח הנתק; (ד) שיהיה המצרע מפרסם בקריעת בגדיו ופריעת ראשו ונעטיה על שפם; (ה) טהרת צרעת; (ו) שיגלח המצרע את כל שערו כשיטהר; (ז) דין צרעת הפגד; (ח) דין צרעת הבית.

הלכות מטמאי משקב ומושב. יש בכללן ארבע מצוות עשה; וזה הוא פרטן: (א) דין טמאת נדה; (ב) דין טמאת יולדת; (ג) דין טמאת זבה; (ד) דין טמאת זב.

הלכות שאר אבות הטמאות. יש בכללן שלש מצוות עשה; וזה הוא פרטן: (א) דין טמאת נבלה; (ב) דין טמאת שרץ; (ג) דין טמאת שכבת זרע. ועבודה זרה מטמאה בשרץ, וטמאתה מדברי סופרים.

הלכות טמאת אכלין. מצוות עשה אחת, והיא דין טמאת משקין ואכלין והקשרן.

הלכות בלים. ענין אלו ההלכות, לידע בלים שמקבלין טמאה מכל אלו הטמאות, וכלים שאין מטמאין, וכיצד הכלים מטמאין ומטמאין.

הלכות מקוות. מצוות עשה אחת, והיא שישטבל כל טמא במי מקוה ואחר כך יטהר.

נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, עשרים - מהן שמונה עשרה מצוות עשה, ושתי מצוות לא תעשה.

ספר נזיקין

הלכותיו חמש, וזה הוא סדרן: הלכות נזקי ממון, הלכות גנבה, הלכות גזלה ואבדה, הלכות חובל ומזיק, הלכות רוצח ושמירת נפש.

הלכות נזקי ממון. יש בכללן ארבע מצוות עשה; וזה הוא פרטן: (א) דין השור; (ב) דין ההקער; (ג) דין הבור; (ד) דין ההבער.

הלכות גנבה. יש בכללן שבע מצוות - שתי מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לגנב ממון; (ב) דין הגנב; (ג) לצדק המאונים עם המשקלות; (ד) שלא יעשה עול במדות ובמשקלות; (ה) שלא יהיה לאדם אבן ואבן איפה ואיפה, אף על פי שאינו לוקח ונותן בהן; (ו) שלא יסיג גבול; (ז) שלא לגנב נפשות.

הלכות גזלה ואבדה. יש בכללן שבע מצוות - שתי מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) שלא לגזל; (ב) שלא לעשק; (ג) שלא לחמד; (ד) שלא להתאוות; (ה) להשיב את הגזלה; (ו) שלא יתעלם מן האבדה; (ז) להשיב האבדה.

הלכות חובל ומזיק. מצוות עשה אחת, והיא דין חובל

חובל בו; (יט) שלא לחוס על הדל בדין; (כ) שלא להדר גדול בדין; (כא) שלא להטות הדין על בעל עבירות, אף על פי שהוא חוטא; (כב) שלא לעול משפט; (כג) שלא להטות משפט גר יתום; (כד) לשפט בצדק; (כה) שלא ליראה בדין מאיש זרוע; (כו) שלא לקח שחד; (כז) שלא לשא שמע שוא; (כח) שלא לקלל הדיינין; (כט) שלא לקלל הנשיא; (ל) שלא לקלל אדם משאר בני ישראל הנפשים.

הלכות עדות. יש בכללן שמונה מצוות - שלש מצוות עשה, וחמש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להעיד בבית דין למי שיודע לו עדות; (ב) לדרש ולהקיר העדים; (ג) שלא יורה העד בדין זה שהעיד עליו, בדיני נפשות; (ד) שלא יקום דבר בעדות אחר; (ה) שלא יעיד בעל עברה; (ו) שלא יעיד קרוב; (ז) שלא להעיד בשקר; (ח) לעשות לעד זומם כפאשר זמם.

הלכות ממרים. יש בכללן תשע מצוות - שלש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לעשות על פי התורה שיאמרו בית דין הגדול; (ב) שלא לסור מדבריהם; (ג) שלא להוסיף על התורה, לא במצוות שבכתב, ולא בפרושן שלמדנו מפי השמועה; (ד) שלא לגרע מן הכל; (ה) שלא לקלל אב ואם; (ו) שלא להכות אב ואם; (ז) לכבד אב ואם; (ח) ליראה מאב ואם; (ט) שלא יהיה הבן סורר ומורה על קול אביו ואמו.

הלכות אבל. יש בכללן ארבע מצוות - אחת מצות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להתאבל על הקרובים, ואפלו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים; ואין אדם מתאבל על הרוגי בית דין, וילפי זה בלתי הלכות אלו בספר זה, שהן מעין קבורה ביום מיתה, שהיא מצות עשה; (ב) שלא ישמא כהן גדול לקרובים; (ג) שלא יכנס עם המת באהל; (ד) שלא ישמא כהן הדייט לנפש אדם, אלא לקרובים בלבד.

הלכות מלכים ומלחמות. יש בכללן שלש ועשרים מצוות - עשר מצוות עשה, ושלוש עשרה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) למנות מלך מישראל; (ב) שלא מנה מקהל גרים; (ג) שלא ירבה לו נשים; (ד) שלא ירבה לו סוסים; (ה) שלא ירבה לו כסף וזהב; (ו) להחזיר שבעה עממים; (ז) שלא להחיות מהם נשמה; (ח) למחות ורעו של עמלק; (ט) לזכור מה שעשה עמלק; (י) שלא לשכח מעשיו הרעים ואירכתו בדרך; (יא) שלא לשכח בארץ מצרים; (יב) לשלח שלום ליושבי העיר כשצרים עליה, ולדון בה כאשר מפרש בתורה, אם תשלים ואם לא תשלים; (יג) שלא לדרש שלום מעמו ומואב בלבד, כשצרים עליהם; (יד) שלא להשחית אילני מאכל במצור; (טו) להתקין יד שניצאו בו בעלי הממנה להפנות בו; (טז) להתקין יתד לחפר בו; (יז) למשח כהן לזכור באוני אנשי הצבא בשעת המלחמה; (יח) להיות מארש יבונה בנגן ונוטע פרום שמחין בקנין שנה תמימה, ומחזירין אותן מן

ספר משפטים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות שכירות, הלכות שאלה ופקדון, הלכות מלוה ולוה, הלכות טוען ונטען, הלכות נחלות.

הלכות שכירות. יש בכללן שבע מצוות - שלש מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין שכיר ושומר שוכר; (ב) לתן שכר שכיר ביומו; (ג) שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו; (ד) שיאכל השכיר מן המהבך שעושה בו; (ה) שלא יאכל השכיר מן המהבך שלא בשעת מלאכה; (ו) שלא יוליך השכיר בידו יתר על מה שאכל; (ז) שלא יחסם שור בדישו, וכן שאר בהמה. הלכות שאלה ופקדון. יש בכללן שתי מצוות עשה: (א) דין השואל; (ב) דין שומר חנם.

הלכות מלוה ולוה. יש בכללן שתיים עשרה מצוות - ארבע מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) להלוות לעני ומק; (ב) שלא יגש אותו; (ג) לנגש את הנכרי; (ד) שלא ימשכן בעל חוב בירווע; (ה) להחזיר המשכון לבעליו בזמן שהוא צריך לו; (ו) שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו; (ז) שלא יחבל אלמנה; (ח) שלא יחבל בלים שעושין בהן אכל נפש; (ט) שלא יתן המלוה ברבית; (י) שלא ילוה הלוה ברבית; (יא) שלא יתעסק אדם בין מלוה ולוה ברבית, לא יעיד ביניהן, ולא יכתב שטר, ולא יערב; (יב) ללוות מן הנכרי ולהלוותו ברבית.

הלכות טוען ונטען. מצות עשה אחת, והיא דין טוען ומודה או כופר.

הלכות נחלות. מצות עשה אחת, והיא דין סדר נחלות. נמצאו כל המצוות הנכללות בספר זה, שלש ועשרים - מהן אחת עשרה מצוות עשה, ושתיים עשרה מצוות לא תעשה.

ספר שופטים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדורן: הלכות סנהדרין והענישין המסורין להן, הלכות עדות, הלכות ממרים, הלכות אבל, הלכות מלכים ומלחמות.

הלכות סנהדרין והענישין המסורין להן. יש בכללן שלשים מצוות - עשר מצוות עשה, ועשרים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) למנות שופטים; (ב) שלא למנות דין שאינו יודע דרך המשפט; (ג) לנטות אחרי רבים, אם נחלקו השופטים; (ד) שלא להרג אם רבו המתיבין באיש אחד, עד שיהיו יתר שנים; (ה) שלא ילמד חוכה מי שלמד זכות בדיני נפשות; (ו) להרג בסקילה; (ז) להרג בשרפה; (ח) להרג בסיף; (ט) להרג בחנק; (י) לתלות; (יא) לקבר הנהרג ביום הריגתו; (יב) שלא תלין נבלתו; (יג) שלא להחיות מכשף; (יד) להלקות לרשע; (טו) שלא יוסיף בהפנת הלוקה; (טז) שלא להרג נקי באמדת הדעת; (יז) שלא לענש אנוס; (יח) שלא לרחם על הורג חברו או

הַאֲמַת [הנצחית], וְאֵין לְאַחַר אֲמַת כְּאֲמַתוֹ. וְהוּא שֶׁהַתּוֹרָה אוֹמַרְתָּ: "אֵין עוֹד מְלַבְדּוֹ", כְּלוּמַר - אֵין שָׁם מְצוּי אֲמַת מְלַבְדּוֹ כְּמִתּוֹ.

ה. הַמְצוּי הֵנָּה - הוּא אֱלֹהֵי הָעוֹלָם, אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ. וְהוּא הַמְנַהֵג [את] הַגְּלִגְלָה [העליון העוֹטֵף וּמוֹטוֹבב אֶת שֶׁאֵר הַגְּלִגְלִים] כְּכֹחַ שְׂאֵין לוֹ קֶץ וְתַכְלִית, כְּכֹחַ שְׂאֵין לוֹ הַפְּסֵק; שֶׁהַגְּלִגְלָה סוֹכֵב תְּמִיד, וְאֵי אֶפְשֶׁר שְׂיִסָּב בְּלֹא מְסַבֵּב; וְהוּא בְּרוּךְ הוּא הַמְּסַבֵּב אוֹתוֹ, בְּלֹא יָד וְלֹא גּוּף.

ו. וַיִּדְעֵת דְּבָר זֶה - מְצוֹת עֲשֵׂה, שְׁנֵאָמַר: "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ". וְכָל הַמַּעֲלָה עַל דְּעַתּוֹ שְׂיִישׁ שָׁם [- יִשְׁנוּ בַּמִּצִּיאוֹת] אֱלוֹהִים אַחַר חוּץ מִזֶּה - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֵׂה, שְׁנֵאָמַר: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אַחֵרִים עַל פְּנֵי", וְכוּפֵר בְּעַקֵּר, שְׂזֵה הוּא הָעַקֵּר הַגְּדוֹל שֶׁהַפֶּל תְּלוּי בּוֹ.

ז. אֱלוֹהִים זֶה אֶחָד הוּא - וְאֵינוֹ לֹא שְׁנַיִם וְלֹא יֵתֵר עַל שְׁנַיִם, אֲלֵא אֶחָד, שְׂאֵין פְּיֻחֻדוֹ [כַּאֲחֻדוֹתוֹ] אֶחָד מִן הָאֶחָדִים הַנִּמְצָאִין בְּעוֹלָם; לֹא אֶחָד כְּמִין [הַאֲנוּשִׁים] שֶׁהוּא כּוֹלֵל אֶחָדִים הַרְבֵּה [אִישִׁים רַבִּים], וְלֹא אֶחָד כְּגוּף [הַאֲדָם] שֶׁהוּא נִחְלָק לְמַחְלָקוֹת [אַבְרִים] וְלִקְצוּוֹת; [אֲוֹרֵר רֹחַב] אֲלֵא יִחֻד שְׂאֵין פְּיֻחֻדוֹ יִחֻד אַחַר כְּמִתּוֹ בְּעוֹלָם. אֵלוֹ הָיוּ הָאֱלֹהוֹת הַרְבֵּה - הָיוּ גּוֹפִין וְגוּיּוֹת, מְפִנֵי שְׂאֵין הַנִּמְנִין [דְּבָרִים הַנִּיחַנִּים לְהִימָנוֹת] הַשְּׂוִין כְּמִצִּיאוֹתָן נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה אֲלֵא בְּמֵאֲרָעִין שְׂיִאָרְעוּ הַגּוֹפּוֹת וְהַגּוּיּוֹת. וְאֵלוֹ הֵיזָה הַיּוֹצֵר גּוּף וְגוּיָה - הֵיזָה לוֹ קֶץ וְתַכְלִית, שְׂאֵי אֶפְשֶׁר לְהִיּוֹת גּוּף שְׂאֵין לוֹ קֶץ. וְכָל שְׂיִישׁ לוֹ קֶץ וְתַכְלִית, יֵשׁ לְכַחוֹ קֶץ וְסוּף. וְאֵלֵהֵינוּ בְּרוּךְ שְׂמוֹ, הוֹאִיל וְכַחוֹ אֵין לוֹ קֶץ וְאֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁהָיָה הַגְּלִגְלָה סוֹכֵב תְּמִיד, אֵין כַּחוֹ כַּח גּוּף. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ גּוּף, לֹא יִאָרְעוּ לוֹ מֵאֲרָעוֹת הַגּוֹפּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִחְלָק וְנִפְרָד מֵאַחֵר; לְפִיכֵךְ, אֵי אֶפְשֶׁר שְׂיִהְיֶה אֲלֵא אֶחָד. וַיִּדְעֵת דְּבָר זֶה - מְצוֹת עֲשֵׂה, שְׁנֵאָמַר: "ה' אֱלֹהֵינוּ, ה' אֶחָד".

ח. הָרִי מִפְרֵשׁ בַּתּוֹרָה וּבִנְבִיאָה, שְׂאֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוּף וְגוּיָה, שְׁנֵאָמַר: "כִּי ה' [אַלוּהִיכֶם] אֱלֹהֵיכֶם, הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת", וְהַגּוּף לֹא יִהְיֶה [אֵינוֹ יִכּוֹל לְהִיּוֹת] בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת; וְנֵאָמַר: "כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה", וְנֵאָמַר: "וְאֵל מִי תִדְמִינִי, וְאִשְׁוֶה"; וְאֵלוֹ הֵיזָה גּוּף, הֵיזָה דוּמָה לְשֶׁאֵר גּוֹפִים.

ט. אִם כֵּן, מֵה הוּא זֶה שְׁנֵאָמַר בַּתּוֹרָה: "וְתַחַת רַגְלֵיו", "כְּתוֹכִים בְּאֶצְבָּע אֱלֹהִים", "יַד ה'", "עֵינֵי ה'", "אָזְנֵי ה'", וְכוּיֹצֵא בְּדְבָרִים הָאֵלוֹ? - הַכֹּל לְפִי דְעַתָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם הוּא, שְׂאֵינָן מִפְּרִין אֲלֵא הַגּוֹפּוֹת; וְדְבָרָה תּוֹרָה כְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. וְהַפֶּל כְּנִוּיָן הֵן, כְּמוֹ שְׁנֵאָמַר: "אִם שְׁנוֹתַי בְּרֶק תִּרְבִּי"; וְכִי תִרְבֵּי יֵשׁ לוֹ, וּבְחֶרֶב הוּא הוֹרֵג! אֲלֵא מִשָּׁל, וְהַפֶּל מִשָּׁל. וְרָאִיהָ לְדְבָר זֶה, שְׁנֵבִיאָה אֶחָד אוֹמֵר שְׂרָאָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא "לְבוּשָׁה כְּתִלַּג תִּנְר" [לְבוּשׁוֹ כְּשֶׁלַּג רַבּוֹ], וְאַחַר רָאֵהוּ "חֲמוּץ בְּגָדִים מִבְּצָרָה"; וּמִשָּׁה רַבְּנוֹ עֲצָמוֹ רָאֵהוּ עַל הַיָּם כְּגִבּוֹר עוֹשֶׂה מְלַחְמָה, וּבְסִינֵי כְּשִׁלִּית צְבוּר עֲטוּף. לוֹמֵר, שְׂאֵין לוֹ דְמוּת וְצוּרָה, אֲלֵא הַכֹּל בְּמִרְאָה הַנִּבְבָּאָה וּבְכַתְּוָה; וְאֲמַתַּת הַדְּבָר - אֵין דְעַתּוֹ שֶׁל אָדָם

הַמְלַחְמָה; (יט) שְׁלֹא לַעֲבֹר עַלֵּיהֶן דְּבָר, וְלֹא יִצְאוּ אֶפְלוֹ לְצָרְכֵי הָעִיר וְצָרְכֵי הַגְּדוּד וְדוּמָה לָהֶן; (כ) שְׁלֹא לַעֲרֹץ וְלַחֲזוֹר לְאַחֹר בְּשַׁעַת הַמְלַחְמָה; (כא) דִּין יַפֶּת תֹּאֵר; (כב) שְׁלֹא תִמְכֹּר יַפֶּת תֹּאֵר; (כג) שְׁלֹא יִכְבְּשֶׁנָּה לְעַבְדוֹת אַחַר שְׂנֵבִעֵלָה.

נְמַצְאוּ כָּל הַמְצוֹת הַנִּכְלָלוֹת בְּסִפְר זֶה, אֲרַבַּע וְשִׁבְעִים - מִהֵן שְׁבַע וְעֶשְׂרִים מְצוֹת עֲשֵׂה, וְשִׁבַּע וְאַרְבָּעִים מְצוֹת לֹא תַעֲשֵׂה.

וְנִמְצְאוּ כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁל אֲרַבְּעָה עֶשְׂרֵי סִפְר, שְׁלֹשׁ וְשִׁמּוֹנִים הַהֲלָכוֹת.

וְעַתָּה אֲתַחִיל לְבַאֵר מִשְׁפָּטֵי כָּל מְצוּהָ וּמְצוּהָ, וְכָל הַדִּינִין הַנִּגְלִיין עִמָּה מִעֲנִינָה עַל סֵדֵר הַהֲלָכוֹת, בְּעֹנֵת שְׂדֵי בְרוּךְ הוּא.

יום שלישי

משך חסדך לידעיד, וצדקתך לישרי לב.

ספר ראשון והוא ספר המדע

הַלְכוּתוֹ חֲמֵשׁ, וְזֶה הוּא סְדוּרָן: הַלְכוֹת יְסוּדֵי הַתּוֹרָה, הַלְכוֹת דְּעוֹת, הַלְכוֹת תְּלֻמוֹד תּוֹרָה, הַלְכוֹת עֲבוּדָה וְזֶרָה וְחֻקּוֹת הַגּוֹיִם, הַלְכוֹת תְּשׁוּבָה.

הלכות יסודי התורה

יֵשׁ כְּכֹלֵן עֶשְׂרֵי מְצוֹת - שֵׁשׁ מְצוֹת עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע מְצוֹת לֹא תַעֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לִידַע שְׂיִישׁ שָׁם אֱלוֹהִים; (ב) שְׁלֹא יַעֲלֶה בְּמַחְשָׁבָה שְׂיִישׁ שָׁם אֱלוֹהִים זוֹלַתִּי ה'; (ג) לִיַּחַדוֹ; (ד) לְאֶהָבוֹ; (ה) לִירְאָה מִמֶּנּוּ; (ו) לְקַדְּשׁ שְׂמוֹ; (ז) שְׁלֹא לְחַלֵּל אֶת שְׂמוֹ; (ח) שְׁלֹא לְאַבֵּד דְּבָרִים שְׁנִקְרָא שְׂמוֹ עַלֵּיהֶן; (ט) לְשַׁמֵּעַ מִן הַנְּבִיאַת הַמְדַבֵּר בְּשְׂמוֹ; (י) שְׁלֹא לְנַסּוֹת. וּבְאֹר כָּל הַמְצוֹת הָאֵלוֹ - בְּפָרְקִים אֵלוֹ.

הלכות יסודי התורה פרק א

א. יְסוּד הַיְסוּדוֹת וְעֻמוֹד הַחֻקּוֹת, לִידַע שְׂיִישׁ שָׁם [- בַּמִּצִּיאוֹת] מְצוּי רֵאשׁוֹן. וְהוּא מְמַצֵּא כָּל הַנִּמְצָא; [בּוֹרֵא כָּל הַבְּרוּאִים] וְכָל הַנִּמְצָאִין מִן שָׁמַיִם וְאָרֶץ וּמֵה שְׁבִינֵיהֶן, לֹא נִמְצְאוּ [נִבְרְאוּ] אֲלֵא מֵאֲמַתַּת הַמְּצָאוֹ [מִהַמִּצִּיאוֹת] הָאֲמִיתִית-נִצְחִית].

ב. וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדְּעַת שֶׁהוּא אֵינוֹ מְצוּי, אֵין דְּבָר אַחַר יִכּוֹל לְהַמְצָאוֹת.

ג. וְאִם יַעֲלֶה עַל הַדְּעַת שְׂאֵין כָּל הַנִּמְצָאִין מְלַבְדּוֹ מְצוּיָין, הוּא לְבַדּוֹ יִהְיֶה מְצוּי וְלֹא יִכְטֹל הוּא לְכַטּוֹלָן [מִצִּיאוֹתוֹ] אֵינָה תְלוּיָה בְּהֵם]; שְׁכָּל הַנִּמְצָאִין צְרִיכִין לוֹ [מִצִּיאוֹתוֹ] תְלוּיָה בּוֹ, וְהוּא בְרוּךְ הוּא אֵינוֹ צְרִיף לָהֶן, וְלֹא לְאֶחָד מֵהֶן. לְפִיכֵךְ אֵין אֲמַתּוֹ [מִצִּיאוֹתוֹ] כְּאֲמַתַּת [כַּמִּצִּיאוֹת] אֶחָד מֵהֶן.

ד. הוּא שֶׁהַנְּבִיאַת אוֹמֵר: "וְה' אֱלֹהִים אֲמַת" - הוּא לְבַדּוֹ

שאמר דוד: "צמאה נפשי לאלהים, לאל חי". וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרפע לאחוריו, ויירא ויפחד וידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומד בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות (הקב"ה), כמו שאמר דוד: "כי ארצה שמיד... מה אנוש פי תזכרנו". ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים, כדי שיהיו פתח למבין לאהב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה: 'שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם'.

ג. כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, נחלק לשלשה חלקים: מהם ברואין שהן מחברין מגלם וצורה (חומר וצורתו) - והם נהוין ונפסדין תמיד, כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמפכות. ומהן ברואין שהן מחברין מגלם וצורה, אבל אינן משתנים מגוף לגוף ומצורה לצורה כמו הראשונים, אלא צורתן קבועה בגלמן לעולם, ואינן משתנים כמו אלו - והן הגלגלים והכוכבים שבהן, ואין גלגלם כשאר גלגלים ולא צורתם כשאר צורות. ומהן ברואין צורה בלא גלם כלל - והן המלאכים, שהמלאכים אינן גוף וגויה, אלא צורות נפרדות זו מזו. ד. ומה הוא זה שהנביאים אומרים, שראו המלאך אש ובעל כנפים? הכל במראה הנבואה ודרך חידה, לומר שאינו גוף ואינו כבד בגופות הכבדים, כמו שנאמר: "כי ה' אלהיך, אש אכלה הוא", ואינו אש אלא משל. וכמו שנאמר: "עשה מלאכיו רוחות, משרתיו אש להט".

ה. וכמה יפרדו הצורות זו מזו, והרי אינן גופין? לפי שאינן שוין במציאותן, אלא כל אחד מהן למטה ממעלתו של חברו, והוא מצוי מלחו [של זה שלמעלה הימנו] זה למעלה מזה; והכל נמצאין מלחו של הקדוש ברוך הוא וטובו. וזה הוא שרמו שלמה בחכמתו ואמר: "כי גבה מעל גבה שמר, וגבוהים עליהם".

ו. זה שאמרנו 'למטה ממעלתו', אינה מעלת מקום כמו אדם שיושב למעלה מחברו; אלא כמו שאומרים בשני חכמים שאחד גדול מחברו בחכמה, שהוא למעלה ממעלתו של זה, וכמו שאומרים בעלה [- סיבה], שהיא למעלה מן העלול [המטובב].

ז. שנוי שמות המלאכים, על שם מעלתם היא; ולפיכך נקראים 'חיות הקדש', והם למעלה מן הכל, ואופנים, ואראלים, וחסמלים, ושרפים, ומלאכים, ואלהים, וכגי אלהים, וכרובים, ואישים. כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים, על שם עשר מעלות שלהן הן. ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא, היא מעלת הצורות שנקראת 'חיות'; לפיכך נאמר בנבואה, שהן פתח הפסא. ומעלה עשירית, היא מעלת הצורה שנקראת 'אישים', והם המלאכים שדברים עם הנביאים ונראין להם במראה הנבואה; לפיכך נקראו 'אישים', שמעלתם קרובה ממעלת דעת האדם.

ח. וכל הצורות האלו חיים ומפירים את הבורא, ויודעין

יכולה להשיגו ולחקרו; וזה הוא שאמר הפתוב: "החקר אלוה תמצא, אם עד תכלית שדי תמצא".

י. מה הוא זה שבקש משה רבנו להשיג, כשאמר "הראני נא את כבודך"? בקש לידע אמתת המצאו של הקדוש ברוך הוא, עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בקרבו, שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים; כך בקש משה רבנו להיות מציאת הקדוש ברוך הוא נפרדת בלבו משאר מציאת הנמצאין, עד שידע אמתת המצאו כמה שהיא. והשיבו ברוך הוא, שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחבר מגוף ונפש, להשיג אמתת דבר זה על פיו. והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחוריו, עד שהשיג מאמתת המצאו דבר שנפרד הקדוש ברוך הוא בדעתו משאר הנמצאין, כמו שפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו, והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר האנשים; ועל דבר זה רמו הפתוב ואמר: "וראית את אחרי, ופני לא יראו".

יא. וכיון שנתברר שאינו גוף וגויה, יתבאר שלא יארו ולא אחד ממאצעות הגוף: לא חבור ולא פרוו, ולא מקום ולא מדה, ולא עליה ולא ירידה, ולא זמין ולא שמאל, ולא פנים ולא אחור, ולא ישיבה ולא עמידה; ואינו מצוי בזמן, עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנן שנים; ואינו משתנה, שאין לו דבר שיגרם לו שנוי. ואין לו לא מות ולא חיים כחיי הגוף החי, ולא סכלות ולא חכמה כחכמת האיש החכם, לא שנה ולא הקיצה, ולא פעם ולא שחוק, ולא שמחה ולא עצבות, ולא שתקה ולא דבור כדבור האדם. כך אמרו חכמים: 'אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה, ולא ערף [פירוד] ולא עפוי' [חיבור].

יב. והואיל והדבר כך הוא, כל הדברים הללו וכיוצא בהן שנגאמרו בתורה ובדברי נביאים - הכל משל ומליצה הן, כמו שנאמר: "יושב בשמים ישחק", "כעסונוי בהבליהם", "כאשר שש ה'", וכיוצא בהן. על הכל אמרו חכמים: 'דברה תורה פלשון בני אדם'. וכן הוא אומר: "האיתי הם מכעיסים"; הרי הוא אומר: "אני ה', לא שניתני", ואלו היה פעמים פועס ופעמים שמה, היה משתנה. וכל הדברים האלו אינן מצויין אלא לגופים האפלים השפלים, שוכני בתי חמר אשר בעפר יסודם. אבל הוא ברוך הוא יתעלה ויתרומם על כל זה.

הלכות יסודי התורה פרק ב

א. האל הנכבד והנורא הנה - מצוה לאהבו וליראה ממנו, שנאמר: "ואהבת את ה' אלהיך", ונאמר: "את ה' אלהיך תירא".

ב. והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ - מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר, ומתאנה תאנה גדולה לידע השם הגדול, כמו

ואתו דעה גדולה עד למאד. כל צורה וצורה לפי מעלתה [ומכירה -], לא לפי גדלו [האמיתי של הקב"ה]. אפלו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג אמתת הבורא כמה שהיא, אלא דעתה קצרה להשיג. אכל משגת ויודעת יתר ממה שמשגת ויודעת צורה שלמטה ממנה; וכן כל מעלה ומעלה, עד מעלה עשירית. ומעלה עשירית גם היא יודעת הבורא דעה שאין כח בני אדם המחקרין מגלים וצורה יכול להשיג ולידע כמותה. והכל אינו יודעין את הבורא, כמו שהוא יודע עצמו.

ט. כל הנמצאין חוץ מן הבורא, מצורה הראשונה עד לתוש קטן שיהיה בטבור [כדור] הארץ - הכל מלכת אמתו נמצאו. ולפי שהוא יודע עצמו ומפיר גדלו ותפארתו ואמתו, הוא יודע הכל ואין דבר נעלם ממנו.

י. הקדוש ברוך הוא מכיר אמתו, ויודע אותה כמות שהיא. ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין, שאין אנו ודעתנו אחד. אכל הבורא - הוא ודעתו וחייו אחד, מכל צד ומכל פנה; שאלמלא היה חי בחיים ויודע בדעה, היו שם אלהות הרבה - הוא וחייו ודעתו; ואין הדבר פן, אלא אחד מכל צד ומכל פנה ובכל דרך יחוד. נמצאת אומר: הוא היודע, והוא הידוע, והוא הדעה עצמה - הכל אחד. ודבר זה - אין כח בפה לאמרו ולא באזן לשמעו ולא בלב האדם להפירו, על בריו. ולפיכך אומרין: "חי נפשך", "חי פרעה", ואין אומרין: "חי ה'",

אלא "חי ה'" - שאין הבורא וחייו שנים כמו חיי הגופות החיים, או חיי המלאכים. לפיכך, אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים, כמות שאנו יודעין אותם, אלא מחמת עצמו ידעם; לפיכך, מפני שהוא יודע עצמו, ידע הכל - שהכל נסמך בהיותו לו [- קיום הכל תלוי בהקב"ה].

יא. דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו, כמו טפה מן הים הן ממה שצריך לבאר בענין זה. ובאור כל העקרין שבשני פרקים אלו - הוא הנקרא 'מעשה מרובה' [המתוארת בספר יחזקאל].

יב. צווי חכמים הראשונים, שלא לדרש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד, והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו. ואחר כך מוסרין לו ראשי פרקים, ומודיעים אותו שמץ [מעט] מן הדבר; והוא מבין מדעתו, ויודע סוף הדבר ועמקו. ודברים אלו דברים עמקים הן עד למאד, ואין כל דעת ודעת ראויה לסבולן. ועליהן אמר שלמה בתחמתו דרך משל: "כבשים ללבושך"; כך אמרו חכמים בפרוש משל זה: 'דברים שהם כבשוננו של עולם - יהיו ללבושך', כלומר לך לבדך, ואל תדרש אותם בפרים. ועליהם אמר: "יהיו לך לבדך, ואין לזרים אתך". ועליהם אמר: 'דבש וחלב תחת לשונך'; כך פרוש חכמים הראשונים: 'דברים שהם כדבש וחלב - יהיו תחת לשונך'.

יג. כל הגלגלים, אינן לא קלים ולא כבדים. ואין להם לא עין [צבע] אדם ולא עין שחר ולא שאר עינות; וזה שאנו רואין אותן פעין התכלת, למראית העין בלבד הוא, לפי גבה האויר. וכן אין להן לא טעם ולא ריח, לפי שאין אלו המאצין מצויין אלא בגופות שלמטה מהן.

יד. כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם - הן עגלין כדור, והארץ תלויה באמצע. ויש למקצת מן הכוכבים גלגלים קטנים שהן קבועים בהן, ואין אותן הגלגלים מקיפין את הארץ, אלא גלגל קטן שאינו מקיף קבוע בגלגל גדול המקיף.

טו. מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם, שמונה עשר; ומספר כל הגלגלים הקטנים שאינן מקיפין, שמונה. וממהלך הכוכבים וידעת שעור סביבתן בכל יום ובכל שנה ונשתתן לרוח צפון ורוח דרום ומגביתן מעל הארץ וקריבתן, יודע מספר כל אלו הגלגלים, וצורת הליכתן, ודרך הקפתן. וזו היא חכמת חשבון תקופות ומזלות, וספרים רבים חברו בה חכמי יון.

טז. גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל - חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלק, כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה זו שתראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו שהן מכונין תחתיו; והן המזלות - ששמותן: טלה, שור, תאומים, סרטן, אריה, בתולה, מאזניים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים.

יז. גלגל התשיעי עצמו, אין בו לא חלוקה ולא צורה מכל הצורות האלו ולא כוכב, אלא בחבור הכוכבים שבגלגל השמיני הוא שיראה בכוכבים גדולים שבו תכנית הצורות האלו, או קרוב מהן. ואלו השתים עשרה צורות, לא היו מכוונות כנגד אותן החלקים אלא בזמן המבול, שבו העלו להן שמות אלו; אכל בזמן הזה, כבר סכבו מעט, לפי שכל הכוכבים שבגלגל השמיני כולן סובבין כמו השמש

ב. כל גלגל וגלגל משמנות הגלגלים שבהן הכוכבים, נחלק לגלגלים הרבה זה למעלה מזה כמו גלדי [קריפות] בצלים; מהן גלגלים סובבין ממערב למזרח, ומהן סובבין ממזרח למערב כמו הגלגל החוזר התשיעי. וכלן, אין ביניהם [בין גלגל לגלגל] מקום פנוי.

ג. כל הגלגלים, אינן לא קלים ולא כבדים. ואין להם לא עין [צבע] אדם ולא עין שחר ולא שאר עינות; וזה שאנו רואין אותן פעין התכלת, למראית העין בלבד הוא, לפי גבה האויר. וכן אין להן לא טעם ולא ריח, לפי שאין אלו המאצין מצויין אלא בגופות שלמטה מהן.

ד. כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם - הן עגלין כדור, והארץ תלויה באמצע. ויש למקצת מן הכוכבים גלגלים קטנים שהן קבועים בהן, ואין אותן הגלגלים מקיפין את הארץ, אלא גלגל קטן שאינו מקיף קבוע בגלגל גדול המקיף.

ה. מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם, שמונה עשר; ומספר כל הגלגלים הקטנים שאינן מקיפין, שמונה. וממהלך הכוכבים וידעת שעור סביבתן בכל יום ובכל שנה ונשתתן לרוח צפון ורוח דרום ומגביתן מעל הארץ וקריבתן, יודע מספר כל אלו הגלגלים, וצורת הליכתן, ודרך הקפתן. וזו היא חכמת חשבון תקופות ומזלות, וספרים רבים חברו בה חכמי יון.

ו. גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל - חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלק, כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה זו שתראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו שהן מכונין תחתיו; והן המזלות - ששמותן: טלה, שור, תאומים, סרטן, אריה, בתולה, מאזניים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים.

ז. גלגל התשיעי עצמו, אין בו לא חלוקה ולא צורה מכל הצורות האלו ולא כוכב, אלא בחבור הכוכבים שבגלגל השמיני הוא שיראה בכוכבים גדולים שבו תכנית הצורות האלו, או קרוב מהן. ואלו השתים עשרה צורות, לא היו מכוונות כנגד אותן החלקים אלא בזמן המבול, שבו העלו להן שמות אלו; אכל בזמן הזה, כבר סכבו מעט, לפי שכל הכוכבים שבגלגל השמיני כולן סובבין כמו השמש

הלכות יסודי התורה פ"ק ג

א. הגלגלים, הן הנקראין 'שמים', ו'רקיע', ו'זבול',

וצורה, וגלם שלֵהן מחבר מארבעה יסודות אלו; אכל כל אחד מארבעה יסודות, אינו מחבר אלא מגלם וצורה בלבד.

ב. דרך האש והרוח, להיות מהלכן ממטה משבור [כדור] הארץ למעלה כלפי הרקיע; ודרך המים והארץ, להיות מהלכן מתחת הרקיע למטה לאמצע - שאמצע הרקיע - כדור הארץ, הוא המטה שאין למטה ממנו. ואין הלוכך בדעתן ולא בחפצן, אלא מנהג שנוקבע בהן וטבע שנוטבע בהן. טבע האש חם יבש, והוא קל מפלן; והרוח חם לח; והמים קרים לחים; והארץ יבשה קרה, והיא כבדה מפלן. והמים קל ממנה, לפיכך נמצא למעלה על הארץ; והרוח קל מן המים, לפיכך הוא מרחף על פני המים; והאש קל מן הרוח. ומפני שהן יסודות לכל גופים שפחת הרקיע, ימצא כל גוף וגוף מאדם ובהמה וחייה ועוף ודג וצמח ומתכת ואבן, גלמן מחבר מאש ורוח ומים ועפר; וארבעתן יתערבו ביחד, וישתנה כל אחד מהן בעת הערוב, עד שימצא המחבר מארבעתן אינו דומה לאחד מהן כשהוא לבדו. ואין במערב מהן, אפלו חלק אחד שהוא אש בפני עצמה או רוח בפני עצמה או מים בפני עצמן או ארץ בפני עצמה; אלא הכל נשתנו, ונעשו גוף אחד. וכל גוף וגוף [נברא ונברא] המחבר מארבעתן, ימצא בו קר וחם לח ויבש כאחד. אכל יש מהם גופים שיהיה בהן חזקה מיסוד האש, כמו בעלי נפש חיה, לפיכך יראה בהם החם יתר; ויש מהן גופים שיהיה בהן חזקה מיסוד הרקיע, כמו האבנים, לפיכך יראה בהן היבש הרבה. ועל הדרך הזה, ימצא גוף חם יתר מגוף אחר חם, וגוף יבש יתר מגוף אחר יבש. וכן ימצא גופים שיראה בהן הקר בלבד, וגופים יראה בהם הלח בלבד, וגופים יראה בהן הקר והיבש כאחד בשוה, או הקר והלח כאחד בשוה, או החם והיבש כאחד בשוה, או החם והלח כאחד בשוה. לפי רב היסוד שהיה בעקר התערבת [שממנו מורכב אותו גוף], יראה [ויבטל] מעשה אותו היסוד וטבעו בגוף המערב.

ג. וכל המחבר מארבעה יסודות אלו, הוא נפרד בסוף [כל גוף חוזר למקורו]; יש שהוא נפרד לאחר זמנים אחדים, ויש שהוא נפרד לאחר שנים רבות. וכל שנתחבר מהם - אי אפשר שלא יפרד להן [יחזור למקורו]; אפלו הנהב והאדם [אחת מאבני החושן], אי אפשר שלא יפסד ויחזור ליסודותיו, וישוב מקצתו לאש ומקצתו למים ומקצתו לרוח ומקצתו לארץ.

ד. הואיל וכל הנפסד - לאלו יפרד [יחזור], למה נאמר לאדם: "ואל עפר תשוב"? לפי שרוב בנינו מן העפר. ולא כל הנפסד, כשיפסד, מיד יחזור לארבעה היסודות; אלא יפסד ויחזור לדבר אחר, ודבר אחר לדבר אחר, וסוף הדברים יחזור ליסודות. ונמצאו כל הדברים חוזרין חלילה [בחוזה].

ה. ארבעה יסודות אלו, משתנים זה לזה תמיד בכל יום

והיחם, אלא שהן סוכבין בכבודות. וחלק שתהלה השמש כנגדו ביום אחד, ילך כנגדו כל כוכב מהן בקרוב משבועים שנה.

ח. כל הכוכבים הנראין - יש מהן כוכבים קטנים שהארץ גדולה מאחד מהן, ויש מהן כוכבים שכל אחד מהן גדול מן הארץ כמה פעמים. והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים, והשמש גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים; ונמצא הירח אחד מששת אלפים ושמונה מאות מן השמש בקרוב. ואין בכל הכוכבים כוכב גדול מן השמש, ולא קטן מכוכב שבגלגל שני.

ט. כל הכוכבים והגלגלים, בלן בעלי נפש ודעה והשכל הן; והן חיים ועומדין ומפירין את מי שאמר והיה העולם, כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרים כמו המלאכים. וכשם שמפירין את הקדוש ברוך הוא, כך מפירין את עצמן ומפירין את המלאכים שלמעלה מהן. ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים, וגדולה מדעת בני האדם.

י. ברא האל למטה מגלגל הירח, גלם אחד שאינו בגלם הגלגלים; וכרא ארבע צורות לגלם זה, ואינן בצורת הגלגלים. ונקבעה כל צורה וצורה במקצת גלם זה. וצורה ראשונה - צורת האש נתחברה במקצת גלם זה, ונהיה משניהם גוף האש; וצורה שנייה - צורת הרוח נתחברה במקצתו, ונהיה משניהן גוף הרוח; וצורה שלישית - צורת המים נתחברה במקצתו, ונהיה משניהם גוף המים; וצורה רביעית - צורת הארץ נתחברה במקצתו, ונהיה משניהם גוף הארץ. ונמצא למטה מן הרקיע, ארבעה גופין מחלקין זה למעלה מזה, וכל אחד ואחד מקיף את שלמטה ממנו מפל רוחותיו כמו גלגל. הגוף הראשון הסמוך לגלגל הירח, הוא גוף האש; למטה ממנו, גוף הרוח; למטה ממנו, גוף המים; למטה ממנו, גוף הארץ. ואין ביניהם [בין צורה לצורה] מקום פנוי בלא גוף, כלל. יא. ארבעה גופות האלו - אינן בעלי נפש, ואינן יודעין ולא מפירין, אלא בגופים מתים; ויש לכל אחד ואחד מהן מנהג, שאינו יודעו ולא משיגו ואינו יכול לשנותו. וזה שאמר דוד: "הללו את ה' מן הארץ, תנינים וכל תהומות, אש וברד שלג וקיטור" - ענין הדברים, הללוהו בני אדם מגבורותיו שתראו באש וברד ובשאר ברואים שתראו למטה מן הרקיע, שגבורתם תמיד נפרת לגדול וילקטן.

יום רביעי

הלכות יסודי התורה פרק ד

א. ארבעה גופים האלו שהם אש ורוח ומים וארץ, הן יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע; וכל שיהיה מאדם ובהמה ועוף ורמש ודג וצמח ומתכת ואבנים טובות ומגלגלים ושאר אבני בנין והרים וגושי עפר - הכל, גלמן מחבר מארבעה יסודות האלו. ונמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע, חוץ מארבעה יסודות האלו, מחברין מגלם

את בלכם' - אם היה מחיב מיתה [למלכות] כשבע בן בכרי (שמרד במלכות), יתנו אותו להן; ואין מורין להן בן לבתחלה; ואם אינו חיב - יתרגו בלן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל.

ו. כענין שאמרו באנסין (יהרג ואל יעבור), כף אמרו בחלאים. כיצד? מי שחלה ונטה למוות, ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאסורין שבתורה, עושין לו. ומתפאין בכל אסורין שבתורה במקום סכנה, חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים - שאפלו במקום סכנה, אין מתפאין בהם; ואם עבר ונתרפא - עונשין אותו בית דין ענש הראוי לו.

ז. ומנין שאפלו במקום סכנת נפשות, אין עוזרין על אחת משלש עברות אלו? שנאמר: 'וְאֶהְיֶה אִתְּךָ אֶלְהִיךָ, כְּכֹל לְכַבֵּד וּכְכֹל נִפְשֶׁךָ וּכְכֹל מְאֹדךָ', אפלו הוא נוטל את נפשך. וְהִרִיגְתָּ נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְרַפְּאֵת נֶפֶשׁ אַחֶרֶת, או להציל אדם מיד אנס - דבר שהדעת נוטה לו הוא (שאסור), שאין מאבדין נפש מפני נפש; ועריות הקשו לנפשות, שנאמר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְהוּ וַיִּצְחָהוּ נֶפֶשׁ - בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה".

ח. במה דברים אמורים, שאין מתרפאין בשאר אסורין אלא במקום סכנה? בזמן שהן דרך הנאתן, כמו שמאכילין את החולה שקצים ורמשים, או חמץ בפסח, או שמאכילין אותו ביום הכפורים. אבל שלא דרך הנאתן, כגון שעושין לו רטיה או מלוגמה (מיני תחבושות) מחמץ או מערלה, או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מערב עם אסורי מאכל, שהרי אין בהם הנאה לחוץ - הרי זה מתר, ואפלו שלא במקום סכנה; חוץ מכלאי הפרס וכשר בחלב - שהם אסורין אפלו שלא דרך הנאתן; לפיכך אין מתרפאין בהן אפלו שלא דרך הנאתן, אלא במקום סכנה. ט. מי שנתן עינו באשה, וחלה ונטה למוות, ואמרו הרופאים: 'אין לו רפואה עד שתבעל לו' - אפלו היתה פנויה, ואפלו לדבר עמו מאחורי הגדר - אין מורין לו בכף, וימות ולא יורו לו לדבר עמו מאחורי הגדר; שלא יהיו בנות ישראל הפקר, ויבואו בדברים אלו לפרץ בעריות.

י. כל העובר מדעתו בלא אנס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, בשאט בנפש [בזולת] להכעיס - הרי זה מחלל את השם; ולפיכך נאמר בשבועת שקר: 'וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ, אֲנִי ה'". ואם עבר בעשרה מישראל, הרי זה חלל את השם ברבים. וכן כל הפורש מעברה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם, לא פחד ולא יראה, ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבוודא ברוך הוא, כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו - הרי זה מקדש את השם.

יא. ויש דברים אחרים שהם בכלל חלול השם, והוא - שיעשה אדם גדול בתורה ומפרסם בחסידות, דברים שהבריות מרננים [מדברים] אחריו בשבילן, ואף על פי שאינן עברות - הרי זה מחלל את השם. כגון שלוקח

מצוות האמורות בתורה או יתרגנו - יעבר ואל יתרג; שנאמר במצוות: "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִתָּם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם" - וחי בָהֶם, ולא שימות בהם. ואם מת ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו.

ב. במה דברים אמורים? בשאר מצוות - חוץ מעבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. אבל שלש עברות אלו, אם יאמר לו: 'עבר על אחת מהן או תהרג', יתרג ואל יעבר. במה דברים אמורים? בזמן שהגוי מתפונן להנאת עצמו, כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת, או לבשל לו תבשילו, או אנס אשה לבעלה וכיוצא בזה. אבל אם נתפונן להעבירו על המצוות בלבד - אם היה בינו לבין עצמו, ואין שם עשרה מישראל - יעבר ואל יתרג; ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל - יתרג ואל יעבר, ואפלו לא נתפונן להעבירו אלא על מצוה משאר מצוות בלבד.

ג. וכל הדברים האלו, שלא בשעת השמד [בזמן גירות על היהדות]. אבל בשעת השמד, והוא כשיעמד מלך רשע כבוכדנאצר ויגזר שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצוות - יתרג ואל יעבר, אפלו על אחת משאר מצוות, בין נאנס בתוך עשרה, בין נאנס בינו לבין גוים.

ד. כל מי שנאמר בו: 'יעבר ואל יתרג', ונתרג ולא עבר - הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו: 'יתרג ואל יעבר', ונתרג ולא עבר - הרי זה קדש את השם. ואם היה בעשרה מישראל - הרי זה קדש את השם ברבים, כדניאל חנניה מישאל ועזריה ויכרי עקיבה ויחזקיהו; ואלו הן הרוגי מלכות, שאין מעלה על מעלתן, ועליהן נאמר: 'כִּי עָלִיף הִרְגֵנוּ כָּל הַיּוֹם, נַחֲשָׁכְנוּ כִּצְאוֹן טַבַּחְהָ, וְעַלִּיהֶם נֹאמַר: "אִסְפוּ לִי חֲסִידֵי, כְּרַחֲמֵי בְרִיתִי עָלַי זָבַח". וְכָל מִי שֶׁנֹּאמַר בּוֹ: "יתרג ואל יעבר", ועבר ולא נהרג - הרי זה מחלל את השם, ואם היה בעשרה מישראל, הרי זה חלל את השם ברבים; ובטל מצוות עשה שהיא קדוש השם, ועבר על מצוות לא תעשה שהיא חלול השם. ואף על פי כן, מפני שעבר באנס, אין מלקין אותו, ואין צריך לומר שאין ממתין אותו בית דין, אפלו הרג באנס; שאין מלקין וממתין, אלא לעובר ברוצח בעדים והתראה, שנאמר בנותן מזרעו למלך: 'וְשִׁמְתִי אֲנִי אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא', מפי השמועה למדו [ממדרגה]: "ההוא" - לא אנוס, ולא שוגג, ולא מטעה. ומה אם עבודה זרה, שהיא חמורה מן הכלל, העובד אותה באנס אינו חיב ברת, ואין צריך לומר מיתת בית דין - קל וחמר לשאר מצוות האמורות בתורה. ובעריות הוא אומר: 'וְלַנְּעָרָה (ה) לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר' [- כי אנוסה היא].

ח. נשים שאמרו להן גוים: 'יתנו לנו אחת מן ונטמא אותה, ואם לאו, נטמא את בלכן' - יטמאו בלן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. וכן אם אמרו להם גוים: 'יתנו לנו אחד מכם ונתהרגנו, ואם לאו, נהרג בלכם' - יתרגו בלם, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו [נקבו בשם אחד מהם] להם ואמרו: 'יתנו לנו פלוני, או נהרג

לא ירחץ ולא יסוף ולא יעמד במקום הטנפת. נודמנה לו טבילה של מצנה - כורף עליו גמי, וטובל; ואם לא מצא גמי, מסבב אחריו. ולא יהדק, כדי שלא יחץ - שלא אמרו לכוף עליו, אלא מפני שאסור לעמד בפני השם כשהוא ערם.

ז. הסותר אפלו אכן אחת דרך השתתה מן המזבנת, או מן ההיכל, או משאר העזרה - לוקה, שנאמר בעבודה זרה: "כי את מזבחתם תתצו", וכתוב: "לא תעשון פן לה' אלהיכם". וכן השורף עצי הקדש דרך השתתה - לוקה, שנאמר: "וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ... לא תעשון פן לה' אלהיכם".

ח. כתבי הקדש כלי, ופרושיהן ובאוריהן - אסור לשרף אותן או לאבדן ביד; והמאבד ביד, מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים? בכתבי הקדש שכתבו אותן ישראל בקדשה. אבל מין ישראל שכתב ספר תורה - שורפין אותו עם האזכרות [שמות הקודש] שבו, מפני שאינו מאמין בקדשת השם, ולא כתבו אלא והוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו פן, לא נתקדש השם; ומצנה לשרפו, כדי שלא להניח שם [זכר] למינים ולא למעשיהן. אבל גוי שכתב את השם, גונזין אותו; וכן כתבי הקדש שפלו או שכתבן גוי, יגנזו.

ט. כל השמות האמורות באברהם - קדש; אף זה שנאמר: "אדני, אם נא מצאתי חן בעיניך", הרי הוא קדש. כל השמות האמורות בלוט - חל, חוץ מזה: "אל נא, אדני. הנה נא מצא עבדך חן". כל השמות האמורות בגבעת בנימין - קדש. כל השמות האמורות במיכה - חל. כל השמות האמורות בנבות - קדש. כל שלמה האמור בשיר השירים - קדש [כי הכוונה להקב"ה], והרי הוא כשאר הכפויין [של הקב"ה]; חוץ מזה: "האלף לך שלמה". כל מלכיא האמור בדניאל - חל, חוץ מזה: "אנת מלכא, מלך מלכיא", והרי הוא כשאר הכפויין.

יום חמישי

הלכות יסודי התורה פ'ק ז

א. מיסודי הדת, לידע שהאל מנבא את בני האדם; ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יהיה יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, בעל דעה רחבה נכונה [ישרה] עד מאד. אדם שהוא ממלא בכל המדות האלו, שלם בגופו, כשיקנס לפרדס [מעשה מרכבה ומעשה בראשית] וימשך באותן הענינות הגדולים הרחוקים, ותהיה לו דעת נכונה להבין ולהשיג, והוא מתקדש והולך פורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן, והולך ומגדל [מעורר] עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים, ולא מהכלי הזמן ותחבולותיו, אלא דעתו תמיד פנויה למעלה, קשורה תחת הפסא, להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות,

ואינו נותן דמי הלכה לאלתר [מיד], והוא שיש לו, ונמצאו המוכרין תובעין אותו, והוא מקיפן [דוחה לפעם אחרת]; או שירבה בשחוק, או באכילה ושתייה אצל עמי הארץ וביניהן; או שאין דבורו בנחת עם הבריות, ואינו מקבלן בסדר פנים פנות, אלא בעל קטטה וכעס; וכיוצא בדברים האלו. הכל לפי גדלו של חכם - צריך שידקדק על עצמו, ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו, והיה דבורו בנחת עם הבריות, ודעתו מערכת עמהן, ומקבלן בסדר פנים פנות, ונעלב מהן ואינו עולבן, מכבד להן ואפילו למקלין לו [למזוללים אותן], ונושא ונותן באמונה, ולא ירבה באריחות [סעודות] עמי הארץ ושיבתן, ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מכתר בתפלין, ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין - והוא שלא יתרחק הרבה [מבני האדם] ולא ישותמם [ישתגע] - עד שימצאו הכל מקלסין [משבחים] אותו ואוהבין אותו, ומתאוין למעשיו - הרי זה קדש את השם, ועליו הכתוב אומר: "ויאמר לי: עבדי אתה; ישראל, אשר בד אתפאר".

הלכות יסודי התורה פ'ק ו

א. כל המאבד [המוחק] שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא - לוקה מן התורה; שהרי הוא אומר בעבודה זרה: "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא - לא תעשון פן לה' אלהיכם".
ב. ושבעה שמות הם: השם הנכתב יוד הא ואו הא - והוא השם המפורש, או הנכתב אלף דלת נון יוד, ואל, ואלוה, ואלהים, ואהיה, ושדי, וצבאות. כל המוחק אפלו אות אחת משבעה שמות אלו, לוקה.
ג. כל הנטפל [נוסס] לשם מלפניו, מתר למחקו: כגון למד מ'לה', ובית מ'אלהים', וכיוצא בהן - אינן בקדשת השם. וכל הנטפל לשם מאחוריו, כגון ב' של 'אלהיך', וכ' מ' של 'אלהיכם', וכיוצא בהן - אינן נמחקין, והרי הן כשאר אותיות של שם, מפני שהשם מקדשם. ואף על פי שנתקדשו ואסור למחקן, המוחק אלו האותיות הנטפלות אינו לוקה, אבל מכין אותו מכת מרדות [מלקות מדרבנן].

ד. כתב אלף למד מ'אלהים', יוד הא מה' - אינו נמחק; ואין צריך לומר 'יה', שהוא שם בפני עצמו, מפני שזה השם, מקצת שם המפורש הוא. אבל הכותב שין דלת מ'שדי', צדי [צד"ק] בית מ'צבאות' - הרי זה נמחק.
ה. שאר הכפויין שמשפחין בהן הקדוש ברוך הוא, כגון: חנון ורחום, הגדול הגבור והנורא, הנאמן, קנא וחזק וכיוצא בהן - הרי הן כשאר דברי הקדש, ומתר למחקן. וכלי שהיה שם כתוב עליו - קוצץ את מקום השם, וגונזו. אפלו היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית, והתיך הפלי - הרי זה לוקה; אלא חותך את מקומו, וגונזו. וכן אם היה שם כתוב על בשרו, הרי זה

”ותמנת ה' נביט“; כלומר, שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בריו בלא חידה ובלא משל; הוא שהתורה מעידה עליו: ”ומראה, ולא בחידת“, שאינו מתנבא בחידה אלא במראה, שרואה הדבר על בריו. כל הנביאים, יראין ונבקהלין ומתמוגגין. ומשה רבנו, אינו כן; הוא שהפתוב אומר: ”באשר ידבר איש אל רעהו“; כמו שאין אדם נבהל לשמע דברי חברו, כף היה כח בדעתו של משה רבנו להבין דברי הנבואה, והוא עומד על עמדו שלם. כל הנביאים, אין מתנבאין בכל עת שירצו. משה רבנו, אינו כן; אלא כל זמן שיתפץ, רוח הקדש לובשתו ונבואה שורה עליו; ואינו צריך לכוון דעתו ולהודמן לה [לחכות שתשרה עליו], שהרי הוא מכון ומזמן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שירצה, שנאמר: ”עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם“. וכזה הבטיחו האל, שנאמר: ”לך אמר להם: שובו לכם לאהליכם. ואתה, פה עמד עמדי“. הא למדת, שכל הנביאים, כשהנבואה מסתלקת, חוזרין לאהלים, שהוא צרכי הגוף פלן כשאר העם; לפיכך אינן פורשין מנשותיהן. ומשה רבנו, לא חזר לאהלו הראשון; לפיכך פרש מן האשה לעולם ומן הדומה לה, ונקשרה דעתו בצור העולמים, ולא נסתלק ההוד מעליו לעולם, וקנן עור פניו, ונתקדש כמלאכים.

ז. הנביא, אפסר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד, להרחיב לבו ולהוסיף דעתו, עד שיגיע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים, ואפסר שישלח לעם מעמי הארץ, או לאנשי עיר או ממלכה, לכוונן אותם [להכילם בינה] ולהודיעם מה יעשו, או למנוע אותן ממצעשים הרעים שבידיהן; וכשמשלחין אותו, נותנין לו אות ומופת, כדי שיגיעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת, מאמינין אותו שהוא נביא; אלא אדם שהיינו יודעין בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו וכמעשיו, שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו - מצוה לשמע מגנו, שנאמר: ”אליו תשמעו“. ואפסר שיעשה אות ומופת ואינו נביא, וזה האות יש לו דברים כגו [יתכן שנעשה באחיזת עיניים]; ואף על פי כן, מצוה לשמע לו, הואיל ואדם גדול הוא וחסם וראוי לנבואה, מעמידין אותו על חזקתו - שפכף נצטוינו, כמו שנצטוינו לחתף הדין על פי שנים עדים כשרים, ואף על פי שאפסר שהעידו בשקר, הואיל וכשרין הן אצלנו, מעמידין אותן על פשוותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר: ”הנסתרת - לה' אלהינו; והנגלת - לנו ולבנינו“, ונאמר: ”כי האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב“.

הלכות יסודי התורה פרק ח

א. משה רבנו - לא האמינו בו ישאל מפני האותות שעשה; שהמאמין על פי האותות - יש בלבו דפי

ומסתכל בחכמתו של הקדוש ברוך הוא בלה מצורה ראשונה [מלאכים הנקראים חיות הקודש] עד טבור הארץ, ויודע מהן גדלו - מיד רוח הקדש שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח - תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים 'אישים', ויהפך לאיש אחר, ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה [עד ששרתה עליו רוח הקודש], אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים, כמו שנאמר בשאול: ”והתנבית עמם, ונהפכת לאיש אחר“.

ב. הנביאים, מעלות מעלות [בדרגות שונות] הן: כמו שיש בחכמה חכם גדול מחברו, כף בנבואה נביא גדול מנביא. וכלן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון הלילה, או ביום אחר שתפל עליהן תרדמה, כמו שנאמר: ”במראה אליו אתודע, בחלום אדבר בו“. וכלן, כשמתנבאין, אכריהן מזדעזעין, וכח הגוף כושל, ועשתונותיהם מטופות, ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה, כמו שנאמר באברהם: ”והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו“; וכמו שנאמר בדניאל: ”והודי נהפך עלי למשחית, ולא עצרתי כח“.

ג. הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה - דרך משל מודיעין לו, ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה, וידע מה הוא; כמו הסלם שראה יעקב אבינו, ומלאכים עולים ויורדים בו, והוא היה משל למלכיות ושבועות; וכמו החיות שראה יחזקאל, והסיר הנפוח [רותח] ומקל שקד שראה ירמיה, והמגלה שראה יחזקאל, והאיפה שראה זכריה. וכן שאר הנביאים, יש מהן אומרין המשל ופתרונו כמו אלו, ויש מהן אומרין הפתרון בלבד. ופעמים אומרין המשל בלבד בלא פתרון, כמקצת דברי יחזקאל וזכריה. וכלן, במשל ודרך חידה הם מתנבאין.

ד. כל הנביאים - אין מתנבאין בכל עת שירצו, אלא מכוננין דעתן ויושבין שמחים וטובי לב ומתבודדין; שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, אלא מתוך שמחה. לפיכך, בני הנביאים, לפניהם נבל ותן וקליל וכנור, והן מבקשין הנבואה; וזה הוא שנאמר: ”והמה מתנבאים“ - כלומר, מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו, כמו שאתה אומר: 'פלוני מתגדל'.

ה. אלו שהן מבקשין להתנבא, הם הנקראין 'בני הנביאים'. ואף על פי שמכוננין דעתן, אפסר שתשרה שכניה עליהן, ואפסר שלא תשרה.

ו. כל הדברים שאמרנו, הן דרך הנבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים - חוץ משה רבנו, ורבן של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים? שכל הנביאים, בחלום או במראה; ומשה רבנו - הוא ער ועומד, שנאמר: ”ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, וישמע את הקול מדבר אליו“. כל הנביאים, על ידי מלאך; לפיכך רואין מה שהן רואין במשל וחידה. ומשה רבנו, לא על ידי מלאך, שנאמר: ”פה אל פה אדבר בו“, ונאמר: ”ודבר ה' אל משה פנים אל פנים“, ונאמר:

ראינוהו ובאנונינו שמענוהו, כמו ששמע הוא [משה רבנו].
הא למה הדבר דומה? לעדים שהעידו לאדם על דבר
שראה בעיניו, שאינו כמו שראה - שאינו שומע להן, אלא
יודע בודאי שהן עדי שקר. לפיכך אמרה תורה, שאם בא
האות והמופת, "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא"; שהרי
זה בא אליך באות ומופת, להכחיש מה שראית בעיניך;
והואיל ואין אנו מאמינים במופת, אלא מפני המצוה
שצונו משה, היאך נקבל מאות זה שפא להכחיש נבואתו
של משה, שראינו וששמענו.

הלכות יסודי התורה פרק ט

א. דבר ברור ומפורש בתורה, שהיא מצוה עומדת לעולם
ולעולמי עולמים, אין לה לא שנוי, ולא גרעון ולא
תוספת, שנאמר: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם -
אתו תשמרו לעשות; לא תספו עליו, ולא תגרעו ממנו";
ונאמר: "והנגלת לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל
דברי התורה הזאת". הא למדת, שכל דברי תורה, מצוין
אנו לעשותן עד עולם; וכך הוא אומר: "חקת עולם
לדורותיכם", ונאמר: "לא בשמים (היא) [הוא]". הא למדת,
שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. לפיכך, אם יעמד
איש, בין מישראל בין מן האמות, ויעשה אות ומופת,
ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה, או לגרע מצוה, או
לפרש במצוה מן המצוות פרוש שלא שמענו ממשה, או
שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם
ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו - הרי זה נביא
שקר, שהרי בא להכחיש נבואתו של משה; ומיתתו בחנק,
על שהזיד לדבר בשם ה' אשר לא צוהו, שהוא ברוך שמו
צוה למשה שהמצוה הזאת "לנו ולבנינו עד עולם", ו"לא
איש, אל, ויכזב".

ב. אם כן, למה נאמר בתורה: "נביא אקים להם מקרב
אחיהם"? לא לעשות דת הוא בא, אלא לצוות על דברי
התורה, ולהזהיר העם שלא יעברו עליה, כמו שאמר
האחרון שבהם: "זכרו תורת משה עבדי". וכן אם צונו
בדברי הרשות, כגון: 'לכו למקום פלוני', או 'אל תלכו',
'עשו מלחמה היום', או 'אל תעשו', 'בנו חומה זו', או
'אל תבנה' - מצוה לשמע לו; והעובר על דבריו - חייב
מיתה בידי שמים, שנאמר: "והיה, האיש אשר לא ישמע
אל דברי אשר ידבר בשמי - אנכי אדרש מעמו".

ג. וכן נביא שעבר על דברי עצמו [דברי נבואתו],
והכובש [מעלים] נבואתו - חייב מיתה בידי שמים;
ובשלשון נאמר: "אנכי אדרש מעמו". וכן אם יאמר לנו
הנביא שנודע לנו שהוא נביא, לעבר על אחת מכל מצוות
האמורות בתורה או על מצוות הרבה, בין קלות בין
חמורות, לפי שעה - מצוה לשמע לו. וכן למדנו מחכמים
הראשונים, מפי השמועה [איש מפי איש]: בכל, אם יאמר
לך נביא: 'עבר על דברי תורה', כאלהיו בהר הפרמל -
שמע לו; חוץ מעבודה זרה. והוא, שיהיה הדבר לפי שעה

[פוקוק], שאפשר שיעשה האות בלט [מלשון בלהטיהם]
וכשוף. אלא כל האותות שעשה במדבר, לפי הצורך עשאן
- לא להביא ראיה על הנבואה: צריך להשקיע את המצרים
- קרע את היס והצילין בו. צרכנו למזון - הוריד לנו את
המן. צמאו - בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח -
בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו
בו? במעמד הר סיני: שעיינו ראו, ולא זר, ואנונינו שמענו,
ולא אחר - האש והקולות והלפידים. והוא נגש אל
הערפל והקול מדבר אלי, ואנו שומעין: 'משה, משה!
לך אמר להם כף וכף'. וכן הוא אומר: "פנים בפנים דבר
ה' עמכם", ונאמר: "לא את אבותינו פרת ה' את הברית
הזאת". ומצוין שבמעמד הר סיני לבדו, היא הראיה
לנבואתו שהיא אמת שאין בו דפי? שנאמר: "הנה אנכי
בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם
בך יאמינו לעולם" - מכלל, שקדם דבר זה לא האמינו
בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש
אחריה הרהור ומחשבה.

ב. נמצאו אלו ששלח להם, הם העדים על נבואתו שהיא
אמת, ואינו צריך לעשות להן אות; שהן והוא אחד
[שווים] בדבר, כשני עדים שראו דבר אחד ביחד - שכל
אחד מהן עד לחברו שהוא אומר אמת, ואין אחד מהן
צריך להביא ראיה לחברו. כך משה רבנו - כל ישראל
עדים לו אחר מעמד הר סיני, ואינו צריך לעשות להם
אות. וזה הוא שאמר לו הקדוש ברוך הוא בתחלת
נבואתו, בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים, ואמר
לו: "ושמעו לקולך"; ידע משה רבנו, שהמאמין על פי
האותות, יש בלבבו דפי, ומתהרהר ומחשב, והיה נשטט
מלילך, ואמר: "והן לא יאמינו לי" - עד שהודיעו הקדוש
ברוך הוא, שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים,
ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה, יסתלק ההרהור
שמהרהרין אחריו, שאני נותן לך כפאן אות שידעו שאני
שלחתיך באמת מבתלה, ולא ישאר בלבם הרהור. והוא
שהכתוב אומר: "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך -
בהוציאך את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר
הזה". נמצאת אומר, שכל נביא שיעמד אחר משה רבנו,
אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו, כדי שנאמר: 'אם
יעשה אות, נשמע לו לכל מה שיאמר'; אלא מפני המצוה
שצונו משה בתורה, ואמר: אם נתן אות - "אליו
תשמעו"; כמו שצונו לחתך הדבר על פי שני עדים, ואף
על פי שאין אנו יודעין אם אמת העידו אם שקר - כך
מצוה לשמע מזה הנביא, ואף אל פי שאין אנו יודעין אם
האות אמת או כשוף ולאט.

ג. לפיכך, אם עמד נביא ועשה אותות ומופתים גדולים,
ובקש להכחיש נבואתו של משה רבנו - אין שומעין לו;
ואנו יודעין ביחוד [בבירור], שאותן האותות בלאט
[בלחש] וכשוף הן, לפי שנבואת משה רבנו אינה על פי
האותות כדי שיערף אותות זה לאותות זה, אלא בעיינונו

ומה הפרש בין הנביא ובנים? אלא שהמעוננין והקוסמין וכיוצא בהן, מקצת דבריהם מתקמין ומקצתן אין מתקמין, כענין שנגאמר: "יעמדו נא יושבי ערף הכרי שמים, החזים בכוכבים, מודיעים לתדשים, מאשר יבאו עליך" - "מאשר", ולא כל אשר. ואפשר שלא יתקם מדבריהם כלום, אלא יטעו בכל, כענין שנגאמר: "מפר אתות בדים, וקסמים יהולל". אכל הנביא - כל דבריו קימין, שנגאמר: "פי לא יפל מדבר ה' ארצה". וכן הוא אומר: "הנביא אשר אתו חלום, יספר חלום, ואשר דברי אתו, ידבר דברי אמת; מה לתכן את הבר, נאם ה'". - כלומר, שדברי הקוסמים והחלומות פתכן [קש] שנתערב בו מעט פר [תבואה נקיה], ודבר ה' פבר שאין בו תכן כלל. ובדבר הזה הפתוב הבטיח ואמר, שאותן הדברים שמודיעין המעוננים והקוסמים לאמות ומכזבין - הנביא יודיע לכם דברי האמת, ואין אתם צריכין למעונן וקוסם וכיוצא בו, שנגאמר: "לא ימצא כד מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים... כי הגוים האלה... נביא מקרפך מאחריך וגו'". הא למדת, שאין הנביא עומד לנו, אלא להודיענו דברים העתידיים להיות בעולם, משכע ורעב מלחמה ושלוש וכיוצא בהן; ואפלו צרכי יחיד מודיע לו, כשואל שאכדה לו אכדה והלך לנביא להודיעו מקומה. וכיוצא באלו הדברים, הוא שיאמר הנביא - לא שיעשה דת אחרת, או יוסיף מצוה או יגרע.

ד. דברי הפרענות שהנביא אומר, כגון שיאמר: 'פלוני ימות', או 'שנה פלונית שנת רעב' או 'מלחמה' וכיוצא בדברים אלו - אם לא יעמדו דבריו, אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים: 'הנה דבר ולא בא'; שהקדוש ברוך הוא "אריך אפים ורב חסד, ונתם על הרעה", ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם [נתן להם ארכה] בחזקיה. אכל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכן, ולא באה הטובה שאמר - בידוע שהוא נביא שקר; שכל דבר טובה שיגזר האל, אפלו על תנאי - אינו חוזר. הא למדת, שדבריו הטובה בלבד יבחן הנביא. הוא שירמיהו אומר בתשובתו לחנניה בן עזריה, כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנוניה לטובה. אמר לו ירמיה: 'חנוניה, אם לא יעמדו דברי, אין בזה ראיה שאני נביא שקר; אכל אם לא יעמדו דבריו, יודע שאתה נביא שקר, שנגאמר: "אך שמע נא את הדבר הזה... הנביא אשר ינבא לשלח, בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת".

ה. נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא - הרי זה בחזקת נביא, ואין זה השני צריך חקירה; שהרי משה רבנו העיד ליהושע, והאמינו בו כל ישראל קדם שיעשה אות. וכן לדורות. נביא שנודעה נבואתו והאמינו דבריו פעם אחר פעם, או שהעיד לו נביא, והיה הולך בדרכי הנבואה - אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו, שמא אינה אמת. ואסור לנסותו יותר מדי, ולא נהיה הולכים

- כגון אליהו בחר הכרמל, שהקריב עולה בחוץ, וירושלים נבחרה [להקריב רק בה], והמקריב בחוץ חזב פרת. ומפני שהוא נביא, מצוה לשמע לו; וגם בזה נאמר: "אליו תשמעון". ואלו שאלו את אליהו ואמרו לו: 'היאך נעקר מה שכתוב בתורה, "פן תעלה עלתיך בכל מקום"?' - הנה אומר: 'לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חזב פרת, כמו שצוה משה; אכל אני אקריב היום בחוץ בדבר ה', כדי להכחיש נביאי הבעל'. ועל הדרך הזאת, אם צוה כל הנביאים לעבר לפי שעה, מצוה לשמע להן; ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם - מיתתן בתנאק, שהתורה אמה: "לנו ולבנינו עד עולם".

ד. וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה [מסורת ומשורע], או שאמר בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני - הרי זה נביא שקר, ויחנק אף על פי שעשה אות; שהרי בא להכחיש תורה שאמה: "לא בשמים (היא) [הוא]". אכל לפי שעה, שומעין לו בכל.

ה. במה דברים אמורים? בשאר מצוות; אכל בעבודה ונה - אין שומעין לו, ואפלו לפי שעה. ואפלו עשה אותות ומופתים גדולים, ואמר שה' צוהו שתעבד עבודה ונה היום בלבד, או בשעה זו בלבד - הרי זה דבר סרה על ה'; ועל זה צוה הפתוב ואמר: "ובא האות והמופת... לא תשמע אל דברי הנביא ההוא... כי דבר סרה על ה' אלהיכם", שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. ולפיכך נדע בודאי שהוא נביא שקר, וכל שעשה - בלאט וכשוף עשה; ויחנק.

יום שישי

הלכות יסודי התורה פרק י

א. כל נביא שיעמד לנו ויאמר שה' שלחו, אינו צריך לעשות אות כפחד מאותות משה רבנו או מאותות אליהו ואלישע, שיש בהם שנוי מנהגו של עולם; אלא האות שלו, שיאמר דברים העתידין להיות בעולם, ויאמנו דבריו, שנגאמר: "וכי תאמר בלבבך: איכה נדע את הדבר וגו'". לפיכך, כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות [בדרכי] ה', ולא יבוא להוסיף ולא לגרע, אלא לעבד את ה' במצוות התורה - אין אומרים לו: 'קרע לנו את הים, או החיה מת וכיוצא באלו, ואחר כך נאמין בך', אלא אומרים לו: 'אם נביא אתה, אמר לנו דברים העתידין להיות'; והוא אומר, ואנו מתפסים לראות היבואו דבריו: אם לא יבואו, ואפלו נפל דבר אחד קטן - בידוע שהוא נביא שקר. ואם באו דבריו בלן - יהיה בעינינו נאמן.

ב. ובדוקין אותו פעמים הרבה. אם נמצאו דבריו בלן נאמנין, הרי זה נביא אמת, כמו שנגאמר בשמואל: "וידע כל ישראל מידן ועד באר שבע, כי נאמן שמואל לנביא לה".

ג. והלא המעוננין והקוסמין אומרים מה עתיד להיות,

[מותאם] לאחת מהן, או שפכר למד אחת מהן ונהג בה - יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים, והיא דרך הישרה.

ד. הדרך הישרה - היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה, מכל הדעות שיש לו לאדם; והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות רחוק שנה, ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צו חכמים הראשונים, שיהא אדם שם [מעריר ושוהל] דעותיו תמיד, ומשער אותם ומכונן אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם. פיצד? לא יהא בעל חמה נוח לכעס, ולא פמת שאינו מרגיש, אלא בינוני: לא יכעס אלא על דבר גדול שראוי לכעס עליו, כדי שלא יעשה פיצא בו פעם אחת. וכן לא יתאנה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר לחיות בזולתן, כענין שנאמר: "צדיק אכל לשבע נפשו". וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר: "טוב מעט לצדיק". ולא יקבץ ידו ביותר, ולא יפזר קל ממונו, אלא נותן צדקה כפי מסת ידו [- יכולתו], ומלגה פראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק, ולא עצב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת, בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו, היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו פלן דעות בינוניות ממצעות, נקרא חכם;

ה. ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. פיצד? מי שיתרחק מגבה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר - נקרא חסיד; וזו היא מדת חסידות. ואם יתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה ענו - נקרא חכם; וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו, שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות: יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון; וזה הוא לפנים משורת הדין. ומצוין אנו ללכת בדרכים אלו הבינוניים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר: "והלכת בדרכיו".

ו. כן למדו בפרוש מצנה זו: מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון; מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום; מה הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויות, 'ארה אפים ורב חסד', 'צדיק וישר', 'תמים', 'גבור' ו'חזק' וכיוצא בהן - להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הן, וחיבב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות כפי כחו.

ז. וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו? יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות, ויחזר בהן תמיד, עד שיהיו מעשיהן קלים עליו ולא יהיה בהם טרח, ויקבעו הדעות בנפשו. ולפי שהשמות האלו שנקרא בהן היוצא, הן הדרך הבינונית שאנו חייבים ללכת בה - נקראת דרך זו 'דרך ה'; והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו, שנאמר: "כי ידעתיו, למען

ומנסים לעולם, שנאמר: "לא תנסו את ה' אלהיכם, כששור נסיתם במסה", שאמרו: "היש ה' בקרבנו, אם אין". אלא מאחר שנודע שנה נביא - יאמינו ונדעו כי ה' בקרבם, ולא יהרהרו ולא יחשבו אחריו, כענין שנאמר: "וידעו, כי נביא היה בתוכם".

ברוך רחמנא דסיפון

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פסוק: (א) להדמות בדרכיו; (ב) להדבק ביודעיו; (ג) לאהב את רעים; (ד) לאהב את הגרים; (ה) שלא לשנא אחים; (ו) להוכיח; (ז) שלא להלבין פנים; (ח) שלא לענות אמלים; (ט) שלא להלהך רכיל; (י) שלא לנגם; (יא) שלא לנטר. ובאור מצוות אלו - בפסקים אלו.

הלכות דעות פרק א

א. דעות [מידות ותכונות נפש] הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם, וזו משנה מזו ורחוקה ממנה ביותר: יש אדם שהוא בעל חמה, כועס תמיד; ויש אדם שדעתו מישכת עליו, ואינו כועס כלל - ואם כעס, יכעס פעם מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח עד מאד. ויש שהוא בעל תאנה, לא תשבע נפשו מהלה בתאנה; ויש שהוא טהור גוף ביותר, לא יתאנה אפלו לדברים מעוטים שהגוף צריך להן. ויש בעל נפש רחבה, שלא תשבע נפשו מכל מון העולם, כענין שנאמר: "אהב כסף לא ישבע כסף"; ויש מקצר, שדין אפלו דבר מועט שלא יספיק לו, ולא ירדף להשיג כל צרכו. ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו [מתחמזן על עצמו], ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול; ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו, לדעתו. ועל דרכים אלו - שאר כל הדעות, כגון מהולל [מתהולל] ואונן [עצוב], וכילי [קמצן] ושוע [פזרן], ואכזרי ורחמן, ורף לכב [פזזן] ואמיץ לב, וכל פיוצא בהן.

ב. ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר, דעות בינוניות - זו רחוקה מזו. וכל הדעות - יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת בריתו, לפי טבע גופו; ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכונן [מותאם אליהם] ועתיד לקבל אותן במהרה יתר משאר הדעות; ויש מהן שאינן לאדם מתחלת בריתו, אלא למד אותן מאחרים או שנפנה להן מעצמו, לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך, והנהיג עצמו בה עד שנקבעה.

ג. שני קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה, אינן דרך טובה; ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן, ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן, או מוכן

הראשונים: 'כל הכועס, כאלו עובד עבודה זרה'. ואמרו, שכל הכועס - אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו, ואם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו. בעלי כעס, אין חשיהם חיים; לפיכך צוו להתרחק מן הכעס, עד שינהיג עצמו שלא נרגיש אפלו לדברים המכעיסין. וזו היא הדרך הטובה, ודרך הצדיקים: הן נעלבין, ואינן עולבין; שומעין תרפתן, ואינן משיבין; עושים מאהבה, ושמים ביסורין. עליהם כתוב אומר: "ואהביו, כצאת השמש בגברתו".

ד. לעולם ירפה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא בדבר חכמה או בדברים שהוא צריך להן לחי גופו. אמרו על רב, תלמיד רבנו הקדוש, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו - וזו היא שיחת רב כל אדם. ואפלו בצרכי הגוף, לא ירפה אדם דברים. ועל זה צוו חכמים ואמרו: 'כל המרבה דברים, מביא חטא'; ואמרו: 'לא מצאתי לגוף טוב, אלא שתיקה'. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה - יהיו דברי החכם מועטים, ונעניניהם [תוכן שלהם] מרבים. והוא שצוו חכמים ואמרו: 'לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה'. אבל אם היו הדברים מרביין והענין מועט, הרי זו סכלות; ועל זה נאמר: 'כי בא החלום ברב ענין, וקול כסיל ברב דברים'.

ה. סג ל חכמה, שתיקה. לפיכך, לא ימהר להשיב, ולא ירבה לדבר; וילמד לתלמידים בשובה ונחת, בלא צעקה, בלא אריכות לשון. הוא ששלמה אומר: "דברי חכמים, בנחת נשמעים".

ו. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי. ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב, אלא תוכו כבדו [פנימיותו] כחיצוניותו; והענין שבלב, הוא הדבר שבה. ואסור לגנב דעת הבריות, ואפלו דעת הגוי. כיצד? לא ימכר לגוי בשר נבלה בכלל שחוטטה, ולא מנעל של [עור בהמה] מתה במקום מנעל של שחוטטה. ולא יסרקה [יפציר] בתברו שיאכל אצלו, והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרבת [דברי מאכל], והוא יודע שאינו מקבל; ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפתח אותן למכרן, כדי לפתותו [לשקר] שבשכיל כבודו פתח. וכן כל פיוצא בזה. אפלו מלה אחת של פתוי ושל גנבת הדעת, אסורה; אלא שפת אמת ורוח נכון, ולב טהור מכל עמל והוות [- שקרים].

ז. לא יהיה אדם בעל שחוק והתל [- ליצנות], ולא עצב ואונן - אלא שמת. כך אמרו חכמים: 'שחוק וקלות ראש - מרגילין לערוה'. וצונו, שלא יהא אדם פרוץ בשחוק, ולא עצב ומתאבל; אלא מקביל את כל האדם בסדר פנים נפות. וכן לא יהיה בעל נפש רחבה, נבהל להון, ולא עצל וביטל ממלאכה, אלא בעל עין טובה: מעט עסק, ועוסק בתורה; ואותו המעט שהוא חלקו, ישמח בו. ולא יהיה לא בעל קטטה ולא בעל קנאה, ולא בעל תאנה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים: 'הקנאה והתאנה והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם'. כללו של דבר - ילך במדה

אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה'". וההולך בדרך זו, מביא טובה וברכה לעצמו, שנאמר: "למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו".

הלכות דעות פרק ב

א. חולי הגוף, טועמין חמר מתוק והמתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה, כגון העפר והפחם, ושונא המאכלות הטובים, כגון הפת והבשר - הכל לפי רב החלי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות - מתאוין ואוהבין הדעות הרעות, ושונאין הדרך הטובה, ומתעצלין ללכת בה, והיא כבדה עליהם למאד, לפי חלים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו: "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשף לאור ואור לחשף, שמים מר למתוק ומתוק למר". ועליהם נאמר: "העוברים ארחות ישר - ללכת בדרכי חשף". ומה היא תקנת חולי הנפשות? ילכו אצל החכמים, שהן רופאי הנפשות, וירפאו חלים בדעות שמלמדים אותם, עד שיחזירוהם לדרך הטובה. והמפירים בדעות הרעות שלהם, ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם - עליהם אמר שלמה: "ומוסר, אוילים בזה".

ב. וכיצד היא רפואתם? מי שהוא בעל חמה - אומרים לו להנהיג עצמו, שאם הבה וקלל, לא ירגיש כלל; וילך בדרך זו זמן מרבה, עד שתעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב - ינהיג עצמו בכיוון הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחכות המבזים את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר גבה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהיא דרך הטובה; ולכשיחזור לדרך האמצעית, ילך בה כל ימיו. ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות: אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהג בו זמן מרבה עד שיחזור לדרך הטובה, והיא מדה בינונית ששכל דעה ודעה.

ג. ויש דעות שאסור לו לאדם לנהג בהן כבינונית, אלא יתרחק עד הקצה האחר - והוא גבה הלב; שאין דרך הטובה שיהיה האדם ענו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במלשה רבנו "ענו מאד", ולא נאמר "ענו" בלבד. ולפיכך צוו חכמים, 'מאד מאד הוי שפל רוח'. ועוד אמרו, שכל המגביה לבו - פפר בעקר, שנאמר: "ורם לבבך, ושכחת את ה' אלהיך". ועוד אמרו: בשמתא דאית ביה [יהא בחרם מי שיש בו] גסות הרוח, ואפלו מקצתה. וכן הפעם, דעה רעה היא עד למאד; וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעס, ואפלו על דבר שראוי לכעס עליו. ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו, או על הצבור אם היה פרנס, ורצה לכעס עליהם כדי שיחזרו למוטב - יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי ליסרם, ותהיה דעתו מישכת בינו לבין עצמו, כאדם שהוא מדמה איש בשעת כעסו, והוא אינו כועס. אמרו חכמים

אֵלָא יְשִׁים עַל לְבוּ שְׂיֵהָא גּוּפוּ שְׁלָם וְחֻק, כְּדִי שְׂתִּהְיֵה נִפְשׁוֹ יִשְׂרָה לְדַעַת אֶת ה', שְׂאֵי אֶפְשֵׁר שִׁבְיִן וְיִשְׁתַּכַּל (יִשְׁכַּל) בְּחֻקֹּת, וְהוּא חוֹלָה אוֹ אֶחָד מֵאַבְרָיו כּוֹאֵב; וְיִשִׁים עַל לְבוּ שְׂיֵהְיֵה לוֹ בֶּן, אוֹלֵי יִהְיֵה חֻכֵּם וְגִדּוּל בְּיִשְׂרָאֵל. נִמְצָא הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זֶה כֹּל יָמָיו בְּלֵן, עוֹבֵד אֶת ה' תָּמִיד, אֶפְלוּ בְּשַׁעַה שְׁנוּשָׂא וְנוֹתֵן, וְאֶפְלוּ בְּשַׁעַה שְׁבוּעַל - מִפְּנֵי שְׂמִחַשְׁבֹּתוֹ בְּכָל, כְּדִי שְׂיִמְצָא צָרְכָיו עַד שְׂיִהְיֵה גּוּפוֹ שְׁלָם לְעַבֵּד אֶת ה'. וְאֶפְלוּ בְּשַׁעַה שְׂהוּא יֵשֵׁן, אִם יֵשֵׁן לְדַעַת כְּדִי שְׂתַּנּוּחַ דַּעְתוֹ עֲלָיו, וְיִנּוּחַ גּוּפוֹ כְּדִי שְׂלֵא יִחַלְהָ, וְלֵא יוֹכַל לְעַבֵּד אֶת ה' וְהוּא חוֹלָה - נִמְצָאֵת שְׁנָה שְׁלוֹ עֲבוּדָה לְמַקּוֹם בְּרוּךְ הוּא. וְעַל עֵינָן זֶה צוּר חֻכְמִים וְאֶמְרוּ: 'וְכָל מַעֲשֵׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׂמִימִים'; וְהוּא שְׂאֶמֶר שְׁלֵמָה בְּחֻקֹּתָו: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ".

הַלְכוֹת דְּעוֹת פְּרָק ד

א. הוֹאִיל וְהַוִּיתֵהּ הַגּוּף בְּרִיא וְשְׁלָם, מְדַרְכֵי (עֲבוּדָת) ה' הוּא, שְׂהֵרֵי אֵי אֶפְשֵׁר שִׁבְיִן אוֹ יַדַּע, וְהוּא חוֹלָה - צָרִיךְ לְהִרְחִיק אֶדָם עֲצָמוֹ מְדַרְכֵי הַמְאָבְדִין אֶת הַגּוּף, וְלִהְיֵה יִגְע עֲצָמוֹ בְּדַרְכֵי הַמְכַרִין הַמְחַלְמִים; וְאֵלוֹ הֵן: לְעוֹלָם לֹא יֵאכַל אֶדָם, אֵלָא כְּשֵׂהוּא רַעֵב; וְלֹא יִשְׂתֵּה, אֵלָא כְּשֵׂהוּא צָמָא. וְאֵל יִשְׂתֵּה וְקָבִיו, וְאֶפְלוּ רַגְעָ אֶחָד, אֵלָא כֹּל זְמַן שְׂצָרִיךְ לְהִשְׁתִּין אוֹ לְהִסָּף אֶת רַגְלָיו (נִקְבִים גְּדוּלִים), יַעֲמֵד מִיָּד.

ב. לֹא יֵאכַל אֶדָם עַד שְׂתִּתְמַלֵּא כְּרִסוֹ, אֵלָא יִפְחוֹת כְּמוֹ רְבִיעַ מִשְׁבָּעָתוֹ. וְלֹא יִשְׂתֵּה מִיָּם בְּתוֹף הַמְזוּן, אֵלָא מֵעַט וּמְזוּג בֵּינָן; וְכִשְׂיִתְחִיל הַמְזוּן לְהִתְאַפֵּל בְּמַעְיָו, שׂוֹתֵה מֵה שְׂהוּא צָרִיךְ לְשִׁתּוֹת. וְלֹא יִרְבֵּה לְשִׁתּוֹת מִיָּם, וְאֶפְלוּ כְּשִׂתְאַפֵּל הַמְזוּן. וְלֹא יֵאכַל עַד שְׂיִבְדֵק עֲצָמוֹ זֶפֶה זֶפֶה, שְׂמָא יִהְיֵה צָרִיךְ לְנַקְבִיו. לֹא יֵאכַל אֶדָם, עַד שְׂיִהְלֵךְ קֶדָם אֲכִילָה עַד שְׂיִתְחִיל גּוּפוֹ לְחַם, אוֹ יַעֲשֵׂה מְלָאכָה, אוֹ יִתְיַגַע בְּיַגַע אַחֵר. כְּלָלוֹ שֶׁל דְּכָר - יַעֲנֵה גּוּפוֹ וְיִיגַע כֹּל יוֹם בְּבִקְרָה עַד שְׂיִתְחִיל גּוּפוֹ לְחַם, וְיִשְׁקֵט מֵעַט עַד שְׂתִּתְיַשֵּׁב נִפְשׁוֹ, וְאוֹכַל. וְאִם רַחֵץ בְּחַמִּין אַחֵר שְׂיַגַע, הֵרִי זֶה טוֹב; וְאַחֵר כֶּף שׂוֹהֵה מֵעַט, וְאוֹכַל.

ג. לְעוֹלָם כְּשִׂיֵאכַל אֶדָם, יֵשֵׁב בְּמַקּוֹמוֹ אוֹ יִטֵּה עַל שְׂמָאל. וְלֹא יִהְלֵךְ וְלֹא יִרְכַּב וְלֹא יִיגַע וְלֹא יַעֲזוּעַ גּוּפוֹ וְלֹא יִטִּיל, עַד שְׂיִתְאַפֵּל הַמְזוּן שְׂבַמְעִיו; וְכָל הַמְטִיל אַחֵר אֲכִילָתוֹ אוֹ שְׂיַגַע, הֵרִי זֶה מְבִיא עַל עֲצָמוֹ חֲלָאִים רַעִים וְקָשִׁים.

ד. הַיּוֹם וְהַלֵּילָה, אֶרְבַּע וְעֶשְׂרִים שְׁעוֹת. דִּי לוֹ לְאֶדָם לִישֵׁן שְׂלִישֵׁן, שְׂהוּא שְׂמוֹנֵה שְׁעוֹת; וְיִהְיֵה בְּסוֹף הַלֵּילָה, כְּדִי שְׂיִיָּה מִתְחַלֵּת שְׁנֹתוֹ עַד שְׂתַּעֲלֵה הַשְּׂמֵשׁ שְׂמוֹנֵה שְׁעוֹת, וְנִמְצָא עוֹמֵד מִמְטוֹת קֶדָם שְׂתַּעֲלֵה הַשְּׂמֵשׁ.

ה. לֹא יִישֵׁן אֶדָם לֹא עַל פְּנָיו, וְלֹא עַל עַרְפוֹ, אֵלָא עַל צַדוֹ - בְּתַחֲלַת הַלֵּילָה עַל צַד שְׂמָאל, וּבְסוֹף הַלֵּילָה עַל צַד יְמִין. וְלֹא יִישֵׁן סְמוּךְ לְאֲכִילָה, אֵלָא יִמְתִּין אַחֵר אֲכִילָה כְּמוֹ שְׂלֵשׁ אוֹ אַרְבַּע שְׁעוֹת. וְלֹא יִישֵׁן בַּיּוֹם.

ו. דְּבָרִים הַמְשַׁלְשִׁין אֶת בְּנֵי מַעִים, כְּגוֹן עֲבָבִים וְתַאֲנִים

הַבִּינוּנִית שְׂבָכַל דַּעַה וְדַעַה, עַד שְׂיִהְיֵה כֹּל דַּעוֹתָיו מְכֻוֹנָת בְּאִמְצָעִית; וְהוּא שְׂשֵׁלְמָה אוֹמֵר: "וְכָל דְּרָכֶיךָ יִפְנוּ".

שַׁבַּת קוֹדֵשׁ

הַלְכוֹת דְּעוֹת פְּרָק ג

א. שְׂמָא יֵאמֵר אֶדָם: 'הוֹאִיל וְהִתְאַוָּה וְהִכְבוֹד וְכִיּוּצָא בְּהֵן דְּרַךְ רַעַה הֵן וּמוֹצִיאִין אֶת הָאֶדָם מִן הָעוֹלָם, אֶפְרֵשׁ מִהֵן בִּיּוֹתֵר וְאֶתְרַחֵק לְצַד הָאֶחְרוּן, עַד שְׂלֵא יֵאכַל בְּשׂוֹר וְלֹא יִשְׂתֵּה יֵין וְלֹא יִשָּׂא אִשָּׁה וְלֹא יִשָּׁב בְּדִירָה נְאָה וְלֹא יִלְבַּשׁ מְלָבוּשׁ נְאָה אֵלָא הַשֵּׁק וְהַצָּמֵר הַקָּשָׁה וְכִיּוּצָא בְּהֵן, כְּגוֹן כְּמִרֵי אֶדָם - גַּם זֶה דְּרַךְ רַעַה הִיא, וְאִסּוּר לִילֵךְ בָּהּ. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ זֶה, נִקְרָא 'חוֹטֵא'. הֵרִי הוּא אוֹמֵר בְּנִיּוֹר: "וְכִפֹּר עֲלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ"; אֶמְרוּ חֻכְמִים: 'וּמָה אִם נִזִּיר שְׂלֵא פִּרְשׁ אֵלָא מִן הַיֵּין, צָרִיךְ בְּפִרְהָ - הַמּוֹנַע עֲצָמוֹ מִכָּל דְּכָר, עַל אַחַת כְּפָה וְכַמְהָ'. לְפִיכָךְ צוּר חֻכְמִים, שְׂלֵא יִמְנַע אֶדָם עֲצָמוֹ אֵלָא מְדַרְכֵי שְׂמִנְעָה הַתּוֹרָה בְּלִבָּהּ, וְלֹא יִהְיֵה אוֹסֵר עֲצָמוֹ בְּנִדְרִים וּבְשָׁבוּעוֹת עַל דְּבָרִים הַמְתַּרְיִן. כֶּף אֶמְרוּ חֻכְמִים: 'לֹא דִיךְ מַה שְׂאֶסְרָה תּוֹרָה, אֵלָא שְׂאִתָּה אוֹסֵר עֲלֶיךָ דְּבָרִים אַחֲרִים? ! וְכַלְכַּל הַזֶּה, אֵלוֹ שְׂמִתְעַנִּין תָּמִיד - אֵינָן בְּדֶרֶךְ טוֹבָה, וְאִסּוּר חֻכְמִים שְׂיֵהָ אֶדָם מְסַגֵּף עֲצָמוֹ בְּתַעֲנִית. וְעַל כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלוֹ וְכִיּוּצָא בְּהֵן, צוּרָה שְׂלֵמָה וְאֶמֶר: "אֵל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאֵל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר - לְמָה תִּשׁוּמִים".

ב. צָרִיךְ אֶדָם שִׁבְכוֹן כֹּל מַעֲשֵׂיו בְּלָם, לִידַע אֶת הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא, בְּלִבָּד; וְיִהְיֵה שְׂבָתוֹ וְקוּמוֹ וְדַבּוּרוֹ, הַכֹּל לְעַמַּת (לְמַטְרַת) זֶה הַדְּכָר. כִּיצַד? כְּשִׂישָׂא וְיִתֵּן אוֹ יַעֲשֵׂה מְלָאכָה לְטַל שְׂכָר, לֹא יִהְיֵה בְּלָבוֹ קְבוּץ מְמוֹן בְּלִבָּד, אֵלָא יַעֲשֵׂה דְבָרִים הַלְלוֹ כְּדִי שְׂיִמְצָא דְבָרִים שְׂהַגּוּף צָרִיךְ לְהֵן, מְאִכִּילָה וְשְׂתִיָּה וְיִשְׁבַּת בֵּית וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכֵן כְּשִׂיֵאכַל וְיִשְׂתֵּה וְיִבְעַל, לֹא יִשִׁים עַל לְבוּ לְעִשׂוֹת דְּבָרִים הַלְלוֹ כְּדִי לְהַנּוֹת בְּלִבָּד, עַד שְׂנִמְצָא שְׂאִינוֹ אוֹכַל וְשׂוֹתָה אֵלָא הַמְתוּק לְחֵף וְיִבְעַל כְּדִי לְהַנּוֹת; אֵלָא יִשִׁים עַל לְבוּ כְּשִׂיֵאכַל וְיִשְׂתֵּה, כְּדִי לְהַכְרוֹת גּוּפוֹ וְאַבְרָיו בְּלִבָּד. לְפִיכָךְ, לֹא יֵאכַל כֹּל שְׂהַחֵף מִתְאַוָּה, כְּמוֹ הַכֶּלֶב וְהַחֲמוֹר, אֵלָא יֵאכַל דְּבָרִים הַמוֹעִילִין לוֹ, אִם מִרִים אִם מְתוּקִים. וְלֹא יֵאכַל דְּבָרִים הַרְעִים לְגוּף, אִף עַל פִּי שְׂהֵן מְתוּקִין לְחֵף. כִּיצַד? מִי שְׂהִיָּה בְּשָׁרוֹ חָם - לֹא יֵאכַל בְּשׂוֹר וְלֹא דְבַשׁ וְלֹא יִשְׂתֵּה יֵין, כְּעֵינָן שְׂאֶמֶר שְׂלֵמָה דְּרַךְ מְשָׁל: "אֲכַל דְּבַשׁ הַרְבוֹת לֹא טוֹב", וְשׂוֹתָה מִי הַעֲלָשִׁין [מִיּוֹן צַמַח], אִף עַל פִּי שְׂהוּא מֵר; שְׂנִמְצָא שְׂהוּא אוֹכַל וְשׂוֹתָה דְּרַךְ רְפוּאָה בְּלִבָּד כְּדִי שְׂיִבְרִיא וְיַעֲמֵד שְׁלָם, הוֹאִיל וְאֵי אֶפְשֵׁר לְאֶדָם לְחִיּוֹת אֵלָא בְּאֲכִילָה וְשְׂתִיָּה. וְכֵן כְּשִׂיִבְעַל, לֹא יִבְעַל אֵלָא כְּדִי לְהַכְרוֹת גּוּפוֹ וְכְדִי לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע [- הַהַמְשָׁכוּת]; לְפִיכָךְ, אֵינּוּ בּוּעַל כֹּל זְמַן שְׂיִתְאַוָּה, אֵלָא בְּכָל עַת שְׂיַדַע שְׂהוּא צָרִיךְ לְהוֹצִיא שְׂבָכַת זֶרַע כְּמוֹ דְּרַךְ הַרְפָּאוֹת, אוֹ לְקַיֵּם אֶת הַזֶּרַע. ג. הַמְנַהִיג עֲצָמוֹ עַל פִּי הַרְפּוּאָה - אִם שָׁם עַל לְבוּ שְׂיִהְיֵה כֹּל גּוּפוֹ וְאַבְרָיו שְׂלֵמִים חֻזְקִים בְּלִבָּד, וְשְׂיִהְיֵה לוֹ בְּנִים עוֹשִׂין מְלָאכְתוֹ וְעַמְלִין לְצָרְפוֹ - אֵינּוּ זֶה דְּרַךְ טוֹבָה;

שיתבשלו כל צרכן, הרי הן לגוף פח־רבות. וכן החרובים, רעים לעולם. וכל הפרות החמוצין רעים, ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמים. והתאנים והענבים והשקדים טובים לעולם, בין רטבים בין יבשין, ואוכל אדם מהן כל צרכו; אבל לא יתמיד אכילתן, אף על פי שהן טובים מפל פרי האילנות.

יב. הדבש והזין, רע לקטנים ונפה לזקנים, וכל שפן בימות הגשמים. וצריך אדם לאכל בימות החמה, שני שלישי מה שהוא אוכל בימות הגשמים.

יג. לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפין כל ימיו, ויהיה קרוב לשלשול מעט. וזה כלל גדול ברפואה - שכל זמן שהראי נמנע או יצא בקשי, חלאים רעים באים. ובמה ירפה אדם מעיו, אם נתאמצו [נתקשו] מעט? אם היה פחור - יאכל בבקר בבקר [צמחים] מלוחין שלוקין, מתבלין בשמן ובמוריס [שומן דגים] ובמלח, בלא פת; או ישתה מי שלק של תרדין או פרוכ, בשמן ומלח ומוריס. ואם היה זקן - ישתה דבש מזוג במים חמים בבקר, וישתה כמו ארבע שעות, ואחר כך יאכל סעודתו. יעשה כן יום אחר יום, שלשה או ארבעה ימים אם צריך לכה, עד שירפו מעיו.

יד. ועוד כלל אחר אמרו בכריאות הגוף: כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע [אינו ממלא כריסו], ומעיו רפין - אין חלי בא עליו וכחו מתחזק, ואפלו אוכל מאכלות הרעים;

טו. וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל, או מי שמשקה נקביו [מתאפק בצרכיו] או מי שמעיו קשין - אפלו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה, כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש. ואכילה גסה [רבה] לגוף כל אדם כמו סם המוות, והיא עקר לכל חלאים. רב החלאים הבאים על האדם, אינן אלא מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה, אפלו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו: "שמר פיו ולשונו - שמר מצרות נפשו"; כלומר, שמר פיו מלאכל מאכל רע או מלשבע, ולשונו מלדבר אלא בצרכיו.

טז. דרך הרחיצה - שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים; ולא יכנס סמוך לאכילה, ולא כשהוא רעב, אלא כשישתחיל המזון להתעפל במעיו. ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכנה בהן, וראשו בלבד בחמין שהגוף נכנה בהן. ואחר כך ירחץ גופו בפושרין, ואחר כך בפושרין מן הפושרין, עד שירחץ בצונן; ולא יעביר על ראשו פלל, לא פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים. ולא ירחץ עד שיוציא ויפרך כל גופו, ולא יאריך במרחץ; אלא כשיציע ויפרך גופו, ישתטף ויצא. ובדרך עצמו קדם שיכנס למרחץ, ואחר שיצא, שמא יהא צריך לנקביו. וכן בדרך אדם עצמו תמיד קדם אכילה ואחר אכילה, וקדם בעילה ואחר בעילה, וקדם שייגע ויתעמל

ותותים ואגסים ואבטיחים ומעי [מיני] הקשואים ומעי [מיני] מלפפונות - אוכל אדם אותן בתחלה, קדם אכילה. ולא יערבם עם המזון, אלא שיהיה מעט עד שיצאו מבטן העליון, ואוכל מזונו. ודברים שהן מאמצין [מקשים] את בני מעים, כגון רמונים ופרישין [חבושים] ותפוחים וקרוסטמלין - [מיו אגסים] אוכל אותן תוך [סמור] למזונו, ולא ירבה מהן.

ז. כשירצה אדם לאכל בשר עוף ובשר בהמה פאחד, אוכל בתחלה בשר העוף; וכן ביצים ובשר עוף, אוכל בתחלה ביצים; בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה, אוכל בתחלה בשר הדקה - לעולם יקדים אדם דבר הקל, ומאחר הכבד.

ח. בימות החמה - אוכל מאכלים הקרים, ולא ירבה בתבלין [תבלינים], ואוכל את החמץ; ובימות הגשמים - אוכל אכלין החמים, ומרבה בתבלין, ואוכל מעט מן התרדל ומן החלתית [מיני תבלינים]. ועל דרך זו, הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים - בכל מקום ומקום כראוי לו.

ט. יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד, וראוי לאדם שלא לאכלן לעולם - כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים, והגבינה המלוחה הישנה, והכמהין והפטריות, והבשר המליח הישן, וזין מגתו, ותבשיל ששקה עד שגדף ריחו, וכל מאכל שריחו רע או מר ביותר; הרי אלו לגוף, כמו סם המוות. ויש מאכלות שהן רעים, אבל אינם כמו הראשונות לרע; לפיכך ראוי לאדם שלא לאכל מהן אלא מעט ואחר ימים הרבה, ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהן או לאכלן עם מזונו תמיד - כגון דגים גדולים, וגבינה וחלב ששקה אחר שנגחלב ארבע ועשרים שעות, ובשר שורים גדולים ותישים גדולים, והפול, והעדשים, והספיר [מין קטנית], ולחם שעורים, ולחם מצות, והכרוב, והחציר, והבצלים, והשומים, והתרדל, והצנון; כל אלו מאכלים רעים הם. אין ראוי לאדם לאכל מאלו אלא מעט עד מאד, ובימות הגשמים; אבל שלא בימות הגשמים, לא יאכל מהם כלל. והפול והעדשים בלבד - אין ראוי לאכלן, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והדלועין, אוכלים מהן מעט בימות החמה.

י. ויש מאכלות שהן רעים, ואינן כמו אלו; והן: עוף המים [כגון ברווז], ובני יונה הקטנים, והתמרים, ולחם קלוי בשמן או לחם שנלוש בשמן, והסלת שנפפו אותה כל צרכה עד שלא נשאר בה ריח מרסן [סוביון], והציר [מין דגים] והמוריס [שומן דגים]. אין ראוי להרבות מאכילת אלו; ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו, ולא ימשך אחר תאוותו ולא יאכל מפל הנזפרים כלום, אלא אם נצרך להם לרפואה - הרי זה גבור.

יא. לעולם ימנע אדם עצמו מפרות האילנות, ולא ירבה מהן אפלו יבשין, ואין צריך לומר רטבים; אבל קדם

מאכריו חולה, או מי שנהג מנהג רע שנים רבות - יש לכול אדם ואחד מהם דרכים אחרים ומנהגות כפי חלו, כמו שיתבאר בספרי הרפואות; ושנוי נסת [הרגל קבוע], תחלת חלי.

כב. כל מקום שאין בו רופא - אחד הפריא ואחד החולה, אין ראוי לו לזוז מכל הדברים שאמרנו בפרק זה; שכל אחד מהם, לאחריית טובה הוא מביא.

כג. כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו, אין תלמיד חכם ראוי לדור בתוכה; ואלו הן: רופא, ואמן [מקור], ובית המרחץ, ובית הכסא, ומים מצויין כמו נהר או מעין, ובית הכנסת, ומלמד תינוקות, ולבקר [סופר], וגבאי צדקה, ובית דין מכין וחובשין [האוסרים הפושעים לבית הסוהר].

הלכות דעות פרק ה

א. כשם שהחכם נכר בחכמתו ובדעותיו, והוא מכבדל ביהן משרה העם - כך צריך שיהיה נכר במעשיו, במאכלו ובמשקו ובכעילותו ובכעשית צרכיו ובדבורו ובהלכותו ובמלבושו ובכלכלו דבריו [הנהגות עניוין] ובמשאו ובמתנו; ויהיו כל המעשים האלו, נאים ומתקנים ביותר. כיצד? תלמיד חכם לא יהיה נרגז [וולל וטובא], אלא אוכל מאכל הראוי להכרות גופו, ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יחא רודף למלאת בטנו, כאלו שמתמלאין ממאכל ומשקה עד שתפוח כרסן; ועליהם מפרש בקבלה: "ונוריתי פרוש על פניכם, פרוש חגיכם" - אמרו חכמים: 'אלו בני אדם שאוכלין ושותין, ועושין כל מיהם כחגים'. והן האומרים: "אכול ושתה, כי מחר נמות". וזה הוא מאכל הרשעים; ושלקנות אלו, הם שגגה הכתוב ואמר: "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה, בלי מקום". אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים, ואוכל ממנו כדי חזיו ודיו; הוא שאמר שלמה: "צדיק - אכל לשבע נפשו".

ב. כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו. ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא לפי צורך גדול, כדי שלא יתגנה בפני הבירות; ולא יאכל אצל עמי הארץ, ולא על אותן השלקנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום, ואפילו עם החכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קבוצ הרבה. ואין ראוי לו לאכל אלא בסעודה של מצוה בלבד, כגון סעודת ארוסין ונשואין - והוא שיהיה תלמיד חכם שנושא בת תלמיד חכמים. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מעולם מסעודה שאינה שלקהם.

ג. כשהחכם שותה יין, אינו שותה אלא כדי לשרות [ורכר] אכילה שבמעיו [ויתעכל היטב]. וכל המשתפר, הרי זה חוטא ומגנה ומפסיד חכמתו; ואם משתפר בפני עמי הארץ, הרי זה חלל את השם. ואסור לשתות בצורה ואפילו מעט, אלא אם היה בכלל האכילה, שהשתיה

ואחר שייגע ויתעמל, וקדם שישן, וכשיעור [סך] הכל עשרה.

יד. כשיצא אדם מן המרחץ, ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית [בחדר] החיצון, כדי שלא תשלט בו רוח קרה; ואפילו בימות החמה צריך להזהר. וישקה אחר שיצא עד שתתישב נפשו ויגיה גופו וחסור התמימות, ואחר כך יאכל. ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קדם אכילה - הרי זה יפה עד מאד. לא ישתה אדם מים קרים כשיצא מן המרחץ, ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ. ואם אינו יכול למנוע עצמו, יערב המים ביין או בדבש וישתה. ואם סך בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר שישתה, הרי זה טוב.

יח. לא ירגיל אדם עצמו להקזי דם תמיד, ולא יקזי דם אלא אם היה צריך לו ביותר; ולא יקזי לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אלא בימי ניסן ומעט בימי תשרי. ומאחר חמשים שנה, לא יקזי כלל. ולא יקזי אדם דם ויפנס למרחץ, ביום אחד; ולא יקזי ויצא לדרך, ולא ביום שיבוא מן הדרך. ויאכל וישתה ביום ההקנה, פחות ממה שהוא רגיל; ויגיה ביום ההקנה, ולא יתעמל ולא יטיל.

יט. שכבת זרע, היא פח הגוף וחייו ומאור העינים; וכל זמן שתצא ביותר, הגוף בלה וכחו פלה וחייו אוכדים. הוא שאמר שלמה בחכמתו: "אל תתן לנשים חילך, ודרךך למחות מלכין". כל השטוף בכעילה - זקנה קופצת עליו, וכחו תפש, ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו ומשחיו, ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושר, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה, ושניו נופלות, והרבה כאבים חוזין מאלו באין עליו. אמרו חכמי הרופאים: 'אחד מאלף מת בשאר חלאים, והאלף - מרב התשמיש'. לפיכך, צריך האדם להזהר בדרך זה, אם רצה להיות בטובה; ולא יבעל אלא כשימצא גופו פריא ונחוק ביותר, והוא מתקשה הרבה שלא לבעתו, ומסיח עצמו לדרך אחר, והקשוי כשהיה; וימצא כבוד ממנו ולמטה, וכאלו חוטי הביצים נמשכים, ובשרו חם - זה צריך לבעל, ורפואה לו שיעל. לא יבעל אדם והוא שבע, ולא רעב - אלא אחר שיתאכל המזון במעיו. ויבדק נקביו קדם בעילה, ואחר בעילה. ולא יבעל מעמד ולא מישוב, ולא בבית המרחץ, ולא ביום שיפנס למרחץ, ולא ביום הקנה, ולא ביום ציאה לדרך או ביאה מן הדרך, לא לפניו ולא לאחריהו.

כ. כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו - אני ערב לו שאינו בא לידי חלי כל ימיו עד שייקין הרבה וימות, ואינו צריך לרופא, ושיהיה גופו שלם ועומד על ברכיו כל ימיו - אלא אם כן היה גופו רע מתחלת ברייתו, או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחלת מולדתו, או אם תבוא מפת דבר או מפת בצרת לעולם.

כא. וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו, אין ראוי לנהג בהם אלא הפריא. אבל החולה, או מי שאחד

בהן. כללו של דבר - אינו מדבר אלא באמת או בגמילות חסדים, או בדברי חכמה, וכיוצא בהן. ולא יספר עם אשה בשוק, אפלו היא אשתו או אחותו או בתו.

ח. לא יהלך תלמיד חכמים בקומה זקופה וגרון נטוי, כענין שנאמר: "ותלכנה נטויות גרון, ומשקרות עינים"; ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח, כענין שנאמר: "הלוף וטפוף תלכנה, וברגליהם תעכסנה". ולא ירוץ בךשות הרבים, וינהג בשגעון. ולא יכפף קומתו כבעלי חטורת (גבנות); אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה, ומהלך בשונה כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם במהלכו של אדם נפר, אם חכם בעל דעה הוא, או שוטה וסכל; וכן אמר שלמה בחכמתו: "וגם בדרךך כשסכל הלק, לבו חסר; ואמר לכל, סכל הוא" - מודיע לכל על עצמו שהוא סכל.

ט. מלבוש תלמיד חכמים, מלבוש נאה נקי; ואסור לו שימצא בכגודו פתם או שמנונית וכיוצא בה. ולא ילבש לא מלבוש מלכים, כגון בגדי זהב וארגמן שהפלו מסתפלין בהן, ולא מלבוש עניים, שהוא מבזה את לובשיו - אלא בגדים בינוניים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדי (בגדיו), כמו בגדי גסי הרוח, אלא עד עקבו; ובית יד שקופים] ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ, כמו בגדי גסי הרוח, אלא עד עקבו; ובית יד שלו (השרוול), עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו, מפני שגראה כגסי הרוח, אלא בשבת בלבד, אם אין לו להחליף. ולא ינעל מנעלים מטלאים ככגד טלאי על גבי טלאי, בימות החמה; אבל בימות הגשמים, מתר אם היה עני. לא יצא תלמיד חכמים מבשם לשוק, ולא בבגדים מבשמים; ולא ישים בשם בשער. אבל אם משח בשרו בבשם כדי להעביר את ההמה, מתר. וכן לא יצא יחידי בלילה, אלא אם היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו. כל אלו, מפני החשד.

י. תלמיד חכמים, מכלל דבריו במשפט, אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו, ולא יטריח על עצמו יותר מדי (בהוצאות מרובות). צוו חכמים בדרך ארץ, שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון [לפעמים], שנאמר: "כי תאנה נפשך לאכל בשר". די לו לבריא לאכל מערב שבת לערב שבת; ואם היה עשיר כדי לאכל בשר בכל יום, אוכל. צוו חכמים ואמרו: 'לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו, וילבש כראוי לו, ויכבד אשתו ובניו יתר מן הראוי לו'.

יא. דרך בעלי דעה [שכל], שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחלה, ואחר כך יקנה בית דינה, ואחר כך ישא אשה - שנאמר: "מי האיש אשר בנה בית... אשר נטע כרם, ולא חללו... אשר ארש אשה". אבל הטפשי, מתחילין לשא אשה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזר לבקש אמונות או תפרנס מן הצדקה; וכן הוא אומר בקללות: "אשה תארש... בית

שבכלל האכילה אינה משפרת, ואין נזהרין אלא מינין שלאחר המזון.

ד. אף על פי שאשתו של אדם מתרת לו תמיד, ראוי לו לתלמיד חכמים שינהיג עצמו בקדשה; ולא יהא מצוי אצל אשתו פתנגול, אלא מלילי שבת לילי שבת, אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה [משוחח], לא יספר לא בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא, ולא בסוף הלילה כשהוא רעב - אלא באמצע הלילה, כשייתאכל המזון שבמעיו. ולא יקל ראשו ביותר, ולא ינבל את פיו בדברי הבאי, ואפלו בינו לבינה; הרי הוא אומר בקבלה: "מגיד לאדם מה שח"ו" - אמרו חכמים: 'אפלו שיחה קלה שבין איש לאשתו, עתיד לתן עליה את הדין'. ולא יהיו שניהם לא שכורים, ולא עצלנים, ולא עצבנים; ולא אחד מהן. ולא תהיה ישנה; ולא יאנס אותה, והיא אינה רוצה - אלא ברוצן שניהם, ובשמחתם. יספר מעט וישחק עמה מעט, כדי שתתישב נפשו; ויבעל בבושה ולא בעזות, ויפרש מיד.

ה. כל הנוהג מנהג זה - לא די שקדש נפשו, וטהר עצמו, ותקן דעותיו; אלא שאם היו לו בנים - הוין בנים נאים ובשנים, ראויין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשף - הוין לו בנים כמו אותם העם.

ו. צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן: לא יתבוז, ולא יגלו ראשן ולא גופן. ואפלו בשעה שייכנס לבית הפסא, יהא צנוע, ולא יגלה בגדיו עד שישוב, ולא יקנח בקימין. ויתרחק מפל אדם, ויכנס חדר בחדר לפנים מן המערה, ונפנה שם. ואם נפנה אחריו גדר, ירחיק כדי שלא ישמע חברו קולו אם נהעטש. ואם נפנה בבקעה, ירחיק כדי שלא יראה חברו פרועו. ולא ידבר כשהוא נפנה, אפלו לצורך גדול. וכדרך שנוהג צניעות בבית הפסא ביום, כך נוהג בלילה. ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד, כדי שלא יתרחק [יודקק להרחיק ממקום אנשים].

ז. תלמיד חכמים - לא יהא צועק וצונח בשעת דבורו ככהמות וכחיות; ולא יגביה קולו ביותר, אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכשידבר בנחת, יזהר שלא יתרחק [לקיצוניות השניה] עד שיראה כדברי גסי הרוח. ומקדים לשלום כל אדם, כדי שתהא רוחו נוטה הימנו. וזן את כל האדם לכף זכות - מספר בשבת חברו, ואינו מספר בגנותו כלל. אוהב שלום, ורודף שלום. אם רואה מקום שדבריו מועילים ונשמעים, אומר; ואם לאו, שותק. כיצד? לא ירצה את חברו בשעת כעסו, ולא ישאל לו על נדרו [אל יחפש פתח להתירו] בשעה שגדר עד שתתקור דעתו ויגוץ; ולא יתמנו בשעה שמתו מטל לפניו, מפני שהוא בהול עד שיכבד. וכן כל כיוצא באלו. ולא יראה לחברו בשעת קלקלתו [כשלונו], אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא

הלוואה] ולא קבלן [פקדונות], ולא יבא בהרשאה [ישמש מורשה ממלווה לגבות חובו]. מתיב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חיבה אותו תורה, כדי שיעמד בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין, מאריך להן ומחל להן; ומלנה, וחונן. ולא ירד לתוף אמנות חברו, ולא יצור לאדם לעולם בחייו. כללו של דבר - יהיה מן הנרדפין, ולא מן הרודפין; מן הנעלבים, ולא מן העולבים. ואדם שהוא עושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן, עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי: עבדי אתה; ישאל, אשר בך אתפאר".

תבנה... פרום תטע" - כלומר: יהיו מעשיך הפוכין, כדי שלא תצליח דרכיך. ובברכה מה הוא אומר? - "ויהי דוד לכל דרכיו משפיל, וה' עמו".

יב. ואסור לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו, ויטריח על הבריות. ולא ימכר שדה, ויקנה בית; ולא ימכר בית, ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו; אבל מוכר הוא מטלטלין, וקונה שדה. כללו של דבר: ישים מגמתו להצליח נכסיו - לא להתנאות מעט לפי שעה או להנות מעט, ויפסיד הרבה.

יג. משאן ומתנן של תלמידי חכמים, באמת ובאמונה: אומר על לאו 'לאו' ועל הן 'הן', מדקדק על עצמו בחשבון, ונותן ומותר לאחרים כשיקח מהן, ולא ידקדק עליהן; ונותן דמי הלקח לאלתר, ואינו נעשה לא ערב [על

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - כ"ט תמוז-ו' מנחם-אב ה'תשס"ז

יום ראשון

הלכות נזירות פרק ה

[מלשון פרוסה - חצי ככר של שש ביצים] מן הפת, ואכל כדי פרוסה, שנמצא שאכל רביעית זין - הרי זה לוקה; ועל זה וכיוצא בו נאמר בתורה: "וכל משרת ענבים" - לאסור דבר שנתערב בו היין, וטעמו כטעם היין; והוא שיהיה טעמו וממשו, כשאר אסורי מאכלות.

ו. נתערב זין וכיוצא בו בדבש וכיוצא בו, ואין שם טעם זין - הרי זה מותר לנזיר; לא יהיה זה חמור מחלב ודם.

ז. הנה בו טעם זין, ואין שם רביעית בכדי פרוסה - הרי זה אסור מדברי סופרים, כמו שבארנו באסורי מאכלות; ומפני אותו אם אכל, מפת מרדות.

ח. נזיר שאכל פזית ענבים, וכזית חרצון, וכזית זג, וכזית צמוקים, ושטה רביעית זין, ואפלו סחט אשכול ושטה ממנו רביעית - הרי זה לוקה חמש מלקיות; שכל אחד מהן בלאו אחד הוא. ולוקה מלקות ששית משום "לא יחל דברו", שהוא שנה בכל הנדרים. וכן אם אכל פזית זג, או פזית ענבים - לוקה ששית; אחת משום זג או משום ענבים, ואחת משום "לא יחל דברו". והוא הדין לנזיר שגלח או נטמא, שהוא לוקה ששית; אחת על האסור המיוחד בו, ואחת על האסור השנה בכל הנדרים שהוא "לא יחל דברו".

ט. נזיר ששטה רביעית זין ורביעית חמץ - אינו לוקה אלא אחת, שאינו חיב על היין בפני עצמו ועל החמץ בפני עצמו; שאין כתוב "זין לא ישתה וחמץ לא ישתה", אלא כך כתוב: "חמץ זין וחמץ שר לא ישתה" - כלומר: לא ישתה זין ולא דבר שנתערב בו היין והוא השכר, ואפלו החמיצו; והואיל ולא כפל אלא החמץ, שהוא שם אחד - אינו לוקה על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. י. נזיר שהיה שותה זין כל היום כלו - אף על פי שהוא חיב לשמים על כל רביעית ורביעית, אינו לוקה אלא אחת משום זין ואחת ד"לא יחל דברו", כמו שבארנו; ואם התרו בו על כל רביעית ורביעית, ואמרו לו: 'אל תשתה',

א. שלשה מינין [=דברים] אסורין לנזיר - הטמאה, והתגלחת, והיוצא מן הגפן, בין פרי בין פסלת פרי. אבל השכר של תמרים או של גרוגרות וכיוצא בהן - מותר לנזיר; ושכר זה שנאסר עליו בתורה, הוא השכר של תערובת היין.

ב. היוצא מן הגפן ביצד? נזיר שאכל פזית מן הפרי - שהוא ענבים לחים או יבשים או בסר, או שאכל פזית מפסלת הפרי - שהן הזוגין, והן הקלפה החיצונה, או החרצנים, והן הפנימיין שזורעין אותן - הרי זה לוקה; וכן אם שטה רביעית [הלוג] זין, או אכל פזית מנין קרוש שהוא הפרי, או שטה רביעית חמץ שהוא פסלת הפרי - הרי זה לוקה. אבל העלין, והלולבין [ענפים רכים], ומי גפנים [שיוצא מהענפים], והסמדר [הגפן בראשית התהוותו] - הרי אלו מותרין לנזיר; שאינן לא פרי ולא פסלת פרי, אלא מן העץ הן נחשבוין.

ג. כל אסורי הגפן, מצטרפין זה עם זה. ביצד? הרי שצורף ענבים לחים עם יבשים עם בסר וחרצנים וזג, ואכל מן התערובת פזית - לוקה; וכן אם אכלן זה אחר זה, עד שאכל מן הכל פזית - לוקה. וכן אם שטה רביעית מן התערובת זין וחמץ, לוקה.

ד. דבר המותר, אינו מצטרף לדבר האסור בנזיר. ביצד? זין שנתערב בדבש, אף על פי שטעם הכל טעם זין, ושטה מן התערובת, וכן הצמוקין שדרכן עם הגרוגרות, וטעם הכל טעם צמוקין, ואכל מן התערובת - אינו לוקה; עד שיהיה מדבר האסור בתערובת פזית בכדי שלש ביצים, ואכל כשלש ביצים - כשאר האסורין השוין בכל אדם, כמו שבארנו בהלכות מאכלות אסורות.

ה. וכן אם שרה פתו בזין, והיתה רביעית זין בכדי פרוסה

ואם היה הנזיר שוגג וזה שטמא מזיד, אין אחד מהן לוקה; ולמה לא ילקה המטמא את הנזיר? לפי שנגאמר: "וטמא ראש נזרו", ואינו לוקה עד שיטמא עצמו מדעתו. **כא.** נזיר טהור שטמא עצמו, לוקה אף משום "לא תאחר לשלמו" - שהרי אחר נזירות טהרה, ועשה מעשה; וכן אם נזר בבית הקברות, לוקה אף משום "לא תאחר". הא למדת, שהנזיר שטמא עצמו לוקה ארבע מלקיות: משום "לא יטמא", ומשום "לא יחל דברו", ומשום "לא תאחר לשלמו", ומשום "לא יבא" - אם היתה ביאה וטמאה כאחת, כמו שבארנו.

יום שני

הלכות נזירות פרק ו

א. נזיר ששתה יין, ואכל יוצא מן הגפן - אפלו ימים רבים - אינו סותר [=מבטל] מימי נזירותו, אפלו יום אחד; וכן אם גלח מעוט שער ראשו, בין בשגגה בין בודון. נתגלח רב ראשו - בין בתער, בין כעין תער ולא נשאר מן השערות כדי לכף ראשו לעקרן, בין בודון בין בשגגה, אפלו גלחיהו לסטים [=גזונים] באנס - הרי זה סותר שלשים יום, עד שיהיה לו פצע; ואחר כך מתחיל למנות. **ב.** כיצד? נדר נזירות מאה יום, ולאחר עשרים יום נתגלח רב ראשו - הרי זה שותה שלשים יום, עד שינקה שער ראשו, ואחר השלשים יום, מונה שמונים יום תשלוש ימי נזירותו; וכל אותם השלשים יום - כל דקדוקי נזירות עליו, אלא שאין עולין לו מן המנין.

ג. נזיר שנטמא - בין בודון בין בשגגה, ואפלו טמאהו גזיים באנס - סותר הכל, ומגלח תגלחת טמאה, ומביא קרבנות טמאה, ומתחיל למנות ימי נזירותו, שנגאמר: "והימים הראשונים יפלו". ואפלו נטמא ביום מלאת ימי נזרו בסוף היום, סותר הכל.

ד. נטמא אחר יום מלאת, שהוא יום הקצאת קרבנות טהרה אלו לא נטמא - סותר שלשים יום בלבד. וכיצד יעשה? מביא קרבנות טמאה כשיטהר, ומגלח תגלחת טמאה; ומתחיל למנות נזירות שלשים יום, ומגלח תגלחת טהרה, ומביא קרבנות טהרה. ואם נטמא אחר שזרק עליו אחד מן הדמים [של הקרבנות] - אינו סותר כלום, אלא מביא שאר קרבנות טהרה שלו כשיטהר.

ה. נטמא ביום שלאחריו, שהוא יום שראוי לגדל שער אלו גלח אחר מלאת - הרי זה אינו סותר כלום, ואף על פי שעדין לא גלח; שהרי שלמה הנזירות וכל הנספח לה [הקשור אליה].

ו. נטמא ביום שנדר, או בשני - אינו סותר, אלא משלים עליהם אחר שיביא קרבנו, שנגאמר: "והימים הראשונים יפלו", עד שיהיו שם ימים ראשונים. לפיכך, אם נטמא משלישי והלאה - סותר כל הקודמין.

ז. נדר בניזיר, והוא טמא מת - חלה עליו נזירות; ואם נטמא פעם אחרת, או שתה יין, או גלח - לוקה. ואם שתה

'אל תשתה', והוא שותה - חיב על כל אחת ואחת. מדברי סופרים, שאסור לנזיר לעמד במושב (בסמיכות ל-) שותי יין, ויתרחק ממנו הרבה - שהרי מכשול לפניו; אמרו חכמים: 'סביב לפרס לא יקרב'.

יא. נזיר שגלח שיערה אחת - לוקה, בין בתער בין בזוג [=מספריים]; והוא שקצצה מעקרה, כעין תער. וכן אם תלשה בידו, לוקה. ואחד המגלח ואחד המתגלח [ולוקה אם טייע], שנגאמר: "תער לא יעבר על ראשו"; ואם הניח ממנה כדי לכף את ראשה לעקרה - אינו לוקה, שאין זה כעין תער.

יב. העביר על ראשו סם [=תכשיר] שמשיר את השער, והשיר שערו - אינו לוקה; אבל בטל מצות עשה, שנגאמר: "גדל פצע שער ראשו".

יג. נזיר שגלח כל שער, אינו לוקה משום התגלחת אלא אחת; ואם התרו בו על כל שיערה ושיערה, ואמרו לו: 'אל תגלח', 'אל תגלח', והוא מגלח - לוקה על כל אחת ואחת.

יד. נזיר חופף על שערו בידיו, וחוכך בצפרניו - ואם נפל שער, אינו חושש; שהרי אין פונתו להשיר, ואפשר שלא ישיר. אבל לא יסרק במסרק, ולא יחף באדמה [מהסוג שמשירה שיערו] - מפני שמשיר את השער ודאי; ואם עשה כן, אינו לוקה.

טו. נזיר שנטמא למת טמאת שבעה - בין בטמאות שהוא מגלח עליהן כמו שיכתבאר, בין בטמאות שאינו מגלח עליהן - הרי זה לוקה.

טז. נטמא למת פעמים הרבה - אף על פי שהוא חיב מלקות על כל אחת ואחת לשמים, אין בית דין מלקין אותו אלא אחת; ואם התרו בו על כל פעם ופעם, והוא מטמא - לוקה על כל אחת ואחת.

יז. במה דברים אמורים? בשנטמא ופרש, וחסר ונגע או נשא או האהיל; אבל אם היה נוגע במת ועדין המת בידו, ונגע במת אחר - אינו חיב אלא אחת, אף על פי שהתרו בו על כל נגיעה ונגיעה; שהרי מחלל ועומד.

יח. נזיר שזנכס לבית, ושהה שם עד שמת שם מת, או שזנכס לאהל המת בשדה תכה ומגדל [מתקנים טגורים], ובא חבירו ופרע גג התכה מעליו מדעתו - הרי זה לוקה שתיים: אחת משום "לא יבא", ואחת משום "לא יטמא" - שהרי טמאה וביאה באין כאחת. אבל אם נכנס בדרבו, טמאתו קודמת לביאתו - שמעת שייכנס חטמו או אצבעות רגליו, נטמא, ואינו חיב משום ביאה, עד שיבוא בלו.

יט. נכנס לאהל המת או לבית הקברות בשגגה, ואחר שנודע לו התרו בו, ולא קפץ ויצא אלא עמד שם - הרי זה לוקה; והוא שישקא שם כדי השתחויה, כמו טמא שזנכס למקדש.

כ. המטמא את הנזיר - אם היה הנזיר מזיד, הנזיר לוקה, וזה שטמאו עובר משום "ולפני עור לא תתן מכשול".

שנטמא פעם שנייה קדם שכיבא קרבנות טמאה הראשונה; ואף על פי שנתאחר כמה ימים אחר טהרתו קדם הבאת חטאתו, ונטמא באותן הימים - אינו מביא אלא קרבן אחד. אבל אם נטמא וטהר והביא חטאתו, ונטמא פעם שנייה אחר שהביא חטאתו - אף על פי שעדין לא הביא אשמו ועולתו, חיב בקרבנות אחרות.

טז. נזיר שגלח תגלחת טהרה, ואחר כך נודע שטמא היה בתוך ימי נזרו - אם בטמאה ידועה נטמא - סותר הכל, ומביא קרבנות טמאה, ומגלח תגלחת טמאה, ומונה נזירות אחרת, ומביא קרבנות טהרה. ואם בטמאת התהום נטמא, אינו סותר; ודבר זה, הלכה מפי הקבלה.

יז. ואם עד שלא נזרק עליו אחד מן הדמים, נודע שהוא טמא - בין בטמאה ידועה, בין בטמאת התהום - סותר הכל; נודע לו אחר שנזרק אחד מן הדמים - אף על פי שלא גלח, הואיל וטמאה שאינה ידועה היא, אינו סותר.

יח. איזו היא טמאת התהום? כל שאין אדם מכירה, אפלו בסוף העולם. ולא אמרו טמאת התהום אלא למת [במוות טבעי] בלבד; אבל הרוג - לא, שהרי ידע בו זה שהרגו.

יט. נמצא המת גלוי, אין זו טמאת התהום. נמצא משקע בקרקעית מערה והמים על גביו, הרי זו טמאת התהום שאינה ידועה; היה טמון בתבן או בצרורות [=אבנים], הרי זו טמאת התהום שאינה ידועה; היה טמון במים באפלה ובנקיגי הסלעים, אינה טמאת התהום [כי אינו מוסתר כראוי].

כ. נזיר שנטמא במת, וירד וטבל במערה, והביא קרבנות טמאה, ומנה נזירות וגלח תגלחת טהרה, ואחר כך נודע שמת היה משקע בקרקעית המערה כשיירד לטבל - אף על פי שהיא טמאה שאינה ידועה - סותר הכל, מפני שהחוק לטמאה, וחזקת הטמא טמא, עד שייטהר ודאי. ירד להקר [=להתקור] - הרי זה טהור, עד שידע שנגע; נמצא המת צף על פני המים - הרי זה בחזקת טמא, שחזקתו שנגע בזה שהוא צף.

יום שלישי

הלכות נזירות פרק ז

א. יש טמאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהן, ולא סותר את הקודמין, ואף על פי שנטמא בהן טמאת שבעה; לפי שלא נאמר בו "וכי יטמא לנפש", אלא "וכי ימות מת עליו" - עד שייטמא בטמאות שהן מעצמו של מת, ואחר כך יביא קרבנות טמאה, ויגלח תגלחת טמאה, ויפלו כל הימים הראשונים.

ב. ואלו טמאות מן המת שהנזיר מגלח עליהן: על הנפול, ואפלו לא נתקשרו אבריו בגידין; ועל פזית מבשר המת; ועל פזית נצל [מבואר בהמשך]; ועל עצמות שהן רב מגנן העצמות, אף על פי שאין בהן רבע הקב [שם של מידה קטנה]; ועל עצמות שהן רב בגיגו של מת, ואף על פי

בטמאתו כמה ימים - אין עולין לו, עד שיהיה שלישי ושביעי, ויטבל בשביעי. ויום שביעי שלו, עולה [=נחשב] לו ממגנן ימי נזירות, לזה שנדר והוא טמא; אבל נזיר טהור שנטמא, אינו מתחיל למנות אלא מיום השמיני והלאה.

ח. מי שנדר והוא בבית הקברות, נזירות חלה עליו; ואפלו שהיה שם כמה ימים - אין עולין לו, ולוקה על שהיה שם. ואם התרו בו שלא יזיר שם, אינו מגלח שערו כשיצא משם; ואם נטמא שם בבית הקברות באחת מן הטמאות שהנזיר מגלח עליהן, אינו מגלח ואינו מביא קרבן טמאה.

ט. נכנס לשם בשדה תכה ומגדל [וקיבל שם נזירות], וכא תקרו ופרע עליו את המעזיבה [=הגג] ונטמא - אף על פי ששהה שם, אינו לוקה [היות שבכניסתו אינו בר חיוב]; אבל מפני אותו מפת מרדות, אם שהה.

י. יצא מבית הקברות, ושהה ימים וחזר ונכנס - אין אותן הימים עולין לו. יצא והיה וטבל וטהר, ומנה ימים מנזירותו, וחזר לבית הקברות - הרי אותן הימים שמנה עולין לו; ואפלו נכנס ביום שמיני שלו, הרי שביעי שלו עולה לו מן המגנן. ואם נטמא שם אחר שנכנס, באחת מן הטמאות שהנזיר מגלח עליהן - מביא קרבן טמאה, וסותר הימים הקודמין, ומגלח תגלחת טמאה.

יא. תגלחת טמאה פיצד היא? נזיר שנטמא באחת מן הטמאות שהוא מגלח עליהן, הרי זה מזה עליו בשלישי ובשביעי, ומגלח שער ראשו בשביעי, וטובל בשביעי אחר ההנה פדוף כל טמאי מת, ומעריב שמשו [מחכה לערב שהוא שלב בטהרה]; ומביא קרבנותיו בשמיני - והן שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת, וכךש בן שנתו לאשם. וסותר כל הימים הקודמין, ומתחיל למנות נזירותו; ואם גלח בשמיני, מביא קרבנותיו בו ביום.

יב. מאימתי מתחיל למנות? משיביא חטאתו; אבל עולתו ואשמו, אין מעכבין אותו מלמנות.

יג. הרי שהיה בשלישי ושביעי ולא טבל, ונתאחר כמה ימים - כשיטבל, יעריב שמשו, ויביא קרבנותיו למחר. טבל והעריב שמשו, ואחר קרבנותיו - אינו מתחיל למנות עד שביא חטאתו; אבל עולתו ואשמו אין מעכבין אותו, כמו שבארנו.

יד. כשמגלח הנזיר תגלחת טמאה - אינו צריך לגלח פתח המקדש, ולא להשליך שערו על האש [כתגלחת טהרה]. וביין שגלח במדינה [מחוץ להר הבית] או במקדש, שערו אסור בהנהיג וטעון קבירה; ואפרו אסור, באפר כל הנקברין. והמגלח במקדש - אם השליכו תחת דוד האשם, יצא.

טו. נזיר שנטמא טמאות הרבה - בין שלא התרו בו על כל אחת ואחת, בין שהתרו בו על כל אחת ואחת - אינו מביא על טמאותיו אלא קרבן אחד. כמה דברים אמורים?

קרבנות, ולא סותר את הקודמין; אכל כל ימי הטמאה אין עולין [=נחשבים] לו ממנן ימי נזירותו.

ח. נגע באהל המת, או בכלים הנוגעים במת - אינו מזה בשלישי ושביעי. ויראה לי, שזה דין המיוחד בנזיר; אכל כל אדם שנטמא בכלים טמאת שבועה, וזה בשלישי ושביעי, כמו שיתבאר בהלכות טמאת מת. וכן יראה לי, שזה שאינו מזה בשלישי ושביעי אם נגע בכלים, כדי שיעלו לו ימי טמאתו בכלים ממנן ימי נזירותו.

ט. נזיר שנטטרע והחלט [לטומאה] - כל ימי חלוטו [=טומאתו] ושבעת ימי סופרו שסופר אחר שטיפה מצרעתו בין תגלחת ראשונה לשניה, אין עולין לו ממי נזירותו; אכל ימי הסגר [שלפני שהוחלט דינו], עולין לו. וכן אם זב בשרו, בין איש בין אשה - כל ימי זיבתו עולין להן, אף על פי שהן טמאין. ודבר זה, הלכה למשה מסיני הוא.

י. אין צריך לומר, שאם נטמא הנזיר בשאר טמאות - שימי טמאתו עולין לו, ואינו סותר כלום; נטמא במת בתוך ימי צרעתו - סותר את כל הקודמין, שהרי בנזירותו הוא עומד, ואף על פי שהוא טמא.

יא. הנזיר מתר בטמאת מת מצוה, ובתגלחת מצוה; ואסור ביין מצוה, ביין הרשות. כיצד? מי שנשבע שישתה היום יין, שהרי מצוה עליו לשותות, ואחר כך נדר בנזיר - חלה נזירות על השבועה, ואסור ביין; ואין צריך לומר שהוא אסור ביין קדוש והבדלה, שאינו אלא מדברי סופרים.

יב. וכיצד הוא מתר בטמאת מת מצוה? הנה מהלך בדרך, ופגע במת שאין שם מי שיקברו - הרי זה מטמא לו, וקוברו. ודברים אלו, דברי קבלה הן.

יג. נזיר וכהן שפגעו במת מצוה - יטמא נזיר, אף על פי שהוא סותר הימים הראשונים ומביא קרבן טמאה, ואל יטמא כהן; שזה - קדשתו קדשת שעה, ואפילו הנה נזיר עולם; והכהן - קדשתו קדשת עולם.

יד. פגעו בו שני נזירים, אחד נזיר שלשים יום, ואחד נזיר מאה יום - יטמא נזיר שלשים יום. הנה אחד נזיר עולם, והשני נזיר לזמן קצוב - יטמא הנזיר לזמן קצוב; שני נזיר עולם, קדשתו חמורה מזה.

טו. וכיצד הוא מתר בתגלחת מצוה? נזיר שנטטרע ונרפא מצרעתו בתוך ימי נזירות - הרי זה מגלח כל שערו; שהרי תגלחתו מצות עשה, שנאמר במצרע: "וגלח את כל שעריו וגו', וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה - אם יכול אתה לקום את שניהם, מוטב; ואם לאו, יבוא עשה וידחה את לא תעשה. והלא נזיר שגלח בימי נדרו עובר על לא תעשה ועשה, שנאמר: "קדוש יהיה, גדל פרע שער ראשו" - ובכל מקום אין עשה דוחה את לא תעשה ועשה שכמותו; ולמה דוחה עשה של תגלחת הנגע לנזירותו? מפני שפכר נטמא הנזיר בצרעת, ומי חלוטו אין עולין לו, כמו שבארנו, והרי אינו קדוש בהן,

שאין בהן רבע הקב; ועל חצי קב עצמות, אף על פי שאין בהן לא רב בנינו ולא רב מנינו, וכל העצמות יהיו משל מת אחד, לא משני מתים; ועל השדרה הפאה ממת אחד; ועל הגלגלת של מת אחד; ועל אבר מן המת הפאה ממת אחד, ועל אבר מן החי מאדם אחד - שיש עליהן בשר הראוי לעלות בו ארוכה [=עם סיכויי ריפוי כשהוא] בתי; ועל חצי לג דם הפאה ממת אחד; ועל מלא חפנים רקב המת. איזה הוא נצל? זה בשר המת שנמוח ונעשה לחה סרוחה.

ג. ואין רקב המת מטמא, עד שיקבר ערם בארון של שיש ויהיה פלו שלם. חסר ממנו אבר, או שנקבר בכסותו, או בארון של עץ או של מתכת [שעשויה להחליד] - אין לו רקב [שהרי נתערבבו בו דברים נוספים]. ולא אמרו רקב אלא למת [מוות טבעי] בלבד - להוציא הרוג, שהרי חסר דמו.

ד. קברו שני מתים כאחד [=ביחד], או שגזזו שעריו או צפרניו וקברום עמו, או אשה עברה שמתה ונקברה ועברה במעיה - אין הרקב שלהן מטמא; וכן אם טחן המת עד שנעשה רקב, אינו מטמא - עד שירקב מאליו. טחן את המת, והניח עפרו עד שהרקב פלו, או שהרקב כשהוא חי, ומת והרקב הכל - הרי זה ספק; ואם נטמא לרקב זה, הוא ספק טמא. וכן אם נטמא ברבע [הקב] עצמות הפאות משדרה, או מן הגלגלת באהלן - הרי זה ספק טמא.

ה. כל אלו השתים עשרה טמאות שמנינו - אם נגע נזיר באחת מהן, או נשאה, או האהיל הנזיר עליה, או האהילה הטמאה על הנזיר, או הנה הנזיר ואחת מן הטמאות האלו באהל אחד - הרי זה מגלח תגלחת טמאה, ומביא קרבן טמאה, וסותר את הכל; חוץ מן הרקב, שאינו מטמא במגע - שאי אפשר שיגע בכלו, שהרי אינו גוף אחד; אכל אם נשאו, או נטמא באהל - מגלח.

ו. וכן נזיר שנגע בעצם המת, אפילו עצם פשעורה, או נשאו - הרי זה מגלח עליו, ומביא קרבנות טמאה, וסותר את הקודמין; ואין עצם אחד מטמא באהל. אכל אם נטמא בגוש [אדמה] ארץ העמים [=ח"ל] או בשדה שנתרש קבר בתוכה שהן מטמאין במגע ובמשא, או שהאהיל [במעשה רב מגיה "שהאהילו"] עליו ועל אחת משתים עשרה השריגים [=ענפים] היוצאים מן האילנות, או הפרעות [אבנים בולטות] היוצאות מן הגדר, או מטה או גמל וכיוצא בו, או שנטמא באהל רבע עצמות שאין בהן לא רב בנינו ולא רב מנינו, או שנטמא ברביעית דם מן המת שהיא מטמא במגע ובמשא ובאהל, או שנטמא בגולל [כיסוי ארון המת] או בדופק [צידי הארון] שהן מטמאין במגע ובאהל, או שנטמא באבר מן החי או באבר מן המת שאין עליהן בשר פראוי - הרי זה אינו סותר.

ז. אף על פי שבכל אלו הוא טמא טמאת שבועה, ומזה בשלישי ושביעי - אינו מגלח תגלחת טמאה, ולא מביא

אחת - הרי זה קיים מצות גלות; נשרה אחת וגלח אחת - אין כאן מצות גלות והואיל ואין מצות גילוח כשעל הראש ישנה רק שיערה אחת.

ח. גלח על השלמים [שהקריבם ראשונים], ונמצא פסול [הקרבן] - תגלחתו פסולה, וזבחתו לא עלו לו [שהרי לא נשלמו עדיין ימי נזירותו]; גלח על החטאת, ונמצאת שנשחטה שלא לשם חטאת, ואחר כך הביא השלמים והעולה, וקרבן כמצות - תגלחתו פסולה, וזבחתו לא עלו לו.

ט. גלח על העולה ועל השלמים, ונשחטו שלא לשמן, ואחר כך הביא קרבנות אחרות להקריבן לשמן - תגלחתו פסולה, וזבחתו לא עלו לו.

י. גלח על שלשתן, ונמצא אחד מהן כשר - תגלחתו כשירה, וזבחתו שאר הזבחים וקרבן פהלקתן.

יא. כל מקום שאמרנו 'תגלחתו פסולה' - הרי הוא כמי שנתגלח בתוך ימי נזירותו, שהוא סותר שלשים יום כמו שבארנו; ונמצא מונה שלשים יום אחר התגלחת הפסולה, ומביא קרבנותיו.

יב. שלמי נזיר ששחטן שלא כמצותו [שלא לשם או שלא היה בן שתי שנים] - כשרין [כשלמי נדבה], ואין עולין לבבעים לשם חובה; ונאכלין ליום אחד, ואין טענין להם, ולא מתנות [אין בהן מצות תנופה], ולא זרוע.

יג. שלש בהמות האלו, והלחם הבא עמהן - הכל מן החלין [ולא מכסף מעשר שני], כשאר נדרי הקדש, כמו שיתבאר במקומו.

יד. האומר: 'הריני נזיר, על מנת שאגלח ממעות מעשר שני' - הרי זה נזיר, ואינו מביא קרבנותיו מן המעשר, אלא מן החלין.

טו. האיש שנדר בנזיר - יש לו להביא קרבנות אביו לעצמו, ומגלח עליהן; ואין האשה מגלחת על קרבנות אביה; ודבר זה, הלכה מפי הקבלה הוא. כיצד? מי שהיה אביו נזיר, והפריש מעות לקנות בהן קרבנותיו, ומת והניח המעות הסתומין, ואמר אחר מות אביו: 'הריני נזיר על מנת שאביא קרבנותי במעות שהפריש אבי לקרבנותיו' - הרי זה מביא מהן קרבנותיו. וכן אם היה הוא ואביו נזירים, והפריש אביו מעות סתומין, ומת האב, ואמר הבן אחר מות אביו: 'הריני מגלח על מעות אבי' - הרי זה מביא קרבנותיו מהן; אבל אם לא אמר, יפלו המעות לנדבה. מת האב והניח בנים רבים - חולקין המעות הסתומין, מפני שהיא ירשה להן; ויש לכל אחד מהן לגלח על חלקו. והבכור נוטל בהן פי שנים.

טז. בין שהיה האב נזיר עולם והבן נזיר זמן קצוב, בין שהיה האב נזיר זמן קצוב והבן נזיר עולם - הרי זה מגלח ומביא קרבנותיו ממעות נזירות אביו.

יז. הפריש אביו מעות להביא בהן קרבנות טמאה ומת, אין הבן מביא בהן קרבן טהרה; וכן אם הפרישן האב לקרבן טהרה, אין הבן מגלח עליהן תגלחת טמאה;

ובטל העשה מאליו, ולא נשאר אלא לא תעשה, שהוא 'תער לא יעבר על ראשו'; ולפיכך בא עשה של תגלחת הצרעת, ודחה אותו.

יום רביעי

הלכות נזירות פרק ח

א. תגלחת טהרה כיצד היא? כשיגמר הנזיר ימי נזירותו, מביא שלש בהמות - כבש לעולה, וכבשה לחטאת, ואיל השלמים; הביא שלשתן ולא פרוש - הראויה לחטאת תקרב חטאת, והראויה לשלמים שלמים, והראויה לעולה עולה. ומביא עם איל השלמים, ששה עשרונות [האיפה - שם מידה] ושני שלישי עשרון סלת - אופה מהן עשרים חלה, עשר חלות [בלולות בשמן לפני אפייתן] ועשרה רקיקי מצות [משוחים בשמן לאחר אפייתם]; ומושח העשרים ברביעית שמן. ושעור זה, הלכה למשה מסיני. ומביא העשרים בכלי אחד.

ב. ושוחט החטאת תחלה, ואחר כך העולה, ואחר כך השלמים, ואחר כך מגלח; ואם גלח אחר ששחט החטאת או העולה, יצא. ומבשל השלמים, או שולקן [=בשול ממושר]. ולוקח מן הרטב של זבחי השלמים, ונותן על השער, ואחר כך משליכו לאש תחת הדוד [=סיר] השלמים; ואם השליכו תחת החטאת, יצא.

ג. והיכן מגלח שערו? בעזרת הנשים, בלשכת הנזירים שהיתה שם בקרן מזרחית דרומית; ושם מבשלין את שלמיהן, ומשליכין שערן לאש. ואם גלח במדינה [מחוץ למקדש], יצא. ובין שגלח במדינה, בין שגלח במקדש - הוא משליך שערו תחת הדוד; ואינו מגלח עד שיהיה פתח העזרה פתוח, שנאמר: "פתח אהל מועד" - לא שגלח כנגד הפתח, שזה בזיון מקדש הוא.

ד. ואחר כך נוטל הפכה את הזרוע בשלה מן האיל, וחלת מצה אחת מן הפל, ורקיק אחד, ונותנן על כפי הנזיר או הנזירה, ומניפן [הכהן מכניס ידו תחת יד הנזיר ומניף יחד עמו]. ואחר כך הורג הנזיר לשמות יין ולהטמא למתים.

ה. נזיר ממרט [=רחץ], אינו צריך להעביר תער; ואף על פי שאין לו שער, או שאין לו פנים - הרי זה מקריב קרבנותיו, וישתה ויטמא. ואם הביא קרבנותיו, ולא גלח ראשו - אין התגלחת מעכבת, אלא שותה ומטמא לערב; שמשזרק עליו אחד מן הדמים - הורג, אף על פי שלא נתן על כפיו ולא הניף; שכל דברים אלו, למצוה ולא לעכב.

ו. אף על פי שאין התגלחת מעכבת עליו, מצוה לגלח אפלו לאחר זמן מרבה; ונזיר שגלח שלא בתער, או שגלח ושיר שתי שערות - לא עשה כלום, ולא קיים מצות גלות, בין נזיר טהור, בין נזיר טמא.

ז. גלח והניח שתי שערות, וצמח ראשו בלו, וחזר וגלחו בלו עם אותן שתי השערות, [או] שגלח אחת ונשארה

ז. אָמר: 'אלו לעולתי, והשאר לנזירותי' - דמי עולה כבואו עולה, והשאר יפלו לנדבה.

ח. מי שדמה [=חשב] שהוא חייב בנזירות, והפריש קרבנותיו, ואחר כך שאל לחכם, והורהו שאין זה נדר ואינו חייב בנזירות - מה יעשה בקרבנות שהפריש? יצאו [לחולין] וירעו בעדר; שזה הקדש טעות הוא, שאינו הקדש, כמו שיתבאר במקומו.

ט. האשה שנדרה בנזיר, והפרישה קרבנותיה, ואחר כך הפר לה בעלה - אם משלו היתה הבהמה, תצא ותרעה בעדר; שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ואם היו הקרבנות משלה ואין לבעלה בהן כלום, כגון שנתנו לה מתנה על מנת שלא יהיה לבעל בהן רשות, אלא מה שתצא תעשה בהן - החטאת תמות, והעולה תקרב עולה, והשלמים יקרכו שלמים, ונאכלין ליום אחד ואינן טעונים לחם.

י. הפריש מעות סתומין לקרבנותיה, יפלו לנדבה. היו מפרשין - דמי חטאת ילכו לים המלח, ודמי עולה כבואו עולה, ודמי שלמים כבואו שלמים, ונאכלין ליום אחד ואינן טעונים לחם.

יא. האשה שנדרה בנזיר, ונטמאת בתוך ימי נזירות, ואחר כך שמע בעלה והפר לה - הרי זו מביאה קרבן טמאה.

יב. האיש שהדיר את בנו בנזיר, והפריש עליו קרבנותיו, ולא רצה בהן בנזירות זו, ומתה הוא או קרוביו, או שגלח הוא, או שגלחוהו קרוביו - החטאת תמות, והעולה תקרב עולה, והשלמים יקרכו שלמים, ונאכלין ליום אחד ואינן טעונים לחם. הפריש לו מעות סתומים, הרי אלו יפלו לנדבה. היו מעות מפרשין - דמי חטאת ילכו לים המלח, ודמי עולה כבואו עולה, דמי שלמים כבואו שלמים, ואינן טעונים לחם ונאכלין ליום אחד.

יג. האומר: 'הריני נזיר כשיהיה לי בן', והפריש קרבן, והפילה אשתו, וחסרה וילדה - הרי הקרבנות ספק, ואסורין בגזיה ועבודה.

יד. שני נזירים שנטמא אחד מהן, ואין ידוע מי הוא - כיצד מביאין קרבנותיהן? מביאין קרבן טמאה וקרבן טהרה במלאת ימי נזירותם, ואומר אחד מהן: 'אם אני הוא הטמא, קרבן טמאה שלי וקרבן טהרה שלך; ואם אני הוא הטהור, קרבן טהרה שלי וקרבן טמאה שלך'. וסופרין ימי נזירות אחרת גמורה מאחר קרבנות אלו. וחוזרין ומביאין קרבן טהרה, ואומר אחד מהן: 'אם אני הוא שהייתי טמא - קרבן טמאה שלי וקרבן טהרה שלך, וזה קרבן טהרתי; ואם אני הוא הטהור - קרבן טהרה שלי וקרבן טמאה שלך, וזה קרבן טהרתי'. נמצאו שלא הפסידו בקרבנותיהן כלום.

טו. מת אחד מהן - הרי זה מביא חטאת העוף ועולת בהמה, ויאמר: 'אם טמא הייתי, החטאת מחובתי והעולה

שדברים אלו ספק הן. ואם הביא זכתי, לא עלו לו. יח. האומר: 'הרי עלי לגלח נזיר' - חייב להביא קרבנות תגלחת טהרה, ומקריבן על ידי איזה נזיר שיצא. אָמר: 'הרי עלי חצי קרבנות נזיר', או אם אָמר: 'הרי עלי לגלח חצי נזיר' - הרי זה מביא חצי הקרבנות לאיזה נזיר שיצא, ואותו נזיר משלים קרבנותיו משלו; אבל אם אָמר: 'הרי עלי קרבנות חצי נזיר' - הרי זה מביא קרבנות נזיר שלם, שאין לנו חצי נזירות.

יט. האומר: 'הריני נזיר, ועלי לגלח נזיר', ושמע חברו ואָמר: 'ואני' - הרי חברו נזיר, ואינו חייב לגלח נזיר אחר; שהרי לא התפס עצמו אלא בנזירות. ואם אָמר: 'ואני, ועלי לגלח נזיר', הרי זה חייב. אם היו פקחין, כל אחד מהן מביא קרבנותיו על ידי חברו; ואם לא עשו כן, חייבין לגלח נזירים אחרים.

כ. האומר: 'הרי עלי לגלח חצי נזיר', ושמע חברו ואָמר: 'ואני, ועלי לגלח חצי נזיר' - זה מביא חצי קרבנותיו של זה, וזה מביא חצי קרבנותיו של זה, וכל אחד מהן משלים קרבנותיו, אם היו פקחין; ואם לאו, זה מביא חצי קרבנות לאיזה נזיר שיצא, וזה מביא חצי קרבנות לאיזה נזיר שיצא.

יום חמישי

הלכות נזירות פרק ט

א. המפריש מעות שיקריב מהן קרבנות נזירים [אחרים], והקריב מהן והותירו - יביא במוטרן קרבנות נזירים אחרים; שמוטר נזירים, לנזירים. הפריש מעות סתומין לנזירותו, והותירו - יפלו המותרין לנדבה.

ב. הפריש מעות מפרשין לנזירותו, והותירו - מותר מעות העולה כבואו עולה, ומותר החטאת ילכו לים המלח [לאיבוד], ומותר דמי השלמים כבואו שלמים; ואין טעונין לחם, ונאכלין ליום אחד.

ג. המפריש מעות לנזירותו, ומת - אם היו סתומין, יפלו לנדבה. היו מפרשין - דמי עולה עולה, דמי חטאת ילכו לים המלח, דמי שלמים כבואו שלמים, ונאכלין ליום אחד ואין טעונין לחם.

ד. כיצד הם המעות הסתומין? כגון שהפריש מעות להביא מהן קרבנותיו, ולא אָמר כלום; אבל אם אָמר: 'אלו לחובתי', הרי אלו במפרשין; ואין צריך לומר, אם אָמר 'אלו לעולתי ולחטאתי ולשלמי', שהן במפרשין.

ה. המפריש בהמה בעלת מום, הרי היא כמעות סתומין; וכן המפריש לשון של כסף וזקב, או פלי - אף על פי שאמר 'שזו לחטאתי ולעולתי ולשלמי', הרי הוא כמעות סתומין.

ו. האומר: 'אלו לחטאתי, והשאר לנזירותי', ומת, או שהיתה אשה, והפר לה בעלה - דמי חטאת ילכו לים המלח, והשאר - יביא בחצין עולה ובחצין שלמים.

אלא לאחר ארבע שנים, ואוכל בקדשים לאחר שתי שנים; מפני שהוא צריך לגלח ארבע תגלחות - תגלחת טהרה, ותגלחת טמאה מספק, ושתי תגלחות שמגלח המצרע, שהרי הוא ספק מצרע.

ב. תגלחת ראשונה - מגלח אותה אחר שנה ראשונה, ומגלח בה ראשו וזקנו וגבות עינו, ומטהר בעץ ארו ואזוב וצפרים כשאר מצרעין; אם אינו טמא מת ולא מצרע, הרי היא תגלחת טהרה של נזירותו; ואם הוא מצרע ודאי בשנה ראשונה, הרי היא תגלחת ראשונה של מצרע. ושוהה שנה אחרת כמנין ימי הנזירות, ואחר כך מגלח תגלחת שניה של מצרע - שאינו יכול לגלח אחר שבועה כשאר מצרעין, שמא אינו מצרע אלא טמא מת ודאי היה; ושנה שנייה זו, הרי הוא בה נזיר שאסור לגלח. ומאחר שגלח שתי תגלחות אלו, שלמה טהרת הצרעת, ומתיר לאכל בקדשים. ושוהה שנה שלישית, ואחר כך מגלח תגלחת שלישית - שמא מצרע ודאי היה בשנה ראשונה ולא היה טמא מת, ושנה ראשונה לא עלתה לו מפני שהיא ימי חולטו, ושנה שנייה לא עלתה לו, מפני שהיא ימי סופרו של מצרע [שבעה ימים] - שבין תגלחת ראשונה ושנייה; לפיכך צריך לשהות שנה שלישית בנזירותו, ומגלח תגלחת שלישית לנזירותו - והיא תגלחת טהרה. או שמא טמא מת ודאי היה ומצרע ודאי, ואין תגלחת אחת עולה לנזירותו ולצרעתו; ונמצאת תגלחת ראשונה ושנייה תגלחת צרעת, ותגלחת שלישית תגלחת טמאה, ואין אחת משלש שנים עולה לו, שהרי השלישית תגלחת טמאה. לפיכך צריך לשהות שנה רביעית בנזירותו, ומגלח תגלחת רביעית. ושערו בכל תגלחת ספק, אסור בהנאה מספק - ששער נזיר שנוצטרע מתיר בהנאה.

ג. וכן אם נדר עשר שנים נזירותו, והיה בהן ספק מצרע, ונולד לו ספק טמאה בסופן - הרי זה אינו שותה ביין עד ארבעים שנה; ומגלח ארבע תגלחות, אחת בסוף כל עשר שנים - תגלחת ראשונה לספק ימי צרעתו, ושנייה לספק ימי סופרו של מצרע, ושלישית לספק טמאתו, ורביעית תגלחת טהרה.

ד. וכיצד מביא זה קרבנותיו? אם היה עשיר שקרבנו בהמה, כותב נכסיו לאחרים [ונחשב עני, שקרבנו עוף]; שמצרע עשיר שהביא קרבן עני, לא יצא. ואחר כך מביא חטאת העוף [שבאה על הספק, מה שאין כן חטאת בהמה] ועולת בהמה בתגלחת ראשונה ושנייה ושלישית - וכל חטאת עוף מהן, לא תאכל מפני שהיא ספק [שאם חולוין היא נבילה הואיל והעוף נמלק ולא נשחט]; ומביא בתגלחת רביעית קרבן נזיר טהור, שהוא שלש בהמות, כמו שבארנו.

ה. שלש חטאת העוף שמביא בשלש התגלחות - חטאת ראשונה, לספק טמאתו; שנייה לספק צרעתו, שאין המצרע מביא קרבנו אלא לאחר תגלחת שנייה. וכן חטאת שלישית לספק טמאתו, שאין תגלחת אחת עולה לנזרו

נדבה; ואם טהור הייתי, העולה מחובתי וחטאת העוף ספק; וסופר ימי נזירות אחרת, ומביא קרבן טהרה ואומר: 'אם טמא הייתי, העולה הראשונה נדבה וזו חובה; ואם טהור הייתי, העולה הראשונה חובה וזו נדבה, וזה שאר קרבני'. ואין אחד משניהן מגלח תגלחת טמאה, אלא אם כן היו קטנים או נשים - שאין אלו מקיפין פאת ראשם מספק.

טז. כיצד יולד להם ספק זה בטמאה? כגון שהיו שני הנזירים עומדין ברשות היחיד, שספק טמאה שם טמא, והיה אחד מבחנין רואה אותן ואומר: 'ראיתי את אחד מכם שנטמא, ואיני יודע מי הוא'. אבל אם היה עד זה עמיהן בחדר, הרי שניהן טהורין - בין שהן שלשה, הרי הן רבים, ורבים ברשות היחיד, ספקן טהור; כספק טמאה ברשות הרבים שהוא טהור, כמו שיתבאר במקומו.

יז. במה דברים אמורים? בששתקו הנזירים שניהם, או נסתפק להם הדבר. אבל אם אמר אחד מהם: 'אני לא נטמאתי' - אפלו שני עדים מעידין עליו שנטמא, אינו מביא קרבן על פיהם; וזה שאמר 'לא נטמאתי', כאומר 'איני מביא בטמאה, שכבר נשאלתי על נזירותי, ונמצא שאינו מכחיש את העדים, ואדם נאמן על ידי עצמו. אבל אם שתק או נסתפק לו - הרי זה מביא קרבן, אפלו על פי עד אחד, כמו שבארנו. וכן עד שאמר לאחד: 'בפני נדרת בנזירות' - אם הכחישו, אינו חייב כלום; ואם לא הכחישו, נוהג נזירות על פיו. אפלו אמר לשנים: 'ראיתי אחד מכם שנוזר, ואיני יודע מי הוא' - הואיל ואין מכחישין אותו, נוהגין נזירות על פיו. נהג נזירות על פי עד, ושטה יין או נטמא, והתרו בו - לוקה, אף על פי שעקר הנזירות בעד אחד.

יח. מת שהיה משכב לרחב הדרך - אף על פי שאין שם מקום לעבר אלא עליו או נוגע בצדו, ואף על פי שהיא טמאה ידועה, ועבר משם נזיר - הרי זה טהור, הואיל וספק ברשות הרבים טהור [ואולי נטה מהדרך].

יט. במה דברים אמורים? במהלך ברגלו. אבל אם היה רוכב, או טעון משא - הרי זה טמא; שהמהלך ברגליו, אפשו שלא יגע או שלא יאהיל או שלא יסיט; אבל טעון או רוכב - אי אפשו שלא יגע ושללא יאהיל או שלא יסיט, שהרי המת לרחב הדרך.

יום שישי

הלכות נזירות פרק י

א. אין אדם מגלח תגלחת אחת, ועולה לו לנזרו ולצרעתו; ותגלחת הצרעת בזמן שהוא ספק מצרע, אינה דוחה את הנזירות. לפיכך, מי שנוזר שנה אחת, והיה בכל השנה הזאת ספק מצרע וספק טמא מת, או שהיה בה ספק מצרע ובסוף השנה נטמא בספק - הרי זה מונה שבעת ימים, ומזה בשלישי ושביעי, ואינו מגלח בשביעי [רק בסוף השנה]; ואינו יכול לשתות ביין ולהטמא למת,

ואחר כך מונה שבועה אחרים לטמאת מת, ומגלח תגלחת טמאה; ואחר כך מונה נזירותו בלה.

יב. וכן אם היה טמא ומצרע בודאי - לאחר שייטהר מצרעתו, מגלח תגלחת צרעת הראשונה, ומזה בשלישי ושביעי [לצורך הבאת קרבנותיו], ומגלח ראשו וזקנו בשביעי, והיא תגלחת שניה של צרעת; ומביא קרבנותיו בשמיני, ואוכל בקדשים. וסופר שבועה ימים נפרדים לתגלחת טומאה של נזירותו, ומגלח תגלחת טמאה; ואחר כך סופר ימי נזירות שלמה, ומביא קרבן טהרה ושותה ביין.

יג. ולמה סופר שבועה? שאין שבעת ימי הטמאה עולין בשבעת ימי הספירה שבין תגלחת ותגלחת של מצרע. **יד.** האומר: 'הריני נזיר אם אעשה כן וכך', או 'אם לא אעשה', וכיוצא בזה - הרי זה רשע, ונזירות כזו מנזירות רשעים היא [שנוודים לפי מצב רוחם]; אכל הנזיר לה' דרך קדשה - הרי זה נאה ומשבח, והרי נאמר בו: "גזר אלהיו על ראשו וגו' קדש הוא לה"; ושקלו הכתוב בנביא, שנאמר: "ואקים מבניכם לנביאים, ומבחווריהם לנזירים".

בריש רחמנא דסייען

שבת קודש

הלכות ערכים וחרמים

יש בכללן שבע מצוות - חמש מצוות עשה, ושתיים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לדון בערכי אדם כאשור מפרש בתורה, וזה הוא דין ערכי אדם; (ב) דין ערכי בהמה; (ג) דין ערכי בתיים; (ד) דין ערכי שדות; (ה) דין מתרים נכסיו; (ו) שלא ימכר חרם; (ז) שלא יגאל חרם. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות ערכים וחרמים פרק א

א. הערכים - הם נדר מפלל נדרי הקדש, שנאמר: "איש כי יפלא נדר, בערף נפשתי לה"; לפיכך חזקין עליהן משום "לא יחל דברו", ו"לא תאחר", ומשום "ככל היצא מפיו יעשה".

ב. ומצוות עשה לדון בדיני ערכין, כאשור מפרש בתורה; ואחד האומר: 'ערכי עלי', או האומר: 'ערף [אדם] זה עלי', או 'ערף פלוני עלי' - נותן הערף לפי שני הנערף, והוא הדבר הקצוב שבתורה, לא פחות ולא יתר.

ג. וכמה הוא הערף? אם היה הנערף בן שלשים יום או פחות - אין לו ערף, והאומר עליו: 'ערף זה עלי' - הרי זה כאומר 'ערף פלי זה', ואינו חייב כלום. היה מבין אחד ושלשים יום עד בן חמש שנים גמורות - ערף הנזכר חמשה שקלים, והנזקקה שלשה שקלים. משפגס בשנת שש יום אחד עד שישלש שנת עשרים - ערף הנזכר עשרים שקלים, והנזקקה עשרת שקלים. משפגס בשנת אחד ועשרים יום אחד עד שישלש שנת ששים - ערף

ולצרעתו; ושמא מצרע ודאי וטמא מת ודאי הנה, שהתגלחת הראשונה והשנייה לצרעתו כמו שבארנו, ותגלחת שלישית תגלחת טמאה, ולפיכך צריך להביא קרבן טמאה בשלישית.

ו. שלש עולות בהמה שמביא עמה - על הראשונה הוא מתנה ואומר: 'אם טהור אני, זו מחובתי, ואם טמא אני, הרי היא נדבה'; וכן הוא אומר בשנייה ובשלישית.

ז. ומביא קרבן טהרה בתגלחת רביעית, ומתנה ואומר: 'אם טמא הייתי - עולה ראשונה נדבה, וזו חובה [אם היה גם מצורע]; ואם מחלט הייתי - עולה ראשונה חובת מצרע, וזו חובת נזירות, ושתיים האמצעיות נדבה [אם היה גם טמא מת]. ואם טהור מטמאת מת הייתי, ומצרע - עולה הראשונה חובה וכן השנייה, אחת לחובת מצרע ואחת לחובת נזירות, ושלישית ורביעית נדבה, והשאר קרבן טהרה. ואם טמא מת הייתי, ומצרע - עולה ראשונה חובת צרעת, ושנייה ושלישית נדבה, וזה קרבן תגלחת טהרה'.

ח. אכל האשם והעולה - אינם מעכבין לא בתגלחת טמאה, ולא בצרעת. נמצאת אומר: אם הוא מצרע ודאי, ולא נטמא במת - הרי טהר בצפרין, וחסאת העוף היא חטאתו, ולא תאכל מפני שהוא ספק; ועולת בהמה שעמה, מקרבן תגלחת טהרה, כדי שיגלח על הבהמה [אם הוא טהור]. ואם טמא מת הוא, הרי עולת בהמה נדבה. ואם אינו מצרע, וטמא מת הוא - חטאת העוף קרבן נזיר שנטמא, ועולת בהמה נדבה, והרי הביא קרבן טהרה באחרונה. ואם אינו טמא מת, ולא מצרע - עולת בהמה שהביא בתגלחת ראשונה היא מחובת תגלחת טהרה, וחסאת העוף באה על ספק, והרי לא נאכלת.

ט. במה דברים אמורים שהוא מגלח ארבע תגלחות? בשהיה קטן או אשה. אכל האיש אינו מגלח מספק, לא תגלחת טמאה ולא תגלחת צרעת - שמא טהור הוא, ונמצא מקיף פאת ראשו שלא במקום מצוה; לפיכך אינו מגלח אלא תגלחת טהרה בלבד - שאין ארבע תגלחות אלו לעכב, אלא למצוה.

י. נזיר שנוצטרע ודאי ונטמא בספק, כיצד הוא עושה? אחר שייטהר מצרעתו, מזה בשלישי ושביעי, ומגלח תגלחת טמאה [לאחר ימי נזירותו]; ומתחיל למנות נזירותו בלה, שהרי נפלו הימים הראשונים בספק טמאה שנטמא; ומביא קרבנות טהרה, ושותה ביין. ומאחר שביא קרבן צרעת, אוכל בקדשים.

יא. נטמא ודאי והיה מצרע בספק, וטהר [נרפא] מספק צרעתו - מונה ימי נזירותו שלמה [ואינו יכול לגלח אחר שבעה, שמא הוא מצורע ואינו יכול להקריב קרבנות התגלחת], ואחר כך מגלח תגלחת הנגע; שאין תגלחת ספק נגעו דוחה נזירות. ואחר כך מונה שבעת ימים שבין תגלחת מצרע הראשונה לתגלחת שנייה, ומגלח ומביא קרבנותיו; ואוכל בקדשים, אם הזה בשלישי ושביעי.

שהעריף עצמו, או שאמר: 'דמי עלי', או שאמר אחר: 'דמי זה עלי' - אינו חייב כלום; שזה כמת הוא, והמת אין לו לא ערף ולא דמים; ועל זה נאמר: "כל חרם אשר יחרם מן האדם - לא יפדה", כלומר: אין לו פדיון, אלא הרי הוא כמת.

יד. זה היוצא להרג שהעריף אחרים, או נדר דמיהן, או הדיק - חייב לשלם, וגובין הכל מנכסיו.

טו. פהנים ולויים מעריכין ונערכין, כשאר ישראל. וקטן שהגיע לעונת נדרים והעריף, או נדר דמים - חייב לשלם; שיהי נדריו קמין, כמו שבארנו בהלכות נדרים.

טז. הערכין הקצובין לפי השנים - הן שני הנערף, לא שני המעריף. כיצד? בן עשרים שאמר לכן ששים: 'ערפך עלי' - נותן ערף בן ששים; ובן ששים שאמר לכן עשרים: 'ערפך עלי' - נותן ערף בן עשרים. וכן כל היוצא בזה.

יז. וצריך בערכים שיהיה פיו ולבו שוין, כשאר הנדרים; ונשאלין על הערכין ועל הדמים, כדרך שנשאלין על שאר נדרים והקדשות.

יח. האומר: 'ערף אלו פלם עלי' - נותן ערף פלם, כל אחד ואחד לפי שניו. ואם היה עני, נותן על ידי כלם ערף עני; ואם היה עשיר, נותן על ידי כלם ערף עשיר.

יט. האומר: 'ערפי עלי', ונודר ואמר: 'ערפי עלי', וכן פה פעמים - חייב על כל אחת ואחת. אמר: 'שני ערכי עלי', נותן שני ערכין; וכן אם אמר: 'ארבעה', אפלו 'אלף' - נותן כמנין שנודר.

כ. אומר: 'הרי עלי ערף', ולא פירש ערף מי, אלא ערף סתם - נותן פחות שבוערכין, שהוא שלשה שקלים.

כא. האומר: 'ערפי עלי', ומת קדם שיעמד בדין - אין היורשין חייבין לתן, שנאמר: 'והעמידו לפני הכהן, והעריף אותו הכהן'. עמד בדין ומת, יתנו היורשין.

כב. אכל האומר: 'דמי עלי' - אף על פי שיעמד בדין, ומת קדם שיקצצו [=יקצבו] דמיו ויאמרו הדניין כמה לשנה - אין היורשין חייבין לתן. ואם קצצו דמיו ואחר כך מת - יתנו היורשין.

כג. ומה בין הערכים לדמים? שהערכין קצובין מן התורה, והדמים אינן קצובין.

כד. וכן האומר: 'ערף פלוני עלי', ומת העורף והנערף אחר שעמד הנערף בדין - חייבין היורשין לתן. מת הנערף קדם שיעמד בדין - אף על פי שהמעריף קדם, הרי זה פטור; שאין ערף למת, והנערף צריך עמידה בדין. אמר: 'דמי פלוני עלי', ועמד בדין ומת קדם שיקצצו דמיו - הרי זה פטור; שאין דמים למתים.

הנזכר חמשים שקלים, והנזקה שלשים שקלים. ומשיכנס בשנת אחת וששים יום אחד עד יום מותו, אפלו חיה כמה שנים - ערף הנזכר חמשה עשר שקלים, והנזקה עשרה שקלים.

ד. כל השנים האלו, מצת לעת מיום הולדה. וכל השקלים - בשקל הקדש, והוא משקל שלש מאות ועשרים שעורה מקסף טהור; וכבר הוסיפו עליו ועשו אותו סלע, כמו שבארנו בהלכות שקלים.

ה. טמטום ואנדרוגינוס - אין להם ערף, שלא קצבה תורה ערף אלא לזכר ודאי או לנזקה ודאית; לפיכך, טמטום ואנדרוגינוס שאמר: 'ערפי עלי', או שהעריכו אחר - אינו חייב כלום.

ו. הגוי נערף, אבל אינו מעריף. כיצד? גוי שאמר: 'ערפי עלי', או 'ערף ישראל זה עלי' - לא אמר כלום; וישראל שאמר: 'ערף גוי זה עלי', או 'ערף פלוני הגוי עלי' - נותן לפי שני הגוי הנערף. וכן המעריף את החרש ואת השוטה - חייב, ונותן לפי שניו.

ז. העבד - נערף ועורף, כשאר ישראל; ואם יפדה ויהיה לו, יתן ערף שנודר.

ח. אחד המעריף את היפה הבריא, ואחד המעריף את הפעור החולה, אפלו היה הנערף מכה שחין [פצעים] או סומה או גדם [קטוע יד] ויש בו כל מום - נותן לפי שניו, כמו שקצוב בתורה.

ט. הדמים אינן בערכים. כיצד? האומר: 'דמי עלי', או 'דמי זה עלי', או 'דמי פלוני עלי' - אפלו היה אותו פלוני קטן בן יומו, או טמטום או אנדרוגינוס, או גוי - נותן מה שהוא שנה, דינר או אלף, כאלו הוא עבד נמכר בשוק. והערכים פלן והדמים - הכל, סתמן לברך הבית [תחזוקת המקדש]; ופלו [=ימטרן] הכל ללשכה שהיתה במקדש, מוכנת לקדשי בדין הבית.

יא. גוי שאמר: 'דמי עלי', או 'דמי פלוני' - נותן כפי נדרו; ואינו נופל ללשכה, שאין מקבלין מן הגויים נדבה או נדר לחזק בדין הבית או בדין ריושלים, שנאמר: "לא לכם ולגו לבנות בית לאלהינו", ונאמר: "ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים".

יב. ומה יעשה בהן? יבדק הגוי על דעת מי נדר: אם נדר על דעת ישראל - יוציאוהו בית דין במה שינאה להן, חוץ מבדין הבית ובידן ריושלים; ואם אמר: 'לשמים נדרתי', יגזרו.

יג. הגוסס - אין לו לא ערף ולא דמים; הואיל ורב הגוססין למיתה, הרי הוא כמת. וכן מי שנגמר דינו בבית דין של ישראל להרגו על עברה שעבר, והעריכו אחר, או



שיעורי רמב"ם ספר המצוות — כ"ט תמוז-ו' מנחם-אב ה'תשס"ז**יום ראשון**

הַכֹּלֵל הַשְּׁמִינִי: שָׁאִין לַמְּנוֹת הַשְּׁלִילָה עִם הָאֲזֵהָרָה.

יַדַע שֶׁהָאֲזֵהָרָה הִיא מִשְׁנֵי חֻלְקֵי (סוגי) הַצְּוִי (הפקודה), כְּלוּמַר (ה"צווי" מתחלק לשניים) שֶׁתְּצַוֶּה לַמְּצִוָּה לַעֲשׂוֹת אִיזָה דָּבָר אוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹתוֹ; כְּגוֹן שֶׁתְּצַוֶּהוּ לֶאֱכֹל וְתֹאמַר לוֹ: אֲכַל: אוּ שֶׁתְּצַוֶּהוּ לִהְיֵנָע מְאֹכֵל וְתֹאמַר לוֹ: אַל תֹּאכֵל. אֲפֹד אֵינן בְּלִשׁוֹן הָעֶרְבִי שֵׁם הַכּוֹלֵל אֶת-שְׁנֵי הָעֲנֻנִים הָאֵלֶּה יַחַד; וְכָבֵד הַזְּכִירוֹ זֹאת הַמְדַבְּרִים בְּתוֹרַת הַהֲגִינִין (חכמי הלשון) וְאָמְרוּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: "אֲכַל הַצְּוִי וְהָאֲזֵהָרָה אֵינן לָהֶם בְּלִשׁוֹן הָעֶרְבִי שֵׁם הַכּוֹלֵל, וְלִפְיָכֵף הַצְּבָרְכֵנוּ לְקִרְאָם גַּם שְׁנֵיהֶם בְּשֵׁם אֶחָד מֵהֶם, וְהוּא: הַצְּוִי (המתפצל לשניים: ה"צווי" — עשה, ו"אזהרה" — לא תעשה)". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לָךְ, שֶׁהָאֲזֵהָרָה וְהַצְּוִי עֲנִין אֶחָד הֵם. (ובכלל ה"צווי") הַמִּלָּה הַמְּפָרְסַמַת בְּלִשׁוֹן הָעֶרְבִי הַמְּשַׁמֶּשֶׁת לַאֲזֵהָרָה הִיא מֵלֶת "לֹא", וְעֲנִין זֶה עֲצָמוֹ מְצוּי בְּלִי סֶפֶק בְּכָל-לִשׁוֹן, כְּלוּמַר: שֶׁאַתָּה תְּצַוֶּה לַמְּצִוָּה שֶׁיַּעֲשֶׂה אוּ שְׁלֹא יַעֲשֶׂה. כְּרוּר אִפּוּא שְׁמֵצוֹת עֲשֵׂה וּמֵצוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה שֶׁתִּהְיֶן צְוִי מְחֻלָּט: דְּבָרִים שְׂנֵצְטוּינּוּ לַעֲשׂוֹתָם, וְדְבָרִים שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָם. הַשֵּׁם שֶׁל אֵלֶּה שְׂנֵצְטוּינּוּ לַעֲשׂוֹתָם — מֵצוֹת עֲשֵׂה, וְהַשֵּׁם שֶׁל אֵלֶּה שֶׁהַזְּהִרְנוּ עֲלֵיהֶם — מֵצוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה; וְהַשֵּׁם הַכּוֹלֵל יַחַד בְּלִשׁוֹן הָעֶרְבִי — גִּזְרָה (פקודה, צו), וְכֵף קוּרְאִים חֻכְמִים כֹּל-מֵצִוָּה, בֵּינן שֶׁתִּהְיֶה עֲשֵׂה אוּ לֹא-תַעֲשֶׂה: גִּזְרַת מִלָּךְ.

אֲכַל הַשְּׁלִילָה הִיא עֲנִין אַחֵר, וְהוּא: שֶׁתִּשְׁלַל נִשְׂוּא מְנוּשָׂא, וְאֵינן בְּזָה שׁוּם צְוִי כָּלֵל, כְּגוֹן שֶׁתֹּאמַר: לֹא אֲכַל פְּלוּנִי אֶתְמוּל וְלֹא שְׁתֵּה פְּלוּנִי אֶת-הַיַּיִן, וְאֵינן רְאוּבֵן אֲבִי שֶׁמְעוֹן וְכִיוּצָא בְּזָה — שְׁכַל-זֶה הוּא שְׁלִילָה, וְאִפְלוּ רִיחַ צְוִי אֵינן בּוֹ. וְהַמִּלָּה שֶׁבָּה שׁוֹלְלִים בְּעֶרְבִית לָרַב הִיא מֵלֶת "מֵא", אֲפֹד שׁוֹלְלִים גַּם בְּמֵלֶת "לֹא", וּבְמֵלֶת "כְּלִי". אֲכַל הָעֶבְרִים הֵרִי לָרַב שְׁלִילָתָם בְּאוֹתָהּ מֵלֶת "לֹא" עֲצָמָה, שְׁבָּה גַם מִזְהִירִים; וְשׁוֹלְלִים גַּם בְּמֵלֶת "אֵינן" וּמֵה-שֶׁמִּתְחַבֵּר אֵלֶיהָ מִן-הַכְּנוּיִים: "אֵינּוּ"

וְ"אֵינּוּ" וְ"אֵינְכֶם" וְזוּלָתָם.

(ודוגמאות לכך): הַשְּׁלִילָה בְּעֶבְרִי בְּמֵלֶת "לֹא" — כְּגוֹן אָמְרוּ: "וְלֹא-

קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמִשָּׁה" (דברים לד, י); "לֹא אִישׁ אֵל וְיָכֹזֵב" (במדבר כג, יט); "לֹא תִקּוּם פְּעַמִּים צָרָה" (נחום א, ט); "וְלֹא-עָמַד אִישׁ" (בראשית מה, א); "וְלֹא-קָם וְלֹא-יָעַ מְמֻנּוֹ" (אסתר ה, ט) וְכָאֵלֶּה רַבִּים. וְהַשְּׁלִילָה בְּמֵלֶת "אֵינן", כְּגוֹן אָמְרוּ: "וְאָדָם אֵינן" (בראשית ב, ה); "וְהַמֵּתִים אֵינֵם יוֹדְעִים מְאוּמָה" (קהלת ט, ה) וְזוּלָתָם רַבִּים גַּם כֵּן.

הִנֵּה נִתְבָּאֵר לָךְ הַהַבְדֵּל בֵּינן הַשְּׁלִילָה לַאֲזֵהָרָה, וְהוּא: שֶׁהָאֲזֵהָרָה (היא חלק) מְעַנֵּן הַצְּוִי וְאֵינָה אֵלֶּה פְּעַל צְוִי, כְּלוּמַר: כִּשְׁם שֶׁהַצְּוִי לַעוֹלָם לַעֲתִיד, כֵּף הָאֲזֵהָרָה; וְלֹא יִתְכַן שְׁבַלִּשׁוֹן יֵהֵא הַצְּוִי לְעֶבֶר — וְכֵף הָאֲזֵהָרָה. וְאֵינן אֶפְשָׁרוּת לְהַכְנִיס צְוִי לְסַפּוֹר, כִּי הַסַּפּוֹר זָקוּק לְנִשְׂוּא וְנוֹשָׂא וְהַצְּוִי דְבוּר שְׁלֵם בְּעֲצָמוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסַפְרֵים שְׁנַתְחַבְּרוּ לָכֵף; וְכֵן לֹא תִכְנֵס גַּם הָאֲזֵהָרָה בְּסַפּוֹר. אֲכַל לֹא כֵּף הַשְּׁלִילָה — לְפִי שֶׁהַשְּׁלִילָה תִכְנֵס בְּסַפּוֹר וְתִשְׁלַל בְּעֶבֶר וּבְעֵתִיד וּבַהֲוָה. וְכַל-זֶה כְּרוּר מְעַצְמוֹ עַל-יַדֵּי הַתְּבוּנוֹת.

בֵּינָן שֶׁהַדְּבָר כֵּן — בְּשׁוּם פְּנִים אֵינן לַמְּנוֹת אֶת-הִלְאוּיִן שֶׁהֶם שְׁלִילָה בֵּינן מֵצוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה. וְזֶה דְבָר מְעַצְמוֹ שָׁאִין צָרִיף עֲלָיו מוֹפֵת (ראייה), זוֹלַת מֵה-שֶׁהַזְּכָרְנוּ בְּכָרוּר עֲנִינִי (דברי) הַבְּטוּיִים, כִּדִּי לְהַבְדִּיל בֵּינן הָאֲזֵהָרָה וּבֵינן הַשְּׁלִילָה (ורק עַל-יַדֵּי הַבְּנָת הַעֲנִין אִפְשָׁר לְקַבּוֹעַ אִם זוֹ אַזְהָרָה אוּ שְׁלִילָה).

אֲפֹד זוּלָתָנוּ לֹא יָדַע זֹאת וְהִגִּיעַ לָכֵף, שֶׁמְנַה: "לֹא תִצָּא כְּצֹאת הָעֶבְדִּים" (שמות כא, ז); וְלֹא יָדַע שְׁזוֹ שְׁלִילָה וְלֹא אֲזֵהָרָה. וּבְאוּר הָעֲנִינִן כְּמוֹ שֶׁאֶסְבִּיר, וְהוּא: שֶׁה' דָּן מִכָּה עֲבָדוֹ אוּ אֶמְתּוֹ הַכֹּנְעֵנִים שֶׁחֲסָרוּ בְּשַׁעַת הַהַכָּאָה אֶחָד מִרְאֵשֵׁי אֲבָרִים (כְּמוֹ שֶׁן עֵינָן) — שֶׁהוּא יוֹצֵא לְחַפְשֵׁי; הִנֵּה אִפּוּא עוֹלָה בְּדַעַתְנוּ, שֶׁכֵּף הוּא בְּאֵמָה עֲבָרְיָה מְכַל-שֶׁכֵּן מְעַבָּד כְּנַעֲנִי (היוצא בשן עֵינָן), וְשֶׁהִיא

(שביקש להקטיר קטורת "ובידו מקטרת להקטיר — והצרעת זרחה במצחו" — דברי הימים ב, כו, יט).
 ואף-על-פי שִׁמְצֵאנוּ דָעָה אַחֲרֵת (של חו"ל) בַּגְמָרָא סְנֵהֲדַרְיָן (קי.), וְהוּא אֲמָרָם: "כֹּל-הַמִּחְזִיק בְּמַחֲלָקָת עוֹבֵר בְּלֹא-תַעֲשֶׂה, שְׁנֹאֲמָר: וְלֹא-יְהִיָּה כְקִרַח וְכַעֲדָתוֹ" — הָרִי זֶה עַל דְרָף הַתּוֹכָחָה לֹא שָׁפָךְ פְּשֻטָה דְקָרָא בְעֵנִין זֶה; אֲבָל הָאֲזֹהָרָה עַל עֵנִין זֶה (המחלוקת) נִכְלָלָת תַּחַת לְאוֹ אַחֵר, כְּמוֹ שְׁאָבָאֵר בְּמִקוּמוֹ (לֹא תַעֲשֶׂה מֵהָ).

אִין אִפּוֹא שׁוּם דְבָר שֶׁעַל יְדִיו אִפְשָׁר לְהַבְדִּיל בֵּין הַשְּׁלִילָה לְאֲזֹהָרָה חוּץ מֵעֵנִין הַדְּבָרִים, אֲבָל לֹא מִן-הַמְלָה, בֵּינָן שְׁמַלְת הַשְּׁלִילָה וְהָאֲזֹהָרָה בְּעֵבְרִית מְלָה אַחַת, וְהִיא מְלַת "לֹא". וְלָכֵן הַכָּרַח, שְׁלֻמְעֵין תָּהֵא הַבָּנָה בְּעֵנִין הַדְּבָרִים וְאִזּוּ יִשְׂגַּב בְּקִלּוֹת אִיזָה לְאוֹ הוּא שְׁלִילָה וְאִיזָה לְאוֹ הוּא אֲזֹהָרָה, כְּמוֹ שְׁבֵאַרְנוּ מִקֵּדָם. וְכָבֵר הָעִירוּ חֲכָמִים, עַל־יֵהֵם הַשְּׁלוֹם, עַל עֵנִין זֶה בְּמַה-שִׁמְצֵאנוּ אֲצֻלָּם בְּמַחֲלָקָת שְׁנִפְלָה בְּיֵהֵם בְּלֹאוֹ מִן הַלְּאוִין אִם הוּא שְׁלִילָה אוֹ אֲזֹהָרָה, וְזֶה בְּאֲמָרוֹ יִתְעַלֶּה עַל חֲטָאת הָעוֹף: "וּמַלְךְ אֶת-רְאִשׁוֹ מִמּוֹל עֶרְפוֹ וְלֹא-יִבְדִּיל" (ויקרא ה, ח). הִנֵּה תִנָּא דִידָן, וְהוּא הַמְדַבֵּר בְּמִשְׁנָה, סוֹבֵר שֶׁזֶה אֲזֹהָרָה, וְלָכֵן הוּא אוֹמֵר: אִם הַבְּדִיל (הַפְרִיד אֶת הָרֵאשׁ מֵהָעוֹרָא) — פְּסַל. יוֹצֵא לְפִי זֶה שֶׁהִלָּאוּ הִנֵּה יְהִיָּה מִצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה; שְׁכַן כְּשֶׁהַבְּדִיל אֶת-הָרֵאשׁ — פְּסַל, כְּאִלוֹ הַקָּרִיב שְׁאוֹר אוֹ דָבֶשׁ. אֲבָל רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן סוֹבֵר, שֶׁהִלָּאוּ הִנֵּה שְׁלִילָה (שְׁלִילַת הַהֲכָרַח) וְלֹא אֲזֹהָרָה, וְשִׁפְרוֹשׁ אֲמָרוֹ: "לֹא יִבְדִּיל" — שְׂאִינוּ צְרִיף לְהַבְדִּיל הָרֵאשׁ, אֲלֵא מִסְפִּיק שְׁיַחֲתֵף אוֹתוֹ בְּאִיזָה שְׁעוֹר, וּלְפִיכָף אִם הַבְּדִיל — כְּשֶׁר לְפִי דְעֵתוֹ. וְכָף אֲמָרוּ בַּגְמָרָא זְבָחִים (סד): אוֹמֵר הִנֵּה רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן: שְׁמַעְתִּי שְׁמַבְדִּילִין בְּחֲטָאת הָעוֹף; מְאִי "לֹא יִבְדִּיל" — אִינוּ צְרִיף לְהַבְדִּיל. וְהַקְשׁוֹ עַל דְּבָרִים אֵלוֹ וְאֲמָרוֹ: אֲלֵא מֵעַתָּה, גִּבִּי בּוֹר נְמִי, דְּכָתִיב: "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר" וְלֹא יִכְסְנוּ" (שְׁמוֹת כֵּא, לג) — הִכִּי נְמִי (הַאֲמַנֵם כֶּךָ) דְּאִינוּ צְרִיף לְכַסּוֹת? ! וְהִיתָה הַתְּשׁוּבָה: הֵתָם דְּכָתִיב: "בַּעַל הַבּוֹר יִשָּׁלֵם" — מְפַלֵּל דְּבַעֲי פְסוּי. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שְׁמַבְיָאִים רָאִיָּה מֵעֵנִין הַדְּבָרִים, אִם זֶה שְׁלִילָה אוֹ

(אֵמָה עֲבַרְיָה) אִם חֲסָרָה אֶחָד מִרְאִשֵּׁי אֲבָרִים יוֹצֵאת לְחַפְשֵׁי — לְפִיכָף שְׁלַל מְמַנָּה דִין זֶה בְּאֲמָרוֹ: "לֹא תֵצֵא כִצֵּאת הָעֲבָדִים", כְּאִלוֹ אָמַר: אִין חוֹבָה לְהוֹצִיָּאה לְחַפְשֵׁי כְשִׁמְחֲסָרָה אֲבָר מְאֲבָרְיָה — הִנֵּה זֶה שְׁלִילַת דִין מְסִים מְמַנָּה, אֶף לֹא אֲזֹהָרָה. וְכָף פְּרָשוּ מוֹסְרֵי הַקְבָּלָה וְאֲמָרוּ בְּמַחֲלָתָא (פֵּרֶשֶׁת מִשְׁפֻטִים): "לֹא תֵצֵא כִצֵּאת הָעֲבָדִים" — אִינָה יוֹצֵאה בְּרֵאשֵׁי אֲבָרִים כְּדָרְף שְׁהַפְנְעִים יוֹצֵאִים. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לָךְ, שֶׁזֶה שְׁלִילַת דִין מְסִים הַנְּשָׁלַל מְמַנָּה, לֹא שֶׁהוּא הַזְהִיר עַל הַדְּבָר.

וְאִין הַבְּדִיל בֵּין אֲמָרוֹ: "לֹא תֵצֵא כִצֵּאת הָעֲבָדִים" וּבֵין אֲמָרוֹ: "לֹא-יִבְקֵר הַכֶּהֵן לְשַׁעַר הַצֶּהָב טָמֵא הוּא" (ויקרא יג, לו), שֶׁהוּא שְׁלִילָה בְּלִבְד, לֹא אֲזֹהָרָה; וְהוּא שְׁבֵאַ לְהוֹדִיעֵנוּ: שַׁעַם סִימָן זֶה אִינוּ צְרִיף הַסָּגֵר (כַּבְדִּינִי טוֹמֵאת הַצִּרְעַת שִׁבְשֵׁמִסְתַּפַּק הַכֶּהֵן בְּדִינָה, מִסְתַּגֵּר הַמְנוּגָע כְּדִי לְבַחוּן הַתַּפְתָּחוֹת) וְלֹא יִסְתַּפֵּק בּוֹ, כִּי הוּא טָמֵא. וְכֵן אֲמָרוֹ: "וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה .. וְהִיא שֹׁפְחָה .. וְחוֹפְשָׁה לֹא נִיתַן לָהּ" לֹא יוֹמְתוּ כִּי-לֹא חֲפְשָׁה" (ויקרא יט, כ) — לְפִי שֶׁהוּא גַם כֵּן שְׁלִילָה וְלֹא אֲזֹהָרָה. שְׁכַן הוּא אוֹמֵר: שְׂאִינָם חַיִּבִים מִיתָה בֵּינָן שְׁלֹא נִשְׁלָמָה חֲרוּתָה (וְאִין הַקִּידוּשִׁין חֲלִין), וְאִין לְתַרְגָּם אֶת-זֶה וְלוֹמֵר "לֹא יִקְתְּלָא" (אַל יִהָרְגוּ), שְׁכַן כָּף יֵצֵא מֵעֵנִין הַשְּׁלִילָה לְעֵנִין הָאֲזֹהָרָה. כִּי אֲמָרוּ כְּאֵן: "לֹא יוֹמְתוּ כִּי-לֹא חֲפְשָׁה" כְּמוֹ אֲמָרוֹ: "אִין לִנְעָרָה חֲטָא מוֹת" (דְּבָרִים כב, כו) שְׁשָׁלַל מְמַנָּה חַיִּיב הַמִּיתָה בְּגַלְל הָאֲנָס; כָּף שְׁלַל מֵהֶם כְּאֵן חַיִּיב הַמִּיתָה בְּגַלְל הָעֲבָדוֹת, כְּאִלוֹ אָמַר: אִין לְהֵם חֲטָא מוֹת, כִּי לֹא חֲפְשָׁה. וְכֵן אֲמָרוֹ: "וְלֹא-יְהִיָּה כְקִרַח וְכַעֲדָתוֹ" (בַּמְדַּבֵּר יז, ה) — הוּא שְׁלִילָה. וּפְרָשוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא שְׁלִילָה וּבְכָרוּ עֵנִינוּ וְאֲמָרוּ (מִדְּרַשׁ תַּנְחוּמָא שׁם): שֶׁהוּא יִתְעַלֶּה הַשְּׁמִיעֵנוּ שְׁכַל-הַיוֹצֵא וְטוֹעֵן עַל הַפְּהָנָה וַיִּבְקֶשׂה לְעַצְמוֹ (כַּמְנַהֵג קִרַח וְעַדְתוֹ) — לֹא יִאָרַע לוֹ מַה-שְּׂאָרַע לְקִרַח וְעַדְתוֹ, כְּלוֹמֵר: הַבְּלִיעָה וְהַשְּׂרָפָה — אֲלֵא יְהִיָּה עֲנָשׁוֹ "כְּאֲשֶׁר דְּבָר ה' בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ" (מִהַבִּיטוּי "בִּיד מֹשֶׁה" אֲנוּ לְמַדִּים שִׁילְקָה בְּמַה שִׁלְקָתָה יַד מֹשֶׁה) כְּלוֹמֵר: הַצִּרְעַת; וְזֶהוּ אֲמָרוֹ יִתְעַלֶּה אֲלָיו: "הִבְאֵנָא יְדָךְ בְּחִיקָךְ" (שְׁמוֹת ד, ו) וְהִבְיָאוּ רָאִיָּה מִמַּה-שְּׂאָרַע לְעֵזְיָה מְלֶךְ יְהוּדָה

חֵיב עֲרָף. וְכִכָּר בְּאַרְנוּ עֲגִין זֶה בְּתַכְלִית הַבְּאוּר עַד שְׂאֵנִי אוֹמֵר, שֶׁלֹּא נִשְׁאָר דָּבָר מִסַּפֵּק אֶפְלוּ לֹא לְקֶשֶׁה הַהֲבָנָה שֶׁבְּכַנֵּי אָדָם.

כִּינּוּן שְׂדֵבְרָנוּ בְּעֲנִין זֶה, דַּע שֶׁהַמְּלִים הַמְּשֻׁמּוֹת בַּתּוֹרָה לְאַזְהָרָה הֵן אֲרַבַּע מְלִים, וְכָל מַה-שֶׁהִזְהִיר עָלָיו בְּאַחַת מֵאַרְבַּע אֵלּוּ נִקְרָא: מִצְוַת לֹא-תַעֲשֶׂה. וְהֵן: 'הַשְּׁמֵר' וּ'פֶן', 'אֵל' וְ'לֹא'. וּבִפְרוּשׁ אָמְרוּ (זבחים קו): כָּל-מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: 'הַשְּׁמֵר', 'פֶּן' וְ'אֵל' וְ'לֹא' — אֵינוּ אֵלָּא מִצְוַת לֹא-תַעֲשֶׂה.

אַבְל נִשְׁאָר לָנוּ לְבַאֵר דָּבָר אֶחָד, שֶׁבּוֹ תִּשְׁלַם כְּפִנְתַּי הַשְּׁעָר הַזֶּה, וְהוּא: שֶׁכָּל-מְקוֹם שֶׁבְּאוּר בַּתּוֹרָה וְחֵיב אוֹתָנוּ לְנִקּוֹת עֲצָמָנוּ עַל-יְדֵי שֶׁנִּשְׁלַל מֵעֲצָמָנוּ מַעֲשֶׂה פְלוֹנִי וּפְלוֹנִי — הָרִי אוֹתוֹ הַמַּעֲשֶׂה נִמְנָה מִכָּל מִצְוַת לֹא-תַעֲשֶׂה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִלְאוּ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ הוּא שְׁלִילָה וְלֹא אִזְהָרָה. כִּי מִשְׁהִטִּיל עָלֵינוּ שֶׁנִּשְׁלַל מֵעֲצָמָנוּ וְנֹאמַר: אֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֶּךָ וְלֹא עָשִׂיתִי כֶּךָ — נוֹדַע בְּהִכָּרַת, שֶׁעָשִׂיתִי אוֹתוֹ הַכֶּכָּה וְכֶךָ מְזַהְרִים עָלֶיךָ, וְזֶה כְּגוֹן שֶׁחֵיבָנוּ הַפְּתוּב (בַּעַת הַ"וּוִידוּי" בַּבַּיִת הַמְּקַדֵּשׁ עַל הַמַּעֲשָׂוֹת) שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא-אֲכַלְתִּי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בַּעֲרָתִי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת" (דברים כו, יד) — מִשְׁמַע מִזֶּה: שֶׁכָּל-מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה מֵאֵלוּ מְזַהְרִים עָלָיו, וְיִתְבָּאֵר זֶה בְּמִקְוֵמוֹ כְּשֶׁנִּדְבַּר עַל מִצְוֹת אֵלּוּ.

הַכָּלָל הַתְּשִׁיעִי: שֶׁאֵין לְמִנּוֹת אֶת עֲצָם הַלְּאוּיִן וְהַעֲשֶׂה, אֵלָּא אֶת-הַעֲנִינִים שֶׁמְזַהְרִים וְשֶׁמְצִינִים עֲלֵיהֶם.

דַּע, שֶׁכָּל-צוּוִי הַתּוֹרָה וְאִזְהָרוֹתֶיהָ הֵם בְּאַרְבָּעָה דְבָרִים: בְּדַעוֹת, בְּמַעֲשִׂים, בְּמַדּוֹת וּבְדַבּוּר. וְזֶהוּ שֶׁצִּוְּתָה אוֹתָנוּ לְהֵאֱמִין וּלְקַבֵּל אִיזוֹ דַּעָה, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטוּיֵנוּ לְהֵאֱמִין בְּיָחֻד. וּבְאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְעַלָּה וְיִרְאַתוֹ; אוֹ שֶׁהִזְהִירָה אוֹתָנוּ מִלְּהֵאֱמִין בְּאִיזוֹ דַּעָה, כְּגוֹן שֶׁהִזְהִירָנוּ מִלְּהִיּוֹת בְּדַעָה שִׁישׁ אֵלֵהוֹת לְזוּלָתוֹ. וְכֵן צִוְּתָה אוֹתָנוּ בְּאִיזָה מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטוּיֵנוּ לְהִקְרִיב אֶת-הַקְּרָבָנוֹת וּלְבַנּוֹת אֶת-הַמִּקְדָּשׁ; אוֹ הִזְהִירָה אוֹתָנוּ מֵאִיזָה מַעֲשֶׂה, כְּגוֹן שֶׁהִזְהִירָנוּ מִלְּהִקְרִיב לְזוּלָתוֹ יִתְעַלָּה וּמִלְּהַשְׁתַּחֲוֹת לְנֶעְבֵּד זוּלָתוֹ (עַבֻדָּת אֱלִילִים). וְכֵן צִוְּתָה אוֹתָנוּ לְהִתְנַהֵג בְּאִיזוֹ מַדָּה, כְּגוֹן שֶׁנִּצְטוּיֵנוּ בְּצִדְקָה בְּחָסֵד,

אִזְהָרָה. וְנִתְבָּאֵר עוֹד שֶׁאָמְרוּ "לֹא יְבַדִּיל" — מִצְוַת לֹא-תַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה הַמִּשְׁנָה, וּמְבַאֵן יִתְבָּאֵר שֶׁאָמְרוּ בְּעוֹלַת הָעוֹף: "וְשִׁשַׁע אֹתוֹ בְּכַנְפָיו לֹא-יְבַדִּיל" (ויקרא א, יז) — אֵין לְמִנּוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא שְׁלִילָה, הוֹאִיל וְלְדַבְרֵי הַכָּל: אִם הַבְּדִיל — כָּשֶׁר. שֶׁכֵּן, כִּינּוּן שֶׁאָמַר בְּעוֹלַת בְּהֵמָה: "וְנִתְחַח אֹתוֹ לְנִתְחָיו" (שם א, יב), הִזָּה עוֹלָה בְּדַעֲתָנוּ, שֶׁגַּם עוֹלַת הָעוֹף כֶּךָ, לְפִיכֶךָ אָמַר: אֵינוּ צְרִיף לְהַבְּדִיל, אֵלָּא וְשִׁשַׁע בְּלֶבֶד; וְאִם הַבְּדִיל — כָּשֶׁר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִקְוֵמוֹ.

עוֹד מְכַלֵּל הַלְּאוּיִן הָאֵלֶּה שֶׁהֵם בְּגִדְרֵי שְׁלִילָה אָמְרוּ: "כָּל-חֶרֶם אֲשֶׁר יִחֶרֶם מִן-הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה" (שם כז, כט), וְיִתְבָּאֵר לָךְ שֶׁזוֹ שְׁלִילָה — לֹא אִזְהָרָה — אִם תִּדַּע מַהוּ מוֹכֵן הַדָּבָר הַזֶּה, וְהוּא: שֶׁהַפְּתוּב כָּכָר דִּין בְּדַמִּים קְצוּבִים בְּעַרְכֵּים לְפִי גִיל הַנְּעִרָף וּלְפִי הִיּוֹתוֹ זָכָר אוֹ נְקֵבָה, וְאֵין הַבְּדִיל בְּעֲנִין זֶה בֵּין שֶׁאָמַר: "עַרְפִּי עָלַי", אוֹ "עֲרָף פְלוֹנִי עָלַי" — הָרִי אֲנִי רוֹאִים אוֹתוֹ הַפְּלוֹנִי מַה הוּא וּמַה-גִּילוֹ, וְיִשְׁלַם בְּהִתְאָם לְכָף. וְאִם הַנְּעִרָף הוּא אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיַּתֵּת בֵּית דִּין וְנִפְסָק דִּינוֹ, וְאִחֵר גֵּמַר דִּינוֹ אָמַר מִי שֶׁהוּא: "עֲרָף זֶה עָלַי" — הָרִי זֶה לֹא יִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לְפִי שֶׁהוּא חָשׁוּב כְּמַת שֶׁאֵין לוֹ עֲרָף מַעַת שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ. וְזֶהוּ הַעֲנִין שֶׁרָצָה בְּאָמְרוֹ "לֹא יִפְדֶּה", כְּלוּמַר: אֵין לוֹ פְּדִיוֹן, שֶׁיִּצְטָרֵף אוֹתוֹ הַמַּעֲרִיף לְשַׁלֵּם. וְזֶהוּ דִּין מְדִינַת הַעַרְכֵּים וְהַלְכוּתֵם שֶׁזָּכְרוּ הַפְּתוּב, אַבְל אֵינוּ אִזְהָרָה. וְלִשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (עַרְכִּין פֶּרֶק א מִשְׁנָה ג): הַגּוֹסֶס וְהַיּוֹצֵא לְהַרְגֵי לֹא נִדְרָר וְלֹא נֶעְרָף. וּפְרִשׁ הַתְּלַמוּד (עַרְכִּין ו): שֶׁזֶּה בְּתַנָּאֵי שֶׁיֵּהָא יוֹצֵא מִבֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְהַרְגֵי. וְלִשׁוֹן הַמְּכַלְתָּא (פְּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים): חֵיבִי מִיַּתֵּת בֵּית דִּין אֵין לְהֵם פְּדִיוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל-חֶרֶם אֲשֶׁר יִחֶרֶם מִן-הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה מוֹת יוּמָת". הַתְּבוּנָה בְּדִיּוּק הַלִּשׁוֹן וּבְעַמֵּק הָעֵינִין בָּהּ, אֵיךְ בְּאָרוֹ שֶׁהִלְאוּ הַזֶּה שְׁלִילָה וְלֹא אִזְהָרָה בְּאָמְרוֹ: "אֵין לְהֵם פְּדִיוֹן" וְלֹא אָמְרוּ: "אֵין פּוֹדִין אוֹתָם". אֶת-הַעֲנִין הַזֶּה עֲצָמוֹ בְּאָרוֹ בְּסִפְרָא בְּפָרֶשֶׁת עַרְכֵּים וְאָמְרוּ: מַנִּין לְמַחְבֵּי מִיַּתֵּת בֵּית דִּין, לְאַחַד (מַעֲרִיךְ). שֶׁאָמַר "עַרְכּוֹ (שֶׁל הַחֵיב מִיַּתֵּת) עָלַי", שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם? תְּלַמוּד לוֹמֵר: "לֹא יִפְדֶּה", כְּלוּמַר: מַנִּין שֶׁאֵינוּ

ברחמנות, בחמלה ובאהבה, והוא אמרו: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח); או שהזהירנו מאלו מדות, כגון שהזהרנו על הנטירה והנקימה וגאלת הדם וזולתן מן המדות הרעות, כמו שאבאר. או שצונו אותנו באמירת איזה דבר, כגון שנצטוונו להודות לו ולהתפלל אליו ולהתודות על העונות וכיוצא בזה ממה שאבאר; והזהירנו מאמירת איזה דבר, כגון שהזהרנו על שבועת השקר והרכילות ולשון הרע והקללה וזולתן.

אם השגנו ענינים אלו, הרי ראוי למנות את הענינים שמצויים או מזהרים עליהם, בין שאלה מעשה או דבור או דעה או מדה. ואין להביט לרובי הצווין שפאו באותו הענין, אם המדבר ב"עשה"; או לרובי האזהרות שפאו בענינו, אם המדבר ב"לאו" — כי כלם לחזוק בלבד (להדגיש את חומרת הדבר). לפי שפעמים יבוא באותו ענין עצמו לאו אחרי לאו לחזוק, וכן יבוא בו צווי אחרי צווי לחזוק. אלא-אם-כן תמצא מאמר חכמים בחלוק הענינים ויבארו להם המפרשים, שכל-לאו מאלו או כל-עשה כולל ענין שלא פענן שכולל הלאו או העשה האחר — הרי אז ראוי למנותו בלי ספק, כי אז לא נשאר לחזוק אלא בא לתוספת ענין, אף-על-פי שפשט הכתוב (לכאורה) שהם בענין אחד. לפי שאנחנו אין אנו אומרים שאיזה פסוק נכפל לחזוק ואינו לתוספת ענין אלא כשאין לנו על כך דברי המפרשים נושאי הקבלה; אבל אם נמצא קבלה, שהצווי הזה או הלאו כולל ענין פלוני, והצווי החוזר ונכפל כולל ענין אחר — הרי זה הנכון והאמת: שלא נכפל פסוק אלא לענין, ואז ראוי למנות את-זה בפני עצמו ואת-זה בפני עצמו. אבל אם אין ענין נוסף — הרי תכלית הנכפל לחזוק; וגם בא להודיע, שהענין הזה חמור מאד, כיון שבאה בו אזהרה אחר אזהרה, או שנכפל להשלמת דין המצוה (שכל פסוק משלים פרטי דינים שאין בשני), או כדי ללמד ממנו איזה דין במצוה אחרת, כמו שמבאר התלמוד ואומר: מפנה (פסוק "פנוי" — כפול בענינו) — להקיש, לדון ממנו גזרה שונה. וכבר מצאנו שחכמים, עליהם השלום, העירו על ענין זה

בגמרא פסחים בפרק השני (כד.), וכינונו לאחד הלאוין שלפי הנראה הוא נכפל, כיון שהאזהרה כבר נלמדה מזולתו, ובקשו להקיימו בענין נוסף, ואמרו על כך בדרך טענה וקשיה: אמר לה רבינא לרב אשי: ואימא (אמור, אולי, שהפסוק נכפל כדי לעבר עליו בשני לאוין? כלומר: זה שאתה רוצה להקים את-הלאו הזה בענין אחר, שלא פענן שנלמד מן-הלאו האחר — מדוע מתבקש מוצא זה? שמה נכפל באותו ענין עצמו, כדי שיהא העושה אותו הדבר חייב בשני לאוין?! ובאה התשובה: אמר לה: כל-היכא (בכל מקום) דאכא למדרש (שאפשר לפרש שהכפילות באה להוסיף דין חדש וכדומה) — דרשינן, ולא מוקמינן (ולא מניחים שמטרת הכפילות להשמיענו) בלאוי יתירי. הנה נתבאר לה, שכל-לאו שלא בא לתוספת ענין — הרי הוא נקרא: יתר ("לאו יתירי"), כלומר: שהוא נכפל. ואף-על-פי שאמרו שהוא לעבר עליו בשני לאוין — הרי בכל-זאת הוא לאו יתר, כמו שמתבאר מן-הלשון הזה (שבגמרא דלעיל), ואין ראוי למנותו כיון שנכפל. הנה נתבאר לה, שמשפך המצות אינו מתרבה בגלל רבוי הלאוין או העשין.

הרי ידוע, שצווי השביתה בשבת נכפל בתורה שתיים עשרה פעמים — כלום יסבר מישהו המונה את-המצות ויאמר: שמכלל מצות עשה השביתה בשבת, והיא שנים עשר מצות! וכן באה האזהרה על אכילת הדם שבע פעמים — האם אפשר לבר-דעת לומר: שאסור הדם הוא שבע מצות? הנה זה ממה-שלא יטעה בו אף אחד — כלומר: בשביתה שבת, שהיא מצוה אחת מכלל מצות עשה; וכן באזהרה על אכילת הדם, שהיא מצוה אחת ממצות לא-תעשה. ודע שאפלו תמצא מאמר לחכמינו זכרונם לברכה שהעובר עברה פלונית כבר עבר על כך וכך לאוין, או שהמבטל דבר פלוני כבר עבר על כך וכך עשין — לא יתחייב מזה למנות כל-אותם הלאוין כל-אחד בפני עצמו ולא כל-עשה בפני עצמו, כיון שהענין אחד ואין בו כפילות. ולא אמרו שהוא עובר על כך וכך עשין או על כך וכך לאוין, אלא מפני כפל הצווי או האזהרה באותה המצוה, שהרי

הגה נתבאר ונתברר, שאין למנות כל-לאו הנמצא בתורה ולא כל-עשה, לפי שאפשר שיהיה נכפל — אלא ראוי למנות את-הענינים שמצויים או מזהירים עליהם. ואי-אפשר לדעת שהלאו או העשה הנכפל בא לתוספת ענין, אלא על-ידי מורה שיוורה על זאת — והם מקבלי הפרוש (חכמינו) עליהם השלום גם לא יטעף שהלאו נכפל בכטויים שונים, כגון אמרו ותעלה: "כי תבצר פרמך לא תעולל אחריך" (דברים כד, כא) אחר אמרו "ושכחת עמך בשדה לא-תשוב לקחתו" (שם, יט), ואמרו: "כי תחבט זיתך לא תפאר אחריך" (שם, כ) — לפי שאין אלו שני לאוין, אלא זו אזהרה אחת על ענין אחד, והוא, שלא יקח מה-ששכח מן-התבואה או הפרות בעת אסיפתם, והביא לכך שתי דגמאות: ענבים וזיתים; פרוש "לא תפאר" — אל-תכרת מה-ששכחת בקצות הפארות, והן הענפים*. אך ממה-שראוי להוסיף לכלל הזה הוא מה-שאמר עתה, והוא: הענין שאמרנו, שיש למנות את-הענינים שמצויים או מזהירים עליהם הוא בתנאי, שיהא באתו הענין שמזהירים עליו לאו מיוחד בכל-ענין וענין; או שיש ראיה שאמרה בעלי הקבלה, המבדילה את כל-הענינים זה מזה ויש אזהרה לכל-ענין מהם. אבל אם לאו אחד כולל ענינים רבים — הרי אז נמנה הלאו לבדו, לא כל-ענין וענין מן-הענינים שאותו הלאו כוללם — וזהו לאו שבכללות שאין לוקין עליו, כמו שנבאר עתה. וזה שאמרו ותעלה "לא תאכלו על-הדם" (ויקרא יט, כו), אמרו (סנהדרין סג), בפרוש: "מנין לאוכל מבהמה קדם שתצא נפשה שהוא בלא-תעשה? תלמוד לומר: לא תאכלו על-הדם. דבר אחר: לא תאכלו על-הדם — לא תאכלו בשר (הקרובות), ועדין דם (לפני זריקת הדם) במזרק. רבי דוסא אומר: מנין שאין מברין (סעודה ראשונה שאחרים עורכים עבור האבלים — נקראת "הבראה") על הרוגי בית דין? תלמוד לומר: לא תאכלו על-הדם. רבי עקיבא אומר: מנין לסנהדרין שהרגו את-הנפש שאין טועמין כלום כל-אתו היום? תלמוד לומר: לא תאכלו על-הדם. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אזהרה לבן סורר ומורה

עבר על אזהרות רבות או צוים רבים. אלא-אם-כן תמצא שאומרים "לוקה שתיים", או "לוקה שלש" — הרי אז נמנה כל-אחד בפני עצמו, לפי שאין אדם לוקה שתי מלקיות על שם אחד, כמו שאבאר לפי מה-שידוע בתלמוד במכות (טז.) וחקלין (פב.) וזולתם; אבל לוקה שתי מלקיות על שני שמות, כלומר: שני ענינים שבאה האזהרה בכל-ענין מהם בפני עצמו. זהו ההבדל בין אמרם: "עובר משום כך ומשום כך" (בגלל שנכפלו האזהרות) ובין אמרם: "לוקה שתיים או לוקה שלש" (בגלל אזהרות שונות שהצטברו). והראיה על כל-מה-שאמרנו, אמרם (מנחות מד.): כל שאין לו ציצית בכגדו — עובר בחמשה עשה, לפי שנוכפל בו לשון צווי חמש פעמים: "ועשו להם ציצת, ונתנו על-ציצת, והיה לכם לציצת" (במדבר טו, לח-לט) "גדלים תעשה-להם על-ארבע בנפות כסותך" (דברים כב, יב). אך (עם כל זאת) מצאנו להם מאמר מפרש במצות ציצת שהיא מצוה אחת, כמו שאבאר כשאזכיר מצוה זו (מצות עשה יד).

ועל דרך זה עצמו אמרו (מנחות מד.): "כל שאינו מניח תפלין — עובר בשמנה עשה", מפני שנוכפל הצווי בהם שמנה פעמים, כלומר בשל-ראש ושל-יד. וכן אמרם (מנחות שם): "כל-כהן שאינו עולה לדוכן — עובר בשלשה עשה", מפני שנוכפל הצווי שלש פעמים. אך לא יסבר מישהו, המונה את-המצות, לומר: ברפת כהנים שלש מצות, וציצת חמש מצות, ותפלין שמנה מצות. כיון שהדבר כן — הרי אין גם למנות אונאת הגר שלש מצות מפני כפילת הלאו, בגלל אמרם בגמרא מציצא (נט:): המאנה את-הגר (בדיבורים) — עובר בשלשה לאוין, והלוחצו (דוחקו במעשים) — בשלשה לאוין, אלא אלה שתי מצות בלבד: "לא תונה" "ולא תלחצנו" (שמות כב, כ), ונוכפל הלאו בכך — וזה ברור, אין בו שום ספק. ובפרוש אמרו בגמרא מציצא (שם): "מפני מה הזהירה תורה בשלשים וששה מקומות על הגר? מפני שסורו רע!" כלום אפשר למישהו לומר, שאלו שלשים ושש מצות מפלל תרי"ג מצות! הרי זה מה שאי-אפשר לאמרו.

"אל-תאכלו ממנו נא (אינו צלוי כל צרכו) ובשיל מבשיל" (שם יב, ט), שאנו מונים לאו זה כמצוה אחת, ולא נמנה "אל-תאכלו ממנו נא" כמצוה ו"לא תאכלו מבשיל" כמצוה, כיון שלא יחד לכל-ענין לאו בפני עצמו ולא אמר "אל-תאכלו ממנו נא ולא בשיל מבשיל" — אלא הביא לאו אחד הפולל שני הענינים, וחבר והוסיף אחד מהם לאחר. ובפרק ב' מפסחים (מא.) אמרו "אמר אביי: אכל נא — לוקה שתיים: מבשיל — לוקה שתיים: נא ומבשיל — לוקה שלש". וזה — מפני שסבר: לוקין על לאו שבכללות, ובשעה שאכל נא — עבר על שני לאוין: האחד מהם — אל-תאכלו ממנו נא: והשני — לאו הבא מכללא, כאלו אמר: אל תאכלו אלא צלי — והרי אכלו שלא צלי. ואם אכל נא ומבשיל, לוקה לדעתו שלש: אחת על אכילתו נא, ושנית על אכילתו מבשיל, ושלישית על אכילתו שלא צלי. ושם אמרו בהמשך מאמר זה "ורבא אמר: אין לוקין על לאו שבכללות. אבא דאמרי (יש שאמרו): תדא מיהא לקי (אחד בכל זאת לוקה)", כלומר: אם אכל נא ומבשיל — לוקה אחת. "ואבא דאמרי: תדא נמי לא לקי, משום דלא מיחד לאוה (הלאו אינו מיוחד) כלאו דחסימה" — כלומר אמרו: יתעלה "לא-תחם שור בדישו" (דברים כה, ד), שהוא לאו אחד המזהיר על דבר אחד (ומלאו ד"חסימה" למדנו דין עונש מלקות — שנאמר שם — לכל הלאוין, ולכן עליהם להיות דומים אליו); אבל לאו זה המזהיר על שני דברים — נא ומבשיל — אין לוקין עליו. וכבר ידעת, שנתברר בגמרא סנהדרין (סג.) "אין לוקין על לאו שבכללות", ולכן נדחים דברי אביי. והנכון שהוא לוקה אחת, בין שאכל נא או מבשיל או נא ומבשיל — אחת בלבד לוקה; ולפיכך נמנה אמרו יתעלה: "אל-תאכלו ממנו נא ובשיל מבשיל" כמצוה אחת. ושם (פסחים מא.) אמרו עוד "אמר אביי: אכל זג (קליפת הענבים) — לוקה שתיים; חרצן (הגרעינים) — לוקה שתיים; זג וחרצן לוקה שלש. ורבא אמר: אין לוקין על לאו שבכללות" — הפונה לאמרו: "מכל אשר יעשה מגפן היין" (במדבר ו, ד) שאביי סובר ש"לוקין עליו. וכך אמרו

מנין? תלמוד לומר: לא תאכלו על-הדם" — הרי אלו חמשה ענינים שכלם באזהרה וכלם נכללים. תחת לאו זה. ובפרוש אמרו בגמרא סנהדרין כשמנו ענינים אלו: "על כלם אינו לוקה משום דהוי לה לאו שבכללות — וכל-לאו שבכללות אין לוקין עליו". ובארו עוד, ש"לאו שבכללות הוא: דאתו תרי-תלתא (שנים שלושה) אסורי מחד לאו — הרי שאין למנות כל-אסור ואסור שנכלל בלאו זה כמצוה בפני עצמה, אלא מונים את-הלאו הפולל את-פל-הענינים האלה לבדו. וכמו הלאו הזה, כלומר "לא תאכלו על-הדם" אמרו: "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד), לפי שגם הוא פולל ענינים רבים, כמו שנובאר (לא תעשה רצט). וכן אמרו: "לא תשא שמע שוא" (שמות כג, א), שגם הוא פולל ענינים רבים כמו שנובאר (לא תעשה רפא). — וזה הוא הסוג האחד משני הסוגים של לאו שבכללות.

הסוג השני הוא, שיבוא לאו אחד לאטר דברים רבים המחברים ונוספים זה לזה, והוא שיאמר: לא תעשה כך וכך. וסוג זה נחלק לשני חלקים: יש ממנו מה-שנבארו בתלמוד שהוא חייב מלקות על כל-דבר ודבר מאותם הדברים המחברים; ויש ממנו מה-שאמרו שאינו חייב אלא אחת, לפי שהוא לאו שבכללות. הנה אותם הלאוין שנבארו שהוא חייב על כל-אחת ואחת — הם שאנו נמנה כל-דבר מהם כמצוה בפני עצמה: ומה-שנבארו שהוא חייב אחת על הכל — נמנה אותו כמצוה אחת, לפי מה-שקבענו בפלל הזה, שלא ילקה מישהו שתי מלקיות משם אחד בשום אופן. ומאחר שחייבו בפרוש בכל-ענין וענין מאותם הענינים המחברים ונוספים, כלומר ש"לוקין על כל-אחד ואחד, ושהעושה אותם כלם בבת אחת לוקה מלקיות הרבה — ידענו בהכרח, שהם שמות הרבה (של איסורים שונים) וכל-ענין נמנה לבדו.

ואזכיר עתה דגמאות רבות משני חלקי הסוג השני הזה, ואפשר שאזכיר אותם הלאוין מן-הסוג הזה כלם, כדי שיתברר הענין המבין תכלית באור. מהם אמרו יתעלה בכבש הפסח:

ואלו ראוי למנות כל-אחד ואחד פלאו בפני עצמו. מהם אמרו יתעלה: "לא-תוכל לאכל בשעריך (מחוץ לחומה) מעשר דגנך ותירשך ויצהרך .. כי אם .. במקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו". (דברים יב, יז). אמרו בגמרא כרתות (ד): "אכל מעשר דגן תירש ויצהר — חייב על כל-אחת ואחת". והקשו על זה ואמרו: "וכי לוקין על לאו שבכללות?" והתשובה: "קרא יתירא פתיב. מפדי פתיב: ו'אכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך" (שם יד, כג); למה לי למכתב "לא תוכל לאכל בשעריך"? וכי תימא ללאו (להוסיף לאו על העשה) — אם פן לימא קרא: לא תאכלום. למה לי למקדור למכתבנהי (לחזור ולכתוב) בלתי? שמע מנה: לחלק" (לאו נפרד לכל פרט שבפסוק). ושם נתבאר גם-כן, שאמרו יתעלה: "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו (עד הביאכם את קרבן אלוכם) — איסור חדש. ויקרא כג, יד) — שהוא חייב על כל-אחת ואחת. אמרו: "אכל לחם וקלי וקרמל (סוגי מאכלים העשויים מהתבואה) — חייב על כל-אחת ואחת. וכי לוקין על לאו שבכללות? קרא יתירא פתיב: לכתב רחמנא חד ולייתי איך מנה". ונתבאר אחרי שקלא וטריא שאמרו "קלי" לא היה בו צריך, ורק הזכירו לחלק: לחיבו מלקות על קלי בפני עצמו. וכאשר אמרו בתלמוד על דרך הוכחות: שמא יתחייב מלקות על קלי בפני עצמו פיון שזנפר בגלל זה, ויהיה חייב על לחם וקרמל (שלא מצאנו עבורם לימוד מיוחד "לחלק" כשם שמצינו ב"קלי") מלקות אחת? השיבו: למאי הלכתא פתבה רחמנא לקלי באמצע — לומר (אלא ללמד לנו): לחם פייקלי וקלי פייקרמל, ויהיה חייב על כל-אחד ואחד.

בדומה לכך אמר, שאמרו יתעלה: "לא ימצא בך מעביר בנו-ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל-המתים" (דברים יח, י"א) — שכל-אחד מתשעת הדברים האלה שנמנו הוא לאו בפני עצמו, וכלם (המוזכרים בפסוק) אינם מן-החלק הראשון משני חלקי הסוג השני (שהוא לאו שבכללות ואין לוקין — אלא מהחלק השני שבסוג

בפרק ד' ממנחות (נח): "המעלה משאור ודבש על גבי המזבח, אמר אביי: לוקה משום שאור ולוקה משום דבש ולוקה משום ערוב שאור. ולוקה משום ערוב דבש", פלומר שאמרו "כל (שאור וכל דבש לא תקטירו)" — (ויקרא ב, יא) כולל שני דברים: שלא יקריב לבדו, ושלא יקריב דבר שיש בו תערובת מהם באיזה שעור שיהיה — וכל-זה לפי עקר שטתו שכבר ידעת: לוקין על לאו שבכללות. ושם אמרו "רביא אמר: אין לוקין על לאו שבכללות. אפא דאמרי (יש שאמרו): חדא מיהא לקי", פלומר: אם אכל נא ומבשל — לוקה אחת. ו'אפא דאמרי: חדא נמי לא לקי, משום דלא מיחד לאוה (הלאו אינו מיוחד) פלאו דחסימה".

פיון שנתבאר, שזה שנגמר: "אל-תאכלו ממנו נא ובשל" — מצוה אחת; וכן זה שנגמר: "כל-שאור וכל-דבש" (שם) מצוה אחת, נמנה בך גם: "לא-יבא עמוני ומואבי" (דברים כג, ד) — מצוה אחת, וכן גם-כן: "כל-אלמנה ויתום לא תענון" (שמות כב, כא), וכן אמרו: "לא תטה משפט גר יתום" (דברים כד, יז), וכן אמרו: "שארה פסוטה וענתה (של האשה) לא יגרע" (שמות כא, י) — נמנה פל-לאו מהם כמצוה אחת, לפי שכל-לאו מהלאוין האלה הוא כמו "אל-תאכלו ממנו נא ובשל מבשל", וכמו "כל-שאור וכל-דבש". ואין החדל ביניהם. וכן אמרו: "לא-תביא אתנן זונה ומחיר פלב (בית ה' אלהיך לכל נדר". דברים כג, יט) — הוא לאו אחד. וכן אמרו: "יין ושכר אל-תשת וגו' בבאכם וגו' ולהבדיל וגו' ולהורת" (ויקרא י, ט"א) פלומר: הזהיר בלאו אחד על הפניסה למקדש או ההוראה בתורה כשהוא שתוי — זהו החלק האחד משני חלקי הסוג השני מסוגי לאו שבכללות.

אף החלק השני הוא בדיוק כמו לשון החלק הקודם הזה, אלא שבא בפרוש המקבל שכל-דבר ודבר מן-הדברים המחקרים ונוספים לוקים עליו בפני עצמו, ואם יעשה את-כלם — לוקה על כל-אחד מאותם המחקרים, גם אם יעשה אותם בבת אחת (כדין העובר על כמה לאוין שונים) —

ה) פי אין ראוי למנות לקיחת הסלת כמצוה ואפיתו כמצוה — אלא הנמנה הוא רק אמרו: "ונתת על-השלחן לחם פנים לפני תמיד" (שמות כה, ל); והמצוה היא רק, שיהא לחם תמיד לפני ה'. אחר-כך תאר, איך יהיה הלחם הזה, וממה הוא נעשה, ואמר שיהיה מסלת, ויהיו שתיים עשרה חלות. ועל דרך זו עצמה אין למנות אמרו: "ויקחו אליך שמן זית זך" (שם כו, ב), אלא מונים אמרו: "להעלות גר תמיד"; וזו היא הטבת הנרות, כמו שנתבאר ב"תמיד" (פרק א). ועל דרך זו עצמה אין מונים אמרו: "קח-לך סמים" (שם ל, לד), אלא מונים הקטרת הקטרת בכל-יום, כמו שאמר הכתוב: "בפקר בפקר בהיטיבו את-הנרות וגו' יקטירנה ובהעלת אהרן וגו'" (שם ל, זח) — וזו היא המצוה המנויה. אבל אמרו "קח-לך סמים" — הקדמה לצווי שהוא מבאר, איך תעשה מצוה זו ומאיזה דבר תהיה הקטרת הזאת וכך אמרו: "קח-לך בשמים ראש" (שם ל, כג) — אינו נמנה; אבל הנמנה הוא הצווי שצונו למשח כהנים גדולים ומלכים וכלי הקדש בשמן המשחה המתאר. ועל דרך זו תדון כל-הדומה לו, כדי שלא ירבה לפי מנינה מה-שאינו ראוי שיירבה — וזוהי פונתנו בכלל הזה, והוא דבר ברור. אלא הזכרנוהו והערנו עליו, מפני שגם בזה כבר טעו הרבה ומנו מקצת הקדמות המצוה עם המצוה עצמה כשתי מצות, כמו שמתבאר למי שמתבונן במנין הפרשיות שהזכיר שמעון קזאר זכרו לברכה — הוא וכל-מי שנמשך אחריו מן-המזכירים פרשיות במנינם.

הכלל האחד עשר: שאין למנות חלקי המצוה כל-חלק בנפרד, אם כללם מצוה אחת.

יש לפעמים, שדין אחד שהוא מצוה אחת יש לו חלקים רבים, כגון: מצות לולב שהיא ארבעה מינין (ויקרא כג, מ); הרי אין אומרים, שפרי עץ הדר (אתרוג) — מצוה בפני עצמה, ועץ-עבות (הדס) — מצוה בפני עצמה, וערבי-נחל — מצוה בפני עצמה, וכפת תמרים (לולב) מצוה בפני עצמה, לפי שכל-אלו הם חלקי המצוה, שכן הוא צוה לאחדם, ואחרי אחדם, תהיה המצוה לקיחת

השני — שלוקין). והראיה לכך אמרו יתעלה באמצע: "מעונן ומנחש" — שכן כבר נתבאר שכל-אחד מהם לאו בפני עצמו, והוא אמרו: "לא תנחשו ולא תעוננו" (ויקרא יט, כו). וכמו מעונן ומנחש לחלק — והזכירם באמצע — כך כל מה-שלפניהם ואחריהם הם כמו מעונן ומנחש, כמו שבארו בלחם וקלי וכרמל. וכבר טעה וזלחנו בענין זה, או מפני שדעתו לא השיגה ענינים אלו בכלל, או ששכח ושיגה בהם. כך מנה אמרו יתעלה על הפנים: "אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו" (שם כא, ז) — כמצוה אחת, וכבר נתבאר בגמרא קדושין (עו.), שהוא חייב על כל-אחת ואחת אפלו באשה אחת, כמו שנתבאר במקומו (לא תעשה קסא). אמנם אפשר למצא לו התנצלות על מנותו זונה וחללה כמצוה אחת, מפני שחשבו לאו שבכללות וגברה אצלו הדעה שאמרו יתעלה: "אשה זנה וחללה לא יקחו" כמו אמרו: "אל-תאכלו ממנו נא ובשל מבשל", ולא ידע שזה לחלק וזה אינו לחלק, כמו שגם לא הבדיל בין אמרו: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו" ובין אמרו: "שארה כסותה וענתה לא יגרע". אף לא אתפש עליו בכיוצא בזה; אבל שמנה גרושה בכלל זונה וחללה ועשה הכל מצוה אחת, על כך אין לו בהחלט התנצלות — לפי שהיא, כלומר הגרושה, בפרוש בלאו בפני עצמו, והוא אמרו יתעלה: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו". — הנה כבר בררנו את-העקר הגדול הזה, כלומר: לאו שבכללות, ובארנו ספקותיו והודענו מה-ממנו לחלק, ומה-ממנו לאו שבכללות בלבד ואין חייבים עליו אלא אחת, ושהוא לחלק — נמנה כהרבה מצות; ושאנו לחלק — נמנה כמצוה אחת. שים כלל זה כלו נגד עיניך תמיד, כי הוא מפתח גדול מאד לאמות מנין המצות.

יום שני

הכלל העשירי: שאין למנות את-ההקדמות לאיזו תכלית שהיא.

פעמים יבואו בתורה צוויים, ואין אותם הצוויים המצוה, אלא ההקדמות לעשיית המצוה. דגמה לזה אמרו: "ולקחת סלת" וגו' (ויקרא כה,

(מנחות פרק ד משנה א). שכן היינו אומרים, שלכן ותכלת נמנים כשתי מצות, לולא מצאנו עליהם מאמר מפרש במכלתא דרבי ישמעאל, והוא אמרם שם: "יכול שהן שתי מצות, מצות תכלת ומצות לבן? תלמוד לומר: והיה לכם לציצת — מצוה אחת היא ואינה שתי מצות". הנה נתבאר לה, שאפלו החלקים שאינם מעכבים זה-את-זה, פעמים הם מצוה אחת אם הענין אחד; שהרי המטרה בציצת "למען תזכרו", לכן נמנית כללות הדבר המביא לידי זכירה. אם כן, לא נשאר לנו לתן לב במנין המצות לאמרם "מעכבין" ו"אין מעכבין" — אלא לענין בלבד: אם הוא ענין אחד או ענינים רבים, כמו שבארנו בכלל התשיעי מכללים אלו שאנו עוסקים בבאורם.

הכלל השנים עשר: שבפעלה שמצוים על עשייתה, אין למנות חלק שבה לבדו.

ידוע שיש שמצוים אנו לעשות איזה מעשה, ואחר-כך יתחיל הפתוב לבאר איכות המעשה ההוא, ויפרש את-השם שהזכיר ויאמר מה הוא כולל, — הרי אין למנות כל-צווי שבא באותו הבאור כמצוה בפני עצמה. לדוגמה אמרו: "ועשו לי מקדש" (שמות כח, ח), הרי זו מצות עשה אחת מכל-המצות, והיא: שיהא לנו בית שאליו יבואו ויחגו בו, ובו תהיה הקרבת הקרבנות, ושם יתקבצו במועדים. אחר-כך התחיל לתאר פרטיו ואיך הם נעשים — אכל אין למנות כל-מה שאמר בו "ועשית" מצוה בפני עצמה. ועל דרך זו עצמה יהיה הדבר בקרבנות שזוהי כוונתו, והוא, שהמצוה האחת היא כלל העבודה המתארת בכל-מין ממיני הקרבנות. המשל בזה: העולה שאנו נצטוונו שתהיה עבודת העולה כף, הינו, שתשחט ותפשט ותנתח ויזרק דמה באפן בזה וכזה ויקרב חלבה; אחר-כך ישרף בשרה כליל עם שעור ידוע מן-הסלת הבלול בשמן ושעור ידוע מן-הזיין — והם הנסכים — ושיהא עורה לפהן המקריב אותה. הנה העבודה הזאת בכללותה היא מצות עשה אחת, והיא תורת העולה, פי התורה חיבה שכמו העבודה הזאת תעשה כל-עולה. וכך גם עבודת החטאת כלה — שחטתה והפשטה

הכל ביד ביום הידוע. ובדיוק בדומה לכך אין ראוי למנות אמרו במצרע, שהוא טהר בשתי-צפרים ועץ ארז ואזב ושני תולעת ומים חיים וכלי חרש (שם יד, דה) — כשש מצות; אלא טהרת המצרע מצוה אחת על כל-תאריה ההכרחיים בה — אלו וזולתם, כלומר התגלחת, פי כל-אלה הם חלקי המצוה שנוצטוונו בה והיא טהרת מצרע; הינו שתהיה באפן בזה ובאפן בזה. ודין זה עצמו הוא בהכר שנוצטוונו לעשות למצרע במצב טמאתו כדי שנתרחק ממנו, והוא: "בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל-שפם יעטה וטמא וטמא יקרא" (שם יג, מד) — פי אין כל-פעלה מאלו מצוה בפני עצמה, אלא כללם הוא המצוה. והוא שנוצטוונו לעשות הכר למצרע — כדי שיפיריהו כל-רואהו ויתרחק ממנו, ודרך הכרו תהיה בכך וכך — כשם שנוצטוונו לשמח לפני ה' ביום ראשון של סכות, ובאר שאותה השמחה תהיה בלקיחת זה וזה.

כלל זה קשה מאד להבינו, ואפן הקשי שבו — מה-שאספר לה, והוא שכל מה-שאמרנו חכמים עליו, שדבר פלוני ופלוני מעכבין זה-את-זה — הרי ברור שזו מצוה אחת, כגון: ארבעה מינים שבלולב, ולחם הפנים עם לבונה וכה הנעשית עמו שאמרם בהם: "הסדרים והבזיכים מעכבין זה-את-זה" (מנחות כז). — הרי ברור, שזו מצוה אחת. וכך כל מה-שיתברר לה, שהתכלית המבקשת (קיום המצוה) לא תשג בחלק אחד מאותם החלקים — הרי גם-כן ברור, שכללותם היא הענין המנוי, כגון: הכר המצרע שנתבאר לה, שאם בגדיו פרמים בלבד אכל לא פרע ראשו ולא עטה על שפם ולא קרא: טמא! טמא! — שלא עשה כלום ולא השגה הכרתו עד שיעשם כלם. וכן לא תשג טהרתו אלא בכל מה-שזכר: הצפרים ועץ ארז ואזב ושני תולעת ותגלחת — אז תשג הטהרה. אף נקדת הקשי היא בדברים שאמרם בהם: "אינם מעכבים זה-את-זה". פי העולה במחשבה תחלה הוא, שהואיל וחלקים אלו כל-חלק מהם אינו זקוק לחברו, יהיה כל-חלק מצוה בפני עצמה, כגון אמרם: "התכלת (שבציצית) אינה מעכבת את-הלכן והלכן אינו מעכב את-התכלת"

פתיתות, מליחות, הגשות, תנופות, קמיצות והקטרות — ולא ידע שכל־אלו פרטי עבודת המנחה, והוא, שנצטוינו להקריב מנחה. אחר־כך התחיל (הפסוק) לבאר על איזה דבר חל השם הזה — והיא תורת המנחה — ואמר, שתהיה מסלת או מלחם האפוי באפן כף או באפן כף כלומר: מחבת או מרחשת או מאפה תנור; ובוללה בשמן בשעור מסים, ופותתה, ונותן עליה מלח ולבונה, ויגיש ויניף ויקמץ ממנה כסדר שבארנו ובררנו במקומו במסכת מנחות. וכל־אלו פרטי העבודה, ועל הדבר הנעשה לפי כל־התאור הזה נופל שם מנחה. אם־כן המצוה היא: הצווי שנצטוינו שתהיה עבודת קרבן הלחם או הסלת שנקריב לפי כל־הסדר הזה. והדברים האלה במצות מנחה, כלומר: היציקה והבלילה והפתיתה והמליחה והתנופה וההגשה והקמיצה וההקטרה, כמו שאמר בחליצה: "והלצה נעלו וגו' וירקה בפניו וענתה ואמרה" (דברים כה, ט). וכשם שמצות חליצה אחת ואין אנו מונים חליצה וירקיה וקריאה, בין שכללותם מעשה החליצה וזו מצוה אחת — כף גם לא נמנה: ויצקת עליה שמן, ושמת עליה לבנה, במלח תמלח, והניף, והגיש, וקמץ והקטיר. וזה לא יעלם אלא ממי שתופש את־הענינים בעיון ראשון, בלי שיחזר וישקל את־הענינים בדעתו, כמו שאמרים חכמינו עליהם השלום: "אגב שטפה אמרה", כלומר: אמרו בלי התבוננות אלא לפי המחשבה הראשונה העולה על הדעת אם־כן כלל זה ברר לנו מצות הקרבנות כלם ואיך ראוי למנותם, כדי שלא יקרה בהם שום משגה ולא ערוב כלל, כמו שנבאר במניננו בעזרת השם.

הכלל השלשה עשר: שמספר המצות אינו מתרבה לפי מספר הימים שבהם נוהגת המצוה ההיא.

ברור, שיש מצות שהן חובה בעת ובזמן קבוע; פעמים נמשכת אותה תקופת זמן בהמשך, כלומר: שחובה לעשות אותה המצוה יום אחרי יום, כגון: ספה ולולב; ופעמים היא בימים ידועים כגון הקרבנות. אם נאמר, דרך משל, שמוסף ראש חדש מצוה אחת, הרי זו המצוה שנצטוינו להקריב

והקרבת מה־שקרב ממנה ורחיצת הכלים אשר יזה מדמה עליהם ורחיצת הכלים, שהיא מתבשלת בהם או שבירתם — הכל תורת חטאת, וזו מצוה אחת. וכך תורת האשם היא מצוה אחת; וכך תורת זבח השלמים, ושהוא על תודה עם לחם או בלי לחם, ולקחת הכהן ממנו חזה ושוק והנפתו — הכל מפלל עבודת זבח השלמים, וזו מצוה אחת. ואלו הם כלל מיני הקרבנות שחייבם כולל ליחיד וצבור, חוץ מן־האשם, שהוא קרבן יחיד לעולם, כמו שבארנו בהקדמת סדר קדשים. הסדר הזה בעבודות הוא מצות עשה, ואין למנות כל־פרט ופרט מפרטי העבודה כמצוה בפני עצמה, זולתי אם יש צוויים הכוללים את־כל־מיני הקרבנות, ואינם מיחדים לאחד המינים להוציא את־זולתו — כי כל־צווי מאלו (הצוויים הכוללים את הקרבנות כולם) צריך למנותו מצוה בפני עצמה, לפי שאז אינו פרט מפרטי עבודת קרבן מסים. כך, למשל, אזהרתו יתעלה מלהקריב בעל מום, או צווי שיהא תמים, וצווי שלא יהא מחסר זמן — והוא אמרו: "ומיום השמיני והלאה" (ויקרא כב, כז); וצווי למלח כל־קרבן — והוא אמרו "על כל־קרבןך תקריב מלח" (שם ב, יג); ואזהרתו מלבטלו — כמו שאמר: "ולא תשבית מלח"; וצווי לאכל מה־שיאכל ממנו — שכל־אחד מן הצוויים האלה מצוה בפני עצמה, לפי שאין אף אחד מהם פרט מעבודת קרבן מסים, אלא הם צוויים הכוללים כל־קרבן כמו שנבאר בשעת מניננו.

וברור, כי זה שהכהן לוקח מה־שראוי לו לקחת — פרט מפרטי המצוה, כמו שהזכרנו בעור העולה. וכך גם בראשית הגז. כלל המצוה הוא, שנפריש ראשית הגז ונתנהו לכהן; וכן שנפריש מעשר ראשון ונתנהו ללוי. וכבר טעו בזה עד שמנו עשרים וארבע מתנות כהנה כעשרים וארבע מצות, אחר שמנו מקצת המצות שאותה המתנה היא פרט מהן, על הדרך שבארנו בעור העולה וזהו ושוק משלמים. ולפי שנעלם כלל זה מזולתנו ולא הרגיש בו כל־עקר ולא שם אליו לב, הגיע לכך כמצות בפני עצמן: יציקות, בלילות,

מִסִּים, מִפְּנֵי שְׁעֵבֶר עַל צְוִי אוֹ אֲזַהֶרָה מְסִימָת, וְחֵלֶק שְׁבָאֵר בּוֹ גְמוּל וְעִנְשׁ. מִן־הַמְצוֹת שֶׁל הַחֵלֶק שְׁפָרַשׁ בּוֹ אֶת־הַעֲנִשׁ: מֵה־שְׁצַנְנוּ יִתְעַלֶּה לְסִקֵּל בְּאֶבֶן מִי שְׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן; וּמֵהֶן — שְׁצַנְנוּ לְשֹׂרֵף בְּאֵשׁ אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן; וּמֵהֶן — שְׁצַנְנוּ לְהַכּוֹת בְּסִיף (חֶרֶב) אֶת־צִוְאָר הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרוּשׁ הַמִּקְבֵּל (מחז"ל); וּמֵהֶן — שְׁצַנְנוּ לְחַנֵּק אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שְׁבָא בְּפָרוּשׁ; וּמֵהֶן — שְׁצַנְנוּ לְהַלְקוֹת אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּרִצּוּעָה; וּמֵהֶן — שְׁיַעַד עֲלֵיהֶן כֶּרֶת, וְהוּא, שְׁלֹא יֵהָא לְעוֹבֵר שְׂמִימוֹת בְּעַמְדוֹ בְּחֻטְאוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שְׁבָאֲרָנוּ בְּפָרֵק חֵלֶק; וּמֵהֶן — שְׁיַעַד עֲלֵיהֶן, יִתְעַלֶּה, בְּמִיתָה בְּלֶבֶד, וְהוּא, שְׂמִימִתְהוּ ה' בְּחֻטְאוֹ וְיִתְכַפְּרוּ לוֹ בְּמִיתָתוֹ. וּכְבָר בְּאָרוֹ בְּרִישׁ מִפּוֹת (יג), כִּי כָּל־לֹאֹ שְׁהָעוֹבֵר עָלָיו חֵיב כֶּרֶת אוֹ מִיתָה בְּיַד שְׂמִים בְּלֶבֶד, אִם נִתְבָּרַר שְׁהָעוֹבֵר עָבַר עַל אוֹתוֹ הֲלֹאֹ וְהִזִּיד בְּאוֹתָהּ הָעֲבָרָה בְּעֵדִים וְהִתְרָאָה — הָרִי זֶה לֹקְהָ, אֶף־עַל־פִּי שְׁעָקָר מִשְׁפָּטוֹ, שְׂמִימָה דִּינוֹ מְסוּר לְשְׂמִים; וּמֵהֶן — שְׁצַנְנוּ יִתְעַלֶּה לְהַעֲנִישׁ אֶת־הָעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בְּמָמוֹנוֹ בְּלֶבֶד, לֹא בְּגוּפוֹ, כְּמוֹ שְׁקִבַע לְגִזְלָן (שִׁכְפָר בַּמּוֹמֵן חֲבִירוֹ וְנִשְׁבַע לְשָׂקָר) תּוֹסַפֵּת חֲמֹשׁ וְלִגְנָב תְּשֻׁלוּמֵי כֶּפֶל מֵה־שְׁגָב; וּמֵהֶן — שְׁצַנְנוּ יִתְעַלֶּה שְׂמִימָה הָעוֹבֵר קָרְבָן עַל חֻטְאָתוֹ וְיִתְכַפְּרוּ לוֹ.

וְאֲשֶׁר לְקִיּוֹם הַעֲנִשִׁים הָאֵלֶּה — כָּלֵם מְצוֹת עֲשֵׂה, שְׁאֲנוּ נְצַטְוִינּוּ שְׁנִמִּית אֶת־זֶה, וְשִׁנְלָקְהָ אֶת־זֶה, וְשִׁנְסָקֵל אֶת־זֶה, וְשִׁנְקָרִיב קָרְבָן עַל מֵה־שְׁעֵבֶרְנוּ עָלָיו. וְלֹאֲפֵן מְנִינָן, שְׁאֲנוּ נִמְנָה אֲרַבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין כְּאֲרַבַּע מְצוֹת מְצוֹת עֲשֵׂה, לְשׁוֹן הַמְשָׁנָה (פָּרֵק ז מִשְׁנָה א): זֹאת מְצוֹת הַנְּסָקְלִין. וְכֵן אָמְרוּ (שֵׁם פָּרֵק ז מִשְׁנָה ב־ג): כִּיצַד מְצוֹת הַנְּשָׂרְפִין? כִּיצַד מְצוֹת הַנְּחַנְקִין? כִּיצַד מְצוֹת הַנְּהַרְגִין? וְאָמְרוּ עוֹד (שֵׁם לֵה:), שְׁזֵה שְׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִבְעֶרוּ אֵשׁ" (שְׁמוֹת לֵה, ג) — הוּא אֲזַהֶרָה שְׁלֹא לְבַצֵּעַ אֶת־הַעֲנִשִׁים בְּשִׁבְתָּ, וְהוּא, שְׁבָזָה הַזִּהִיר מִשְׂרַפְת־מְצוֹה (שִׁרְפָה שְׁהִיא מְצוּה); וְאָמַר: "כָּלֵם מִשְׁבְּתֵיכֶם", כְּלוֹמֵר: בְּמוֹשֵׁב בֵּית דִּין לֹא־תִבְעֶרוּ אֵשׁ, אֶף־עַל־פִּי שְׁזוֹ מְצוֹת עֲשֵׂה. אָמְרוּ: "שִׁרְפָה בְּכָלֵל הִיתָה, וְיִצְאָת לְלַמֵּד: מֵה שִׁרְפָה מִיַּחַדָּת,

קָרְבָן נוֹסֵף כָּל־פַּעַם שְׁנוֹלָד הִירַח. וְאִם יֹאמֵר מִיִּשְׁהוּ: מִדּוּעַ לֹא תִמְנָה מוֹסֵף כָּל־רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּמְצוֹה בְּפָנֵי עֲצָמָה? נֹאמַר לוֹ: אֵלּוּ הֵיךְ הַדְּבָר בֵּן תִּמְנָה גַם אֶת־הַתְּמִיד שֶׁל כָּל־יוֹם כְּמְצוֹה בְּפָנֵי עֲצָמָה, וְהַקְטֵרֶת הַקְטֵרֶת בְּכָל־יוֹם מִימּוֹת הַשָּׁנָה מְצוֹה בְּפָנֵי עֲצָמָה, וְהַטְּבַת הַנְּרוֹת שְׁהִיא חוֹבָה בְּכָל־יוֹם וְיוֹם כְּמְצוֹה בְּפָנֵי עֲצָמָה! אֵף כִּיִּן שְׁאִין מוֹנִים אֵלֹא אֶת־הַעֲנִינְ שְׁנִצְטוּינּוּ בּוֹ — יֵהִי חֵיבוֹ בְּאִיזָה זְמַן שְׂמִימָה — אִין מוֹנִים מוֹסֵף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֵלֹא מְצוֹה אַחַת, וּמוֹסֵף שְׁבַת מְצוֹה אַחַת, וְכֵן מוֹסֵף כָּל־מוֹעֵד וּמוֹעֵד מִחֻמְשַׁת הַמוֹעֲדִים, אֶף־עַל־פִּי שְׁהוּא חוֹבָה בְּהַרְבֵּה יָמִים רְצוּפִים, כִּי כְּמוֹ שְׁאָמַר: "וּשְׂמַחְתֶּם לְפָנָי ה' אֲלֵהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים" (וִיקְרָא כג, מ), כִּף אָמַר: "שְׁבַעַת יָמִים תִּקְרִיבוּ אֵשֶׁה לֵה" (שֵׁם, לו); וְכִשֵּׁם שְׁמְצוֹת לֹלֵב הִיא אַחַת, כִּף מְצוֹת מוֹסֵף־פָּסַח — אַחַת, וְכֵן מוֹסֵף כָּל־פָּרֵק וּפָרֵק. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִתְבָּאֵר, שְׁגַם הַחֲגִיגָה (קָרְבָן שְׁהִי מִקְרִיבִים בַּעֲלִיהָ לְרַגֵּל) מְצוֹה אַחַת, אֶף־עַל־פִּי שְׁהִיא חוֹבָה בְּשִׁלְשָׁה פָּרָקִים; וְכֵן הָרִאָה (הַחֵיבוֹ לְרִאוֹת עִם קָרְבָן הַנִּקְרָא רִאָה וְלִהְרִאוֹת בַּבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ) וְהַשְׂמִימָה (בְּשִׁלְשַׁת הַרְגָלִים) — וְזֶה מִמֵּה־שְׁלֹא יִטְעָה בּוֹ שׁוֹם אָדָם וְלֹא יַחֲשֹׁב אַחֲרָת.

אֵלֹא טְעוּ בְּמֵה־שְׁתָּלוֹי בְּכָלֵל הַזֶּה טְעוֹת גְּדוֹלָה מְאֹד וּמוֹזָרָה, וְהִיא, שְׁמָנוּ כָּל־הַמוֹסְפִין מְצוֹה אַחַת: מוֹסֵף שְׁבַת וּמוֹסֵף רֹאשׁ־חֹדֶשׁ וּמוֹסְפֵי מוֹעֲדוֹת. הָרִי לְפִי דֶרֶךְ מְנִינְ זֹאת הִי צְרִיכִים לְמְנוֹת שְׁבִיטָת כָּל־יוֹם טוֹב מְצוֹה אַחַת — וְלֹא עֲשׂוּ כֵן. אֵף ה' יוֹדַע וְעַד — שְׁאִין רֹאֵי לְתַפְסֵם בְּדָבָר כְּזֶה, לְפִי שְׁלֹא דְבָקוּ בְּשִׁיטָה אַחַת (עַקְבִּיָּה) בְּמִנְיָנָם, אֵלֹא "יַעֲלוּ שְׂמִים יְרֵדוּ תְהוֹמוֹת" (תְּהִלִּים קז, כו), וְהַאֲמַת הַבְּרוּרָה הִיא מֵה־שְׁהַזְכָּרְנוּ לָךְ, שְׁכָל־מוֹסֵף וּמוֹסֵף מְצוֹה בְּפָנֵי עֲצָמָה כְּמוֹ שְׁשְׁבִיטָת כָּל־יוֹם וְיוֹם מְצוֹה בְּפָנֵי עֲצָמָה — וְזוֹהִי הַשִּׁיטָה הַנְּכֻוְנָה.

הַכָּלֵל הָאֲרַבְעָה עֶשֶׂר: אֵיךְ רֹאֵי לְמְנוֹת קִיּוֹם הַעֲנִשִׁים בְּמְצוֹת עֲשֵׂה.

דַּע שְׁכָל־הַמְצוֹת, עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֵׂה, נְחֻלְקוֹת חֵלֶקְהָ רִאשׁוֹנִית לְפִי מְטָרַת הַשְּׁעַר הַזֶּה לְשִׁנֵּי חֵלְקִים: חֵלֶק שְׁלֹא פָּרַשׁ בּוֹ הַכְּתוּב עֲנֵשׁ כָּלֵל, אֵלֹא צְוָה וְהַזְהִיר וְלֹא חֵיב אֶת־הָעוֹבֵר עֲנֵשׁ וְלֹא יַעַד לוֹ עֲנֵשׁ

לב לשנויי העברות שעל כל-אחת מהן חייבין מלקות. וכך קבע הכתוב לכל-מין מהם פְּרָשָׁה בפני עצמה.

וכבר ערַבב זולתנו בכלל הזה ערַבוב שאין צריך להשיב עליו; אף לא יהיה קל להשיב עליו בגלל עצם ערַבובו לענינים הרי יש לתמה ולהתפלא על אדם המונה מחיבי מיתות בית דין כלם אחד אחד, ומחיבי פרת ומחיבי מיתה מכלל מצות לא-תעשה; אחר-כך מונה גם את-הדברים שהזרחנו עליהם, שעליהם חייבים אותה המיתה, בכלל מצות לא-תעשה, כמו שמנה בעל "הלכות גדולות" המחלל את השבת' בכלל מחיבי סקילה, אחר-כך מנה "לא-תעשה כל-מלאכה". ולא נשאר לנו לומר אלא שהם חושבים בראשונה, בלי ספק, שקיים הענישים מצות לא-תעשה. ואם-כן — איך מונים בהם (גם) העניש וגם הדבר (האיטור עצמו) שחייבים עליו אותו העניש? ויותר קשה מזה, שמנו בתוכן, כלומר בתוך מצות לא-תעשה, מחיבי פרת שבהם אין מיתה; והם מדמים, שהיוב הכרת והעניש על כך זו המצוה המנויה, עד שבעל "ספר המצוות" (רב חפץ גאון) פָּרַשׁ זאת ואמר בפירק הראשון, כְּשֶׁסַּכַּם מֵה־שְּׁכָלֵל אוֹתוֹ הַפִּרְק, דְּבָרִים בְּנֶסֶח זֶה: "וממנו שלשים ושנים ענינים שהודיענו, כי הוא יתברך ויתעלה יבצע אותם (והן מוטלות, כביכול עליו) ולא אנחנו, וכלם בטוחים". וזה שאמר "וממנו", כלומר מן-הענין שכולל אותו הפירק. ושלשים ושנים הענינים — הם: עֲשָׂרִים ושלשה המחייבים פרת בלבד ותשעת מחיבי מיתה בידי שמים כמו שמנה. וענין אִמְרוּ: "וכלם בטוחים" — כלומר שהוא יתעלה הבטיח, שהוא יכרית וְזָמִית זֶה. ואין ספק, שאדם זה לא נשארה אצלו הסברה שִׁתְּרִי"ג מצות חובה עלינו, אלא יש מהן שהן חובתנו אנו ויש מהן שהן חובתו יתעלה, כמו שאמר ופָּרַשׁ, שהוא יבצע אותן ולא אנחנו. והשם יודע ועד שכל-זה לדעתי בלבול גמור, ואין צריך לדבר על זה בשום פנים, כי הם דברים שבטולם ברור; אלא באה להם כלם טעות זו, מפני שהם מונים את-הענישים כמצות ונבוכים בכך: פעם מונים אותם לְבָדֵם, ופעם מונים את-

שהיא אחת ממיתות בית דין ואינה דוחה את-השבת, אף כל-שאָר מיתות בית דין לא ידחו את-השבת" (וכשם שהשרפה מצוה כך שאר מיתות). וזה ברור ולא יספק בו שום אדם. וכך גם ראוי, שנמנה המלקות ברצועה כמצוה, ואין למנות כל-עניש מיחד כמצוה בפני עצמה עד שנאמר, דָּרַךְ מָשַׁל, שהצווי שנצטוינו לסקל מחלל שבת — מצות עשה אחת; וסקילת בעל אוב — מצוה שניה; וסקילת עובד עבודה זרה — מצוה שלישית, עד שיהא מנין המצות כפי מנין האישים שהם מחיבי מיתות בית דין, כמו שעשה זולתנו בלי התבוננות. שפן אלו היה הדבר כך, ראוי היה בהכרח שנמנה כל-מלקות ומלקות מצוה בפני עצמה עד שתהא מלקות אוכל גבלה — מצוה בפני עצמה, ומלקות אוכל בשר חזיר — מצוה שניה, ומלקות אוכל בשר בחלב — מצוה שלישית, ומלקות לובש שעטנז — מצוה רביעית, ויהיו אצלנו מצות עשה כמנין הלאוין שלוקין עליהם — הרי אז יתרבו מצות עשה ויהיו בהכרח יותר מארבע מאות מצות! אלא כשם שלא נמנה כל-מחייב מלקות, אלא נמנה סוג העניש בלבד — והיא ההלקאה בשוט — כך לא נמנה במיתות אלא מין העניש והוא: שרפה, סקילה, חנק והרג וכך גם לא נמנה כל-מחייב קרפן לְבָדוֹ עד שנאמר: חטאת שגגת שבת — מצוה, חטאת שגגת עבודה זרה — מצוה, אלא נמנה מין הקרפן בלבד, כמו שמנינו מין המיתה.

וכבר ידעת, שמני הקרפנות משתנים לפי שנויי העברות שעליהן חייבים אותו הקרפן. כי יש עברה שחייבים עליה חטאת קבועה, ויש שחייבים עליה אשם תלוי, ויש שחייבים עליה אשם ודאי, ויש שחייבים עליה קרפן עולה ויורד (המשתנה לפי הישג ידו של המקריב). לפיכך לא נמנה החטאת עם האשם, אלא נמנה חיוב חטאת קבועה — מצוה, וחיוב אשם תלוי — מצוה, וחיוב אשם ודאי — מצוה, וחיוב קרפן עולה ויורד — מצוה, יתחייב באותו קרפן מי שיתחייב; ולא נשים לב לשנויי העברות שעל כל-אחת מהן חייבים אותו מין של קרפן, כשם שמנינו המלקות מצוה אחת ולא שמנו

בפתיחה, למדוה באחת המדות (שהתורה נדרשת בהן), כגון זה שאמרו (מכילתא פרשת משפטים) באזהרת מקלל אביו ומכה אביו, שלא נתבארה בפתיחה כלל, כי לא אמר: "לא-תקלל אביך" ולא אמר: "לא-תכה אביך", אכל חייב מיתה למי שהכה או קלל. ומתוך כך למדנו, שהן מצוות לא-תעשה, והוציאו ולמדו להן ולכיוצא בהן אזהרה ממקומות אחרים בדרך אחת מן-המדות. ואין זו סתירה למה שאמרו (במקומות רבים בתלמוד): "אין מזהירין מן-הדין", ולא למה שאמרו תמיד: "וכי מזהירין מן-הדין?!". אלא פונת מה שאמרו: "אין מזהירין מן הדין" — כדי לאסור בדרך למוד על-ידי מדה (שהתורה נדרשת בהן) מה-שלא נתפרש בו אסור לגמרי; אבל אם נמצא את-הענין לעושה מעשה זה מפרש בתורה — נדע בהכרח שהוא מעשה אסור ומזהרים עליו. ורק נלמד באחת המדות היכן העיר על האזהרה, כדי שיתקיים לנו הפלל "לא ענש הכתוב אלא-אם-כן הזהיר". ואכן אחרי שמצאנו האזהרה על אותו דבר — אז חייב מי שעבר ועשה או פרת או מיתת בית דין. דע אפוא הקדמה זו וזכר אותה עם כל-הפללים שקדמו בכל מה-שנזכיר לקמן.

עתה אתחיל להזכיר כל-המצוות, מצוה מצוה, ואבאר אותן בדרך פרוש שם המצוה (מבלי להיכנס לפרטי ההלכות), כמו שהבטחנו בראשית דברינו (בהקדמה על מטרת הספר — שיעור א), לפי שזוהי מטרת המאמר. אך טוב בעיני להוסיף למטרה זו תוספת, והיא: כשאזכיר את-המצוה שיש עליה איזה ענש בעשה או בלא-תעשה, אזכיר ענשה ואמר: "והעובר עליה — חייב מיתה, או פרת, או קרן כף, או מלקות, או אחת ממיתות בית דין, או תשלומין". וכל מה-שלא יזכר בו ענש מן-הענשים — תדע שאם היא ממצוות לא-תעשה, הרי זה כמו שאמרו (תוספתא כריתות פרק א): "כעובר על מצוות מלך", ולא עלינו להענישו. אבל מצוות עשה כלן — הרי כל-מצוה מהן בשעה שעשיתה חובה, יש לנו להלקות ברוצעה את-הנמנע מלעשותה עד שימות או יעשה, או יעבור

העניש וגם את-הדבר שעליו חייבים אותו העניש, וקובעים את-כל-זה במצוות לא-תעשה בלי התבוננות. אבל סדר המנין הנכון הוא מה-שהזכרתי: שכל-מין של ענש הוא מצוות עשה, ולפי זה יהיה דין תשלומי גנב — מצוות עשה, כי אנו נצטוינו להטיל עליו סכום בשעור זה. ודין תוספת חמש — מצוה, ודין חיוב חטאת קבועה — מצוה, ודין חיוב אשם ודאי — מצוה, ודין חיוב אשם תלוי — מצוה; וקרן עולה ויורד — מצוה; וכן לסקל ולשרף ולהרג ולחנק ולתלות — כל-אחד מן-הענשים האלה מצוה בפני עצמה, יתחייב בהן מי שיתחייב; כשם שההלקה ברוצעה מצוה אחת, יתחייב במלקות מי שיתחייב. — זהו מה-שרצינו להקדימו בפלל הזה, ובו נשלמו הפללים שהקדמתם תועיל למה שאנחנו עוסקים בו.

הקדמה

מבוא

עוד ראוי להוסיף לכוף הקדמה זו: שכל-דבר שחייבים עליו מיתת בית דין או פרת — הרי זו בהכרח מצוות לא-תעשה. חוץ מפסח ומילה שהם בפרת, אף-על-פי שהם מצוות עשה, כמו שהזכירו בריש מסכת פרתות (ב); ואין אצלנו שום מצוות עשה זולתן שהעובר עליהן יתחייב פרת — וכל-שפן מיתת בית דין. אם-כן, כל מה-שאמר בתורה שהעושה דבר פלוני יומת, או שהוא חייב פרת — נדענו כברור שאותו הדבר מזהרים עליו ושהוא בלא-תעשה. ויש שיתבאר בפתיחה הלאו שבו מלבד באור העניש ויהיה העניש מבאר וגם האזהרה מבארת, כגון: חלול שבת ועבודה-זרה, שאמר בהם: "לא-תעשה כל-מלאכה" ו"לא תעבדם", אחר-כך חייב סקילה למי שעשה מלאכה או עבר. ופעמים לא תתבאר האזהרה בכתוב בלאו גרידא, אלא הוא מזכיר את-העניש בלבד ועוזב את-האזהרה; אלא שהפלל הוא אצלנו: "לא ענש הכתוב אלא-אם-כן הזהיר" (זבחים קו:), ועל-כל-פנים יש אזהרה לכל-מי שחייב ענש. לפיכך אומרים בכל-מקום: "ענש שמענו, אזהרה מנין? תלמוד לומר: כך וכך". ואם לא נתפרשה האזהרה

לא אצטרף לומר בהן: ומצוה זו אינה נוהגת אלא בפני הבית, כיון שזה ברור לפי מה שהזכרנו. אבל מה שאפשר שיהא בו ספק או טעות, אעיר עליו בעזרת האל.

ועתה אתחיל בזכרון כל-מצוה ומצוה בעזרת שדי.

יום שלישי

מצות עשה א. מצות לא תעשה א. מצות עשה ב.

המצוה הראשונה — היא הצווי שנצטוינו בידיעת [בהאמנת] האלקות, והוא: שנדע שיש שם עלה וסבה והוא הפועל לכל-הנמצאים, וזהו אמרו יתעלה: "אנכי ה' אלהיך" (שמות כ, ב. דברים ה, ו) ובסוף גמרא מכות (כג). אמרו: "תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני. מאי קרא? תורה צוה לנו משה (דברים לג, ד) — פלומר: מנין תורה, והקשו על זה ואמרו: "תורה בגמטריא הכי הוי? שש מאות וחד סרי הוי!". (שהרי תורה בגימטריא תרי"א ולא תרי"ג) וכאה התשובה: "אנכי ה' אלהיך" ו"לא יהיה לך" מפי הגבורה (הקדוש ברוך הוא) שמעום" (ולא מפי משה) הנה נתבאר לך, שאנכי ה' מכלל תרי"ג מצות, והוא הצווי לידע, כמו שבארנו.

הראשונה ממצות לא-תעשה — היא האזהרה שהזכרנו מלהעלות על דעתנו אלהות לזולתו יתעלה, והוא אמרו — יתרום מליחס לו אמירה (ארבע מלים אלה הם כעין מאמר המוסגר כיון שאמר "והוא אומר", הסתייג מיד ממושג אמירה כפשוטו ביחס לקדוש ברוך הוא) "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שמות כ, ג). וכבר נתבאר בסוף מכות (כג): שלא זו היא מכלל תרי"ג מצות, והוא אמרם שם: "שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני וגו'", כמו שבארנו במצוה הראשונה ממצות עשה.

המצוה השנייה — היא הצווי שנצטוינו בידיעת היחוד, והוא: שנדע שפועל (בורא) המציאות וסבתו הראשונה הוא אחד, והוא אמרו יתעלה: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו, ד).

זמן החיוב. כי מי שעבר ולא ישב בסכה, דרוך משל, אין לנו להלקותו אחר סבות על עבדתו — ודע זאת.

ועוד: כשאזכיר את-המצות שאינן חובה על הנשים, בין עשה ובין לא-תעשה — אמר: וזו אינה חובה על הנשים. וידוע, שהנשים אינן דנות ולא מעידות ולא מקריבות קרבן בידיהן ולא נלקחות במלחמת רשות לא אצטרף לומר בה "וזו אינה חובה על הנשים", כיון שזה רבוי דברים ללא צורך.

ועוד: כשאזכיר את-המצות שאינן חובה אלא בארץ-ישראל, או בפני הבית, בין עשה ובין לא-תעשה — אמר: וזו אינה חובה אלא בארץ-ישראל או בפני הבית. וידוע גם-כן, שכל-הקרבנות אינם קרבים אלא במקדש ושהעבודה אסורה מחוץ לעזרה; וכן דיני נפשות אין דינים אותם אלא כשיש מקדש. ולשון המכלתא: "מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית? תלמוד לומר: מעם מזבחי תקחנו למות (שמות כא, יד) הא: אם יש לך בית — אפה ממית; ואם לאו — אין אפה ממית". ושם אמרו עוד: "מנין שתהא סנהדרין סמוכה למזבח? תלמוד לומר: מעם מזבחי תקחנו למות". וכן ידוע שהנבואה והמלכות נסתלקו ממנו עד שנחדל מן-החטאים שאנחנו מתמידים בהם — ואז יסלח לנו ה' וירחמנו, כמו שהבטיחנו, ויחזירנו, כמו שאמר על התורה הנבואה: "והיה אחרי-כן אשפך את-רוחי על-כל-בשר ונבאו בניכם ובנותיכם" (יואל ג, א). ואמר על התורה המלכות והממשלה: "ביום ההוא אקים את-ספת דויד הנפלת וגדרתי את-פרציה ויהרסתיו אקים ובניתיה פימי עולם" (עמוס ט, יא). גם ידוע שהמלחמה וכבוש הארץ לא יהיו אלא במלך ועל-פי סנהדרי גדולה וכהן גדול, כמו שאמר: "ולפני אלעזר הכהן יעמד" ("ושאל לו" — כשיצטרך לצאת למלחמה — רש"י במדבר כז, כא). ולפי שענינים אלו כלם מפרסמים אצל רב בני אדם, הרי כל-מצות עשה או לא-תעשה התלויה בקרבנות, או בעבודות, או במיתות בית דין, או בסנהדרין, או בנביא ומלך, או במלחמת רשות —

שְׁאֲנָנִים וּבּוֹטְחִים (שלמים ושקטים בלי שום דאגה על החטאים). — אֵלָא נְחוּשׁ לְבִיאַת עֲנָשׁוּ בְּכָל־עַתָּה, וְזֶהוּ אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" (דברים ו, יג). וּבִגְמָרָא סְנֵהֲדָרִין (נו). אָמְרוּ בְּדָרְךָ שֶׁקְלָא וְטָרְיָא עַל דְּבָרְיוּ יִתְעַלֶּה: "וְנִקְבַּ שְׁם־ה' מוֹת יוֹמָת" (ויקרא כד, טז): וְאִימָא פְּרוּשִׁי (אמור, אולי, ש"נוקב" שבפסוק, הכוונה בזה להוגה את שם השם במפורש), דְּכִתְיִב: (ודוגמה לכך) "אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת" (במדבר א, יז) וְאִזְהַרְתָּה מִן "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא"? — כְּלוּמַר: זֶה שְׁנֵאָמַר "וְנִקְבַּ שְׁם־ה'" הוא שְׁיִזְכִּיר אֵת הַשֵּׁם בְּלִבְד בְּלִי שְׁיִכְרֵךְ. וְאִם תֵּאמַר: אֵיזָה עֲוֹן יֵשׁ בְּזֶה? נֹאמַר, (שהוא עובר על "את ה' אלהיך תירא" מפני) שֶׁהוּא מֵאֲבָד אֶת־הַיִּרְאָה. כִּי מִיִּרְאָתָה ה' הוּא, שְׁלֵא יִזְכֵּר שְׁמוֹ לְבִטְלָה. וְהֵיחֵתָה הַתְּשׁוּבָה עַל שְׁאֵלָה זוּ וְיִחַיֵּת דְּבָרְךָ זֶה בְּכַף שְׁאָמְרוּ: "חֲדָא — דְּכַעֲיֵנָא שְׁם בְּשֵׁם, וְלִפְא", כְּלוּמַר (טעם ראשון שאי אפשר לומר כן, הוא משום שיש דין שהמגדף אינו חייב עד) שְׁיִכְרֵךְ אֶת־הַשֵּׁם בְּשֵׁם, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ "יִכָּה יוֹסִי אֶת־יוֹסִי" (כלומר, עד שיזכיר שם השם ויקללו בשם השם, כגון יכה פלוני את פלוני, או יקלל שם פלוני את שם פלוני, והזכיר שם יוסי רק לדוגמה). וְעוֹד, "אִזְהַרְתָּ עֲשֵׂה הַיָּא, וְכַל־אִזְהַרְתָּ עֲשֵׂה לֹא שְׁמָה אִזְהַרְתָּ". כְּלוּמַר: זֶה שְׁאָמְרָת "אִזְהַרְתָּה מִן 'אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" לֹא יִתְכֵן, לְפִי שְׁזָה צוּוּי — וְהוּא מְצֻוֹת עֲשֵׂה — וְאִין מְזַהֲרִין בְּעֲשֵׂה. הֵנָּה נִתְבָּאָר שְׁזָה שְׁנֵאָמַר "אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" — מְצֻוֹת עֲשֵׂה.

הַמְצֻוֹה הַתְּשִׁיעִית — הַצּוּוּי שְׁנִצְטוּיִנוּ עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, וְהוּא אָמְרוּ: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב). וְעֲנִין מְצֻוֹה זוּ: שְׁאֲנוּ מְצֻוּיִם לְפָרְסֵם דֵּת אָמַת זוּ בְּרַבִּים, וְשְׁלֵא נִירָא בְּכַף מְהִזֵּק שׁוּם מְזִיק, עַד שְׁאֲפִלוּ יְבוּא אֱלֵינוּ אָנְס עָרִיץ (שליט תקיף וגבור) וְיִקְרָא אוֹתָנוּ לְכַפּוֹר בּוֹ יִתְעַלֶּה — לֹא נִשְׁמַע לוֹ, אֵלָא נִמְסַר אֶת־עַצְמָנוּ לְמוֹת בְּהַחֲלֵט; וְלֹא נִתֵּן לוֹ לְחַשֵּׁב שְׁכַפְּרָנוּ, אִף שְׁלִבְנוּ מֵאֲמִין בּוֹ יִתְעַלֶּה. (שאפילו למראית עין בלבד אסור לכפור בקדוש ברוך הוא) וְזוּ הַיָּא מְצֻוֹת קְדוּשַׁת הַשֵּׁם שְׁנִצְטוּוּ בָּהּ כְּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, כְּלוּמַר: שְׁנִמְסַר אֶת־עַצְמָנוּ לְמוֹת בְּיַדִּי הָעָרִיץ עַל אֶהְבְּתוֹ

וּכְרַב הַמְדַרְשׁוֹת תְּמַצָּא שְׁהֵם אוֹמְרִים: "עַל־מְנַת לְיַחַד אֶת־שְׁמִי, עַל־מְנַת לְחִדְנִי" וְהִרְבָּה כְּגוֹן זֶה. כְּוַנְתָּם בְּדָבָר זֶה: שְׁלֵא הוֹצִיאֲנוּ מִבֵּית עֲבָדִים וְלֹא עֲשֵׂה עֲמָנוּ מֵה־שְׁעֵשֶׂה בְּעֵשִׂית חֶסֶד וְהִטְבָּה, אֵלָא בְּתַנְאֵי שְׁנִקְבַע בְּדַעַתְנוּ שֶׁהוּא אֶחָד, לְפִי שְׁאֲנוּ מְחִיבִים בְּכַף. וּבְהִרְבָּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים (חכמים) 'מְצֻוֹת יַחֲוֹד', וְקוֹרְאִים לְמְצֻוֹה זוּ גַם 'מְלִכוֹת שְׁמַיִם', כִּי אוֹמְרִים (→ מתבטאים על פעולה מסוימת, שנעשית): כְּדִי לְקַבֵּל עֲלֵינוּ עַל מְלִכוֹת שְׁמַיִם, כְּלוּמַר הַהוֹדָאָה בְּיַחֲוֹד וְהֵאֱמוּנָה בּוֹ.

יום רביעי

מצות עשה ג. ד. ט.

הַמְצֻוֹה הַשְּׁלִישִׁית — הַיָּא הַצּוּוּי שְׁנִצְטוּיִנוּ עַל אֶהְבְּתוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא: שְׁנִתְבּוֹנֵן וְנִסְתַּכַּל בְּמְצֻוֹתָיו וְצוּוּיָיו וּפְעֻלוֹתָיו, כְּדִי שְׁנִשְׁיַגְהוּ וְנִתְעַנֵּג בְּהַשְׁגָּתוֹ תְּכָלִית הַתְּעַנּוּג — וְזוֹהִי תְּכָלִית הָאֶהְבָּה הַמְצֻוֹה. וְלִשׁוֹן סְפָרִי (דברים ו, ו) "לְפִי שְׁנֵאָמַר 'וְאֶהְבְּתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (שם ו, ה) יוֹדַע אֲנִי כִּי־צַד אֶהְבֶּה אֶת־הַמְּקוֹם? תְּלַמּוּד לֹמַר: "וְהֵיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצֻוֹךְ הַיּוֹם עַל־לְבָבְךָ" — שְׁמַתוֹךְ כְּךָ אֶתְהָ מְכִיר מִי שְׁאָמַר וְהֵיָה הָעוֹלָם". הֵנָּה בְּאָרְנוּ לְךָ, שְׁעַל־יַדִּי הַהִתְבּוֹנְנוֹת תְּבוּא לְיַדִּי הַשְּׁגָה, וְיִמְצָא לְךָ הַתְּעַנּוּג וְתְבוּאָה הָאֶהְבָּה בְּהַכְרַח. וּכְבָר אָמְרוּ, שְׁמְצֻוֹה זוּ כּוֹלֵלֵת גַּם־כֵּן, שְׁנִקְרָא אֶת כְּל־בְּנֵי הָאָדָם לְעַבּוֹדָתוֹ יִתְעַלֶּה וְלֵאֱמוּנָה בּוֹ, שְׁכֵּן אִם אֶתְהָ אוֹהֵב אֶת־מִי־שֶׁהוּא, תְּהַלְלֵנוּ וְתִשְׁכַּחְנוּ וְתִקְרָא בְּנֵי־אָדָם לְאֶהְבְּתוֹ — וְזֶה עַל דְּרָךְ הַמְּשַׁל — כְּךָ אִם תֵּאָהֵב אֶת־ה' בְּאָמַת כְּמָה שְׁהִגִּיעַ לְךָ מֵהַשְּׁגָתָ אֲמַתוֹתוֹ, הִרִי שְׁאֶתְהָ בְּלִי סַפֵּק תִּקְרָא אֶת־הַפְּתָאִים וְהַסְּכָלִים לְיַדִּיעַת הָאָמַת שְׁאֶתְהָ כְּבָר יוֹדַע. וְלִשׁוֹן סְפָרִי (שם): "וְאֶהְבְּתָ אֶת ה'" — אֶהְבָּהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאֶבְרָהִם אַבְרָהָ, שְׁנֵאָמַר "וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחַרְוֹן" (בראשית יב, ה) כְּלוּמַר: כְּמוֹ שְׁאֶבְרָהִם, לְפִי שְׁהִיָּה אוֹהֵב — כְּמוֹ שְׁהַעִיד הַכְּתוּב: "וְרַע אַבְרָהָם אֶהְבִּי" (ישעיה מא, ח) קָרָא בְּעַצְם הַשְּׁגָתוֹ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם לְאֱמוּנָה מְרַב אֶהְבְּתוֹ, כְּךָ תֵּאָהְבָהוּ עַד שְׁתִּקְרָא בְּנֵי הָאָדָם אֱלֵינוּ. הַמְצֻוֹה הַרְבִּיעִית — הַיָּא הַצּוּוּי שְׁנִצְטוּיִנוּ לְקַבֵּעַ בְּדַעַתְנוּ יִרְאָתוֹ יִתְעַלֶּה וּמוֹרָאוֹ, וְכַל נִהִיָּה

את-שם קדשי" (ויקרא כב, לב). ועון זה נחלק לשלשה חלקים: שנים על הכלל ואחד על היחידים (שבעם). החלק הכללי הראשון — הוא: שכל-מי שדרשו ממנו לעבור על אחת מן-המצוות בשעת השמד — (הגזרה צווי המלך על ישראל לבטל אחת מן המצוות — כדי להעבירם על (חלק) דתם), אם האנס מתפונן להעביר (שיעבור על ציווי הקדוש ברוך הוא) בין במצוות קלות בין במצוות חמורות. או מי שדרשו ממנו לעבור על עבודה זרה או גלוי עריות או שפיכות דמים ואפלו שלא בשעת השמד — הרי זה חיב למסור נפשו ויהרג ואל יעבור, כמו שבארנו במצוות עשה התשיעית. ואם עבר ולא נהרג — הרי זה חלל את-השם ועבר על לאו זה. ואם היה זה ברבים — כלומר: במעמד עשרה מישראל — הרי זה חלל את-השם ברבים ועבר על אמרו יתעלה "ולא תחלו את-שם קדשי" ועונו חמור מאד; אבל אינו לוקה מפני שהוא אנוס, לפי שאין בית דין ראוי לקיים ענש מלקות או מיתה אלא על מזיד ברצון בעדים והתראה. ולשון ספרא (י, יג) בנותן מזרעו למלך: "ושמתי אני את-פני באיש ההוא" (שם כ, ה), אמרו: "ההוא (כלומר, לכן נאמר באיש "ההוא" לומר שרק לאיש ההוא שעליו מדבר הכתוב שהוא —) לא אנוס ולא שוגג ולא מטעה". הנה נתבאר לך שעובד עבודה זרה באנס אינו חיב פרת, כל-שכן מיתת בית דין, אבל עבר על חלול השם. והחלק השני הכללי — גם-כן שיעשה האדם עברה שאין בה תאוה ולא הנאה, אלא מראה במעשיו הזלזול וההפקרות (במצוות התורה) — הרי גם זה מחלל שם שמים ולוקה, ולפיכך אמר: "ולא-תשבועו בשמי לשקר וחללת את-שם אלהיך" (שם יט, יב), לפי שזה מראה על הזלזול בציווי הזה, ואין הנאה גופנית בכך. והחלק שעל היחידים (שבעם) — הוא: שיעשה אדם ידוע בחסידות ובישר איזה מעשה הנראה להמון שהוא עברה ושכגון מעשה זה אין ראוי לאותו חסיד לעשותו, אף-על-פי שהוא מעשה מתר — הרי זה חלל את-השם, והוא אמרם (יומא פו:): "היכי דמי (כיצד יתואר) חלול השם: (אמר רב) כגון אנא דשקלנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא

יתעלה והאמונה ביחודו, כמו שעשו חנניה מישאל ועזריה בימי נבוכדנאצר הרשע בשהכריח להשתחות לצלם, והשתחויו כל-בני אדם וישראל בכללם, ולא היה שם מקדש שם שמים. והיה בכך חרפה גדולה לישראל שאבדה מכלם מצוה זו, ולא היה שם מי שמקים אותה אלא הכל פחדו (דניאל ג). ואין מצוה זו נוהגת אלא בכגון אותו המעמד העצום שבו פחדו כל-באי העולם, והיה חובה לפרסם יחודו ולהכריז עליו באותה העת. וכבר הבטיח ה' על-ידי ישעיהו, שלא תהיה חרפת ישראל גמורה באותו המעמד, ושלא ירתיעם בהם בחורים באותו המעמד הקשה, שלא ירתיעם המות, ויפקירו דמם ויפרסמו את-האמונה ויקדשו את-ה' ברבים, כמו שצונו יתעלה על-ידי משה רבנו, והוא אמרו: "לא-עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. כי בראתו ילדיו מעשה ידי בקרב יקדשו שמי והקדישו את-קדוש יעקב ואת-אלהי ישראל יעריצו" (ישעיה כט, כב-כג). ולשון ספרא (אמור ט, ה-ו): "על-מנת כף הוצאתי אתכם מארץ מצרים — על-מנת שתקדשו את-שמי ברבים". ובגמרא סנהדרין (לג): אמרו: "בן נח מצוה על קדוש השם, או אינו מצוה? תא שמע (בא נשמע, תשובה לשאלה): שבע מצוות נצטוו בני נח. ואי איתא (ואם תאמר שנצטוו גם על קדוש השם) — תמניא הו" (יש שמונה ולא שבע)! הנה נתבאר לך, (מזה שדנו בגמרא אם גם בן נח נצטווה על זה, ואם זה נכלל בכלל ב"שבע מצוות בני נח" אם לא, משמע) שהיא מכלל מספר המצוות שהן חובה על ישראל, והביאו ראיתם על מצוה זו ממה שנאמר: (ויקרא כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ז' מסנהדרין.

יום חמישי

מצות לא תעשה סג. סה.

מצות עשה קעב.

המצוה הס"ג — האזהרה שהזרנו על חלול השם, והוא הפך קדוש ה' שאנו מצוים בו, וישקדם באורו (שכבר נתבאר) במצוות עשה התשיעית, והוא אמרו יתעלה: "ולא תחלו

(שם, יט). וכבר נתבאר בסנהדרין (פט): "שֶׁלֶשָׁה מִיתָתָם בְּיַד שָׁמַיִם: הַעֹבֵר עַל דְּבַר הַנְּבִיא, וְנִבְיָא שְׁעֵבֵר עַל דְּבַר עֲצֻמוֹ, וְהַכּוֹבֵשׁ נְבוֹאָתוֹ" (שנצטווה מהקדוש ברוך הוא להתנבאות ולא ניבא), וְכֵלָם (נלמדו —) מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבַר הַנְּבִיא אֲדָרֵשׁ מֵעַמּוֹ = מִיָּתָה בְּיַד שָׁמַיִם", אָמְרוּ: "קָרִי בִּיה: לֹא־יִשְׁמַע (זה העובר על דברי הנביא), לֹא־יִשְׁמַע (זה העובר על דברי עצמו), לֹא־יִשְׁמַע (זה הכובש נבואתו)". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בסוף סנהדרין (סוף פרק אלו הן הנחנקין).

יום שישי

מצות לא תעשה סד.

מצות עשה ח. ו. רו.

הַמְצָוָה הַס"ד — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְנִסּוֹת הַבְּטָחוֹתֵינוּ וְאִינוּמֵינוּ יִתְעַלֶּה, שֶׁנִּבְיָאֵינוּ מְבַטְיָחִים לָנוּ אוֹ מְאִמִּים בָּהֶם עֲלֵינוּ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּטְלֵי בָהֶם סֶפֶק אַחַר שֶׁיִּדְעֵנוּ אֲמַתְתָּ נְבוֹאֵת הַמּוֹדִיעִים (כלומר אחרי שהוברר אצלנו שהוא נביא אמיתי). והוא אָמְרוּ: "לֹא תִּנְסּוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמֶּסֶה" (דברים ו, טז).

הַמְצָוָה הַשְּׁמִינִית — הַצּוּי שֶׁנִּצְטוּנוּ לְהִדְמֹת לוֹ יִתְבָּרַךְ כְּפִי יְכַלְתָּנוּ, וְהוּא אָמְרוּ: "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכָּיו" (דברים כח, ט), וְכֵבֵר כְּפֶל צוּי זֶה וְאָמַר: "לִלְכַת בְּכָל־דַּרְכָּיו" (שם יא, כב) וְכֵא בְּפִרוּשׁ עֲנִין זֶה: "מָה הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נִקְרָא רַחוּם — אִף אֲתָה הָיָה רַחוּם; הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חַנוּן — אִף אֲתָה הָיָה חַנוּן; הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נִקְרָא צַדִּיק — אִף אֲתָה הָיָה צַדִּיק; הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא נִקְרָא חָסִיד — אִף אֲתָה הָיָה חָסִיד" — זֶהוּ לְשׁוֹן סְפָרֵי (שם). וְכֵבֵר כְּפֶל צוּי זֶה בְּלִשׁוֹן אַחַר וְאָמַר: "אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ" (שם יג, ה), וְגַם בְּפִרוּשׁוֹ בָּא (בסוטה יד), שֶׁעֲנִינוּ לְהִתְדַמּוֹת לְמַעֲשֵׂים הַטּוֹבִים וְלַמִּדּוֹת הַנִּכְבְּדוֹת שֶׁבָהֶם מְתָאֵר יִתְעַלֶּה עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל — יִתְעַלֶּה עַל הַפֶּל עֲלוּי רַב (שהקדוש ברוך הוא מרומם מכל התארים האמורים, ואין משתמשים בכל התוארים האלו אלא דרך משל).

הַמְצָוָה הַשְּׁשִׁית — הַצּוּי שֶׁנִּצְטוּנוּ לְהִתְעַרֵּב בֵּין הַחֻכְמִים וְלְהִתְחַבֵּר אִתָּם וְלְהִתְמַיֵּד וְלִשְׁכַּת

דְּמֵי לְאֵלֹתָם. (אם אקנה בשר ולא אשלם מיד, משום שכשאני מאחר לפרוע אומרים שאני גזלן ולומדים ממני לזלזל בגזל) רַבִּי פְּלוּנִי אָמַר: כְּגוֹן אֲנִי דְּמַסְגִּינָא (אם אלך) אֲרַבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין. וְכֵבֵר נִכְפַּל לָאו זֶה וְאָמַר: "וְלֹא תַחֲלַל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה' (שם יח, כא). וְכֵבֵר נִתְבָּארוּ דִּינֵי מְצָוָה זוּ בְּפִסְחִים (כה); וּבְסוּף יוֹמָא (פו.פב.).

הַמְצָוָה הַס"ה — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שֶׁלֹּא לְנַתּוֹץ אֶת־בְּתֵי עֲבוֹדַת ה' יִתְעַלֶּה אוֹ לְהַשְׁחִית אֶת־סְפָרֵי הַנְּבוּאָה אוֹ לְמַחֹק אֶת־הַשְּׁמוֹת הַקְּדוּשִׁים וְכִיּוּצָא בְּזֶה. וּלְשׁוֹן הַלְּאוּ שֶׁבָא בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוּ: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם יב, ד), אַחַר שֶׁכֵּבֵר הַקְּדוּשִׁים אֶת־הַצּוּי לְאֵבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְלְהַשְׁמִיד שְׁמָה וְלְנַתּוֹץ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיהָ לְגַמְרֵי, הִזְהִיר וְאָמַר: "לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם". וְכֵל־הַעֹבֵר עַל אֵיזָה דְּבַר מִזֶּה, כְּגוֹן שִׁיְהִרֵם מִשְׁהוּ מִן־הַהִיכָל וְהַמִּזְבֵּחַ וְכִיּוּצָא בָּהֶם, אוֹ שִׁמְחַק שֵׁם מְשֻׁמּוֹת ה' — לוֹקָה. וּבְסוּף מִכּוֹת (כב). נִתְבָּאֵר בְּלִשׁוֹן הַגְּמָרָא, שֶׁהַשׁוֹרֵף עֲצֵי הַקְּדֻשָׁה — לוֹקָה. אָמְרוּ: "וְאֲזַהְרִיתִּיהָ מִהֶכָּא (והאזהרה נלמדת מכאן): מִן וְאֲשִׁרִיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לְה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם). וְכֵן נִתְבָּאֵר שֵׁם שֶׁהַמּוֹחֵק אֶת־הַשֵּׁם — לוֹקָה. אָמְרוּ: "וְאֲזַהְרִיתִּיהָ מִהֶכָּא: וְאֲבַדְתֶּם אֶת־שְׁמֵם, לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לְה'". וְכֵבֵר נִתְבָּארוּ דִּינֵי מְצָוָה זוּ בְּפֶרֶק ד' מִשְׁבּוּעוֹת.

הַמְצָוָה הַקַּע"ב — הַצּוּי שֶׁנִּצְטוּנוּ לְהַשְׁמִיעַ לְכָל־נְבִיא מִן־הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשְּׁלוֹם וְלִקְיָם כֹּל מִהַ־שִּׁיְצוּהָ, אֲפֵלוּ יְצוּהָ נֶגֶד מְצוּהָ, אוֹ כְּמָה מְצוֹת מִן הַמְצוֹת הָאֵלוּ, וּבִלְבָד שִׁיְהִי זֶה לְפִי שְׁעָה; אֲכַל לֹא שִׁיְנַצִּיחַ תּוֹסַפַּת אוֹ גִּרְעוֹן (שיצוה לגרוע או להוסיף על מצוות התורה לעולם), כְּמוֹ שֶׁבְּאֲרָנוּ בְּהַקְּדַמַּת חֲבוּרָנוּ בְּפִרוּשׁ הַמְּשָׁנָה. וְהַפְּתוּב שֶׁבּוּ נֶאֱמַר צוּי זֶה הוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "אֲלִיו תִּשְׁמַעוּן" (דברים יח, טו). וּלְשׁוֹן סְפָרֵי (שם): "אֲלִיו תִּשְׁמַעוּן — אֲפֵלוּ אָמַר לָךְ לְעַבּוֹר עַל אַחַת מִכָּל־מְצוֹת הָאֲמּוּרוֹת בְּתוֹרָה לְפִי שְׁעָה, שְׁמַע לוֹ". וְהַעֹבֵר עַל מְצוּהָ זוּ חֵיב מִיָּתָה בְּיַד שָׁמַיִם, וְזֶהוּ אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבַרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר (הנביא) בְּשְׁמֵי אֲנִכִּי אֲדָרֵשׁ מֵעַמּוֹ"

"וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" וּמְשׁוּם "וְאֶהְבֶּתָם אֶת־הַגֵּר". וְזֶה פְּשׁוּט וְאֵין בּוֹ נִסְתָּר (דברים נסתרים), וְאֵינִי יוֹדֵעַ אֶחָד מִמֵּי שְׁמֵנָה אֶת־הַמְצוֹת שֶׁזֶה נֶעְלַם מִמֶּנּוּ. וְכָרוּב הַמְדַרְשׁוֹת בְּאֵרוֹ שֶׁה' צִוְּנוּ עַל הַגֵּר כְּמוֹ שֶׁצִּוְּנוּ עַל עַצְמוֹ יִתְעַלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ "וְאֶהְבֶּתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), וְאָמְרוֹ "וְאֶהְבֶּתָם אֶת־הַגֵּר".

הַמְצוּה הַש"ב — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְהָרָנוּ מִלְשׁוּא זֶה־אֶת־זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תִשָּׂא אֶת־אֲחִיךָ בְּלִבְבְּךָ" (ויקרא יט, יז). וְלִשׁוֹן סִפְרָא (ה, ח): "לֹא אֲמַרְתִּי אֵלָא שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁהִיא בְּלִב, אֲבָל אִם גָּלָה לוֹ אֶת הַשְּׁנֵאָה, וְיָדַע זֶה שֶׁהוּא שׁוֹנְאוֹ — אֵינּוּ עוֹבֵר עַל לֹאֹ זֶה; אֲבָל עוֹבֵר הוּא עַל 'לֹא־תִקַּם וְלֹא־תִטַּר'" (שם, יח). וְעוֹבֵר גַּם עַל עֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" (שם). אֲבָל שֶׁנֶּאֱמַר הַלֵּב — עוֹן חֲמוּר מִן־הַפֶּל.

הַמְצוּה הַר"ה — הַצְּוִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ לְמַחֲוֹת בְּעוֹשֵׂה עֲבָרָה אוֹ בְּמִי שְׂרוּצָה לַעֲשׂוֹתָהּ, וְלִהְיֵהִירוֹ עַל כֵּן בְּדַבְּרִים וְלִהְיוֹכִיחוֹ. וְאֵל יֹאמֵר אָדָם: "אֵינִי לֹא אֶחְטֵא: וְאִם יִחְטֵא זולָתִי — זֶה עֲנִינּוּ עִם ה'", — זֶה נִגְדַּת הַתּוֹרָה, אֵלָא אֲנִי מְצוּיִם שְׂלֵא לַעֲבֹר וְלֹא נִיחַ לְזוּלָתֵנוּ מֵאֲמַתְנוּ לַעֲבֹר. וְמִי שְׂרוּצָה לַעֲבֹר — חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם לְהוֹכִיחוֹ וְלִמְנַעוֹ, וְאֶף־עַל־פִּי שְׂלֵא נִתְקִימָה עָלָיו עֲדוֹת הַמַּחְיָבָת לְקַיֵּם עֲנֵשׁ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ" (ויקרא יט, יז). גַּם נִכְלַל בְּמְצוּה זוֹ שֶׁנִּתְרַעַם זֶה עַל זֶה, אִם הִרְעֵנוּ זֶה לְזֶה, וְאֵל נִטוּר לוֹ אוֹ נִשְׁמֹר לוֹ חֲטָא, אֵלָא נִצְטוּיֵנוּ לְהִתְרַעַם עָלָיו בְּדַבְּרִים, כְּדִי שְׂלֵא יִשְׂאֵר בְּלִב כְּלוּם, וְלִשׁוֹן סִפְרָא (שם): "מִנִּין אִם הוֹכַחְתּוּ אִפְלוּ אֶרְבָּעָה וְחֲמִשָּׁה פְּעָמִים, חֲזוֹר וְהוֹכַח? תִּלְמוּד לֹמַר: הוֹכַח תּוֹכִיחַ. יְכוּל אֶף אֶתָּה מוֹכִיחוֹ וּפְנִיּוֹ מִשְׁתַּנּוֹת? (כְּלוּמַר, שְׂמותר לך לְהוֹכִיחַ אוֹתוֹ אִפְלוּ בְּאוֹפֵן שֶׁהוּא מִתְבַּיֵּשׁ, כְּגוֹן בְּפָנֵי רַבִּים וְכדוֹ) תִּלְמוּד לֹמַר: וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא". (שֵׁאם תַּעֲשֶׂה כֵּן תִּשָּׂא אֶתָּה חֲטָא בְּסַבְתּוֹ). וְכָבֵר בְּאֵרוֹ חֲכָמִים, שֶׁמְצוּה זוֹ חוֹבָה עַל כָּל־אָדָם אִפְלוּ מִן־הַקָּטָן לְגָדוֹל הַרִי הוּא חַיֵּב לְהוֹכִיחַ, וְאִפְלוּ קָלִל וְזוֹלֵל אֵל יִרְפוּ יָדָיו וְאֵל יִסְתַּלַּק מִלְּהוֹכִיחַ עַד אֲשֶׁר יִכֶּה, כְּמוֹ שֶׁבְּאֵרוֹ מַעֲתִיקֵי הַשְּׂמוּעָה (מוֹסְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבַע־לִפְנֵי) וְאָמְרוֹ (עֵרְכִין טז): עַד הַפָּאָה.

עֲמָהֶם וְלִהְשַׁתְּפָה עִמָּהֶם בְּכָל־דְּרֵךְ מְדַרְכֵי הַהִשְׁתַּפְּפוֹת: בְּמֵאֲכָל וּמִשְׁתֵּה וּמִקַּח וּמִמְכָר, כְּדִי שֶׁנִּגְיַע בְּכֵף לְהַדְמוֹת לְמַעֲשֵׂיהֶם וְלִהְאָמִין בַּדְּעוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת מְדַבְּרֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלִדְבַר־כּוֹ" (דברים יא, כב) וְכָבֵר נִכְפַּל גַּם הַצְּוִי הַזֶּה, וְאָמְרוֹ: "וְכוּ תְדַבֵּק" (שם י, כ). וְכֵּן הַפְּרוּשׁ: "וְלִדְבַר־כּוֹ" — הַדְּבַק בְּחֲכָמִים וְתִלְמִידֵיהֶם. זֶהוּ לְשׁוֹן הַסִּפְרֵי (שם). וְכֵּן הִכִּיאוּ רַאֲיָה עַל הַחוֹבָה לִשְׂא בַת תִּלְמִידֵי חֲכָמִים וְלִהְיֵא בַתוֹ לְתִלְמִיד חֲכָם וְלִהְנוֹת תִּלְמִידֵי חֲכָמִים וְלִהְתַּעַסֵּק עִמָּהֶם מִמַּה־שֶׁנֶּאֱמַר "וְכוּ תְדַבֵּק". אָמְרוֹ (כְּתוּבוֹת קיא:): "וְכִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לְהַדְּבַק בְּשִׂכְנֵיהָ, וְהָא כְּתִיב: "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲכָלָה הוּא" (שם ד, כד)? אֵלָא כָּל־הַמְשִׂיא בַתוֹ לְתִלְמִיד חֲכָם וְכוּ'.

הַמְצוּה הַר"ו — הַצְּוִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ לְאַהֹב זֶה־אֶת־זֶה כְּמוֹ שֶׁאֲנִי אוֹהֵבִים אֶת־עַצְמֵנוּ, שֶׁתִּהְיֶה חֲמִלְתִּי וְאֶהְבֶּתִּי (לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל) כְּאֶהְבֶּתִּי וְחֲמִלְתִּי לַעֲצָמִי בְּמִמוֹנוֹ וּגּוּפוֹ וְכָל־מַה־שֵּׁישׁ לוֹ וּמַה־שֶׁהוּא חֲפֵץ. וְכָל מַה־שֶׁאֲרָצָה לַעֲצָמִי, אֲרָצָה לוֹ כְּמוֹהוּ; וְכָל־מַה־שְּׂלֵא אֲרָצָה לַעֲצָמִי אוֹ לִידִידִי, לֹא אֲרָצָה בְּשִׁבְלוֹ כְּמוֹהוּ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ" (שם, יח).

שבת קודש

מצות עשה רז. מצות לא תעשה שב. מצות עשה רה. מצות לא תעשה שג.

הַמְצוּה הַר"ז — הַצְּוִי שֶׁנֶּצְטוּיֵנוּ לְאַהֹב אֶת־הַגֵּרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶהְבֶּתָם אֶת־הַגֵּר" (דברים י, יט). וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְלַל בְּעִנְיָן זֶה בְּמַה־שֶׁכּוֹלֵל כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאֵמְרוֹ "וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ", לְפִי שֶׁהַגֵּר הַזֶּה הוּא גֵר צָדֵק (שֶׁהוּא כִּיִּשְׂרָאֵל לְכָל דַּבַּר) — אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס לְדַת הוֹסִיף לוֹ ה' אֶהְבָּהּ, וְיִחַד לוֹ מְצוּה נוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁעֲשֵׂה בְּאֲזַהְרָה עַל אוֹנָאָתוֹ (לַעֲרֹ), שֶׁאָמְרוֹ: "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עַמִּיתוֹ" (ויקרא כה, יז). וְאָמְרוֹ אַחֲרֵי־כֵן: "וְגַר לֹא־תוֹנֶה" (שְׂמוֹת כב, כ). וְנִתְבָּאֵר בְּגִמְרָא (בְּבֵא מַצִּיעָא נט:): שֶׁחַיִּבִים עַל אוֹנָאָת הַגֵּר מְשׁוּם "וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עַמִּיתוֹ" וּמְשׁוּם "וְגַר לֹא תוֹנֶה". כֵּן גַּם־כֵּן נִתְחַיְבֵנוּ לְאַהֹב מְשׁוּם

עָלִיו חֲטָא" (שם, יז). וּבִסְפָרָא (שם) אָמְרוּ: "מִנִּין
אִם הוֹכַחְתּוּ אֶפְלוּ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים, חֲזוֹר
וְהוֹכַח? תִּלְמוּד לֹמֵר: 'וְלֹא-תִשָּׂא עָלֶיךָ חֲטָא".
אָבֵל פֶּשַׁט הַפְּתוּב הָרִי הוּא מְזַהֵר, שְׁלֵא תַחֲשׁוּב
לוֹ עוֹן בְּלִבְךָ, וְשְׁלֵא תִזְכְּרֶהוּ.

וַיֵּשׁ לְמִצְוָה זוֹ תְּנָאִים וְהִלְכוֹת, וְנִתְבָּאָר בְּמִקְוֹמוֹת
מִפְּזָרִים בְּתִלְמוּד.

הַמִּצְוָה הַשְּׁגָה — הָאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהַרְנוּ שְׁלֵא
לְבִישׁ זֶה-אֶת-זֶה, וְעוֹן זֶה הוּא שְׁקוּרָאִים אוֹתוֹ:
מִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, וְהָאֲזַהְרָה שְׁבָאָה בְּזֶה
הוּא אָמְרוּ: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ וְלֹא-תִשָּׂא

ב"ה, כ"ט תמוז, תשי"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ב תמוז בו כתב שהתקרב קצת ללימוד החסידות ולדרכי החסידות וכו'. הנה
כיון שגם הוא מדגיש קצת במילא מובן שמכיר שאין זה מספיק וע"פ מרז"ל יגעת ולא מצאת אל תאמין
הנה בו הדבר תלוי להוסיף בהנ"ל כפי יכולתו שזהו כפי שדורשים ממנו והיינו בלימוד כפשוטו ללימוד
תורת החסידות נוסף על לימודו בתורת הנגלה במסירה ונתינה ושקידה אמיתית אשר לימוד פנימיות
התורה נשמתא דאורייתא מוסיפה חיות בלימוד הנגלה וקיום המצוות.

ולהודעתו של הבר מצוה של אחיו... ש"י בתשעה באב - יהפך במהרה לששון ולשמחה - בודאי יתחיל
אחיו בלימוד ספר התניא קדישא ותהי' זה הכנה והתחלה טובה לעבודת השם בדרך שיקוים בו קרוב
אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו שעל זה מיוסד התניא וכלשון רבנו הזקן בשער הקדש.

בודאי שומר שלשת השיעורים השוים לכל נפש מתקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
והם בחומש תהלים ותניא הידועים ומשתדל שגם ידידיו ישמרום וזכות הרבים תלוי בו.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך

רמב להזהר בכבוד שבת וכו' י"ג סעיפים:

א שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים והם כבוד וענג שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבוד ועיקרן מן התורה^א שהשבת הוא בכלל מקראי קדש שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו' ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתייה ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה אבל הכבוד בשבת ויו"ט והענג בשבת הן מדברי סופרים (אבל הענג^ב והשמחה^ג ביו"ט במאכל ומשתה הוא מן התורה כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט^ד) ומכל מקום צריך להזהר בהם מאד שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה^ה וכל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה^ו או תתענג על ה' וגו' ובדברי רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו^ז וניצול מדינה של גיהנם^ח:

ב במה מענגין^ט בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדיון^י שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם וכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם ענג. ואין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבת אלא לפי שמן הסתם יש לרוב בני אדם ענג באכילת בשר יותר מבשאר מאכלים ובשתיית יין יותר מבשאר משקים לכך יש להם להרבות בבשר ויין כפי יכלתם והשגת ידם:

ג וכל המרבה בהוצאת שבת^{יא} ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח והוא שידו משגת. ואף אם אין לו עכשיו מעות מזומנים^{יב} אלא חפצים ימשכנם וילווה עליהם^{יג} והקב"ה ימציא לו לפרוע ועל זה אמרו רז"ל אמר הקב"ה לוו עלי ואני פורע כלומר שאין הוצאת שבת ויו"ט עולה בחשבון הקצבה שנקצב לו

ביאורים

שכרו מפורש בקבלה - ישע"י נח, יד: וְקָרָאתָ לְשַׁבַּת עֲנָג לְקָדוֹשׁ ה' מְכַבֵּד וְכֹבֵדָתוֹ . . . אֲזַ תִּתְעַנֵּג עַל ה' וְהִרְפַּכְתִּיךָ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ וְהִאֲכַלְתִּיךָ נְחֹלֶת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי ה' דֹּבֵר. מפורש בקבלה - דברי נביאים.
במה מענגו - אבל במה מכבדו נתפרש להלן סימן רסב⁹.
תרדיון - סלק (Beet).
לפי מנהגו - ישנם מאכלים הנוהגים בכל המקומות והזמנים, מצד הדין או מטעם המבואר בקבלה, ויתבאר להלן סעיף ז.
המרבה בהוצאת שבת - בהוצאת שבת נכללים לכאורה גם הוצאות על כלים ובגדים מיוחדים, ולא מאכלים בלבד¹⁰.
אין לו עכשיו מעות מזומנים - ואפילו אין לו עסק שחושב להרוויח ממנו המעות, צריך למשכן חפציו, וה' יפרע¹¹.
וילווה עליהם - ולהלן סעיף ט הוסיף רבינו שמותר ללות אפילו בריבית של דבריהם.

ועיקרן מן התורה - דהיינו שדינם כדין דאורייתא ממש, ונאמרו למרע"ה בעל פה הלכה מסיני, והנביאים הם אלו שפירשו וגילו לנו דברים אלו¹.
אבל העונג - הכוונה לעונג שיש בו שמחה, דהיינו מאכל ומשתה², אבל עונג שלא במאכל ומשתה, חיובו ביום טוב זהה לחיובו בשבת³.
והשמחה - ובשבת אין שמחה, ואפילו מדברי סופרים⁴.
בסימן תקכ"ט - סעיף ו: שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג וכן ביו"ט של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו, ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו'⁵.
שחמורין דברי סופרים - במסכת עירובין⁶: דרש רבא: הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה. שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ודברי סופרים - כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה.

מקורות

עובד עבודה זרה כדור אנוש - מוחלין לו.
8) מסכת שבת (ק"ח, א): כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות: מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג.
9) ובסימן רנ סע"ד ואילך (לגבי התעסקות בצרכי שבת בעצמו, השחזת הסכין, וקניית דברים לשבת). ולגבי נר ראה בביאורים.
10) ראה בביאורים.
11) לקו"ש חט"ז ע' 180 הערה 52.

1) שו"ת חת"ס או"ח א סימן קסח.
2) ולעיל סימן קפח סעיף יו"ד שאפילו הפת נאכלת ביום טוב מדין שמחה.
3) קו"א ס"ק ב.
4) סימן תקט סעיף ז.
5) ובסעיף ז שם: כיצד משמחין וכו'.
6) כא, ב.
7) מסכת שבת (ק"ח, ב): כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו

בראש השנה למזונות כל השנה ושאר צרכיו שכך אמרו חכמים כל מזונותיו והוצאותיו של אדם קצובין לו מראש השנה שקצובין לו כמה ישתכר בשנה זו לצורך מזונותיו ושאר צרכיו של כל ימות השנה חוץ מהוצאות שבתות ויו"ט שאין קצובין עליה כלום אלא אם מוסיף בהוצאת שבת ויו"ט מוסיפין לו¹². אבל אם אין לו חפצים למשכנם ולפרוע בהם לא ילוה ושהקב"ה יפרע כי מאחר שאין לו משלו אין עליו חיוב כלל להרבות בהוצאת שבת יותר מהשגת ידו:

ד' ואף אם אין ידו משגת כלום ורוצה ליטול מן הקופה של צדקה המתחלקת בכל ערב שבת לא יטול אם אינו צריך ליטול לצורך מזונותיו של ימות החול של שבוע הבא ובשביל מזונות יום השבת ג"כ לא היה צריך ליטול אם היה נוהג כבחול ממש לאכול בו שתי סעודות בלבד פת וקמניות כסעודותיו בחול כגון שיש לו מזון י"ד סעודות לשבעה ימים שעד ערב שבת הבא סעודה אחת לכל יום וסעודה אחת לכל לילה אלא שרוצה ליטול כדי לאכול שלשה סעודות בשבת וכל שכן אם רוצה ליטול כדי להתענג קצת יותר מימות החול שאסור לו ליטול מן הקופה בשבוע זו שכך אמרו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות¹³:

ה' אבל בערב שבת הבא¹⁴ נותנין לו מזון מ"ו סעודות לאותה שבוע¹⁵ כדי שיהיה לו שלשה סעודות לאותו שבת וגם נותנים לו הגים וירק¹⁶ לאותו שבת שכיון שכבר נצרך לבריות נותנים לו כל צרכו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו וכן מי שנותנים לו מדי שבוע בשבוע מצדקה אחרת¹⁷ שמותר לו לקבל ממנה הרבה כל שאין לו שיעור המפורש ביו"ד סימן רנ"ג¹⁸ הרי זה יכול להרבות בהוצאת שבת כפי ערך מה שנותנים לו (ובלבד שלא יוציא כל כך לשבתות עד שתחסר פרנסתו בחול ויצטרכו להוסיף לו מן הצדקה¹⁹ מחמת הוצאותיו לשבתות שנמצא מטיל כבוד שבתותיו על הבריות וכבר אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות):

ו' ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו להרבות בהוצאת שבת ושיתור מזה לפרנסתו לחול בענין שיצטרכו להוסיף לו²⁰ מכל מקום אם יש לו מעט משלו²¹ יורו את עצמו להוציא ממון בכבוד השבת בכל מה שאפשר. אבל אם אין לו כלום משלו אין צריך לבקש²² מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת שכבר אמרו עשה שבתך כו' ומכל מקום צריך הוא לעשות דבר מועט בתוך ביתו לקיים מצות עונג. ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו אפילו לדבר מועט צריך הוא לצמצם מעט בשאר הימים בענין שיוכל לעשות דבר מועט לענג שבת.

וכל שכן מי שאינו נוטל כלום מהצדקה אלא מסתפק במועט שיש לו משלו שאינו צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת אלא יצמצם מעט בשאר הימים בענין שיעשה דבר מועט לענג שבת וזה טוב יותר משיצטרך לבריות:

ביאורים

עשה שבתך חול – וכתבו אחרונים שהוא רק לענין מאכל ומשחה, אבל לענין מלבושי שבת עליו לעשות כל שביכלתו לכבד את השבת בכסות נקיה¹³.
בערב שבת הבא – שכבר יגמרו י"ד הסעודות שברשותו, ויצטרך בכל אופן ליטול מן הקופה.
מ"ו סעודות לאותה שבוע – דהיינו מזון שתי סעודות לכל יום ויום מימות החול, ובשבת מזון שלש סעודות¹⁴.
נותנים לו דגים וירק – כדלהלן סעיף ז שטוב לאכול שני תבשילים, וכן דגים.
מצדקה אחרת – דהיינו לא מהקופה המתחלקת בכל ערב שבת, אלא מקופה אחרת.
שיעור המפורש ביו"ד סימן רנ"ג – סעיף א: אם יש לו

מאתיים זוז ואינו נושא ונותן בהם, או שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם, לא יטול צדקה. ויצטרכו להוסיף לו מן הצדקה – דהיינו מן הקופה המתחלקת מדי שבוע.
בענין שיצטרכו להוסיף לו – דהיינו שנתנו לו בערב שבת מזון י"ד סעודות ולא ט"ו סעודות, ואם יאכל שלוש סעודות בשבת יחסר לו ביום חול ויצטרכו להוסיף לו מהקופה, וזה אסור כדלעיל סעיף ה.
אם יש לו מעט משלו – ועל אף שבשבת יש להרבות באכילה, די לו שיוסיף מעט, ואין צריך לצמצם בשאר הימים¹⁵.
אין צריך לבקש – אבל מותר לו לבקש בתור דורון, מקופה אחרת של צדקה¹⁶.

מקורות

- 12) הובא גם להלן סי' תקכט ס"ד לענין יו"ט, ושם הוסיף שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. וכן בהלכות ת"ת פ"א סוף ה"ז ושם הוסיף: ומציאין לו שכר לשעה או לאחר שעה.
13) וראה להלן אות לח, ובסימן רסב.
14) להלן סימן תכט סעיף ז.
15) קו"א ס"ק ג בסופו.
16) אבל מהקופה השבועית אסור כדלעיל. (הערה שעה"ג).

מפני שכל השעורים הללו לא נזכרו בגמרא:

כב אבל אם אין ברצועות של תפלין של ראש בארפן פדי שיהיו משלשלין לפניו אפלו מעט — פסולין, מפני שזה נזכר בגמרא:

כג תפלין של ראש טוב להיותם גלויים ונראים, כמו שנאמר: "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֵיךְ", וְדָרְשׁוּ רַבִּי לֵאמֹר: אֵלֶּיךָ תִּפְלִין שֶׁבְרָאשׁ. וְלָכֵן יֵשׁ לְזָהָר שְׁלֵא לְכַסּוֹת לְגַמְרֵי אֶת הַתִּפְלִין שֶׁל רֹאשׁ בְּשִׁלִּית גְּדוּל, רַק שֶׁתְּהֵא מְגֵלָה קֶצֶת:

כד אבל תלמיד בפני רבו — אין דרך ארץ לגלות התפלין של ראש בפניו, שלא ישוה עצמו לרבו ונראה פעוזה פנים, שהתפלין הן דרך כבוד, כמו שאמר הכתוב: "וְרָאוּ כָּל וְגו'".

במה דברים אמורים? שלובש תפלין כל היום שלא בשעת קריאת שמע ותפלה, דאז מחזי כיוהרא אם מגלה אותן בפני רבו, כיון דרב העולם אין נוהגין להניח תפלין כל היום, אבל בשעת קריאת שמע ותפלה, כיון דהכל מניחין תפלין אז — אין כאן יוהרא כלל, ומתיר לגלותן בפני רבו:

כו דיו מקום הנחתו ואפוא הנחתו טעמים יח-כו

יח צריך לכנין הקצצה שתהא באמצע רחב הראש, כדי שתהא כנגד בין העינים (ולכן טוב שיהא הקשר של תפלין של ראש בגובה):

יט צריך שיהא צד השחר שברצועות לצד חוץ, ולא יתהפכו הרצועות בין בתפלין של יד בין בתפלין של ראש. ואם נתהפכו בשוגג — מדת חסידות להתענות.

ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקברת פעם אחת, אבל מה שפונה אחר-כך, וכן מה שמשמשל לפניו מהרצועה של תפלין של ראש — אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך, לפי שאינן מעקר המצוה:

כ ישלשל הרצועות של תפלין של ראש ויהיו תלויים מלפניו וקבלו הגאונים שצריך שיגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט. ורחב הרצועות של תפלין של יד ותפלין של ראש — קבלו הגאונים שיהא כארץ שעורה לפחות:

כא אם פחת משעור ארץ רצועה של תפלין של ראש, וכן אם פחת משעור רחב הרצועות בין תפלין של יד ובין תפלין של ראש, אם אינו מוצא רצועות אחרות — מניחן כמות שהן,

לקוטי תורה

תוכן הפרק: המעלה הנפלאה בעבודת השם בעולם הזה לגבי תענוג הנשמה בעולם הבא

[בפרק זה יבואר מהי הדרך לבוא לאהבת ה', שהיא הממוצע בין הודאה לברכה:]

והנה כדי שיבוא לבחינת ואהבת הוא ע"י התבוננות שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

כהקדמה לאמירת ואהבת את ה' גו' אומרים שמע ישראל גו' וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שמזה מובן, שההתבוננות בשני פסוקים אלה היא המולידה אהבת ה' בליבו של האדם, היינו ההשתוקקות לאור אין סוף ב"ה בעצמו, ה"יש" האמיתי.

ומשמעות הענין, שההתבוננות בשמע ישראל גו' לבד אינה מספיקה, אלא צריכים להתבונן גם ב"ברוך שם כו'".

[נקודת הענין שיבואר להלן, ד"ברוך שם כו' הוא תיאור הכח האלקי הבורא ומח' את העולמות, שאינו

העצמיות של ה"אין סוף" רק "הארה בעלמא", ואילו לבני ישראל בהיותם נשמה בגוף ניתנה האפשרות להגיע לגילוי "עצמות אין סוף ממש", שזהו פירוש שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, "שהוא יתברך מובדל ומרומם ומתנשא מכל העולמות" - וההתבוננות בזה גופא מעוררת באדם אהבה ותשוקה נפלאה להיות דבוק בהקב"ה בכבודו ובעצמו.

וזהו שהולך ומבאר:]

פירוש, כי הנה הבריאה הוא יש מאין.
להבין ענין אמירת ברוך שם כו', יש להקדים פירוש עמוק יותר בביטוי "יש מאין".

דנה מובא לעיל שע"פ חסידות הכח האלקי הבורא את היש נקרא בשם "אין", ושם נתבאר שהטעם הוא לפי שמצד תפיסת ה"יש" (שאינו משיג ורואה את הכח האלקי) נקרא "אין", כמו דבר שאינו רואה ואינו משיג.

אבל בעומק יותר, הטעם שנקרא "אין" הוא מצד

המלכות הוא רק מה ששם המלך נקרא על המדינה ואנשי, דכמו ששם האדם הוא רק ענין חיצוני בהאדם, כדי שאחרים יוכלו לפנות אליו, כך כל ענין הנהגת המלכות הוא התפשטות חיצונית של המלך, לא מהותו ועצמותו.

וכך הוא במידת המלכות דלמעלה, שאינה "בחינת העצמיות" של אלקות, רק "הארה" ממנו יתברך (כמו אור השמש המתפשט על הארץ, שאין זה גוף כדור השמש, רק "הארה" ממנו).

[אך במידת המלכות גופא יש שתי מדריגות - מלוכה וממשלה; ומה שאמרנו דחיות כל העולמות הוא ממידת המלכות (עצמה), הכוונה "לעולמות עליונים" דוקא, משא"כ עולמות תחתונים מקבלים חיותם רק מבחינת "ממשלה" שלמטה ממדריגת המלכות.]

וזהו שהולך ומבאר:]

וממשלתך היא למטה מבחינת המלוכה, שהוא מושל בעל כרחן שלא בטובתן.

בהמשך ל"מלכותך מלכות כל עולמים" נאמר "וממשלתך בכל דור ודור", דהחילוק בין מלוכה וממשלה הוא, דמלוכה היא ברצון, "ומלכותו ברצון קבלו עליהם", שהעם מקבל עליו את מלכותו מרצונם הטוב, משא"כ ממשלה הוא בעל כרחם של אלה שעליהם הוא מושל ואפשר שאפילו אינו לטובתם (שלכן מצינו ענין הממשלה והרדיי" גם על בעלי חיים).

והוא חיצוניות מדת מלכותו ית'.

במלים אחרות: "ממשלה" היא החיצוניות של מדת המלכות, שאין כאן אלא ה"מעשה" וה"פועל" של מלכות, דהיינו רדיית והנהגת העם כרצונו, אבל חסרה כאן ה"פנימיות" של מידת המלכות, היינו הקשר הפנימי בין המלך והעם, שהם מקבלים עול מלכותו ברצון והוא מולך עליהם ודורש טובתם כו'.

הוא בכל דור ודור, שיש דורות שהיו רשעים, כמו דור המבול כו', שלא קבלו עול מלכותו ברצון, ואעפ"כ נמשך להם חיות רב מבחינת ממשלתך כו'.

וזהו "מלכותך מלכות כל עולמים", דקאי בעיקר על "עולמות עליונים, שמקבלים עול מלכותו ברצון עליהם", אבל גבי "ממשלתך" אומר שהוא "בכל דור ודור", ללא הבדל, שהוא הזמן דעולם הזה.

היחס של כח זה לגבי מקורו, הוא הקב"ה בעצמו - שכח אלקי זה אינו אלא בחינת "אין", היינו שאין לו שום ערך וחשיבות לגבי מהותו ועצמותו יתברך.

[והולך ומבאר בפרטיות יותר איך שאין לכח אלקי זה

שום ערך לגבי הקב"ה עצמו:]

פירוש, כמו שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

נודע שחיות כל העולמות הוא ממידת מלכותו של הקב"ה, וכמ"ש "מלכותך מלכות כל עולמים", שהפירוש הפשוט בכתוב זה הוא שהקב"ה הוא מלך על כל העולמות כולם, אולם הפירוש הפנימי הוא, שכל העולמות כולם מקבלים את שפע חיותם ממידת מלכותו יתברך.

הסברת הדבר:

הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא רם ונשא מגדר העולמות ומצידו יתברך אין שום מציאות בלעדו, ד"אין עוד מלבדו" ממש. ואיך נתהווה מציאות העולמות והנבראים? - רק זהו על ידי מידת המלכות, כי כלל גדול הוא ד"אין מלך בלא עם", זאת אומרת, דעצם גדר המלכות מחייב שיהי' "עם" שעליו הוא מולך, כי אם אין על מי למולך לא שייך כל ענין של מידת המלכות.

ולפיכך, זה גופא שעלה ברצונו יתברך שרוצה להיות "מלך", זהו מה שנותן מקום לעצם מציאותם של הנבראים. ונמצא, דמידת המלכות היא היוצרת מציאות של "זולת" (שעליו חלה מלכותו יתברך).

ועל זה אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שזוהי מידת מלכותו ית' שממנה נמשך החיות להוות ולהחיות את העולם.

שבחינת מלכותו, מה שנק' מלך עליהם, שאינו בחינת עצמיות, הוא המחיה כל עולמות עליונים. מידת המלכות אינה אלא ענין של "התפשטות".

וכמו מלך בשר ודם, דמה שהוא מלך על עמו אינו מהותו ועצמותו של המלך, שהרי המלך מצד עצמו הוא איש מורם מעם, ובלשון הכתוב "משכמו ומעלה גבוה מכל העם", והנהגת המלוכה והעם היא ירידה לגבי מהותו ועצמותו, והיא רק "התפשטות" שלו, היינו כפי שהוא יורד מרוממותו ומדריגתו ובא בקשר עם אנשי מדינתו.

וזהו מה שאומרים "אזי מלך שמו נקרא", דענין

עליהם מלמעלה בבחינת מקיף.

מלבד זאת שמידת המלכות עצמה אינה אלא "התפשטות" לגבי עצמותו יתברך, והיא זיו והארה בלבד כנ"ל - הנה בזה גופא, אין החיות האלקי ממידת המלכות עצמה מתלבש בתוכיות הנבראים, אלא רק זיו ו"התפשטות" ממידת המלכות, ואילו שפע החיות ממידת המלכות עצמה גבוה מדי שיוכל להתלבש בעולמות ולפיכך נשאר בבחינת "מקיף" עליהם.

וכמשל המלך אשר שמו נקרא עליהם.

וכמו במלך בשר ודם, אשר הקשר של העם עם המלך אינו עם המלך עצמו, שהרי המלך (גם כשעוסק בהנהגת המדינה) נשאר ברוממותו והבדלתו מן העם ואין לו מגע ומשא עם ההמון, ורק "שמו נקרא עליהם", כלומר, הקשר הנפשי של העם עם המלך הוא רק בזה ש"שמו" מתפשט עליהם, שאנשי המדינה יודעים שהם תחת רשותו של מלך זה.

וכך הוא בנמשל למעלה, דזה שמידת המלכות היא מקור החיות של כל העולמות, הכוונה בזה, ש"זיו והארה" מתפשט ממידת המלכות להתלבש בנבראים להחיותם ולקיימם. אבל מידת המלכות עצמה היא בבחינת "מקיף" על העולמות (כמו המלך שהוא בהבדלה ובריחוק מן העם).

[היוצא מכל האמור, שבכל העולמות כולם יש רק "הארה" בעלמא מאלקות, מאחר שכל קיומם וחיותם הוא רק ממידת המלכות, וזהו פירוש "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"].

אך הנה כל זה הוא מצד סדר השתלשלות והתהוות העולמות עליונים.

כלל זה, שבנבראים נמצאת רק "הארה" של אלקות, הוא רק מצד הגדר ד"סדר השתלשלות", היינו, כפי שהחיות האלקי יורד ו"משתלשל" ממדריגה למדריגה כדי לברוא ולהחיות כל העולמות. דכללות חיות זה שבכל העולמות כולם ("סדר השתלשלות"), אינה אלא הארה בעלמא.

אבל בעוה"ז, ע"י תשובה ומעשים טובים, יוכל להמשיך גילוי עצמות אין סוף ב"ה ממש.

בעוה"ז יכולים להמשיך גילוי עצמות אין סוף ב"ה ממש, וגילוי זה תלוי בעבודת בני ישראל בתשובה ומעשים טובים, שהיא היא הממשיכה גילוי מהותו ועצמותו יתברך.

ומדייק "בכל דור ודור", שיש דורות של רשעים המורדים והפושעים שאין מקבלין עליהם עול מלכות שמים, ומכל מקום חיים וקיימים המה ע"י קבלת חיות מאתו יתברך, ב"חיות רב", וחיות זו נמשכת להם ממידת "ממשלתך" (חיצונית מדת המלכות).

[ועתה חוזר לענין ראשון - שהכח האלקי המהווה כל העולמות היא רק מידת המלכות, שאין לה ערך לגבי הקב"ה בכבודו ובעצמו:]

והנה כל העולמות עליונים, גן עדן תחתון, שהוא תענוג נפלא מעוה"ז, עד שאמרו רז"ל מוטב דלידייני' בו'.

זה שחיות כל העולמות כולם אינה אלא ממידת המלכות (שהיא רק "הארה" והתפשטות) היינו אפילו בעולמות עליונים כנ"ל, שבהם זיו השכינה הוא בהתגלות, כמו גן עדן התחתון, שתענוג הנשמה שם מזיו השכינה הוא נפלא כ"כ לגבי התענוג בעוה"ז, עד שאמרו רז"ל (גבי אחר) "מוטב דלידייני' וליתי לעלמא דאתי", שכדאי שיעבור כל יסורי גיהנם - שאפילו יסורים של איוב ע' שנה אין להם ערך כלל ליסורי הנפש שעה אחת בגיהנם - כדי שיזכה לתענוג הרוחני שבעולם הבא, היינו אפילו התענוג בגן עדן התחתון.

וגן עדן עליון, ויש עוד עליות לאין קץ, כולם נתהוו רק בבחינת מלכותו ית'.

אפילו גן עדן העליון, שתענוג הנפש שם הוא למעלה שלא בערך מתענוג הנפש בגן עדן התחתון, וכן אפילו מדריגות יותר נעלות מגן עדן העליון (שהרי יש לנשמה עליות עד אין קץ) - כולם נתהוו רק ממידת מלכותו יתברך.

ולכן נקרא הבריאה יש מאין, כי התהוות הנבראים הוא מבחינה שהוא כאין ואפס, שאינו רק בחינת זיו והארה ממנו ית', והוא בחינת ומדת מלכותו ית'.

ומעתה יובן מה שהבריאה נקראת "יש מאין", כי כל העולמות כולם נבראו וחיים וקיימים רק ממידת המלכות, שאינה אלא זיו והארה ממנו יתברך, שזיו והארה לגבי העצמיות הוא כ"אין" ואפס וכלא חשיב (כמו אור השמש לגבי גוף כדור השמש שהוא כאין ואפס, שהרי אין בזיו ובאור מאומה מגוף כדור השמש עצמו).

וגם זאת אינה מתלבשת בתוכיותם רק עומד

לגילוי אור אלקי.

אבל בעוה"ז יכול להשתנות מן הקצה אל הקצה, מיד כרגע, עד שלדינא המקדש את האשה על מנת שהוא צדיק גמור מקודשת אפילו הוא רשע גמור שמא הרהר תשובה בו'.

בעוה"ז יכול אדם להשתנות מן הקצה אל הקצה ברגע אחד, וכדמוכח מההלכה, שהמקדש את האשה על מנת שהוא צדיק גמור אפילו הי' רשע גמור כל ימיו ספק מקודשת שמא הרהר תשובה בלבד, הרי שע"י הרהור אחד בתשובה, "בשעתא חדא וברגעא חדא", יכול אדם להתהפך מרשע גמור לצדיק גמור (משא"כ בעוה"ב ש"התשובה אינה מועלת כלל כי אם ישולם לאיש כמעשהו").

והיינו מפני שיש הארת הסובב.

והטעם לזה הוא מפני שבעוה"ז יש "הארת הסובב", שזהו אור אין סוף ב"ה בעצמו שמוכרח לגמרי מכל העולמות ובמילא אינו מתגלה בסדר והדרגה - בסדר והדרגה יתכן רק באור מוגבל, שיווד ומתמצצם ממדריגה למדריגה, אבל אור שאין לו סוף וגבול אין שייך בו "סדר והדרגה", ולכן, מאחר שעל ידי תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מתגלה "אור הסובב", לכן, גם האדם יכול להשתנות מן הקצה אל הקצה, ללא סדר והדרגה.

ומטעם זה אמרו רז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז בו'.

אע"פ שהתענוג מזיו השכינה בעוה"ב נפלא מאד מכל תענוגים שבעוה"ז (כמו שאמרו יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז), הרי רק בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז ישנו גילוי "עצמות אין סוף ב"ה ממש" (כנ"ל).

וזהו מרב כל, פירוש, למעלה מעולם הבא הנק' כל. זהו גם פירוש הפנימי בכתוב "תחת אשר לא עבדת את ה'א בשמחה ובטוב לבב מרב כל", שהכתוב בא להוכיח את האדם על שאינו מרגיש את גודל היוקר שבעבודת השם בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה (שלכן אינו שמח בעבודתו יתברך) - שעליו לדעת שהעבודה בעוה"ז היא "מרב כל", היינו שהיא למעלה מעולם הבא שנקרא "כל", כי בעוה"ב מאיר רק זיו השכינה, מבחינת ממלא כל עלמין, ובתשובה ומעשים טובים בעוה"ז ישנה "הארת הסובב".

[וזהו ענין ההתבוננות בשמע ישראל וברוך שם כו' "כדי שיבא לבחינת ואהבת", לפי שעל ידי שהאדם מתבונן בדבר זה גופא, שבכל העולמות נמצאת רק "הארה" של אלקות (ממידת מלכותו ית'), ורק כאן בעולם הזה ניתנה לאדם האפשרות לזכות לגילוי "עצמות אין סוף ב"ה ממש" - יתעורר באהבה גדולה לידבק במהותו ועצמותו יתברך.

ועתה יוסיף עוד "התבוננות" במעלת עבודת הנשמה בעולם הזה דוקא (לגבי עבודתה בהיותה למעלה בעולמות עליונים) - שע"ז יבא לאהבה גדולה להקב"ה:]

ועוד זאת ישים אל לבו שבעולם הבא אי אפשר לעלות רק בהדרגה, כפי הקלע וניהנם גן עדן תחתון נהר דינור גן עדן עליון כו', כמשפט הראוי.

יש עוד מעלה נפלאה בעבודת האדם בעוה"ז דוקא (כתוצאה מכך שרק בעוה"ז ישנו גילוי אור אין סוף ב"ה בעצמו) - והיא:

בעולם הבא, עליות האדם אינן אלא בסדר והדרגה, ממדריגה למדריגה, שלכן, אדם שנפטר מן העולם אין נשמתו יכולה להכנס תיכף לגן עדן, אלא קודם כל צריכה לעבור את כפי הקלע, ואח"כ היא יורדת לגיהנם, ורק לאחר הזיכוך ע"י עונשים אלו ראוי הוא ליכנס לגן עדן התחתון;

וכדי לעלות מגן עדן התחתון לגן עדן העליון צריך לעבור דרך "נהר דינור" - שענינו כמו טבילה בנהר המטהרת את האדם, וכך "נהר דינור" הוא משל לזיכוך וטהרה רוחנית שעל ידה נעשית הנשמה ראוי לקבל את הגילויים הרוחניים שבגן עדן העליון.

ונמצא, שבכל מדריגה ומדריגה מקבלת הנשמה רק כמשפט הראוי לה, בסדר והדרגה, ואי אפשר לאדם "לדלג" מדריגות באמצע.

לפי שהוא מבחינת ממלא.

והטעם לכל זה הוא לפי שהגילויים הרוחניים שבכל העולמות הם רק מבחינת "ממלא כל עלמין", שהוא האור והחיות האלקי שיווד ומתגלה בכל עולם ובכל נברא לפי ערכו, ובמילא הוא מתגלה בסדר והדרגה - שזהו גדר "סדר השתלשלות" (מדריגה אחרי מדריגה) שנזכר לעיל - ובשני הכיוונים: הן באופן וסדר ירידת האור והחיות מעולם עליון לעולם שלמטה ממנו, והן באופן וסדר עליות האדם "מלמטה למעלה", ממדריגה למדריגה, להיות ראוי ו"כלי"

היינו, שלא זו בלבד שהאדם מוכן למסור את גופו להקב"ה (היינו שצריך לאהוב את ה' עד כדי להיות מוכן למסור את גופו על קידוש השם), אלא שהאדם צריך למסור את חיי נפשו, היינו שיבוא לידי כלות הנפש אליו יתברך, להיות בבחינת בטול ממש אליו יתברך לבדו.

לפי שההשתוקקות לאור אין סוף ב"ה כפי שהוא יתברך למעלה מגדר העולמות מביאה את האדם לידי התבטלות גמורה להקב"ה (הנקראת "כלות הנפש"), מצד ההכרה שלגבי אור אין סוף ב"ה כל העולמות כולם (ומכ"ש מציאות האדם) הם כאין ואפס ממש.

ד"ה ציון במשפט תפודה פרק ג

ולכן יהיה ואהבת בכל נפשך.

זהו ביאור המשך הענינים בקריאת שמע, "שמע ישראל גוי' ברוך שם כו' ואהבת את ה"א בכל לבבך ובכל נפשך גוי'", שע"י שהאדם מתבונן שחיות כל העולמות אינה אלא ממידת המלכות ("שם כבוד מלכותו"), ואילו לישראל ניתנה האפשרות להגיע לגילוי ה' אחד" ממש (היינו עצמות אין סוף ב"ה ממש), יבוא לידי אהבה גדולה להשם והשתוקקות גדולה לידבק במהותו ועצמותו ית', עד לאהבה "בכל נפשך", וכפירוש חז"ל "אפילו הוא נוטל את נפשך", שהוא ענין המסירת נפש.

במסירת נפש, ולא מסירת הגוף בלבד.

פירוש לשון "מסירת נפש" ("נוטל את נפשך") -

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

א"ע מצד העדר הידיעה לבד אין סיבה זו עיקר האמת, אלא רק מסיבת רפיון לב בעסק ורצון בכלל לכל ד"ח. כי הנה הרוב הטרודים במו"מ בתכלית בכל נר"ן ח"י שבנה"ט אם ישוב רוחם אליהם בעת מן העתים לפרקים או בשעת התפלה לא יוכל לשאת בנפשו עול היגיעה במוחו להעמיק דעתו בממלא וסוכב גם דרך כלל וכ"ש דרך פרט, עד שיהי' לו גם בחי' מחשבה טובה הנ"ל רק בחי' מחשבה קרה מרחוק מאד שאין נוגע אליו הענין כלל וכלל כמו שידוע היטיב למודים על האמת ואינם רוצים להטעות עצמם ח"ו. והנולד מזה שהוא ההסכם הוא בקרירות עצומה ולא מספיק רק לפי שעה דהיינו רק ללמוד כמעט רגע אחד אחר התפלה בתנ"ך ובשעה ושתים חולף ועובר גם ההסכם הזה והי' כלא הי' ועסוק בבחי' יחידה שבנפש הטבעית במשא ומתן ושאר צרכי גופו כאלו הוא ענין הנוגע בבכת עינו ממש כמו בחי' כל עצמותי תאמרנה הנ"ל בעבודת ה' כו', [ו]גם בשמעו או ראותו דא"ח יראה וישמע מרחוק מאד ואם יתקבל בכי טוב יודה רק בהודאה כו' והתעייף ענין בו ואיננו כו' וישכח לגמרי מכל וכל והיו כלא היו וכו' ואין זו אוזן שומעת כלל וכלל, אבל הרי נשאר בו באמת בחי' עצם טבע [יהדותו] בחי' נפש דנפש האלהי' בסור מרע ועשה טוב ומלובש בהסכם בבחי' רשימו עכ"פ כו'. אך גם בזה יש רפיון גדול [ונמהרים] להקל ע"ע מכמה סיבות המונעים מחומריות הגוף וטרדות המשא ומתן והמשכת עצמיות הנפש בעוה"ז

ה ואחר כל זה הדברים והאמת האלה בכללות כל החילוקים הנמצאות ומובנות לכל מי שהתחיל לטעום בטעם דא"ח כל איש לפי שכלו ודעתו ולבו ולפי רגילתו בעבודה שבלב מנעוריו יכיר וימצא את מקומו ומדריגתו ויבחון בנפשו כל חלקי הטעיות שנפלו בהם, ואם יש את נפשו שלם ולבו נכון לה' באמת יפקח היטיב בעין שכלו תמיד על מהותו שלא יטעה א"ע, כי לפי הנראה עיקר הקלקול בגירעון אור תורה ועבודה שבלב גם למבקשים וחפצים בקרבת אלהים הוא רק הטעות שמטעה כל אחד את עצמו מפני רפיון היגיעה לדרוש את ה' בכל לב לתכליתו, רק מרחוק ירצה להתקרב ולכו בל עמו. וע"ז אמר לקנות חכמה ולב אין שהעיקר הוא נתינת הלב היטיב לתכלית אמיתית הענין של דא"ח, שלזאת ישא את נפשו ולבו בכל ימי חיי הבלו, ולמה לריק ולשקר יעשה בנפשו לרחק ולא לקרב ח"ו. (בל"א מיא זאל זיך ניט נארין כו') כידוע ומפורסם לכל שעיקר הענין בתערובות טוב ורע הוא המטעה את עצמו כו'. אך הנה כ"ז למבקשים ודורשים וחפצים בקרבת אלהים באמת אבל אין זה נמצא ברוב אנ"ש. וההכרח לבוא בתוכחת מגולה מאהבה מוסתרת וגלוי' לגלות ולהודיע לכל אחד את נגעו ומכאובו ואם במסתרים תבכה נפשו וצר לו באמת, אבל הגיאות והתקשרות באהבת עצמו תכסה על כל עד שאינו רואה חוב לעצמו כלל וכלל וכל דרכי איש זך וישר בעיניו כו' ולזה אין תקוה כו'. והנה באמת מלבד הטעות להטעות

כמו שנאמר ויצעקו אל הוי' בצר להם כו' וכן צעק לבם כו', והתפעלות זו מכלל התפעלות אלהות דנפש האלהית היא, רק שבאה מצד המנגד כו', ובהיות שהנפש האלהית בקירוב ודביקות תתפעל בצעקה פתאומית בלב בשר כמו לבי ובשרי ירננו אל אל חי כנ"ל, ונמצא אחת היא רק שזה מצד המנגד כו' וד"ל. ובוה יש רבים הטועים שמשפילים הצעקה כזאת, ובאמת טח עיניהם מראות שזה ממש המאמר הנזכר בליקוטי אמרים בכי' תקיע' בליבאי מסטרא דא וחדוה מסטרא דא כו' שהתדוה הוא עונג האלהי שבמוח הבא במורגש אל הלב כו', והוא חלק הקירוב של נפש האלהית, ובאותה מדריגה עצמה תתמרמר הנפש האלהית ותבכה מצד ריחוקה מאחד כו'. והיינו בכי' מסטרא דא כו' ובכל רגע ורגע צריך להיות חדוה מסטרא דא כו'. ואמנם בכי' כתות הנ"ל אינו נמצא רק חלק הב' בענין בכיה מסטרא דא והוא התפעלות נה"א מבחי' הפנימי' שבו אשר ה' דורש ומבקש זה מאד מאד כמ"ש קרוב ה' לנשברי לב כו'. שהוא לב נשבר מפחיתותו וריחוקו מאלהים כידוע [לכל (א)האריכות] וד"ל.

קונטרס ההתפעלות

עד שהוא בבחי' דומם ונקרא טמטום המוח שאינו שומע גם מרחוק, ואין לו בזה שום חוש הבנה והתקבלות במוח כלל כידוע למודים על האמת עד שאין צריך לשאלה לאיזה תועלת כו' כי לא שמע כלל.

אך מכל מקום גם בשני כיתות הללו נמצא דבר טוב ומשובח מצד אחר לגמרי [ו]הוא בראות[ו] שאינו שומע ומקבל להתפעל גם במוחו בהודאה ומכ"ש בלבו, הנה יבוא לבחי' תשובה פשוטה לבחי' מרירות ושפלות בעצמי', על חומר גופו הגס וכה"ג ויזכור חטאת נעוריו וכה"ג ויצעק בצעקה פתאומית בלא התבוננות אלהות כלל, רק דרך כלל על דרך שאמר צעק לבם אל הוי' דוקא בתשובה מעומק הלב במרירות עצומה או בהכנעה גדולה. הנה זהו היוצא מכל החלוקות המבוארים למעלה, כי ה' יראה ללב השב בצעקה אם הוא באמת גם שהוא בלא התבוננות כלל להיותה באה מצד התעוררות הנפש האלהית כמו שכתוב למעלה שיוכל להיות בבעל תשובה מבחי' יחידה שבנפש האלהית עד שתצא נשמתו ועכ"פ מבחי' רוח ונשמה שמעוררו בתשובה והוא הצעקה בתפלה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ביכולתן להוות יש מאין ואפס המוחלט בלי שום סיבה אחרת קודמת ליש הזה, דא"א לשום נמצא להשפיע מה שאין בכחו כו', אלא הוא ית' שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ואין לו סיבה אחרת קודמת לו ח"ו, לכן נק' הוא ית' בספרים סבה הראשונה דהיינו שהוא ית' קדמון כו' ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט בלי שום סיבה אחרת קודמת ליש הזה, וכח ויכולת זה של הא"ס ב"ה לבדו נראה ונגלה בהבריאה מאין ליש שהוא התהוות הנבראים דבי"ע כנ"ל שנק' יש מאין כדלעיל, אבל בחי' השתלשלות הספי' עצמן זמ"ז הוא בחי' השתל' עו"ע כנ"ל לפיכך אע"פ שמעלת הספירות רמה ונשגבה באין ערוך על הנבראים וכמ"ש באגה"ק ע"פ ואנכי עפר ואפר שאפי' מדת החסד והא' שמאצי' כשירדה למט' להתלבש בגופו של אאע"ה שהי' מרכבה כו' אין דמיון וערך מהות אור האהבה המאיר בו אל מהות אור אהבה וחסד עליון שבאצי' אלא בערך ודמיון מהות העפר כשנעשה אפר ע"י שריפת העץ אל מהותו ואיכותו כשהי' עץ נחמד למראה וטוב למאכל עד"מ ויותר מזה להבדיל באלפי אלפים הבדלות רק שדברה תורה כלשון בני"א להמשיל לאפר כו',

כה) ועפ"י ז' יובן מ"ש רבינו ז"ל שלזאת נק' המ"ל עלמא דאתגליא כי בה נגלה כח אור א"ס לברוא יש מאין שלא ע"י השתלשלות עו"ע כו' ור"ל שבענין הבריא' מאין ליש כבי"ע דאע"פ שמצד עצם הנבראים הם למטה מטה במדריגה מהנאצלים ואין ערוך ממש ביניהם, מ"מ בבחינת כח האלקי המהוה אותן מאין ליש, ניכר בזה יותר כח אור א"ס ב"ה הבלתי בע"ג ממה שניכר גדולתו ית' ע"י השתלשלות הנאצלים, כי אף שמעלת הנאצלים גדולה מאד לאין ערוך על מעלת הנבראים מ"מ התהוותן מן החכמה ולמטה הוא בבחי' עו"ע כנ"ל משא"כ התהוות הנבראים שהוא מאין ליש ממש הרי זה הפלא ופלא גדול ועצום לאין ערוך ממש מההשתלשלות עו"ע שהוא בחי' יש מיש, וא"כ בהבריאה מאין ליש הוא שנגלה כח א"ס ב"ה כי הוא לבדו בכחו ויכולתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום סיבה אחרת קודמת ליש הזה, מה שאין ביכולת שום נברא ונאצל להוות אפי' כנף קטן של זכוב מאין ליש מאחר שהנבראים ונאצלים אין מציאותן מעצמותן שהרי נמצאו אחר ההעדר שהוא ית' המציאם מן האין והאפס המוחלט אל היש שהם בו והרי א"כ יש להם עצמן סיבה קודמת שבו תלוי מציאותם ומהותם ואין יהי'

אופן להתהוות מן הרוחניו' אפי' ע"י צמצומים רבים מאד זולתי ע"י א"ס ב"ה בעצמו ובכבודו שהוא כל יכול וכמבואר במ"א באריכות עפמ"ש כל אשר חפץ ה' עשה להתהוות העשי' גשמיות הוא דוקא מבחי' חפץ ה' שהוא רצה"ע ולא ע"י השתלשלות עו"ע מטעם הנ"ל שאפילו אלף אלפים צמצומים לא יועילו להיות התהוות הגשמיות מן הרוחניות שאין ערוך ביניהם כלל אלא התהוות זה הוא רק מחמת חפץ ורצון העליון שיתהווה הגשמיות והוא ית' כל יכול וזהו בחי' סוכ"ע שהוא בחי' מקיף ואעפ"כ הוא מחי' דהיינו ענין רצון העליון שהוא בחי' מקיף ואינו מושג ועי"ז נתהווה הנברא כו' וזהו שאמר דהע"ה במזמור דברכי נפשי גדולת הבורא ית' במה שברא בריאות גשמיים כמו הרים הגבוהים ליעלים כו' וכל הענין ולמה לא הזכיר גדולתו ית' בהשתלשלות הספירות, אלא לפי שבזה נראה יותר כח א"ס ב"ה ויכולתו שהוא כל יכול במה שברא בראים גשמיים מטעם הנ"ל:

ואם כך אין ערוך מהות האהבה שמאצי' כשירדה למטה כבי"ע מכ"ש שהנבראים עצמן אפי' הרוחניים ושכליי' נבדלים ומכ"ש נבראים גשמיים שאין לשער ממש איך שאינן ערוך לגבי י"ס דאצי' שהן אלקות, ואעפ"כ נראה ונגלה כחו ויכולתו ית' הבכע"ת, יותר בכריאת הנבראים, מהשתלשלות הנאצלים, כי באמת איך שיהי' מעלת הנאצלים הם כלא חשיבא לגבי א"ס ב"ה ובהשתלשלותן זה מזה מעילה לעילה אין נראה ונגלה כ"כ כח א"ס ב"ה כמו בהבריאה מאין ליש שאע"פ שהנבראים מצד מהותן יותר כלא חשיבי' מ"מ כח ויכולת זו שבבריאה מאין ליש היא גילוי כח ויכולת א"ס ב"ה כו' כנ"ל, ויותר מכל זה נראה ונגלה כח הא"ס ב"ה בהתהוות הנבראים גשמיים שבעוה"ז שהרי אף גם צמצומים רבים מאד לא יועילו להיות התהוות הגשמיות מן הרוחני' מאחר שאין ערוך ממש ביניהן וא"א להיות ע"י השתלשלות עו"ע אלא להיות התהוות רוח הבהמה מפני שור שבמרכבה כו' אבל התהוות גוף הבהמה או התהוות גשם עב כעפר א"א בשום

שרש מצות התפילה פרק כה

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מהר"ש

תורת שמואל

יובן בקליפת עמלק שמאחר שידוע את רבונו הרי יודע שלא יוכל כלל לעשות נגד רצון הקב"ה, ולמה לו לילך להלחם בישראל עם קרובו אשר הוציאם ממצרים ביד חזקה ובורוע נטוי', אלא שזהו כמשל העלוקה⁴ שמוצצת דם ומתה עי"ז, כך ענין מלחמת עמלק הוא אשר קרן בדרך, פי' שפועל קרירות בנפח"א, וגם עי"ז נתקררו ישראל בפני אחרים כמו שפי' רש"י בס"פ תצא משל לאמבטי רותחת שאין כל ברי' יכולה לירד לתוכה בא בליעל א' קפץ וירד לתוכה אע"פ שנכוה הקרה אותה בפני אחרים, כך הוא ענין עמלק אע"פ דכתי' ויחלוש יהושע מ"מ נא' בו אשר קרן שקרן בפני אחרים כו', והיינו ע"י החוצפה ועזות ועקשות שלו וכנ"ל, והגם שע"י כי מחה אמחה את זכר עמלק מ"מ כדאי לו בזה וכמשל העלוקה הנ"ל.

יב) והנה אחר שיצאו ישראל ממצרים בגילוי אותות ומופתים וקרי"ס כנ"ל נאמר ויבא עמלק, ולכאו' יפלא מאין הוא הכח של עמלק לבוא ללחום עם ישראל הלא ראה וידע גודל הנסים שנעשו לישראל, ומכות פרעה ידעו הכל ואיך שטבע בים, וגם זה ידע כי פרעה הוא אותיות הערף¹ להיות כי יניקתו הוא מבחי' אחורי' דא"א, ונמצא על מה בטח שיוכל להלחם בישראל ואיך גבה לבו כ"כ לבלי יביט על כל דבר ולהלחם בישראל. אך הענין הוא כמ"ש בד"ה אור לארבעה עשר², שעמלק יודע רבונו ומתכוין למרוד בו³ שזה בחי' החוצפה והגסות והעקשות, שענין העקשות הוא שהגם שידוע היטב שלא יפעול מאומה וגם בעת עקשותו מבין שהנכון אינו אתו מ"מ ה"ה מתעקש, וכ"ה דרך העזי פנים, וגם אם יודע שלא יהי' כדבריו גם אחרי חוצפנתו ועקשותו, מ"מ ה"ה גם הרוח בעיני עצמו שהרי הוא עמד כנגד ולא זולתו, כך

והחזיר תרל"א

(3) שעמלק יודע רבונו ומתכוון למרוד בו: ער"ז מובא בכ"מ בדא"ח, וראה בהנסמן לעיל בד"ה זכור גו' עמלק.
(4) כמשל העלוקה: ראה גם תו"א בראשית ה, ד.

(1) פרעה הוא אותיות הערף: ראה גם תו"א וארא נח, ב. לקו"ת שה"ש לו, א. סה"מ תרל"ב ח"א ע' נד. רכו. ובכ"מ.
(2) בד"ה אור לארבעה עשר: תרל"א (לעיל ע' רמב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר הרש"ב

קונטרס ומעין

דְּהֵנָּה אֹת ה' לְמַעַלָּה אִינוּ חֵס וְשְׁלוֹם כְּדַבּוּר הָאֵדָם שְׂאִין בּוֹ רְצוֹן, דְּהֵאוֹתִיּוֹת לְמִטָּה הֵם דּוֹמְמִים שְׂאִין בְּהֵם מִצַּד עֲצָמָם לֹא רְצוֹן וְלֹא חֲכָמָה, וְהֵן רַק פְּלִים לְכַד לְהַתְּלַבֵּשׁ בְּהֵם אִיזָה כַח כּו', אֲכַל לְמַעַלָּה חֵס וְשְׁלוֹם לֵאמֹר כֵּן, אֲלֵא הַדְּבָר שְׁלֹמְעֵלָה יֵשׁ בְּהֵאוֹתִיּוֹת רְצוֹן וְחֲכָמָה, שְׁהֵרִי מַדְבּוּר הָעֲלִיּוֹן נִתְּהוּהָ מְקוֹר הַחֲכָמָה שְׂבָגָן עֲדָן הָעֲלִיּוֹן וְהֵינּוּ מֵה שְׁמִלְכוּת דְּאֲצִילוֹת נַעֲשֶׂה עֵתִיק לְכְרִיאָה, וְכִדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (אִיכָה פְתִיחָתָא כּד) הֵאוֹתִיּוֹת בָּאוּ לְהַעֲיִד כּו', וְכִדְאִיתָא בְּזוּהַר (הַקְדַּמְתָּ הַזֶּה) שְׂבָאוּ הֵאוֹתִיּוֹת לְכַרְוֹא בְּהֵן אֵת הָעוֹלָם כּו' וּבְהַקְדַּמְתָּ תְּקוּנָה זֶהַר בְּסוּפָה אִיתָא וְהַמְשַׁפְּלִים יְזַהֲרוּ אֲלֵין אֵינּוּן אֲתוּנוֹן דְּהַנּוּה לֹוֹן שְׁכַל לֵאעֲלֵא קָדָם מְלַכָּא כַל חַד עַל תְּקוּנָה כּו' וּפִירֵשׁ בְּכַסָּא מְלָךְ שְׁלַכְן נִקְרָאוּ הֵאוֹתִיּוֹת מְשַׁפְּלִים עֲנִן שָׁם.

וְלַכֵּן שְׂיִיף לֹוֹמַר שְׁהָאוֹת ה' רוּצָה לְהַסְתַּלַּק וְלַעֲלוֹת לְמַעַלָּה לְשִׁרְשׁוֹ. וְזֵהוּ דְאִיתָא בְּזוּהַר (חֲלָק ג קצא. א) בְּשַׁעֲתָא דְאִיהוּ גוֹ רְחִימוּ סְגִיא כּו' מְגוֹ דְחִיקוּ דְרְחִימוּ דְלֵא יְכַלֵּא לְמַסְבֵּל אֲזַעֲרִית גְּרָמָה בְּזַעֲרִיו סְגִי עַד דְלֵא אֲתַחְזִיאַת מִינָה אֲלֵא זַעֲרִיו דְנִקְוֵדָא חֲדָא וּמֵאִי אִיהִי יו"ד, וְהֵינּוּ שְׂמַחָא נַעֲשֶׂה יו"ד וְהֵינּוּ דְזֵהוּ עֲנִין הַתְּפַלְלוֹתוֹ בְּאִין. קִיצוּר. עַד שְׁלֵא נִבְרָא הָעוֹלָם הֵזֵה הוּא וְשִׁמוּ בְּלַכְד, שְׂמְקוֹר חֵיית הָעוֹלָמוֹת וְהַנְּבָרָאִים כְּלוּל בְּמְקוֹרוֹ, לַכֵּן בְּשַׁמְתַּגְלָה לְהַחֲיִית הֵנָּה הוּא תְּמִיד בְּטַבַּע הָרְצוּא בְּטַבַּע הָאֵשׁ לַעֲלוֹת, וְזֵהוּ הַצְּמָאָה ה' צְמָאָה, שְׁהֵאוֹתִיּוֹת שְׁלֹמְעֵלָה יֵשׁ בְּהֵם רְצוֹן וְחֲכָמָה.

וְהֵנָּה לְהִיּוֹת שְׁהַמְקוֹר לְהַתְּהוּוֹת הָעוֹלָמוֹת הוּא רַק הָאֲרָה לְכַד וּמִתְחַלָּה הֵיְתָה הָאֲרָה הוּאֹת כְּלוּלָה בְּמְקוֹרָה, שְׁזֵהוּ מֵה דְאִיתָא בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר עַד שְׁלֵא נִבְרָא הָעוֹלָם הֵזֵה הוּא וְשִׁמוּ בְּלַכְד, שְׁזֵהוּ בְּחֵינַת הַשֵּׁם וְהַהָאֲרָה כְּמוֹ שְׁהִיא כְּלוּלָה בְּעֲצָמוֹת אֹר אִין סוּף קוֹדָם שְׁנִבְרָא הָעוֹלָם, וְלֵאחֲרֵי שְׁנִבְרָא הָעוֹלָם הוּא שְׁנִפְרֵשׁ וְנִבְדַּל הָאֲרָה לְהַחֲיִית הָעוֹלָמוֹת, וְלַכֵּן הָאֲרָה הַלְוּוּ הִיא תְּמִיד בְּבַחֲיִנַת רְצוּא, לְהִיּוֹת כִּי חֲפִצָּה וְחֲשׂוֹקְתָה לְיַפְלַל בְּאֹר אִין סוּף מְקוֹרָה וְשִׁרְשָׁה, וּכְטַבַּע כַּל דְּבַר לְהִיּוֹת רוּצָה לְיַפְלַל בְּשִׁרְשׁוֹ, וּכְמוֹ טַבַּע הָאֵשׁ לַעֲלוֹת לְמַעַלָּה לְשִׁרְשׁוֹ הָאֵשׁ הַסּוּדִי וְלַכֵּן בְּלִית שְׂמֵן וּפְתִילָה אוֹ שְׂאֲרֵי דְבָרִים הַמְּחִזְיָקִים אֵת הָאֵשׁ אִי אֶפְשָׁר לְהַחְזִיק כְּלָל אֵת הָאֵשׁ, וְאַף גַּם שְׂמִחְזִיקִים אוֹתוֹ עַל יְדֵי שְׂמֵן וּפְתִילָה הֵנָּה הוּא תְּמִיד בְּעֲלִיּוֹת וִירִידוֹת, וּכְמוֹ כֵּן הוּא בְּהָאֲרָה שְׂמִחְתָּה אֵת הָעוֹלָמוֹת לְפִי שְׁהִיא הָאֲרָה בְּלַכְד, לַכֵּן הִיא תְּמִיד בְּבַחֲיִנַת רְצוּא, וְלַכֵּן נִקְרָאת צְמָאָה שְׁהִיא צְמָאָה תְּמִיד לַעֲלוֹת לְמַעַלָּה, וּכְמוֹ שְׂכַתוּב (תְּהִלִּים ל. יג) לְמַעַן יִזְכְּרֶךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדּוּם נְהוּרָא תַתָּאָה קֶאֱרִי תְדִיר לְנְהוּרָא עֵילָאָה וְלֹא שְׂכִיף וְזֵהוּ עֲנִין הַצְּמָאָה ה' צְמָאָה, דְּבַחֲיִנַת מְלָכוּת שְׁהִיא בְּחֵינַת ה' אַחְרוּנָה דְשֵׁם הוּי, וְעַל זֵה אָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (בְּרֵאשִׁית פְּרָשָׁה יב) בְּהַבְּרָאָם בְּה' בְּרָאָם, הֵנָּה אוֹת ה' זֵה צְמָאָה, שְׁהִיא רוּצָה וּמִשְׁתַּוְּקַקְתָּ תְּמִיד לְחִזּוֹר לְאִין וּלְהַפְלִל בְּשִׁרְשָׁה כּו'. וְעַל זֵה נֶאֱמַר (יְרֵמְיָה כג. כט) הֲלֵא כֵה דְבָרִי כְּאֵשׁ, דְּכְמוֹ טַבַּע הָאֵשׁ לַעֲלוֹת לְמַעַלָּה בְּנִל, כְּמוֹ כֵּן דְּבַר הוּי' בְּחֵינַת בְּה' בְּרָאָם הוּא רוּצָה לְהַסְתַּלַּק לְמַעַלָּה.

מאמר ה פרק ב

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר הריי"צ

מאמרים תרצ"ב

המוחין מתחלק בכל חלקי המוחין חב"ד, ולזאת הנה השגה דבינה הוא הבנה, והשגה דהשכלה הוא דביקות הנק' קלעפ, והיינו מה שהשכלה עם היותה בקיצור ונקודה בלבד, דזהו"ע החכ' שהיא נקודה קצרה, ומ"מ היא עם דביקות, מיט א' קלעפ ועש"ז נק' השגה שבהשכלה, הנה בהשגה) יש ב' מיני השגה, השגת החיוב והשגת השלילה, דהשגת החיוב הוא מה שמשגי את הדבר

(ג) וביאור הענין הוא, דהנה בפנ"ח כתב וז"ל דע כי תארי השם ית' בשלילות הוא התואר האמיתי עכ"ל, והענין הוא דהנה ידוע דבהשגה (השגה דכאן פירושו השכלה, והיינו השגה שבהשכלה, דהנה השגה ענינו מה שבא אל הדבר שהוא חפץ בו, וכמו ארדוף אשיג¹, ומהות תוכנו מתחלק לפי עניני הדבר שהוא כוסף אליהם כמו בעניני המדות או עניני המוחין, ובעניני

(1) בשלח טו, ט.

מגיע להרגשת חיוב השלילה, ואז הוא מגיע לענין הסדר דשלילה אמיתית, והיינו מה שאנו שוללים מאתו ית' כל מה שהוא העדר היכולת ובמילא ה"ה יכול, א"כ הנה בידיעה זו הרי לא נודע ענין היכולת שלו ית' רק בשלילה מהעדר היכולת. וכן בשם חכם אנו שוללים כל מה שהוא העדר החכ' וממילא ה"ה חכם, ומ"מ אין זה שנודע מהות וענין חכמתו ית', פי' ידיעותיו בכל אלו האופנים הוא רק בדרך שלילה לבד. והנה בשלילות העדר ענין היכולת, פי' בזה מה שאנו שוללים ממנו ית' הענין דהעדר היכולת ובמילא ה"ה כל יכול, הנה בהשלילה הלזו נכנס גם היכולת שבסדר ההשתל', דהנה היכולת שבסדר השתל' ה"ז תואר דבר עכ"פ, דעם היות דיכולת דסדר השתל' אינו ענין הכח, דהכח הוא פרטי וענינו לפעול דבר מה והיכולת אין זה כח פרטי בבעל היכולת כ"א הוא מצד העצם, דמשו"ז³ הרי יכולת מתאחד יותר בעצם הנפש מכמו הכחות, דעם היות שהכחות מתאחדים ג"כ עם הנפש ומ"מ אינם מיוחדים' כמו היכולת שהוא מיוחד ממש עם הנפש, ומ"מ הרי יכולת הוא ג"כ דבר מה, והיינו שהוא תואר דבר עכ"פ, ויש בזה פרטים שהוא באופן כך או באופן כך, והיינו דיכולתו כך ויכולתו כך זה גופא הוראה על היותו דבר מה, והיינו מה שהוא כח היכולת, אמנם היכולת שבעצמות אין זה דבר מה בעצמות, היינו איזה כח ח"ו, כ"א העצמות להיותו עצמות ה"ה יכול, וכמ"ש רב ניסים גאון ז"ל⁴ בכיבור מאמר רז"ל ברכות דל"ב ע"א ע"פ⁵ ואולם חי אני, אמר רבא א"ר יצחק מלמד שא"ל הקב"ה למשה משה החייתיני בדבריך, וכ' ע"ז וז"ל דע לך כי החיים והיכולת שתי מדות הן ממדותיו של הקב"ה שהן מדות עצמו וגדולתו שאינן נחלפין ממנו כלל, כי הכח והיכולת אינם נמצאים אלא במי שהוא חי, ומי שהוא חי העולמים שלא יתמו שנותיו א"א שלא יהי' יכול, עכ"ל⁶.

ד"ה ביום השמיני (ג2)

המושג, והשגת השלילה הוא מה שאינו משיג את הדבר ואינו אלא רק מה ששולל ממנו את ההיפך, וכמו שאנו אומרים על העצמות יכול וחכם, הרי אין זה בבחי' השגת החיוב ביכולתו וחכמתו ית' רק ענין השלילה שאנו שוללים מאתו ית' כל מה שהוא העדר היכולת וממילא ה"ה יכול, א"כ הרי בידיעה זו דידיעת השלילה הגם שיש בזה ידיעות גדולות ועצמות לאין קץ, כי בשלילה גופא הרי יש שלילת החיוב, וחיוב השלילה, ולא מיבעי דשלילת החיוב אינה עדיין אמיתת ענין השלילה בדמותה העצמי, כ"א גם חיוב השלילה הוא ג"כ רק יציאה מן החיוב בלבד, וכנ"ל בענין רשימה שהוא יציאה מן האין, והוא דוקא תחלת הישות והישות בתכלית הדקות והקורבה אל האין עד שאין הבדל בין היש והאין כ"א בזה שיצא מן האין הגמור, כמו"כ הוא בחיוב ושלילה² שהוא היציאה מן החיוב הגמור, והוא התחלת השלילה שהוא שולל מהות ענינם של פרטי החיוב, וכמו עד"מ בענין שנת"ל דכשם שהגוף יש בו אברי הגוף והם ממהותו ועצמו של הגוף שהוא חומרי ולא רוחני, הנה כמו"כ גם בנפש יש בו אברי הנפש והם מעצמו ומהותו של הנפש שהם רוחנים ולא גשמיים, הרי כללות ענין זה הוא השגה חיובית, ועם זה הרי החיוב הזה מכריח שלילת החיוב, והיינו דהגם שגוף ונפש משתוים זה לזה בענין זה שיש להם אברים, ומאחר שיש להם אברים הרי גם הם משתוים ביחס האברים אל העצם, ומ"מ הרי החיוב גופא מכריח לומר שאינם דומים כלל לפי שזה גשמי וזה רוחני, ובעיונו בהשכלה זו ימצא לו ענינים שכליים מחייבים בחיוב השתוות יחס אברי הנפש להנפש כדוגמת יחס אברי הגוף להגוף, ועם זה ימצא לו עיונים עמוקים בשלילת החיובים האלו בפרטיהם, כלומר שהגם דבכללותם משתוים אבל עם זה גופא ימצא לו השלילה, ואחרי כן יגיע להרגשת צוא דעם גיפיל פון חיוב השלילה, והיינו שמהבנת שלילת החיוב

(2) כ"ה בהעתקה ובספר המאמרים ה'ש"ת שם. בכת"ק: השלילה.

(3) כ"ה שם. בכת"ק: דמשו"ז הנה בגילויי הנפש.

(4) נדפס בש"ס דפוס ווילנא על הגליון.

לקוטי דיבורים

ח. כשם שבטוב של מנוחה ישנם חלקי הרע שהם רע גמור, ויש לחפש עצות כיצד להיפטר מהם, כך ברע של מאסר ישנם חלקי הטוב שהם טוב גמור ומביאים לאדם תועלת גדולה, שימושים אמיתיים בחיים.

(1) סימן יא, ד"ה להשכילך בינה.

(5) שלח יד, כא.

(6) הקיצור דשנת ה'ש"ת: שלילת החיוב, חיוב השלילה ושלילה אמיתית. בתואר השלילי יכול שוללים גם היכולת דסדר ההשתל'. יבאר חילוק דכה יכולת ויכולת שבעצמות.

הרבי ב"אגרת הקדש"¹ מדבר בענין יסורי הגוף בבני חיי ומזוני ואומר שלא זו הדרך לרצות בחיים בשריים בבני ומזוני, והוא מסביר שהיסורים הגלויים הגופניים הם טוב הנעלם ועל ידי אמונה פשוטה הופכים את

היסורים לטוב.

כלומר, הרבי אומר, שיסורי הגוף אינם, לאמיתו של דבר, יסורים כלל, הם טוב הנעלם. ברם, זה רק בשרשו, ואילו כפי שהם באים בעולם, זקוקים לעבודה כדי למצוא את חלקי הטוב שברע של יסורי הגוף, ואז נהפך הרע לטוב.

הטוב הכללי שביסורי הגוף, מתבטא בכך שיש בהם משום כפרת עון, מיעוט החלב והדם הבא על ידי היסורים טוב מקרבן². השומן הרע מצטמק, ה"שמנת עבית כשית"³ שקיים בכל אחד לפי ערך מהותו ומצבו - מתמסס, והחום והרתיחה של הדמים הרעים - מצטננים.

כל אחד לעצמו יודע כמה שומן ודמים רעים ישנם בו, ועד כמה הוא זקוק לניקוי מסויים.

ט. נכון אמנם שיש להיות זהירים מאד בלהוכיח את הזולת, קיים על כך דין בתורה כיצד להתנהג, או במלים ברורות יותר, מתי מוכרחים להוכיח את הזולת. אך גם כשעל פי תורה קיים הכרח להוכיח, ובפרט בדברים שבפרהסיא ומכל שכן בדברים של חילול השם, חייבים גם להיות זהירים ביותר שלא לבייש את מי שמוכיחים אותו, וכאשר חס ושלום מביישים אותו הרי לא זו בלבד שלא מגיעים אל המטרה שייטיב את דרכו, אלא יש בכך משום חטא גדול ביחס למוכיח, שמתפתחת אצלו מדה רעה של אכזריות.

מוצאים אנו דבר דומה בחיי הגוף, וכפי שדובר פעם יש בחיי הגוף משום משל לאופן ההתנהגות בחיים הרוחניים.

יעזור השי"ת שכל בני ישראל יהיו בריאים. לשאינם בריאים ישלח השי"ת רפואה שלימה. כך כשצריכים חלילה לעשות ניתוח, הרי שיש לנתח, וזו הטובה הגדולה ביותר שעושים לחולה רחמנא ליצלן.

כדי לעשות ניתוח זקוקים לתוקף מסויים, הדבר קשה מאד, צריכים להשתתף בצרתו של החולה, אך מן ההכרח שיהיה תוקף מסויים תוך תקוה להשי"ת שזה יביא את העזרה.

רופא העוסק בריפוי חולים מן ההכרח שתהיה לו עבודה נפשית מיוחדת. מגעו התמידי עם חולים - ר"ל - מביא אותו לידי רגילות ומייבש את רגש הרחמנות שלו. כדי לעמוד בדרגא האנושית הנכונה, מן ההכרח שתהיה לרופא התאמצות מסוימת ושידע את אחריותו.

יוד. במשנה בקידושין⁴ אומר לנו ר' יהודה בשם אבא גוריא מצב המדות ומהלך הנפש של סוגי אנשים מסויימים:

"הגמלין רובן כשרין" - שפורשים למדברות למקום גדודי חיות ולסטין ויראים לנפשם ומשברים לבם למקום - רש"י;

"הספנין רובן חסידים" - שפורשין למקום הסכנה ותמיד הם ברעדה - רש"י;

"טוב שברופאים לגיהנם" - אינו ירא מן החולי ומאכלו מאכל בריאים ואינו משבר לבו למקום ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא - רש"י.

אודות שלשה סוגי בני אדם מדבר כאן אבא גוריא, המקיפים חלק אנשים גדול. בל נסתכל על עיסוקיהם, אלא על מדותיהם ומהלך נפשם, שזו הכוונה בפירוש רש"י לכל שלשה סוגי בני אדם אלה.

הסוג הראשון, שאבא גוריא מתיר אותו בתור אדם כשר, הוא זה שמשבר לבו למקום, ואף שיש סיבה לדבר - עיסוקו במקום סכנה, אך ה"בפועל" הוא טוב. יש לו לב רך, ובעל לב רך נקרא אדם כשר.

הסוג השני הוא מי שאבא גוריא קורא לו חסיד, שאופן שבירת הלב שלו הוא "ברעדה", בחרדה, הוא ירא שמים ושרוי תמיד בחרדה, הוא רועד שמא הוא חוטא למקום, כלומר, לבו לא רק שהוא רך, אלא גם שבור, לב נשבר, ובעל לב נשבר נקרא חסיד.

הסוג השלישי הוא שאינו פוחד משום חולי, הוא אוכל ושותה, יראת שמים אינה נוגעת ללבו, פעמים מביא אותו מקצועו להיות הורג נפש. סוג אדם זה אין אבא גוריא קורא בשם כלל, אלא מצביע על מקומו בלבד, לאן הוא שייך. סוג אדם זה שייך לגיהנם.

סוג האדם השלישי הוא המסוכן ביותר, הנו בעל המנוחה הנכון, אדם ש"יעוז בהותו"⁵, אדם שמתגאה ברכושו, ה"אני" העצמי שלו, "אני צריך", "אני רוצה", מכניס בו תקיפות מסויימת שדוד המלך ע"ה קורא לה בשם "העזזה".

אך, אם הרופא הוא כזה שמשבר לבו למקום ומרפא את העני, הרי הוא נמצא במקום היפה והנכון. אך מן ההכרח שיהיה לאדם לב חזק, ולכן כל החסרונות הם בסוג אדם זה דוקא, שכן, העבודה לראות חולים - ל"ע - הופכת אצלו לרגילות, ועליו לזכור תמיד את אחריותו. יא. כשם שיש חולי הגוף כך יש חולי הנפש. על המוכיח את הזולת להתמסר לחולי הנפש, כפי שרופא מתמסר לחולי הגוף. אך, כשהרופא - המוכיח - אינו ירא מן החולי, הוא מחשיב את עצמו שאין בו חסרונות ואוכל ושותה מאכלים בריאים, בכך שהוא יודע ללמוד הוא מחשיב את עצמו לבריא, ואינו משבר לבו למקום, אין בו

(4) פרק ד משנה יד.

(5) תהלים נב, ט.

(2) זח"ב קמא, ב.

(3) דברים לב, טו.

השד"ר הרה"ח ר' גרשון דוב⁷. אחרי חזרת החסידות, ניגנו והתוועדו, והשד"ר הרה"ח ר' גרשון דוב סיפר: באחת מנסיעותיו אמר הרה"צ ר' הלל⁸ באחת מהתוועדויותיו: שמעתי מהרבי שיחי⁹ ש"הוכח תוכיח"¹⁰ הוא כמו "המול ימול"¹¹. כשם שבמצות מילה צריך להיות "המול ימול" דוקא¹², כך גם בתוכחה צריך להיות דוקא הוכח עצמך תחילה ואחר כך תוכיח את עמיתך. ואמר ר' הלל על כך, מתי עוזרת התוכחה כאשר ישנו ההוכח את עצמך.

מי שמוכיח את עצמו - וכל אחד צריך הרי להוכיח את עצמו, הרי זה חובת גברא - מכיר היטב את עצמו ועד כמה הוא זקוק לנקות את השומן הרע של ה"שמנת עבית", ואת הדם הרוותח, דבר שניקויים בא על ידי יסורי הגוף ר"ל.

ליקוט ד ד"א

לב נשבר, והרי הוא חלילה הורג נפשות, שכן גם התוכחה לאחרים צריכה להיות רק כפי שהיא על פי התורה.

אספר לכם משיחה שהיתה בין מספר חסידים קשישים בהתוועדות מסויימת. היה זה בחורף תרמ"ט בלויבאוויטש, נכחו באותה התוועדות ר' הענדל, ר' אהרן ור' יקותיאל - האחרונים היו שני מלמדים בדוקשיץ - כולם חזורים בעבודה ובעלי מדות טובות.

הגיעו לידי דיבור אודות ענין התוכחה. הסדר והמנהג בין חסידים הוא שמתוועדים ומדברים אודות מדות שונות, פעמים הדבר עוזר ופעמים לא.

סיפר המלמד ר' יקותיאל שבהיותו אברך הגיע פעם - בהלכו ללויבאוויטש ברגל כרגיל - לדוברונה⁶. בהיכנסו לבית המדרש הליובאוויטשי שם, ראה שהוא מלא אנשים מפה אל פה, חוזרים חסידות, היה זה

(9) כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק" וצוקלה"ה.
(10) ויקרא יט, יז.
(11) בראשית יז, יג.
(12) ראה רש"י ע"ז כז, א.

(6) עיר סמוכה ללויבאוויטש.
(7) אחד מגדולי חסידי כ"ק אדמו"ר בעל ה"צמח צדק" ואחר כך של בנו כ"ק אדמו"ר מוהר"ש וצוקלה"ה.
(8) מפאריטש, מגדולי חסידי אדמו"ר ה"צמח צדק", בעל ספרי "פלה הרמון" ו"לקוטי באורים".

רשימת המאסר

מה לי לעשות? - הכותבת, כשואלת לעצמה ומעשנת את המקטרת - אנכי אינני יכולה לכתוב דברים כאלה. עלי לשאול כל שאלה האמורה בזה, ואת המענה עלי לכתוב, ודברים כאלו, אלקים, דת, מצוות, אינני יכולה לכתוב.

האפשר - שואל הנני - גם לאסיר לעשן מקטרת?

כן - באולם זה אינו אסור לעשן, אבל האסירים אינם מעשנים, ואם תרצו לעשן אז אשאלה רשיון מאחד הפקידים העומדים בקבוצה שבאמצע הבית. תשובה זו הגידה באופן אשר הפקידים הגבוהים אשר עמדו לא רחוק משולחן זה שמעו זאת.

בצחוק קל מרחף על שפתיו ניגש אחד משלשת הפקידים הגבוהים ושאל כמתמי': האזרח הלזה חפץ לעשן מקטורת? ופונה אלי: פה אין אוסרים את העישון, יכולים אתם לעשן.

לקחתי מקטורת, והפקיד הואיל לתת לי המקטרת שלו לעישון ממנו את מקטורתי. הגדתי לו תודתי, ואמרתי כי יש לי עצי גפרית.

אין אני - מתאוננת הכותבת לפני הפקיד שקרב על השולחן - יכולה לכתוב גליון אזרח זה הבלתי עונה על שאלות הגליון. באמרו כי אין לו יחס עם כל הכתוב בזה, ואיננו חפץ לענות כל מאום, רק שמו, כינויו, כתובתו ותארו.

הפקיד לוקח הגליון ומסתכל בו רגעים אחדים, ופונה אלי: הלא בגליון זה לא עניתם על השאלות מאומה, עליכם למלאותו כולו ובלא זה אי אפשר הוא.

- דברו הגיד במנוחה גמורה, כמנהל פועל המסתכל בהרצאת של אחד מפקידי המערכות, ויוסף להגיד:

בטח יודע הוא אזרח זה אי' הוא נמצא, בבית פקידות זו יש לה נימוסי' וחוקי' וכל הבאים הנה צריכים הנה להישמע אל אשר מבקשים אותם, ורגילים המה פקידי בית פקידות זו אשר בקשותיהם מתמלאות בדיוק וגם במהירות.

חפץ הנני - היגדתי - להשתמש בהזדמנות זו ולברר, האם הַבְּטָחָתְם של כַּאֲי כח פקידות זו או בדיוק יותר, צירי בית פקידות זו, נאמנות ואפשר לבטוח כי יתמלאו גם הן בדיוק. לא אבין, - אמר הפקיד - מה אתם אומרים, אזרח.

ציר בית הפקידות אשר בא בלילה לאסריני הגיד לי כי יתנו לי להניח תפילין ולהתפלל, וזה שעה ומחצה שהנני מתגולל פה ועדיין הבטחתו לא נתמלאה, הוא אמר, ומעצמו, כי לא שאלוהו אודות זה, כי נקרא הנני לכאן רק על איזה שעות, אשר בבואי יחכו לי אחדים מהפקידים הגבוהים ושאלו אצלי שאלות אחדות וירשו לי לילך הביתה.

אינני יודע לאיזה צורך הי' לו להציר הלזה להגיד דברים אלו, אין זה אלא כי חפץ להשלות נפש אנשי ביתי יחיו, או לנקום על ידי שחוק כזה, ואחת היא לי אם הנני מבין דרכי הצירים והנהגתם אם לאו.

אבל - הנני יהודי דתי, הנני חפץ להניח תפילין ולהתפלל, איש אין בארץ, אשר יכול להפריע אותי מעבודת האלקים, את זה דרשתי ברגע מאסרי, דבר זה הבטיח לי ציר בית פקידות ג.פ.א. וסיים דבריו: אם כי קומוניסט הנני - באירוניא³⁰ - את דברי לא אֶשְׁנֶה, כן היו דבריו, ואת זה הנני דורש עתה. ובהנוגע לגליון השאלות, היגדתי כי אנכי לא באתי הנה, רק הביאו אותי צירי פקידות ג. פ. א. ולא אפונה כי הצירים הללו וגם הפקידים הגבוהים יודעים מי אני ומה אני, אנכי הנני מגיד כדברים האלה:

"אנכי הרבי שניאורסאהן בן הרבי המפורסם מליובאוויטש, תוארו אזרח נכבד לדורותיו, נולד בליובאוויטש, למד בשיבה, גר כשמונה וחצי שנה ברוסטוב וכשלשה שנים בלענינגראד, עוסק בלימודים: לימוד מחקר אלקי חסידות, ובירורי הלכות ומצוות דת ישראל, וכמו כל היהודים שומרי דת אין לי שום יחס אל מדיניות (פוליטיק) ויותר אין לי מה לכתוב".

הדבור המוחלט, המענה הברורה, הקרירות ועישון המקטורת, היו כלי הטבע ללמעלה מן הטבע, והפקיד כמדבר לעצמו אמר: וואפּראָצעס³¹ עטָא דאָסטאַטאַצנא. ויפנה אל הכותבת ויאמר בשחוק קל, ובעינים בוערות, כיתבו כמו שאומר האזרח.

ומה יהי' בנוגע להתפלה? הנני פונה בשאלתי אל הפקיד.

על זה - עונה בגאון - יענה לכם ראש הפקידים של המערכה אשר לשם תוכלו לשבת. וילך בזעף עצור.

הכותבת לקחה גליון חדש ותכתוב בו את הדברים האמורים בזהירות גדולה, ותתן לי לחתום.

(31) הכתוב בזה מספיק הוא.

(30) בהיתול.

אנכי לקחתי את הגליון וקראתי בכל הכתוב בו, ובכל שאר השאלות עשיתי קו של מחק המעיד ברור כי על שאלה זו לא עניתי, וככלותי לקרא כולו חתמתי.

במשך זמן זה שוחחו ביניהם שלשת האנשים וְלְכִסוּת עינים פנו כה וכה וילכו.

* * *

רגעים אחדים חָפוּ פה, אומרת הכותבת, ותיקח את הגליון ותלך אל מדור השני ותבוא חזרה, ותיקח פיסת נייר בגודל כרטיס מכתב גלוי אשר אותי גדולות שחורות כתובים עליו כזה:

יארליק מספר עם קו של נקודות. . .

רואה הנני אשר בעוד רגע גם אנכי הנני נעשה יארליק, אינני יודע עדיין איזה מספר, אבל בעוד רגע גם את זה אדע. עדיין כותבת בספרים: ספרים גדולים ועבים, כמה ספרים יש שם. כל כותבת יש לה ספרים גדולים ועבים, עבים מאד, ומה כותבת שם לא אדע. אבל כותבת בספר ומניחים חותמות על גליון השאלות אשר חתמתי עליו.

לא אֶכְחָד כי מְנָה שמניחים חותמות על גליון השאלות הנני נהנה, הייתי נהנה יותר אם לא הייתי בא לשם כל עיקר, אבל מכיוון שבאתי לשם, והוכרחתי לכתוב ולחתום, הלא טוב יותר כי יהי עליו גם חותמות למען אשר לא יוחלף באחר. . . או בחדש. . . כי מי יודע תוכן רוחם של הפקידים הללו העלולים לברוא יש ודבר. . . מאין. . . אבל חותמות הללו שמירה הן.

הכתיבה בארבעת ספרים העבים נגמרה, והיד כותבת בהיארליק ובמקום הקו של הנקודות הועמד מספר 26818, וברגע זו נהייתי יארליק, ובטח - חושב הנני - בעוד רגעים אחדים יבוא המלוה לְלוֹנְנִי למדור השני. או ישר לראש פקיד המערכה אשר עלי - לדברי חימקע ולדברי הפקיד הגבוה - לשבת שם.

כן, הכל מוכן - אומרת הכותבת ומסתכלת בהגליון ואומרת כמדברת לעצמה - כן נכתב מעט אבל תוכנו רב - ואותות חמלה נראו בפני' ולוחשת ואומרת: אפשר נדרש לכם למסור דבר מה לבני ביתכם הגידו לי ואמצא אופן למסור להם תיכף בבואי מעבודתי.

אנכי לא עניתי על זה כל מאום, רק חכיתי לְבֵא המלווה כי כבר התחלתי להרגיש בעינוי הדין, כבר חפצתי לדעת הַחֲלִט דבר, כבר הנני מתרגש מכל ההקדמות הבלתי דרושות לי הללו.

הכותבת קבצה כל התעודות ואומרת לי ללכת אחרי' אל אשר תוליכני, כי כן צִוְתָה אשר לא תמסור אותי על-ידי מלווה.

* * *

פרק ג משנה יז

רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה, אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה, אם אין דעת אין בינה, אם אין בינה אין דעת, אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר: כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה: לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר: והיה כערער בערבה, ולא יראה כי יבוא מוב, ושכן חררים במדבר, ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה: לאילן, שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר: והיה כעץ שתול על מים, ועל יובל ישלח שרשיו, ולא יראה כי יבא חם, והיה עלהו רענן, ובשנת בצורת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי.

נקודות משיחות קודש

זה ראוי היה להשוות חכמה לשורשים ומעשים לענפים? ! להבנת הענין יש להביא את דברי הגמרא³, "שורש זו הנשמה וענף זה הגוף". ויש לעיין, כיצד משווים ענף ושורשים לגוף ונשמה; שכן, בעוד הענפים צומחים מן השורשים, הגוף אינו נברא מן הנשמה (אלא הם נבראים שונים שחברו יחדיו)? ההסבר הוא: באומרה "ענף זה הגוף", אין כוונת הגמרא לגוף הגשמי, אלא לחלק מן הנשמה (עצמה) היורד ו"מתלבש" בתוך הגוף⁴. את החלק הזה בנשמה משווה הגמרא ל"ענף", כי אמנם השורש של חלק זה הוא באותו חלק עיקרי של הנשמה, שכידוע⁵ אינו יורד למטה להתלבש בגוף.

ההבדל בין שני חלקי הנשמה מתבטא בהשפעתם על גוף האדם: החלק בנשמה ש"מתלבש" בגוף הגשמי, הוא מוגבל (בהתאם למגבלות הגוף) ועל-כן גם השפעתו על הגוף מוגבלת. לעומת זאת אותו חלק בנשמה שאיננו "מתלבש" בגוף, הוא למעלה ממגבלות הגוף וממילא גם השפעתו עליו - בדרך של "מקיף" - היא בלתי מוגבלת.

על-דרך זה הוא בעבודת האדם: ההשפעה שיש לאותו חלק בנשמה המתלבש בגוף, על האדם, היא השפעה מוגבלת ש"על-פי טעם ודעת". לעומת זאת עיקר הנפש, שאינו מתלבש בגוף מביא את האדם לביטול ולהתמסרות לקב"ה באופן מוחלט, ללא כל מגבלות, למעלה מטעם ודעת.

דרגת ביטול זו, שמקורה בעיקר הנשמה (שכאמור, אינה מוגבלת) מתבטאת במיוחד בעבודת ה' בדרך של "קבלת עול". עבודה כזאת מסמלת ביטול והתמסרות לקב"ה באופן שלמעלה מטעם ודעת ולמעלה מכל מדידה והגבלה שזה מסמל את ענין המעשה.

לפי זה מובנים דברי המשנה, המשווה חכמה לענפים, ומעשה - לשורשים :

עבודת ה' המבוססת על שכל האדם - "חכמתו" - מקורה באותו חלק הנשמה (ה"מתלבש" בגוף הגשמי) ומשול ל"ענף" הנמשך מעיקר הנשמה. לעומת זאת עבודת המעשה = קבלת עול - מקורה בעיקר הנשמה (שאינו "מתלבש" בגוף הגשמי) המשול ל"שורשים".

(לקוטי שיחות, כרך ד, עמ' 1210)

בלשון המשנה קיים לכאורה סתירה, כקושיית המפרשים: כי באמרו אם אין תורה אין דרך ארץ נראה, שאי אפשר לקנות הדרך ארץ אם לא שקדמה אליה קניית התורה מקודם, ואחר כך אומר אם אין דרך ארץ אין תורה, שאי אפשר לקנות התורה אם לא שקדם אליה מתחילה דרך ארץ?!

יש שתירצו, שאמנם אין מדובר בקדימה ואיחור, אלא שצריכים את שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה². ומה שבחרה המשנה להתחיל בתורה דוקא, הוא משום שרוב בני ישראל שייכים לדרך ארץ יותר מאשר לתורה, ומכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן תחילה מדברת המשנה לאלו ה"בעלי דרך ארץ" שידעו, שאם אין תורה אין דרך ארץ! ואח"כ מדברת המשנה ל"בעלי תורה" שהם המיעוט, שידעו שאם אין דרך ארץ אין תורה.

אלא שלפי זה אין מובן סוף המשנה "אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח", שגם כאן צריך לומר שאין זה קדימה ואיחור, כי אם שניהם יחד, ואי אפשר לזה בלא זה. אבל היאך אפשר להסביר טעם להקדמת קמח לתורה, שהרי על פי פירוש הנ"ל צריך לפרש כך:

מכיון שהתורה על הרוב תדבר, לכן ראשית מדברים לרוב בני ישראל ה"בעלי תורה" שאם אין קמח - אין תורה, ואח"כ למיעוט ה"בעלי קמח" שאם אין תורה אין קמח. והרי לדאבונו אי אפשר לומר שהרוב הם בעלי תורה שצריך להזהיר אותם שאם אין קמח אין תורה.

ועל כן נראה לפרש להיפך, שהעיקר וההתחלה היא בתורה, כהסדר במשנה, וכוונת המשנה לומר שבלי תורה אין שום דבר ולכן "אם אין תורה, אין דרך ארץ" אלא כדי שלא נאמר שיש להסתפק בתורה לבד, לכן מבהירה המשנה ש"אם אין דרך ארץ, אין תורה" ולכן צריך גם דרך ארץ. אבל הוא צריך להיות מושתת ומיוסד על התורה.

(שיחות קודש תשל"א - פרשת אחו"ק)

התנא משווה חכמה לענפים, ומעשים לשורשים. לכאורה, ההשוואה היתה צריכה להיות הפוכה בדיוק - שהרי החכמה היא המקור והשורש לכל המעשים שבאים רק לאחר מכן; לפי

(1) מדרש שמואל. (2) עיין תוספות יו"ט. (3) סנהדרין קי, ב. (4) "עד שמתפעלת ומקבלת שינויים משינויי הגוף" (שער היחוד והאמונה פ"ז). (5) לקוטי-תורה שלח מ, ב.

פרק ג' הלכה י'

גְּבֵהַּ הַמְּנוּרָה הָיָה שְׂמוֹנֶה עָשָׂר טַפָּח: הַרְגְּלִים וְהַפֶּרֶח שְׁלֹשָׁה, וְשְׁנֵי טַפָּחִים חֶלֶק, וְטַפָּח שָׁבוּ נִבְעַע בְּפֶתוֹר וּפְרָח, וְטַפָּחִים חֶלֶק; וְטַפָּח בְּפֶתוֹר, וְשְׁנֵי קָנִים יּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ - אֶחָד הֵילֵךְ וְאֶחָד הֵילֵךְ, וְנִמְשָׁכִין וְעוֹלִין בְּנֶגֶד גְּבֵהַּ הַמְּנוּרָה; וְטַפָּח חֶלֶק; וְטַפָּח בְּפֶתוֹר, וְשְׁנֵי קָנִים יּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ - אֶחָד חֵילֵךְ וְאֶחָד הֵילֵךְ, וְנִמְשָׁכִין וְעוֹלִין מִמֶּנּוּ; וְטַפָּח חֶלֶק; וְטַפָּח בְּפֶתוֹר, וְשְׁנֵי קָנִים יּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ - אֶחָד חֵילֵךְ וְאֶחָד הֵילֵךְ, וְנִמְשָׁכִין וְעוֹלִין בְּנֶגֶד גְּבֵהַּ הַמְּנוּרָה; וְטַפָּחִים חֶלֶק; נִשְׁתַּיְרוּ שְׁלֹשָׁה טַפָּחִים, שֶׁפָּהֶן שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים, בְּפֶתוֹר וּפְרָח. וְזוֹ הִיא צוּרְתָהּ:

נקודות משיחות קודש

המשכן רואים את ציורו של הרמב"ם ופירושו של ר' אברהם בן הרמב"ם, היו גם הם כותבים שאין כל מחלוקת בזה ולכולי עלמא היו הקנים "ביושר".

ואם כנים הדברים, מהנכון להחזיר עטרה ליושנה - שכל העושים ציורים מהמנורה יציירו את קני המנורה באלכסון כדעת רש"י והרמב"ם. עוד עניין בזה: הציור הרגיל של המנורה שששת הקנים הם כחצאי קשת הוא עפ"י השערה חיקוי מציור המנורה אשר לא יהודים ציירו ברומי, ועל "שער הנצחון" של טיטוס ימ"ש! שנוסף לזה שציור המנורה שעל שער טיטוס אינו מדוייק כלל - הרי זה נעשה, כמובן, כדי להראות ולבטא את השליטה והממשלה של רומי על היהודים ר"ל, עד שחקקו שם בכמה מקומות את התיבות "יודעא קאפטא" ("יהודה שבויים"). והיו זמנים שבהם היו מכריחים יהודים לבא להשער, שיראו את הכתוב ורשום שם בכדי להשפילם. נמצא, שציור קני המנורה כחצאי קשת צריך להביא לזעקת שבר - נוסף על זה וגם זה עיקר שזהו היפך רש"י והרמב"ם - גם מפני שזה נותן הסכם מסויים ר"ל להציור שעל שער טיטוס, שנעשה כדי לצער יהודים ולהשפילם!

(לקוטי שיחות חלק כ"א, שיחה ג' לפר' תרומה)

בציור המנורה שבגוף כתב יד קדשו של הרמב"ם (בפירושו למשניות), ישנו עוד פרט השונה מבציורים הרגילים של המנורה - ששת קני המנורה נמשכים למעלה באלכסון, דלא כבציורי המנורה הרגילים, שהם נמשכים כחצאי קשת.

ואעפ"י שבנוגע לפרט זה, אולי היה מקום לומר בדוחק הכי גדול, שהרמב"ם צייר "להקל על הציור" - אבל מפורש בפירוש רבנו אברהם בן הרמב"ם: "ששת הקנים ... נמשכים מגופה של המנורה לצד ראשה ביושר כמו שצייר אותה אבא מרי ז"ל, לא בעיגול כמו שצייר אותה זולתו". כך איתא גם בפירוש רש"י על התורה שששת הקנים "באלכסון נמשכים ועולים".

בעל משנת חסידים בספרו "מעשה חושב" כותב בפשטות שששת הקנים "נמשכים בעיגול", ומדייק זאת מדברי הרמב"ם שכתב "נמשכים ועולים". וכן מביא מבעל "חכמת המשכן" שכתב "נראה ... שהיו עולים הקנים כמעט בעיגול". אולם מאחר שב"מעשה חושב" מפרש ש"נמשכין בעיגול" מסתימת לשון הרמב"ם שלא הזכיר בחיבורו "אלכסון", הרי לאחר שנתגלה גוף כתב יד קודשו של הרמב"ם בציור המנורה, ועדותו של בן הרמב"ם בזה - בטל היסוד ובטל הבנין.

ובמחילת כבוד תורתם, ולפי עניות דעתי נראה ברור, שאם היו המעשה חושב ובעל חכמת

בי"ה, ג' מני"א, תשטי"ו
ברוקלין.

לחברי ומתפללי בית המדרש קהלת... ד'
עליהם יחיו.

שלום וברכה!

נהניתי לקבל פ"ש מהם ומבית הכנסת שלהם על ידי הרה"ג הווי"ח אי"א נו"י עוסק בצ"צ בעל מרץ וכו' מוה"ר.... שסיפר לי גם כן על דבר שיעורים הנלמדים ברבים, והשם יתברך יצליח שבית הכנסת תתנהג לפי דין תורתנו תורת חיים שבענינים של תורה ומצות מוסיפין והולכים וכלשון רז"ל מעלין בקדש, והתורה מביטיחה גם כן שכל המוסיף מוסיפין לו, שזה מביא תוספת ברכה מהשם יתברך לחתברים והמתפללים דבית הכנסת בהנחוך להם ולבני ביתם בגשמיות וברוחניות.

בשוחחי עם הרב שליט"א בענין שבית הכנסת מקדש מעט צריך לכלול בתוכו מקדושה שהי בבית המקדש, ולכן נחוך שתהיי מחיצה גבוה בבית הכנסת, תמיהני להבין מתוך דבריו שבפרט זה נרגשת חלישות אצל אחדים ממתפללי בית הכנסת.

אע"פ שבטוח הנני שחלישות זו מסתברת רק בזה שלא די הסבירו רציניות השאלה ועד כמה שנוגע במוקדם או במאוחר לכל קיומו של בית הכנסת וגם לאושרם של המתפללים, ובטח הרב שליט"א וכן יתר המתפללים ימצאו האותיות המתאימות איך להסביר הנ"ל ולהביא החלטה חזקה אצל כולם שצריכה להיות מחיצה כדין ובהידור.

בכל זה חפצי גם כן לכתוב שורות אחדות בזה לתוספת חיזוק, והם:

בענינים רבים רואים את המצב בהיר יותר כאשר מציירים ענין זה בקשר לעצמו בענינים גשמיים, ולציייר שאיש בשר ודם צריך לטובה בענין גשמי מאיש אחר, אם גם הענין לא כ"כ נחוך למבקשו, ותמיד הלא אדם אחד אין תלוי בדעת השני בכל המאה אחוז, ויכול למצוא גבוה ממנו, או שבכלל להיות קים בלא טובתו של האחר, בכל זה אצל כל אחד מובן ופשוט, שכאשר יגש לדבר אתו על דבר הטובה שיעשה לו, לא יתחיל מזה, לבזותו תחלה, להכעיסו לעשות נגדו ענינים היפך רצונו, ותיכף ומיד לאמר לו שעתה - אחרי המעשים הנ"ל - חפץ הוא שיעשה לו זו הטובה, שבשבילה בא אליו.

בית הכנסת הוא בית תפלה שיהודים מתקבצים שם באמונה שהקב"ה בורא העולם ומנהיגו ושהוא הזן ומפרנס לכל, רופא כל בשר וכו' וכאשר כל אחד חפץ להיות בטוח הוא ובי"ב שיהיי להם הפרנסה הנחוצה להם ובכלל כל ענינים שנחוצים להם ויודעים שהכל תלוי בהקב"ה הנה באים הם לבית הכנסת ושם שואלים מהשם יתברך שמע קולנו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו; אבל זה כשעומד לבקש זאת במעמד וסדר כזה להיפך רצונו של הקב"ה כמו שגילה לנו בתורתו הקי ואיפוא עושה זאת, אלו הדברים להכעיסו, בזה מקום שנקרא בית תפלה ואומרים, אתה צוית שבית הכנסת יהיי בסדר קבוע והתפלות יאמרו באופן המתאים, הנה אין אנו מתפעלים מזה, והנה מראים לך צחות (א קונץ) - שבכל זה נעשה היפך רצונך ולהכעיסך, ועוד תהיה לנו די חוצפה לאחר זה לאמר רפאנו ונרפא ברך עלינו השנה הזאת, ברכנו אבינו.

הנני בטוח שאחרי ההתבוננות קלה בכל האמור לעיל, לא יהיי אף שמץ ספק על דבר בית הכנסת בכלל ובהנוגע לדיון של מחיצה בפרט.

ובימים האלו שמתאבלים על חורבן בית המקדש והגלות, וכמו שאומרים אנו ומפני חטאינו גלינו מארצנו, שמזה מובן גם כן שגאולה תלויי בתיקון חטאינו, הנה יתן השם יתברך לכל אחד ואחת מאתנו בתוך כלל ישראל תוספת וחיות בקיום המצות בהידור אפילו בענינים פריטיים ועל אחת כמה וכמה בעניני הרבים שזהו גם כן קידוש השם ברבים שעי"ז מקרבים הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו במהרה בימינו.

בברכה לכל אחד ואחת שיחיו בגשמיות וברוחניות.

ב"ה, ג' מני"א, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו - בלי הוראת זמן הכתיבה - בו כותב אשר אף ששבעים רצון הם ממה שהעתיקו ל... אבל לע"ע המשכורת שלהם אינה מספיקה כ"כ להצטרכותם ופועל זה על מצב רוחו.

והנה לפלא עליו אשר לאחר שראו במוחש חסד ד' עמהם האומנם אין להם די אמונה ביכולתו שבודאי הגמור גם לעתיד ינחם בחסדיו ויוציאם מן המיצר ואף אם מטעמים אינם מובנים לנו מתאחר הדבר הרי רק בורא עולם היודע את העתיד ואת טוב האמיתי ביכולתו להחליט באיזה אופן טוב יותר בשביל האדם ובי"ב להביאם לאשרם האמיתי הן בגשמיות והן ברוחניות, ואם אמור הדבר אפילו בנוגע לבני אדם שמצבם נפחת ממה שהי' לפני זה ופחות הוא ג"כ ביחס לסביבתם ומכיריהם הרי עאכוי"כ שכן הוא ברור בהנוגע לאלו שמצבם הוטב לגבי העבר ובחדשים קשים האלו בודאי מצבו טוב ביחס לכו"כ בסביבתם אשר בכ"ז אין מתיאשים ח"ו ועאכוי"כ שאין לו או לזוגתו שיחיו ליפול ברוחם ח"ו ולהתעצב וכבר ראינו ונוכחנו בפועל אשר ככל שתגדל מדת בטחונו של האדם והשקפתו מתוך **שמחה** על עתידו כך תוקדם הגשמת דברים אלו בהנוגע בפועל.

אקוה שבקרוב ישמחני בבשו"ט בכל הני"ל הן בהנוגע לעצמו והן בהנוגע לזוגתו תחי'.
בברכה.

ב"ה, ג' מני"א, תשי"ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מדי' מסעי, וכבקשתו הנני עונה עליו יוצא מהתור.

ותוכנו שמציעים לו שידוך שכל הפרטים בזה מתאימים וכנראה שמשני הצדדים כן הוא אלא שממקום שהוא בא היו אנשים כאלה שזוהרו מלהשתדך עם גרושה.

הנה למרות המובא עד"ז בכמה ספרים הנה גם בזמנים ההם רק במקרים יוצאים מן הכלל מיוחדים נזהרו בהני"ל ובפרט בזמננו זה ובפרטי פרטית שאשה כשרה היא וכו' ולכן לדעתי יש לקרב הדבר וכיון שאמרז"ל שזיווג שני הוא לפי מעשיו הרי עליו להוסיף בלימוד התורה בנגלה דתורה ובפנימיות התורה זוהי תורת החסידות ובקיום המצות בהידור, וליתן - עד לאחר החתונה בשעה טובה ומוצלחת - בכל יום מימות החול קודם התפלה איזה פרוטות לצדקה, והשי"ת יצליחו לבנות ביתו לבנין עדי עד בית יהודי חסידותי. - וידוע ספור רז"ל (ב"ר ספ"ז) בחסידה שנתגרשה ואח"כ נישאת כו' שאפילו לכה - לי"ע - עשאתו צדיק.

בברכה.

ב"ה, ד' מני"א, תשי"ד
ברוקלין.
שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ' תמוז, הנה נבהלתי לקרות בו ששמע חוות דעת יהודי המבין בחכמת היד שאמר לו שע"פ שראה בשרטוטי ידו הנה טרחתו בשידוכין כו' ושואל חוות דעתי בזה. ולפלא ולתמי גדולה שאלתו בזה כיון שזהו היפך פסק תוה"ק תורת חיים ותורת עולם אשר רק על פי יושק כל עניני העולם בכלל ובפרט והוא שכל אחד ואחד צריך להשתדל לישא אשה וכמבואר בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים בפשיטות ויסיח דעתו לגמרי מכל האמור ואומר היפך השולחן ערוך כי התורה שולטת אפילו על המציאות ובפרט ויעשה בזה במרץ המתאים וכל הרוצה לטהר (שזהו נעשה ע"י הנהגה ע"פ התורה) מסייעין לו ומסייעין לשון רבים הן מלמעלה והן מלמטה הן למעלה מהטבע והן בטבע והשי"ת יצליחו לבשר טוב בזה מתוך שמחה.
בברכה.

ב"ה, ו' מני"א, תשי"ד
ברוקלין.

הרה"ח ווי"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר ניסן שי

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ"ט תמוז, הנה ת"ח על הבשו"ט מההוספה בכמות התלמידים ותלמידות, ובטח מתוסף ג"כ באיכות.

ומה שקשה בעיני הוא מהנראה ממכתבו שגיל הת' הוא עד י"ג שנה, ומובן שצריך להשתדל ביותר שעכ"פ חלק חשוב ישארו ללמוד גם אחרי זה, ואם גם זהו היפך מנהג המדינה שעד עתה - בכל זה יש להשתדל ולהסביר שמשרת מורה שו"ב וכיו"ב הרי זהו ג"כ ענין של פרנסה ואדרבה פרנסה גשמיות ורוחניות גם יחד, ובודאי יתייעצו ביניהם וימצאו הסברה המתאימה ואופן המתאים להסברה ותשועה ברוב יועץ.

מסיים במכתבו שמספר תלמידים-ות יסעו להקאלאניע ווקאנס, ובודאי נוסף על המורים-ות שיהיו עמהם בקביעות הרי בתחלת הדבר ומזמן לזמן יבקרו גם הם, וידועה המעלה בנכנס ויוצא שאפילו האפשרי של זה לחוד ג"כ מתקנת.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש ובעניניו הפרטים.

א אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בְּעֶרְבָה מִזֶּמֶר סוּף בֵּין-פָּאָרָן וּבֵין-תְּפֵל וּלְבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב כִּסִּי׃ ב אֶחָד עָשָׂר יוֹם מִחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר-שֵׁעִיר עַד קָדֵשׁ בְּרִנֵּעַ כִּסִּי׃ ג וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂתֵּי-עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

א אלין פתגמא די מליל משה עם כל ישראל בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל דארגיזו במישרא לקבל ים סוף בפארן דאתפלו על מנא ובחצרות דארגיזו על בשרא ועל דעבדו עגל דדקב: ב מהלך חד עשר יומין מחרב ארץ טורא דשעיר עד רקם גיא: ג והנה בארבעין שנין בחד עשר ירחא בחד לירחא מליל משה עם בני

רש"י

שהנה להם, שנאמר (הושע ב י): "וכסף הרביתי להם וזהב עשו לפעל": (ב) אחד עשר יום מחרב. אמר להם משה: ראוי מה שגנמתם: אין לכם דרך קצרה מחרב לקדש ברנע פדרך הר שעיר, ואף הוא מהלך י"א יום, ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים, שהרי בעשרים באיר נסעו מחרב, שנאמר (במדבר י יא): "ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו'", (תענית כט) ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע. צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאנה, שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים, נמצא, בג' ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ, ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חודש באחד לחודש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה. ממי למד? מייעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר: ראובן בני, אני אומר לך, מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו? כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה: כדי שלא יהא מוכיחו וחוור ומוכיחו, וישל לא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו וכו'. כדאיתא בספרי, וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר (ש"א יב): "הנני, ענוו בי!" וכן דוד

(א) אלה הדברים. (ספרי) לפי שהן דברי תוכחות, ומנה באן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל-כל-ישראל: אלו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים: אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מפה וכף! אלו היינו שם, היינו משיבין אותו; לכה כנסם כלם ואמר להם: הרי כלכם באן, כל מי שיש לו תשובה, ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו "במדבר"? אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר, שאמרו: (שמות טז ג) "מי יתן מותנו וגו'": בערבה. בשביל הערבה, שחטאו בבעל פעור בשטים, בערבות מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים-סוף בבואם לים-סוף, שאמרו (שם יד יא): "המבלי אין קברים במצרים"? וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהילים קו ו): "וימרו על ים בים סוף", כדאיתא בערכין (טו): בין-פארן ובין-תפלה ולבן. אמר רבי יוחנן: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא ה): "ונפשנו קצה בלחם הקלקל", ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחסרות. במחלקתו של קרח (ספרי). דבר אחר, אמר להם: הנה לכם ללמד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום: ודי זקב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רב זקב

אתו אלהם כש"י: ד אַחֲרֵי הִכְתּוּ אֶת סִיחֹן
מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן וְאֶת עֹג
מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעִשְׂתָּרֶת
בְּאֲדָרְעִי כש"י: ה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מִזְרָח
הוֹאֵל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת
לְאָמֹר כש"י: ו יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב
לְאָמֹר רַב־לָכֶם שַׁבַּת בְּהַר הַזֶּה כש"י: ז פָּנּוּ אֲנִי
וְסַעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו
בְּעֵרְבָה בְּהַר וּבִשְׁפֵלָה וּבִנְגֹב וּבְחֹף הַיָּם אֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנוֹן עַד־הַנְּהַר הַגָּדֹל נְהַר־
פָּרָת כש"י: י יִשְׂרָאֵל הִיא רְאָה נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם אֶת־הָאֶרֶץ
בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה

רש"י

(ה) הוֹאֵל. הַתְּחִיל, כְּמוֹ (כראשית יח): "הִנֵּה נָא
הוֹאֵלְתִּי": בָּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה. בְּשַׁבְעִים לְשׁוֹן פִּרְשָׁה
לָהֶם: (ו) רַב לָכֶם שַׁבַּת. כְּפֶשֶׁטוֹ, וַיֵּשׁ מְדַרְשֵׁי
אֲגָדָה: הַרְבֵּה גְדֻלָּה לָכֶם וְשָׂכַר עַל יְשִׁיבְתְּכֶם בְּהַר
הַזֶּה: עֲשִׂיתֶם מִשְׁכָּן, מְנוּרָה וְכֵלִים, קְבֵלְתֶם תּוֹרָה,
מִנִּיתֶם לָכֶם סִנְהֶדְרִין, שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת:
(ז) פָּנּוּ וְסַעוּ לָכֶם. זוֹ דֶרֶךְ עֵרֶד וְחֶרֶם: וּבֵאוּ הַר
הָאֱמֹרִי. כְּמִשְׁמְעוֹ: וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו. עֲמוֹן וּמִזְרָח
וְהַר שְׁעִיר: בְּעֵרְבָה. זֶה מִישׁוֹר שֶׁל יַעֲר: בְּהַר. זֶה
הַר הַמֶּלֶךְ: וּבִשְׁפֵלָה. זוֹ שְׁפֵלַת דְּרוֹם: וּבִנְגֹב
וּבְחֹף הַיָּם. אֲשַׁקְלוֹן וְעֵזָה וְקַסְרֵי וְכוּ', כְּדֹאֵיְתָא
בְּסִפְרֵי: עַד־הַנְּהַר הַגָּדֹל. מִפְּנֵי שֶׁנִּזְכַּר עִם אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל, קוֹרְאוּ גְדוֹל, מִשְׁל הַדְּיוֹט אוֹמֵר: 'עֶבֶד
מֶלֶךְ, מֶלֶךְ, הַדְּבִק לְשַׁחֵר וְיִשְׁתַּחֲוּ לָךְ', (שְׁבוּעוֹת
מז) 'קָרַב לְגִבֵּי דֵהֵינָא וְאֲדֵהֵן': (ח) רְאָה נָתַתִּי.
בְּעֵינֵיכֶם אֲתֶם רוֹאִים, אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם מֵאֲמֵד
וּמִשְׁמוּעָה: בָּאוּ וּרְשׁוּ. אֵין מְעַרְעֵר בְּדָבָר, וְאֵינְכֶם
צְרִיכִים לְמַלְחָמָה. אֵלוֹ לֹא שְׁלַחוּ מְרַגְלִים, לֹא הָיוּ
צְרִיכִין לְכָלִי זֵינ: לְאַבְתִּיכֶם. לָמָּה הַזְכִּיר שׁוֹב

אֶת שְׁלֵמָה בְּנוֹ (מ"א ב): (ד) אַחֲרֵי הִכְתּוּ. אָמֵר
מֹשֶׁה: 'אִם אֲנִי מוֹכִיחֶם קֵדָם שִׁיכְנִסוּ לְקִצַּת הָאֶרֶץ,
יֹאמְרוּ: מַה לָּזֶה עָלֵינוּ? מַה הֵיטִיב לָנוּ? אֵינּוּ בָּא
אֶלָּא לְקַנְתָּר וְלִמְצָא עֲלֵהּ, שְׂאִין בּוֹ כַח לְהַכְנִיסֵנוּ
לְאֶרֶץ'. לְפִיכָף הִמְתִּין עַד שֶׁהִפִּיל סִיחֹן וְעֹג
לְפָנֵיהֶם וְהוֹרִישֵׁם אֶת אֶרֶצָם, וְאַחַר כֵּן הוֹכִיחֵן:
סִיחֹן וְגו' אֲשֶׁר יוֹשֵׁב וְגו'. (ספרי) אֵלוֹ לֹא הָיָה
סִיחֹן קָשָׁה וְהָיָה שְׂרוּי בְּחֶשְׁבוֹן, הָיָה קָשָׁה,
שֶׁהִמְדִּינָה קָשָׁה, וְאֵלוֹ הָיְתָה עִיר אַחֲרֵת וְסִיחֹן שְׂרוּי
בְּתוֹכָהּ הָיְתָה קָשָׁה, שֶׁהִמְלִךְ קָשָׁה, עַל אַחַת כְּמָה
וְכְמָה שֶׁהִמְלִךְ קָשָׁה וְהִמְדִּינָה קָשָׁה: אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב
בְּעִשְׂתָּרֶת. הַמֶּלֶךְ קָשָׁה וְהִמְדִּינָה קָשָׁה: עִשְׂתָּרֶת.
הוּא לְשׁוֹן צוֹקִין וְקָשִׁי, כְּמוֹ: 'עִשְׂתָּרוֹת קְרָנִים',
וְעִשְׂתָּרוֹת זֶה הוּא עִשְׂתָּרוֹת קְרָנִים, שֶׁהָיוּ שֵׁם רְפָאִים
שֶׁהִכָּה אֲמָרְפֶל, שְׁנֵאֲמֵר (כראשית יד): 'וַיִּכּוּ אֶת
רְפָאִים בְּעִשְׂתָּרוֹת קְרָנִים', וְעֹג נִמְלֵט מֵהֶם, וְהוּא
שְׁנֵאֲמֵר (שם יג): 'וַיִּכָּבַ הַפְּלִיט', וְאוֹמֵר (לקמן ג):
"כִּי רַק עֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן נִשְׂאָר מִיַּתֵּר הַרְפָּאִים":
בְּאֲדָרְעִי. שֵׁם הַמְּלָכוֹת (צ"ל מְקוֹם הַמְּלָחָמָה. הַגְר"א):

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לְתַת
 לָהֶם וּלְזָרְעָם אַחֲרֵיהֶם כִּשְׁ"י: ט וְאָמַר אֲלֵכֶם
 בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר לֹא-אוֹכַל לְבְדִי שְׂאֵת
 אֶתְכֶם כִּשְׁ"י: י יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם
 וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב כִּשְׁ"י: יא יְהוָה
 אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים
 וַיְבָרֶךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם כִּשְׁ"י: יב בַּחֹל שְׁנֵי
 יב אֵיכָה אִשָּׁא לְבְדִי טַרְחַנְכֶם וּמִשְׁאַכֶם
 וְרִיבְכֶם כִּשְׁ"י: יג הֲבֵי לָכֶם אֲנָשִׁים חַכְמִים

ית ארעא די קים יי לאברהם
 לאברהם ליצחק וליעקב למתן
 להון ולבניהון בתריהון:
 ט ואמרית לכון בעדנא הדיא
 למימר לית אנא זכיל בלחודי
 לסוברא זתכון: י יי אלהכון
 אסגי זתכון והא איתיכון יומא
 דין ככוכבי שמיא למסגי: יא יי
 אלהא דאברהם יוסף עליכון
 כותכון אלף זמנין ויברך זתכון
 כמא די מליל לכון: יב אכדין
 אסובר בלחודי טרחכון ועסקיכון
 ודינכון: יג הבו לכון גברין
 חכימין וסוכלתגון ומדען

רש"י

פחמה וכלבנה וכוכבים: (יא) יסף עליכם ככם
 אלף פעמים. מהו שוב: "ויברך אתכם כאשר דבר
 לכם?" אלא אמרו לו: 'משה, אתה נותן קצבה
 לברכתינו? כבר הבטיח הקדוש ברוך הוא את
 אברהם (בראשית יג): "אשר אם יוכל איש למנות
 וגו'!" אמר להם: 'זו, משלי היא! אבל הוא יברך
 אתכם כאשר דבר לכם': (יב) איכה אשא לבדי.
 אם אמר לקבל שכר לא אוכל, זו היא שאמרתי
 (ספרים אחרים: שאמרנו) לכם, לא מעצמי אני
 אומר לכם, אלא מפי הקדוש ברוך הוא: טרחכם.
 מלמד שהיו ישראל טרחנין: הנה אחד מהם רואה
 את בעל דינו נוצח בדין, אומר: 'יש לי עדים
 להביא, יש לי ראיות להביא! מוסיף אני עליכם
 דינין: ומשאכם. מלמד שהיו (סנהדרין צט)
 אפיקורסין: הקדים משה לצאת, אמרו: 'מה ראה
 בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו'. אחר
 לצאת, אמרו: 'מה ראה בן עמרם שלא לצאת, מה
 אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות
 וחושב עליכם מחשבות! (ספרים אחרים: מצות
 וחשבונות): וריבכם. מלמד שהיו רוגגים:
 (יג) הבו לכם. הזמינו עצמכם לדבר: אנשים.
 וכי תעלה על דעתך נשים, מה תלמוד לומר

לאברהם, ליצחק וליעקב? אלא אברהם
 לעצמו, יצחק פדאי לעצמו, יעקב פדאי לעצמו:
 (ט) ואמר אלכם בעת ההוא לאמר. מהו
 'לאמר'? אמר להם משה: 'לא מעצמי אני אומר
 לכם, אלא מפי הקדוש ברוך הוא': לא אוכל
 לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכל לדון את
 ישראל? אדם שהוציאם ממצרים, וקרע להם את
 היסוד, והוריד את המן והגיו את השלום, לא היה
 יכול לדונם? אלא כן אמר להם: "ה' אלהיכם
 הרבה אתכם", הגדיל והרים אתכם על דיניכם,
 נטל את הענש מכם ונתנו על הדין. וכן אמר
 שלמה (מלכים א ג): "כי מי יוכל לשפט את עמך
 הפבד הזה? אפשר מי שכתוב בו (שם ד): "ויחכם
 מכל האדם", אומר: "מי יוכל לשפט וגו'?" אלא
 כן אמר שלמה: אין דיני אמה זו פדיני שאר
 האמות עובדי כוכבים, שאם דן והורג ומכה וחונק
 ומטה את דינו וגוזל, אין בכך פלוג, אני אם
 חיבתי ממון שלא פדין, נפשות אני נתבע, שנאמר
 (משלי כב): "וקבע את-קבעיהם נפש": (י) והנכם
 היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו
 באותו היום, והלא לא היו אלא ששים רבוא, מהו
 "והנכם היום"? הנכם משולים פיום, קימים לעולם

לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֶמְנֹנֹן רִישׁוֹן
עֲלִיכֹן: יד וְאַתְּבָתוֹן יְתִי
וְאֶמְרָתוֹן תִּקִּין פִּתְגָמָא דִּי מִלְּלָתָא
לְמַעֲבָד: טו וְדִבְרִית יֵת רִישׁוֹ
שִׁבְטֵיכֹן גְּבָרִין חֲפִימִין וּמְדַעֲן
וּמְנַתִּי יְתָהוֹן רִישׁוֹן עֲלִיכֹן רַבְנֵי
אֶלְפִין וְרַבְנֵי מְאוֹתָא וְרַבְנֵי
חֲמִשִּׁין וְרַבְנֵי עֲשׂוֹרִיתָא וְסָרְכִין
לְשִׁבְטֵיכֹן: טז וּפְקָדִית יֵת
דִּינִיכֹן בְּעֲדָנָא הֵהִיא לְמִימְר
שְׁמַעוּ בֵּין אֶחֱיכֹן וּתְדוּנֹן
קוּשְׁטָא בֵּין גְּבָרָא וּבֵין אַחוּהִי

וּבְנֵינִים וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאִשְׁיִמֶם
בְּרֵאשֵׁיכֶם כִּסִּי: יד וְתַעֲנוּ אֹתִי וְתֹאמְרוּ טוֹב־
הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת כִּסִּי: טו וְאַקָּח אֶת־
רֵאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיֹדְעִים וְאֶתֵּן
אוֹתָם רֵאשֵׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי
מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת וְשֹׁטְרִים
לְשִׁבְטֵיכֶם כִּסִּי: טז וְאַצְוֶה אֶת־שִׁפְטֵיכֶם בְּעֵת
הַהוּא לֵאמֹר שָׁמַע בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפִטְתֶּם צֶדֶק

רש"י

שִׁבְטֵיכֶם. מְשַׁכְּתִים בְּדִבְרֵים: אֲשִׁרְיָכֶם, עַל מִי
בְּאַתֶּם לְהִתְמַנְּוֹת, עַל בְּנֵי אֲבֵרָהֶם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, עַל
בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ 'אֲחִים וְרַעִים', 'חֶלֶק וְנַחֲלָה', וְכָל
לְשׁוֹן חֶבֶה: אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְיֹדְעִים. אֲבָל נְבוֹנִים
לֹא מְצָאֵתִי. (ספרי) זֹה אַחַת מִשְׁבַּע מִדּוֹת שֶׁאִמְר
יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה, וְלֹא מְצָא אֶלָּא ג': אֲנָשִׁים צְדִיקִים,
חֲכָמִים וְיֹדְעִים (עֵיין בַּחֲזוֹנוֹי): רֵאשֵׁים עֲלֵיכֶם.
שִׁתְּנֶהֱגוּ בָּהֶם כְּבוֹד, רֵאשִׁים בְּמִקְח, רֵאשִׁים
בְּמִמְכָר, רֵאשִׁים בְּמִשְׁאָ וּמִתָּן, נִכְנָס (מִבֵּיתוֹ לְבֵית
הַנְּסֻת) אַחֲרוֹן וְיֹצֵא רֵאשׁוֹן: שָׂרֵי אֲלָפִים.
(סְנֵהדְרִין יח) אַחַד מְמַנֶּה עַל אֶלְף: שָׂרֵי מֵאוֹת. אַחַד
מְמַנֶּה עַל מֵאָה: וְשֹׁטְרִים. מְנִיתִי עֲלֵיכֶם
לְשִׁבְטֵיכֶם, אֵלּוּ הַכּוֹפְתִין וְהַמְכִּין בְּרִצּוּעָה עַל פִּי
הַדִּינִין: (טז) וְאַצְוֶה אֶת־שִׁפְטֵיכֶם. (ספרי) אֶמְרָתִי
לָהֶם: 'הֵיוּ מִתּוֹנִים בְּדִין!', אִם בָּא דִין לְפָנֶיךָ פַּעַם
אַחַת, שְׁפִים וְשִׁלַּשׁ, אֵל תֹּאמַר: כָּבֹד בָּא דִין זֶה
לְפָנֶי פְּעָמִים הֶרְבָּה, אֶלָּא הֵיוּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בּוֹ:
בְּעֵת הַהוּא. (ספרי) מִשְׁמֹנִיתִים, אֶמְרָתִי לָהֶם: אֵין
עֲכָשׁוּ כֹל־שִׁעְבֵּר: לְשִׁעְבֵּר, הֵייתֶם בְּרִשׁוֹת עֲצָמְכֶם,
עֲכָשׁוּ, הֵרִי אֶתֶם מִשְׁעַבְדִּין לְצַבּוֹר: שְׁמַעוּ. לְשׁוֹן
הוּא, אֹדֵנ־ט בְּלַע"ז (הַעֲרַעֲנֵה) כְּמוֹ: "נִכּוֹר וְשְׁמוֹר":
וּבֵין גְּרוֹ. (ספרי) זֶה בְּעַל דִּינוֹ, שְׁאוּגֵר עֲלֵיו דְּבָרִים.
(סְנֵהדְרִין ז) דְּבָר אַחֵר: "וּבֵין גְּרוֹ", אֵף עַל עֲסָקִי
דִּירָה בֵּין חֲלָקַת אַחִים, אֶפְלוּ בֵּין תְּנוּר לְכִירִים:

"אֲנָשִׁים"? צְדִיקִים: חֲכָמִים. כְּסוּפִים: וּבְנֵינִים.
מְבִינִים דְּבָר מִתּוֹךְ דְּבָר. זֹה הִיא שְׁשָׁאל אֲרִיוֹס אֶת
רַבִּי יוֹסִי: 'מָה בֵּין חֲכָמִים לְנְבוֹנִים'? חֲכָם, דּוּמָה
לְשִׁלְחֵנִי עֲשִׂיר, כְּשֶׁמְבִיאִין לוֹ דִּינְרִין לְרֵאוֹת, רוּאָה,
וּכְשֶׁאֵין מְבִיאִין לוֹ, יוֹשֵׁב וְתוֹהָה. נְבוֹן, דּוּמָה
לְשִׁלְחֵנִי תְּגַר, כְּשֶׁמְבִיאִין לוֹ מְעוֹת לְרֵאוֹת, רוּאָה,
וּכְשֶׁאֵין מְבִיאִין לוֹ, הוּא מַחְזֵר וּמְבִיא מִשְׁלוֹ:
וְיֹדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם. שְׁהֶם נְפָרִים לָכֶם, שְׁאִם בָּא
לְפָנֶי מְעַטָּף בְּטִלְתּוֹ, אֵינִי יוֹדַע מִי הוּא וּמֵאֵיזָה
שִׁבְטֵי הוּא וְאֵם הֵגוֹן הוּא, אֲבָל אֶתֶם מְפִירִין בּוֹ,
שְׁאֶתֶם גְּדַלְתֶּם אוֹתוֹ, לְכַף נֶאֱמַר: "וְיֹדְעִים
לְשִׁבְטֵיכֶם": בְּרֵאשֵׁיכֶם. רֵאשִׁים וּמְכַבְּדִים עֲלֵיכֶם,
שִׁתְּהִיוּ נוֹהֲגִין בָּהֶם כְּבוֹד וְיִרְאָה: וְאֲשַׁמֶּם. חֲסַר
יו"ד (עֵיין הַבְּנֵת הַמְקַרָא לְהַרְוֹו הַיִּידְנָהִיִּים) (שם)
לְמַד שְׁאֲשַׁמּוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּלוּיּוֹת בְּרֵאשֵׁי
דִּינֵיהֶם, שְׁהֵיָה לָהֶם לְמַחּוֹת וּלְכּוֹן אוֹתָם לְדַרְךָ
הַיִּשְׂרָה: (יד) וְתַעֲנוּ אֹתִי וְגו'. חֲלַטְתֶּם אֶת הַדָּבָר
לְהִנְאֹתְכֶם, הֵיָה לָכֶם לְהַשִּׁיב: 'מֹשֶׁה רַבְּנוּ, מִמִּי
נִאָּה לְלַמֵּד, מִמֶּךָ אוֹ מִתְּלַמִּידֶךָ, (ספרי) לֹא מִמֶּךָ,
שֶׁנֶּצְטַעַרְתָּ עֲלֵיהֶ' אֶלָּא יִדְעָתִי מִחֲשֻׁבוֹתֵיכֶם
שְׁהֵייתֶם אוֹמְרִים: 'עֲכָשׁוּ יִתְמַנּוּ עֲלֵינוּ דִּינֵין הֶרְבָּה,
אִם אֵין מְפִירְנוּ, אֵנוּ מְבִיאִין לוֹ דוּרוֹן וְהוּא נוֹשֵׂא
לְנוּ פָּנִים': לַעֲשׂוֹת. אִם הֵייתִי מִתְּעַצֵּל, אֶתֶם
אוֹמְרִים: 'עֲשֵׂה מְהֵרָה': (טו) וְאַקָּח אֶת־רֵאשֵׁי

ובין גיורה: יי לא תשתמודעון
 אפין בדינא מלי זערא כרבא
 תשמעון לא תדחלון מן קדם
 גברא ארי דינא דיי הוא ופתגמא
 די יקשי מנכון תקרבון לותי
 ואשמענה: יח ופקדית יתכון
 בעדנא ההיא ית כל פתגמיא די
 תעבדון: יט ונטלנא מהרב
 והליכנא ית כל מדברא רבא
 ודחילא ההוא די חזיתון ארז
 טורא דאמראה כמא די פקיד יי
 אלהנא יתנא ואתינא עד רקם
 גיאה: כ ואמרית לכון אתיתון
 עד טורא דאמראה דיי אלהנא
 יתב לנא: כא חזי יתב יי אלהך
 קדמך ית ארעא סק אחסן כמא
 די מליל יי אלהא דאבהתך לך
 לא תדחל ולא תתבר:
 כב וקרבתון לותי קלכון
 ואמרתון נשלח גברין קדמנא

בין איש ובין אחיו ובין גרו כס"י: יז לא תכירו
 פנים במשפט פקטן כגדל תשמעון לא תגורו
 מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר
 אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו כס"י:
 יח ואצוה אתכם בעת ההוא את כל הדברים
 אשר תעשון כס"י: יט ונסע מחרב וגלך את
 כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר
 ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה יהוה
 אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע כס"י:
 כ ואמר אלכם באתם עדהר האמרי אשר
 יהוה אלהינו נתן לנו: כא ראה נתן יהוה
 אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר
 דבר יהוה אלהי אבתיך לך אל תירא ואל
 תחת: שלישי כב ותקרבון אלי כלכם ותאמרו

רש"י

לשון (משלי י) "אוגר בקיץ": כי המשפט לאלהים
 הוא. מה שאתה נוטל מזה שלא כדין, אתה
 מזיקני להחזיר לו, נמצא שהטית עלי המשפט:
 תקרבון אלי. (ספרי) על דבר זה נסתלק ממנו
 משפט בנות צלפחד. וכן שמואל אמר לשאול
 (שמואל א י): "אנכי הראה". אמר לו הקדוש ברוך
 הוא: 'חזיף שאני מודיעך שאין אתה רואה,
 ואימתי הודיעו? כשבא למשח את דוד (שם טז):
 "וירא את אליאב ויאמר אף נגד ה' משיחו", אמר
 לו הקדוש ברוך הוא: ולא אמרת "אנכי הראה"?
 (שם) "אל-תבט אל-מראהו": (יח) את כל-
 הדברים אשר תעשון. אלו עשרת הדברים שבין
 דיני ממונות לדיני נפשות: (יט) המדבר הגדול
 והנורא. שהיו בו נחשים פקורות, ועקרבים
 כקשתות: (כב) ותקרבון אלי כלכם. בערבוביא,
 ולהלן הוא אומר (דברים ה): "ותקרבון אלי כל

(יז) לא-תכירו פנים במשפט. (ספרי) זה הממנה
 להושיב הדינים, שלא יאמר: 'איש פלוני נאה, או
 גבור, אושיבנו דין, איש פלוני קרובי, אושיבנו דין
 בעיר', והוא אינו בקי בדינים, נמצא מחייב את
 הנכאי ומזכה את החייב, מעלה אני על מי שמנהו
 כאלו הפיר פנים בדין: פקטן כגדל תשמעון.
 (סנהדרין ח) שיהא חביב עליך דין של פרוטה בדין
 של מאה מנה, שאם קדם וכא לפניך לא תסלקנו
 לאחרון. דבר אחר: "פקטן כגדל תשמעון",
 כתרנגומו, שלא תאמר: 'זה עני הוא וחרבו עשיר,
 ומצוה לפרנסו, אזכה את העני ונמצא מתפרנס
 בנקיות'. דבר אחר: שלא תאמר: 'היאך אני פוגם
 בכבודו של עשיר זה בשביל דינר, אזכנו עכשו',
 וכשיצא לחוץ אומר לו: 'תן לו, שאתה חייב לו':
 לא תגורו מפני-איש. (ספרי) לא תיראו. דבר
 אחר: "לא תגורו", לא תכניס דבריך מפני איש,

נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחֲפְרוּ לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
 וַיֵּשְׁבוּ אֵתָנוּ דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נִעְלָה־בָּהּ
 וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֵלֵיהֶן כִּסְי׳: כג וַיֵּיטֵב
 בְּעֵינַי הַדָּבָר וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר אַנְשִׁים
 אִישׁ אֶחָד לְשֹׁבֵט כִּסְי׳: כד וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הַהָרָה
 וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֲשַׁפֵּל וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ כִּסְי׳:
 כה וַיִּקְחוּ בַיָּדָם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיִּזְרְדוּ אֵלֵינוּ
 וַיֵּשְׁבוּ אֵתָנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
 יְהוּה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ כִּסְי׳: כו וְלֹא אֲבִיתֶם
 לַעֲלֹת וּתְמָרוּ אֶת־פִּי יְהוּה אֱלֹהֵיכֶם כִּסְי׳:
 כז וּתְרַגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וּתְאֹמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְהוּה
 אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת אֵתָנוּ בְּיַד

ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון
 יתנא פתגמא ית ארחא די נסק
 בה וית קרויא די געול להן:
 כג ושפר בעיני פתגמא ודכרית
 מנכון תרין עשר גברין גברא חד
 לשבטא: כד ואתפניו וסליקו
 לטורא ואתו עד נחלא דאתפלא
 ואלילו יתה: כה ונסיבו בידיהון
 מאבא דארעא ואחיתו לנא
 ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא
 ארעא דינא אלהנא יתב לנא:
 כו ולא אביתון למסק וסרבתון
 על מימרא דינא אלהכון:
 כז ואתרעמתון במשכניכון
 ואמרתון בדסני יי יתנא אפקנא
 מארעא דמצרים לממסר יתנא
 בינא דאמראה לשיציותנא:

רש״י

חזרתם בכם: ואקח מכם. מן הפרורים שבכם, מן
 המסלתיים שבכם: שנים עשר אנשים איש אחד
 לשבט. (שם) מגיד שלא היה שבט לוי עמהם:
 (כד) עד-נחל אשפל. (שם) מגיד שנקרא על שם
 סופו: וירגלו אתה. (שם) מלמד שהלכו בה
 ארבעה אמנין שתי וערב: (כה) ויזרדו אלינו.
 מגיד שארץ ישראל גבוהה מפל הארצות: ויאמרו
 טובה הארץ. (שם) מי הם שאמרו טובתה? יהושע
 וכלב: (כו) ותמרו. לשון התרסה, התרסתם פנגד
 מאמרו: (כז) ותרגנו. לשון הרע, וכן (משלי יח):
 "דברי נרגון", אדם המוציא דבה: בשנאת ה'
 אתנו. והוא היה אוהב אתכם, אבל אתם שונאים
 אותו, משל הדיוט אומר: מה דבלבך על רחמך,
 מה דבלביה עלך: בשנאת ה' אתנו הוציאנו
 מארץ מצרים. הוצאתו לשנאה היתה, משל למלך
 בשר ודם, שהיו לו שני בנים, ויש לו שתי שדות:
 אחת של שקיא ואחת של בעל, למי שהוא אוהב
 נותן של שקיא, ולמי שהוא שונא נותן לו של

ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו',
 אותה קריבה היתה הוגנת: ילדים מכבדים את
 הזקנים ושלחום לפניהם, וזקנים מכבדים את
 הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן: "ותקרבון אלי
 פלכם", בערפובאי, ילדים דוחפין את הזקנים,
 וזקנים דוחפין את הראשים: וישבו אתנו דבר.
 (ספרי) באיזה לשון הם מדברים: את-הדרך וגו'.
 אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר
 נבא אליהן. תחלה לכבש: (כג) וייטב בעיני
 הדבר. בעיני ולא בעיני המקום, ואם בעיני משה
 היה טוב, למה אמרה בתוכחות? משל לאדם
 שאומר לחברו: 'מכר לי תמורה זה'. אמר לו:
 'הן'. נותנו אתה לי לנסיון? אמר לו: 'הן'.
 'בחרים וגבעות? אמר לו: 'הן'. פיון שראה שאין
 מעכבו כלום, אמר הלוקח בלבו: 'בטוח הוא זה
 שלא אמצא בו מום', מיד אמר לו: 'טל מעותיך,
 ואיני מנסהו מעתה', אף אני הודיתי לדברכיכם,
 שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא

הַאֲמַרְי לְהַשְׁמִידֵנוּ כִּי אָנָּה | אֲנַחְנוּ עֲלֵימ׃
 אַחֲנֵנוּ הַמָּסוּ אֶת־לִבְכֵּנוּ לְאֹמֵר עִם גְּדוֹל וְרָם
 מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם־בְּנֵי
 עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם כִּי׃ כֹּט וְאָמַר אֲלֵכֶם לֹא־
 תַעֲרֹצוּן וְלֹא־תִירָאוּן מֵהֶם כִּי׃ ל יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם הֵהֱלִיךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לָכֶם כְּכֹל
 אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם כִּי׃
 לֹא וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בְּאֲשֶׁר יִשְׂאֵא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
 אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד־בְּאֵכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי׃
 זב וּבַדְּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מֵאֲמִינִם בִּיהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם כִּי׃ זג הֵהֱלִיךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לְתוֹר
 לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֻתְכֶם בְּאֵשׁ | לִילָה לְרֹאֲתֵכֶם
 בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ־בָהּ וּבַעֲנַן יוֹמָם כִּי׃
 דד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דְּבַרְיֶכֶם וַיִּקְצַף
 וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: לה אִם־יִרְאֶה אִישׁ בְּאֲנָשִׁים
 הָאֵלֶּה הַדּוֹר הַרְעָה הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה

כח לָאן אֲנַחְנָא סְלָקִין אַחְנָא
 תְּכַרְוּ יָת לְבָנָא לְמִימַר עִם סְגִי
 וְתַקִּיף מִנְנָא קְרוּיִן וּבְרִבְזֵן וּבְרִבְזֵן
 עַד צִית שְׁמַיָא וְאָף בְּנֵי גְבַרְאִי
 חֲזִינָא תַמָּן: כט וְאִמְרִית לְכוּן לֹא
 תַתְּכַרְוּן וְלֹא תַדְחִלוּן מִנְהוּן:
 ל יי אֲלֵהְכוּן דְּמִדְּבַר קְדָמִיכוּן
 הוּא יְגִיחַ לְכוּן כְּכֹל דִּי עַבְד
 עֲמָכוּן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוּן:
 לא וּבַמִּדְבָּרָא דִּי חֲזִיתָא דִּי
 סוּבְרָךְ יי אֲלֵהָךְ קָמָא דִּי מְסוּבַר
 גְּבַר יָת בְּרָה בְּכָל אַרְחָא דִּי
 הִלְכְתוּן עַד מִיתִיכוּן עַד אַתְרָא
 דְּדִין: לב וּבְכַפְתָּגְמָא דְּדִין
 לִיתִיכוּן מִהִימְנִין בְּמִימְרָא דִּי
 אֲלֵהְכוּן: לג דִּי מִדְּבַר קְדָמִיכוּן
 בְּאַרְחָא לְאַתְקַנְנָא לְכוּן אַתְרַּבִּית
 מִישְׁרֵי לְאַשְׁרִיּוּתְכוּן בְּעַמּוּדָא
 דְּאַשְׁתָּא בְּלִילָא לְאַחֲזִיּוּתְכוּן
 בְּאַרְחָא דִּי תַהֲכוּן בְּהַּ וּבְעַמּוּדָא
 דְּעַנְנָא בִּימְמָא: לד וְשִׁמִּיעַ קְדָם
 יי יָת קַל פְּתָגְמִיכוּן וְרַגְזֵן וְקִימֵם
 לְמִימַר: לה אִם יַחְזִי גְבַר
 בְּגַבְרִיָא הָאֲלִין דְּרָא בִישָׂא דְּדִין
 יָת אַרְעָא טַבְתָּא דִּי קִימִית לְמַתָּן

רש"י

בְּמִצְרַיִם; וְעַתָּה, אָף "בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ כִּי נִשְׁאַף
 וְגו'": כִּי אֲשֶׁר יִשְׂאֵא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ. כְּמוֹ שֶׁפָּרַשְׁתִּי
 אֲצֵל (שְׁמוֹת יד) "וַיִּסַּע מִלְּאָף הָאֱלֹהִים הֵהֱלִיךְ לִפְנֵי
 מִחְנֵה יִשְׂרָאֵל וְגו'", מִשָּׁל לְמַהֲלָךְ בַּדֶּרֶךְ וּבְנוֹ לִפְנֵי
 וּבָאוּ לְסֻטִּים לְשִׁבּוֹתוֹ וְכו'": (לב) וּבַדְּבָר הַזֶּה.
 שֶׁהוּא מְבַטְחֶכֶם לְהַבְיָאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ, אֵינְכֶם
 מֵאֲמִינִים בּוֹ: (לג) לְרֹאֲתֵכֶם. כְּמוֹ לְהִרְאוֹתְכֶם,
 וְכֵן (שְׁמוֹת יג) "לְנַחֲתֶם הַדֶּרֶךְ", וְכֵן (תְּהִלִּים כו):
 "לְשִׁמְעַ בְּקוֹל תּוֹדָה", וְכֵן (מַלְכִּים ב ט): "לְלַכֵּת

בְּעַל. אָרֶץ מִצְרַיִם שֶׁל שְׁקִיָּא הִיא, שְׁנִיְלוּס עוֹלָה
 וּמִשְׁקָה אוֹתָהּ, וְאָרֶץ כְּנַעַן שֶׁל בְּעַל, וְהוֹצִיאֲנוּ
 מִמִּצְרַיִם לְתַת לָנוּ אֶת אָרֶץ כְּנַעַן: (כח) עָרִים
 גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם. דְּבַרוּ הַכְּתוּבִים לְשׁוֹן הַבְּאִי
 (חולין ז): (כט) לֹא־תַעֲרֹצוּן. לְשׁוֹן שְׁבִיבָה
 כְּתַרְגוּמוֹ, וְדוּמָה לוֹ (איוב ל): "בְּעָרוֹץ נִחְלִים
 לְשִׁכְן", לְשִׁכְרֵן נִחְלִים: (ל) יִלְחֶם לָכֶם.
 בְּשִׁבְלֵיכֶם: (לא) וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ. מוֹסֵב עַל
 מִקְרָא שֶׁל מַעְלָה הִימְנוֹ: "כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם

אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לָתֵת לְאַבְתִּיכֶם: לו זולתי כָּלֵב
 בֶּן־יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֶן אֶת־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר דִּרְדַּבְּתָּה וּלְבַנְיָו יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרַי
 יְהוָה כִּסִּי: לו גַּם־בִּי הִתְאַנֵּף יְהוָה בְּגִלְלָתְכֶם
 לֵאמֹר גַּם־אֶתָּה לֹא־תִבֹּא שָׁם כִּסִּי: לח יהושע
 בֶּן־נוּן הָעֹמֵד לִפְנֵיךָ הוּא יִבֹּא שָׁמָּה אִתּוֹ חֵזֶק
 כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל: רביעי לט וּמַפְכֶם
 אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לְבֹו יְהִי וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־
 יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וְרָע הֵמָּה יִבֹּאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם
 אֶתְנֶנָּה וְהֵם יִירְשׁוּהָ: מ וְאַתֶּם פָּנּוּ לָכֶם וּסְעוּ
 הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כִּסִּי: מא וַתַּעֲנוּ |
 וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חֲטֵאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלָה
 וְנִלְחַמְנוּ כָּכֵל אֲשֶׁר־צִוֵּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 וַתַּחֲגְרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמָּתוֹ וַתַּהֲיֵנוּ לַעֲלֹת
 הָהָרָה כִּסִּי: מב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אָמַר לָהֶם לֹא
 תַעֲלוּ וְלֹא תִלְחַמּוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא
 תִּנְגַּפוּ לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם כִּסִּי: מד וַאֲדַבֵּר אֵלֵיכֶם וְלֹא
 שְׁמַעְתֶּם וַתִּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וַתִּזְדוּ וַתַּעֲלוּ
 הָהָרָה: מד וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּהַר הַהוּא

לְאַבְתִּיכֶם: לו אלהן כָּלֵב בֶּן־
 יִפְנֶה הוּא יַחֲזִנֶנָּה וְלֹא אֶתֶן יֵת
 אֶרֶץ דִּי דִרְבַּךְ בַּהּ וּלְבַנְיָו חִלַּף
 דִּי אֲשֵׁלִים בְּתֵר דִּחְלַתָּא דִּנִּי:
 לו אף עֲלֵי תוֹה רְגִז מִן קָדָם יִי
 בְּדִילְכוֹן לְמִימַר אַף אֶת לֹא תַעוּל
 תִּפְּוֹן: לח יְהוֹשֻׁעַ בֶּר נוּן דִּקְאָם
 קִדְמָךְ הוּא יַעוּל יַעוּל תִּפְּוֹן יִתָּה תִּפְּוֹן
 אַרִי הוּא יַחֲסִנְנָה לְיִשְׂרָאֵל:
 לט וּמַפְלְכוֹן דִּי אֲמַרְתוֹן לְבֹוֹ
 יְהוֹן וּבְנִיכוֹן דִּי לֹא יָדְעוּ יוֹמָא
 דִּין טַב וּבִישׁ אַנוּן יַעֲלוּן לְתִפְּוֹן
 וְלָהוּן אֶתְנַנְנָה וְאַנוּן יִירְתַנְנָה:
 מ וְאַתוֹן אֶתְפְּנִיו לְכוֹן וְטוּלוּ
 לְמִדְבָּרָא אֶרְחַ יִמָּא דְסוּף:
 מא וְאַתְבְּתוֹן וְאַמַּרְתוֹן לִי חֲבָנָא
 קָדָם יִי אֲנַחְנָא נִסְק וּנְגִיחַ בַּהּ
 קָרַב כָּכֵל דִּי פְקִדְנָא יִי אֶלְהֵנָא
 וְזִרְזוּתוֹן גְּבַר יֵת מְנִי קָרְבָּה
 וְשִׁרִיתוֹן לְמִסְק לְטוּרָא:
 מב וְאַמַּר יִי לִי אָמַר לָהוּן לֹא
 תִּסְקוּן וְלֹא תְגִיחוּן קָרַב אַרִי לִית
 שְׁכַנְתִּי שְׁרִיא בִּינִיכוֹן וְלֹא
 תִּתְבְּרוּן קָדָם בְּעֲלֵי דְבְכִיכוֹן:
 מד וּמַלְלִית עִמְכוֹן וְלֹא קִבְּלַתוֹן
 וְסִרְבַּתוֹן עַל גְּזֵרַת מִימַרָא דִּנִּי
 וְאַרְשַׁעְתוֹן וְסִלְקַתוֹן לְטוּרָא:
 מד וּנְפַק אֲמַרָאָה דִּיתְבַּב בְּטוּרָא
 הַהוּא לְקִדְמוּתְכוֹן וּרְדַפּוּ יִתְכוֹן

רש"י

לגיד בַּיְזוּרְעֵאל: (לו) אֲשֶׁר דִּרְדַּבְּתָּה. חֲבָרוֹן,
 שְׁנַאֲמַר (כמדבר יג): "וַיָּבֹא עַד חֲבָרוֹן":
 (לז) הַתְּאַנֵּף. נִתְמַלֵּא רְגִזוֹ: (מ) פָּנּוּ לָכֶם.
 אֲמַרְתִּי לְהַעֲבִיר אֶתְכֶם דֶּרֶךְ רַחֵב אֶרֶץ אֲדוּם לְצַד
 צָפוֹן לִינְסֵס לְאֶרֶץ, קִלְקַלְתֶּם וּגְרַמְתֶּם לָכֶם עֲכוּב:
 פָּנּוּ לָכֶם. לְאַחֲרֵיכֶם וְתִלְכוּ בַּמִּדְבָּר לְצַד יַם סוּף,
 שֶׁהַמִּדְבָּר שְׁהִיוּ הוֹלְכִים בּוֹ לְדְרוֹמָה שֶׁל הַר שַׁעִיר,

הָיָה מִפְּסִיק בֵּין יַם סוּף לְהַר שַׁעִיר, עֲתָה הַמְּשַׁכּוֹ
 לְצַד הַיָּם וְתִסּוּכְבוּ אֶת הַר שַׁעִיר, כָּל דְּרוֹמוֹ מִן
 הַמְּעַרְבַּ לְמִזְרַח: (מא) וַתַּהֲיֵנוּ. לְשׁוֹן (כמדבר יד):
 "הִנְנּוּ וְעֲלִינוּ אֶל הַמְּקוֹם!" זֶה הַלְּשׁוֹן שְׁאֲמַרְתֶּם,
 לְשׁוֹן 'הוּן', כְּלוּמַר נִזְדַּמְנַתֶּם: (מב) לֹא תַעֲלוּ. לֹא
 עֲלִיָּה תִּהְיֶה לָכֶם, אֶלָּא יִרְיָדָה: (מד) כְּאֲשֶׁר
 תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים. מֵהַדְּבָרָה הַזֹּאת כְּשֶׁהִיא מִכָּה

כְּמָא דִּי נִתְּנָן דְּפְרִיטָא וּטְרִדוּ
 יִתְּכוּן בְּשַׁעִיר עַד חֶרְמָה:
 מה וּתְבַתּוּן וּבְכִיתוּן קָדָם יִי וְלֹא
 קָבִיל יִי צְלוּתְכוּן וְלֹא אֲצִית
 לְמַלִּיכוּן: מו וּיְתַבְתּוּן בִּרְקָם
 יוֹמִין סְגִיאִין כְּיוֹמֵי דִּי יְתַבְתּוּן:
 א וְאִתְּפִינָא וּנְטִלְנָא לְמַדְבְּרָא
 אֲרַח יִמָּא דְסוּף כְּמָא דִּי מְלִיל יִי
 עָמִי וְאִקְפִּנָא יִת טוּרָא דְשַׁעִיר
 יוֹמִין סְגִיאִין: ב וְאָמַר יִי לִי
 לְמִימְרָ: ג סְגִי לְכוּן דְּאִקְפִּתּוּן יִת
 טוּרָא הָדִין אִתְּפִינִי לְכוּן צְפוּנָא:
 ד וְיִת עָמָא פִּקְד לְמִימְר אִתּוּן
 עֲבָרִין בְּתַחוּם אַחוּכוּן בְּנֵי עֲשׂו
 דִּיִּתְבִּין בְּשַׁעִיר וְיִדְחִלוּן מִנְכוּן
 וְתִסְתַּמְרוּן לְחַדָּא: ה לֹא תִתְגָּרוּן
 בְּהוּן אַרְי לֹא אִתְּן לְכוּן מֵאַרְעֵהוּן
 עַד מְדֻרָּה פְּרִסַת רְגְלָא אַרְי יִרְטָא
 לְעֲשׂו יְהִבִּית יִת טוּרָא דְשַׁעִיר:

לְקִרְאֵתְכֶם וַיְרִדְפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה
 הַדְּבָרִים וַיִּכְתּוּ אֶתְכֶם בְּשַׁעִיר עַד־חֶרְמָה כִּסְ"י:
 מה וַתֵּשְׁבוּ וַתִּבְכוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה
 בְּקוֹלְכֶם וְלֹא הִיָּזִין אֲלֵיכֶם כִּסְ"י: מו וַתֵּשְׁבוּ
 בְּקִדְשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יִשְׁבַּתֶּם כִּסְ"י:
 ב א וַנִּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דְרָךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי וַנִּסַּב אֶת־הַר־שַׁעִיר יָמִים
 רַבִּים כִּסְ"י: ס חֲמִישִׁי ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
 ג רַב־לָכֶם סָב אֶת־הָהָר הַזֶּה פָּנֵי לָכֶם
 צִפְנָה כִּסְ"י: ד וְאֶת־הָעַם צֹו לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים
 בְּגִבּוֹל אַחֵיכֶם בְּנֵי־עֲשׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר
 וַיִּירָאוּ מִכֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מְאֹד כִּסְ"י: ה אַל־תִּתְגָּרוּ
 בָּם כִּי לֹא־אִתְּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מְדֻרָּה

רש"י

אֶת־הַר־שַׁעִיר. כָּל דְּרוֹמוֹ עַד אֲרָץ מוֹאָב: (ג) פָּנֵי
 לָכֶם צִפְנָה. סוּבוּ לָכֶם לְרוּחַ מְזֻרְחִית מִן הַדְּרוֹם
 לְצָפוֹן, פְּנִיכֶם לְצָפוֹן, נִמְצְאוּ הוֹלְכִים אֶת רוּחַ
 מְזֻרְחִית, וְזֶהוּ שְׁנֹאמַר (שׁוֹפְטִים יא): "וַיָּבֵא מִמְזֻרַח־
 שְׁמֶשׁ לְאֲרָץ מוֹאָב": (ד) וַנִּשְׁמַרְתֶּם מְאֹד. וּמֵהוּ
 הַשְּׁמִירָה? "אַל תִּתְגָּרוּ בָּם": (ה) עַד מְדֻרָּה
 כַּף־רְגֵל. אִפְלוּ מְדֻרָּה כַּף רְגֵל, כְּלוֹמַר, אִפְלוּ
 דְרִיסַת הַרְגֵל אֵינִי מְרַשָּׁה לָכֶם לְעַבּוֹר בְּאַרְצָם שְׁלֹא
 בְּרִשׁוֹת. וּמְדֻרָּשׁ אֲגִדָּה: עַד שְׂיבֵא יוֹם דְרִיסַת כַּף
 רְגֵל עַל הַר הַזֵּיתִים, שְׁנֹאמַר (זכְרִיָּה יד): "וַעֲמְדוּ
 רְגְלֵי וְגו'": יִרְשָׁה לְעֲשׂו. מֵאַבְרָהָם, עֲשָׂרָה
 עֲמָמִים נִתְּתִי לוֹ: שְׁבָעָה לָכֶם; וְקִינִי, וְקִנְזִי וְקִדְמִנִי,
 הֵן עַמּוֹן, וּמוֹאָב וְשַׁעִיר, אֶחָד מֵהֶם לְעֲשׂו וְהַשְּׁתִּים
 לְבְנֵי לוֹט בְּשֹׁכֵר שֶׁהֵלֵךְ אִתּוֹ לְמִצְרַיִם וְשָׂתַק עַל מַה
 שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַל אִשְׁתּוֹ 'אֲחֹתוֹ הִיא', עֲשָׂאוּ כְּבוֹנוֹ:

אֶת הָאָדָם, מִיָּד מִתָּה, אִף הֵם כְּשֶׁהָיוּ נוֹגְעִים בְּכֶם,
 מִיָּד מִתִּים: (מה) וְלֹא־שָׁמַע ה' בְּקוֹלְכֶם.
 כְּכִיכּוֹל, עֲשִׂיתֶם מִדַּת רַחֲמֵי כְּאֵלוֹ אֲכֹזְרִי:
 (מו) וַתֵּשְׁבוּ בְּקִדְשׁ יָמִים רַבִּים. י"ט שְׁנָה,
 שְׁנֹאמַר: "כַּיָּמִים אֲשֶׁר יִשְׁבַּתֶּם" בְּשַׁעִיר הַמִּסְעוֹת,
 וְהֵם הָיוּ ל"ח שְׁנָה, י"ט מֵהֶם עֲשׂו בְּקִדְשׁ, וַי"ט
 שְׁנָה הוֹלְכִים וּמְטַרְפִּים וְחֹזְרוּ לְקִדְשׁ, כְּמוֹ שְׁנֹאמַר
 (במדבר לב): "וַיִּנְיַעַם בַּמִּדְבָּר", כַּף מְצִאתִי בַסֵּדֶר
 עוֹלָם (פ"ח): (א) וַנִּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה. אֵלוֹ לֹא
 חֲטָאוּ, הָיוּ עוֹבְרִים דְרָךְ הַר שַׁעִיר לִיכְנֹס לְאֲרָץ מִן
 דְּרוֹמוֹ לְצָפוֹנוֹ, וּבְשִׁבִיל שְׁקִלְקֵלוֹ, הִפְכוּ לְצַד
 הַמִּדְבָּר, שֶׁהוּא בֵּין יַם סוּף לְדְרוֹמוֹ שֶׁל הַר שַׁעִיר,
 וְהֵלְכוּ אֲצֶל דְּרוֹמוֹ מִן הַמְעַרְב לְמְזֻרַח, דְרָךְ יַם סוּף,
 דְרָךְ יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, שֶׁהוּא בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית
 מְעַרְבִית, מִשֶּׁם הָיוּ הוֹלְכִים לְצַד הַמְזֻרַח: וַנִּסַּב

כַּף־רִגְלָיִךָ כִּי־יִרְשָׁה לַעֲשׂוֹ נָתַתִּי אֶת־הָרֶ
 שֵׁעִיר כִּסִּי׃ וְאָכַל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתָם בַּכֶּסֶף
 וְאָכַלְתֶּם וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאֲתָם בַּכֶּסֶף
 וְשִׁתִּיתֶם כִּסִּי׃ זֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּרַכְּךָ בְּכָל־
 מַעֲשֵׂה יָדְךָ יָדַע לְכַתֹּךָ אֶת־הַמְדַבֵּר הַגָּדֹל
 הַזֶּה זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ
 לֹא חָסַרְתָּ דָבָר כִּסִּי׃ ח וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ
 בְּנֵי־עֲשׂוֹ הַיִּשְׁבִּיִּם בְּשַׁעִיר מִדְּרֹךְ הָעֲרָבָה
 מֵאִילַת וּמַעֲצִיֵּינָה גָּבַר וַנִּפֹן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְּבַר
 מוֹאָב כִּסִּי׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תִּצַּר אֶת־
 מוֹאָב וְאַל־תִּתְגַּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֶתֶּן לָךְ
 מֵאֲרָצוֹ יְרֻשָׁה כִּי לְבָנֵי־לוֹט נָתַתִּי אֶת־עַר
 יְרֻשָׁה כִּסִּי׃ י הָאֲמִיִּם לְפָנִים יֵשְׁבוּ בְּהָ עִם גְּדֹל
 וְרַב וְרָם כַּעֲנֻקִים כִּסִּי׃ יא רְפָאִים יִחְשְׁבוּ אֶף־
 הֵם כַּעֲנֻקִים וְהַמֵּאֲבִיִּם יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִיִּם כִּסִּי׃
 יב וּבְשַׁעִיר יֵשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנִים וּבְנֵי עֲשׂוֹ

ו עבדך תזבנון מנהון בכספא
 ותיכלון ואף מלא תכרון מנהון
 בכספא ותשתון: ז ארי יי אלהך
 ברכך בכל עבד ידך ספק לך
 צרכך במהכף למדברא רבא הדין
 דגן ארבעין שנין מימרא דני
 אלהך בסעדך לא מנעתא מדעם:
 ח ועברנא מקדם אהונא בני
 עשו דיתבין בשעיר מארח
 מישרא מאילת ומעצין גבר
 ואתפנינא ועברנא ארח מדברא
 דמואב: ט ואמר יי לי לא תצור
 על מואבאי ולא תתגרי למעבד
 עמהון קרב ארי לא אתן לך
 מארעה ירמא ארי לבני לוט
 יקבית נת לחית ירמא: י אימתני
 מלקדמין יתיבו בה עם רב וסגי
 ותקיף כגבריא: יא גבראי
 מתחשבין אף אנון כגבראי
 ומואבאי יקרן להון אימתני:
 יב ובשעיר יתיבו חראי מלקדמין
 ובני עשו תרכנון ושצינון
 מקדמיהון ויתיבו באתריהון כמא
 די עבד ישראל לארעא ירתתה

רש"י

(ו) תכרו. לשון מקח, וכן (בראשית נ): "אשר
 פריתי לי", (ר"ה כו) שפן בכרפי הים קורין למכירה
 'כירה': (ז) פי יי אלהיך ברכך. לפיכך לא תקפו
 (ספרים אחרים: תקפרו) את טובתו, לראות פאלו
 אתם עניים, אלא הראו עצמכם עשירים:
 (ח) ונפן ונעבר. לצד צפון, הפכנו פנים להלוך
 רוח מזרחית: (ט) ואל־תתגר וגו'. לא אסר להם
 על מואב אלא מלחמה, אבל מיראים היו אותם
 ונראים להם פשהם מזינים. לפיכך פתיב (במדבר
 כב): "ויגר מואב מפני העם", שהיו שוללים
 ובוזזים אותם, אבל בבני עמון נאמר: "ואל תתגר
 בם", שום גרוי, בשכר צניעות אמם, שלא פרסמה

על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה
 מואב: ער. שם המדינה: (י) האמים לפנים וגו'.
 אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם,
 לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים, אבל
 לא זו היא, כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט
 והושבתים תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו'.
 רפאים היו נחשבים אותם אמים כענקים הנקראים
 רפאים, על שם שכל הרוצה אותם, ידיו מתרפות:
 אמים. על שם שאימתם מטלת על הכריות, וכן
 "ובשעיר ישבו החורים" ונתתם לבני עשו:
 (יב) יירשום. לשון הנה, פלומר נתתי בהם כח
 שהיו מורישים אותם והולכים:

וַיִּרְשׁוּם וַיִּשְׁמִדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם
 כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֵשָׁתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן
 יְהוָה לָהֶם כִּסְיִי: י עָתָה קָמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם
 אֶת־נַחַל זָרָד וְנַעֲבֹר אֶת־נַחַל זָרָד: י וְהַיָּמִים
 אֲשֶׁר־הִלַּכְנוּ | מִקֹּדֶשׁ בְּרִנְעַ עַד אֲשֶׁר־עִבְרָנוּ
 אֶת־נַחַל זָרָד שְׁלֹשִׁים וְשִׁמְנֵה שָׁנָה עַד־תָּם
 כָּל־הַדֹּר אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה
 כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם: טו וְגַם יַד־יְהוָה
 הִיְתָה בָּם לְהַמָּם מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תָּמָס כִּסְיִי:
 טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תָּמוּ כָּל־אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה לְמוֹת
 מִקֶּרֶב הָעָם כִּסְיִי: יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי
 לֵאמֹר כִּסְיִי: יח אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל מוֹאָב
 אֶת־עַר: יט וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־תִּצְרָם
 וְאֶל־תִּתְנֶנּוּ בָּם כִּי לֹא־אֶתָּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן
 לְךָ יְרֵשָׁה כִּי לְבְנֵי־לוֹט נִתְּתִיהָ יְרֵשָׁה כִּסְיִי:
 כ אֶרֶץ־רַפָּאִים תַּחֲשֹׁב אֶף־הוּא רַפָּאִים יֵשְׁבוּ
 בָּהּ לְפָנִים וְהַעֲמָנִים יִקְרָאוּ לָהֶם זְמֻזְמִים כִּסְיִי:
 כא עַם גְּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעַנְקִים וַיִּשְׁמִדֵם יְהוָה
 מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֵׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: כב כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבְנֵי עִשָׂו הַיִּשְׁבִּים

דיהב יי להון: יג פצען קומו
 ועברו לכון ית נחלא דזרד
 ועברנא ית נחלא דזרד:
 יד ויומנא די הלכנא מרקם גיאה
 עד די עברנא ית נחלא דזרד
 תלתין ותמני שנין עד דספ פל
 דרא גברי מגיחי קרבא מגו
 משריתא כמא די קיים יי להון:
 טו ואף מוקא מן קדם יי הות
 בהון לשציותהון מגו משריתא
 עד דשלימו: טז ותה פד שלימו
 פל גברי מגיחי קרבא לממת מגו
 עמא: יז ומליל יי עמי למימר:
 יח את עבר יומא דין ית תחום
 מואב ית לחית: יט ותקרב לקבל
 בני עמון לא תצור עליהון ולא
 תתגרי למעבד עמהון קרב ארי
 לא אתן מארעא בני עמון לך
 ירתא ארי לבני לוט יהבתי
 ירתא: כ ארעא גבריא מתחשבא
 אף היא גבריאי יתיבו בה
 מלקדמין ועמונאי קרן להון
 השבני: כא עם רב וסגי ותקיף
 כגבריא ושצנון יי מקדמיהון
 ותרכנון ויתיבו כאתריהון:
 כב כמא די עבד לבני עשו

רש"י

(טו) היתה בם. למהר ולהמם בתוך מ' שנה,
 שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר:
 (טז) ויהי כאשר-תמו וגו': (יז) וידבר ה' אלי
 וגו'. אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר
 בפ'שה [זו] וידבר, אלא "ויאמר" [ללמדך שכל
 ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים, לא נתיחד עמו
 הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת,
 ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא
 בשביל ישראל]: אנשי המלחמה. מפן עשרים
 שנה היוצאים בצבא: (יח-יט) אתה עבר היום
 את-גבול מואב וגו' וקרבת מול בני עמון. מכאן
 שארץ עמון לצד צפון: (כ) ארץ-רפאים תחשב.
 ארץ רפאים נחשבת אף היא, לפי שהרפאים ישבו
 בה לפנים, אבל לא זו היא שנתתי לאברהם:

דִּיתְבִּין בְּשַׁעִיר דִּי שְׁצִי ית חורֵאִי
מִקְדָּמִיהוֹן וּתְרַכְנוּן וּיתִיבו
בְּאִתְרִיהוֹן עַד יוֹמָא הַדִּין:
כג וְעוֹאִי דִּיתְבִּין בְּדַפִּיחַ עַד עֵזָה
קִפּוּטְקֵאִי דִּנְפִקוּ מִקְפּוּטְקֵאִי
שְׁצִנוּן וּיתִיבו בְּאִתְרִיהוֹן:
כד קוֹמוּ טוּלוּ וְעִבְרוּ ית נַחְלָא
דְּאַרְנָן חֲזִי דְמִסְרִית בִּידָךְ ית סִיחֹן
מִלְכָא דְחֻשְׁבוֹן אֲמַרְאָה וּית
אַרְעָה שְׁרִי לְתַרְכוּתָהּ וְאַתְגַּרִי
לְמַעַבְדַּ עֲמָה קְרָבָא: כה יוֹמָא
הַדִּין אֲשֶׁרִי לְמִתָּן זַעֲתָךְ וּדְחַלְתָּךְ
עַל אֲפִי עֲמַמְיָא דִּי תַחוּת כֹּל
שְׁמַיָא דִּי יִשְׁמַעוֹן שְׁמַעְךָ וּזְיוּעוֹן
וּדְחַלּוֹן מִן קְדָמְךָ: כו וּשְׁלַחִית
אַזְגִּדִין מִמְדַּבְּרָא דְקַדְמוֹת לְוַת
סִיחֹן מִלְכָא דְחֻשְׁבוֹן פְּתַגְמִי
שְׁלָמָא לְמִימְרָ: כז אַעֲבַר בְּאַרְעֵךְ
בְּאַרְחָא בְּאַרְחָא אֲזַל לָא אֲסִטִי
יְמִינָא וּשְׁמַאלָא: כח עֲבוּרָא
בְּכַסְפָּא תִּזְבֵּן לִי וְאִיכּוֹל וּמִיָּא
בְּכַסְפָּא תִּתֵּן לִי וְאַשְׁתִּי לְחוּד
אַעֲבַר בְּרַגְלִי: כט כָּמָא דִּי עֲבָדוּ
לִי בְּנֵי עֲשׂוּ דִּיתְבִּין בְּשַׁעִיר

בְּשַׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם
וַיִּירָשֶׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
כג וְהָעוֹיִם הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצָרִים עַד־עֵזָה פִּתְרוּרִים
הַיִּצְאִים מִכַּפְּתֹר הַשְּׁמִידִם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כִּסִּי:
כד קוֹמוּ סֵעוּ וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אֲרָנָן רְאֵה נְתַתִּי
בְּיַדְךָ אֶת־סִיחֹן מִלְּךְ־חֻשְׁבוֹן הָאֹמְרִי וְאֶת־
אַרְצוֹ הַחַל רֶשַׁע וְהַתְּגַר בּוֹ מִלְחָמָה: כה הַיּוֹם
הַזֶּה אֶחַל תֵּת פַּחַדְךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים
תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמַעוֹן שְׁמַעְךָ וּרְגִזוּ
וַחֲלוּ מִפְּנֵיךָ כִּסִּי: כו וְאַשְׁלַח מַלְאָכִים מִמְדַּבְּרָא
קְדָמוֹת אֶל־סִיחֹן מִלְּךְ חֻשְׁבוֹן דְּבַרִי שְׁלוֹם
לְאֹמְרִי כִּסִּי: כז אַעֲבֹרָה בְּאַרְצְךָ בְּדַרְךָ בְּדַרְךָ
אַלְךָ לָא אֲסוּר יְמִין וּשְׁמַאוּל: כח אֲכַל בַּכֶּסֶף
תִּשְׁבַּרְנִי וְאֲכַלְתִּי וּמִים בַּכֶּסֶף תִּתֵּן־לִי
וּשְׁתִּיתִי רַק אַעֲבֹרָה בְּרַגְלִי: כט כָּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי
בְּנֵי עֲשׂוֹ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר וְהַמּוֹאֲבִים הַיֹּשְׁבִים
בְּעַר עַד אֲשֶׁר־אֵעֲבַר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ

רש"י

קְדָמוֹת. אף על פי שלא צוּנִי הַמָּקוֹם לְקַרְא לְסִיחֹן
לְשָׁלוֹם, לְמַדְתִּי מִמְדַּבְּרַ סִינִי, מִן הַתּוֹרָה שְׁקַדְמָה
לְעוֹלָם: כִּשְׁבָא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְתַנָּה לְיִשְׂרָאֵל,
חֲזַר אוֹתָהּ עַל עֲשׂוֹ וַיִּשְׁמַעֲאֵל, וְגִלּוּי לְפָנָיו שְׁלָא
יִקְבְּלוּהָ, וְאֵף עַל פִּי כֵן פִּתַּח לָהֶם בְּשָׁלוֹם, אֵף אֲנִי
קְדָמְתִי אֶת סִיחֹן בְּדַבְּרֵי שְׁלוֹם. דְּבַר אַחַר: מִמְדַּבְּרַ
קְדָמוֹת, מִמְדָּ לְמַדְתִּי שְׁקַדְמַתָּ לְעוֹלָם. יְכַל הֵייתָ
לְשַׁלַּח בְּרַק אֶחָד וְלִשְׂרֹף אֶת הַמְּצַרִּים, אֲלָא
שְׁלַחְתָּנִי מִן הַמְּדַבְּרַ אֶל פְּרַעֲהָ לְאֹמְרִי: "שְׁלַח אֶת
עַמִּי!" בְּמַתּוֹן: (כט) כָּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֲשׂוֹ.
לָא לְעַנְיִן לְעַבַר בְּאַרְצָם, אֲלָא לְעַנְיִן מְכַר אֲכַל

(כג) וְהָעוֹיִם הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצָרִים וְגו'. (חולין ס)
עוֹיִם מִפְּלִשְׁתִּים הֵם, שְׁעַמְהֵם הֵם נַחֲשָׁבִים בְּסִפְרָא
יְהוֹשֻׁעַ (ג), שְׁנַאֲמַר: "חֲמַשֶּׁת סִרְיֵי פְּלִשְׁתִּים:
הַעֲזֹתִי, וְהָאֲשֻׁדּוּדִי, וְהָאֲשַׁקְלוֹנִי, הַגַּתִּי, וְהָעֲקָרוֹנִי
וְהָעוֹיִם". וּמִפְּנֵי הַשְּׁבוּעָה שְׁנֹשְׁבַע אֲבָרְהָם
לְאַבְרָהָם, לָא יָכְלוּ יִשְׂרָאֵל לְהוֹצִיא אֲרָצָם מִיָּדָם,
וְהִבְאִיתִי עֲלֵיהֶם כַּפְּתוּרִים וְהִשְׁמִידוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם,
וְעַכְשָׁו, אַתְּם מִתְּרוּם לְקַחְתָּהּ מִיָּדָם: (כה) תַּחַת
כָּל־הַשָּׁמַיִם. (תענית כ וע"ז כה) לְמַד שְׁעַמְדָה חֲמָה
לְמַשָּׁה בְּיוֹם מִלְחָמַת עוֹג (סְפָרִים אַחֲרִים: סִיחֹן)
וְנוֹדַע הַדְּבַר תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם: (כו) מִמְדַּבְּרַ

ומואבאי דיתבין בלחית עד דאעבר ית ירדנא לארעא דינא אלהנא יתב לנא: ל ולא אבי סיחן מלכא דחשבון למשבקנא למעבר בתחומה ארי אקשי יי אלהך ית רוחה ותקיף ית לבה בדיל לממסרה בידך פיומא הדין: לא ואמר יי לי חזי שריתי לממסר קדמך ית סיחן וית ארעה שרי לתרכותה למירת ית ארעה: לב ונפק סיחן לקדמותנא הוא וכל עמה לאגחא קרבא ליהי: לג ומסרה יי אלהנא קדמנא ומחנא יתה וית בנוהי וית כל עמה: לד וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא ההיא וגמרנא ית כל קרוי גבריא ונשיא וטפלא לא אשארנא משזב: לה לחוד בעירא פנא לנא ועדי קרויא די כבשנא: לו מערער די על פיה נחלא דארנן וקרפא די בנחלא ועד גלעד לא הות קרפא די תקפת מננא ית פלא מסר יי אלהנא קדמנא: לז לחוד לארעא בני עמון לא קרבתא כל פיה נחלא יובקא וקרוי טורא וכל די

אשר יהוה אלהינו נתן לנו כשי: ל ולא אבא סיחן מלך חשבון העברנו בו כיקשה יהוה אלהיך את רוחו ואמין את לבבו למען תתו בידך כיום הזה: ס ששי לא ויאמר יהוה אלי ראה החלתי תת לפניך את סיחן ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו כשי: לב ויצא סיחן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה יהצה כשי: לג ויתנהו יהוה אלהינו לפנינו ונך אתו כתיב ואת בנו קרי ואת בניו ואת כל עמו כשי: לד ונלכד את כל עריו בעת ההוא ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו שריד כשי: לה רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו: לו מערער אשר על שפת נחל ארנן והעיר אשר בנחל ועד הגלעד לא היתה קריה אשר שגבה ממנו את הכל נתן יהוה אלהינו לפנינו: לז רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל יפק וערי ההר וכל אשר צוה יהוה אלהינו כשי:

רשי

נאמר: "בזונו לנו", לשון בזה, שהיתה חביבה עליהם, ובזוים איש לו, וכשפאו לבנת עוג פבר היו שבעים ומלאים, והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים, ולא נטלו פי אם פספ וזהב, לךך נאמר: "בזונו לנו", לשון בזיון, כף נדרש בפספרי בפרשת (במדבר כה) "וישב ישראל בשטים": (לז) פל-יד נחל יבק. כל אצל

ומים: עד אשר אעבר את הירדן. מוסב על "אעברה בארצך": (לא) החלתי תת לפניך. כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה, והדריכו על צנארו: (לב) ויצא סיחן. לא שלח בשביל עוג לעזר לו, ללמדך שלא היו צריכין זה לזה: (לג) ואת בניו. בנו כתיב, שהיה לו בן גבור כמותו: (לד) מתם. אנשים, בכנת סיחון

ג א וַנִּפְּן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן לְקִרְאֹתָנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לְמִלְחָמָה
אֲדָרְעִי רס"י: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תִּירָא אֹתוֹ
כִּי בִידֶךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אֶרְצוֹ
וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן רס"י: ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בְּיָדֵנוּ גַם אֶת־עֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ
וַנִּכְהוּ עַד־בִּלְתִּי הַשְּׂאִיר־לוֹ שָׂרִיד: ד וַנִּלְכֹּד
אֶת־כָּל־עָרָיו בַּעֲת הַהוּא לֹא הִיְתָה קְרִיָּה
אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאֹתָם שְׂשִׁים עוֹר כָּל־חֶבֶל
אֲרָגָב מִמַּלְכַת עֹג בַּבָּשָׁן רס"י: ה כָּל־אֵלֶּה עָרִים
בְּצִרְת חוּמָה גְּבוּהָה דְלָתִים וּבְרִיח לְבַד מַעְרֵי
הַפְּרָזִי הִרְבֵּה מְאֹד רס"י: ו וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבוֹן הַחֲרָם כָּל־עוֹר
מִתָּם הַנָּשִׁים וְהַטָּף רס"י: ז וְכָל־הַבְּהֵמָה וְשִׁלְל
הָעָרִים בְּזוּנוֹ לָנוּ: ח וַנִּקַּח בַּעֲת הַהוּא אֶת־
הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל אֲרָגָב עַד־הַר חֶרְמוֹן רס"י:
ט צִידָנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִין וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־

פקיד יי אלהנא: א ואתפנינא
וסלקנא ארז דמתנן ונפק עוג
מלכא דמתנן לקדמותנא הוא
וכל עמה לאגחא קרבא אדרעי:
ב ואמר יי לי לא תדחל יתה ארי
בידך מסרית יתה וית כל עמה
וית ארעה ותעבד לה כמא די
עבדתא לסיחון מלכא דאמראה
די יתב בחשבון: ג ומסר יי
אלהנא בידנא אף ית עוג מלכא
דמתנן וית כל עמה ומחנהיה עד
דלא אשתאר לה משזב:
ד וכבשנא ית כל קרווהי בעדנא
ההיא לא תות קרפא די לא
נסכנא מנהון שתין קרוין כל בית
פלך טרכונא מלכותא דעוג
במתנן: ה כל אלין קרוין פריכן
מקפן שור רם דילהן דשין
ועברין בר מקרוי פצחיא סגי
לחדא: ו וגמנא יתהון כמא די
עבדתא לסיחון מלכא דחשבון
גמר כל קרוי גבריא נשיא
וטפלא: ז וכל בעירא ועדי
קרואי בזנא לנא: ח ונסכנא
בעדנא ההיא ית ארעא מינא
תרין מלכי אמראה די בעברא
דירדנא מנחלא דארנן עד טורא
דחרמון: ט צידנאי קראן

רע"י

נחל יבק: וכל אשר צנה ה'. שלא לכבש, הנחנו:
(א) ונפן ונעל. כל צד צפון הוא עליה: (ב) אל-
תירא אתו. ובסיחון לא הצרף לומר "אל תירא
אותו", אלא מתירא היה משה שלא תעמד לו זכות
ששמש לאברהם שנאמר (בראשית יד): "ויבא
הפליט", והוא עוג: (ד) חבל ארגב. מתרגמין:
'בית פלך טרכונא', וראיתי תרגום ירושלמי
במגלת אסתר קורא לפלטין 'טרכונין'. למדתי חבל

ארגב, הפרכיא, היכל מלך, כלומר שהמלכות
נקראת על שמה, וכן "את הארגב" דמלכים, אצל
היכל מלך תרגו פקח בן רמליהו לפקחיה בן
מנחם, למדתי שפך נקראת שם ההפרכיא:
(ה) מערי הפרזי. פרזות ופתוחות בלא חומה,
וכן (זכריה ב) "פרזות תשב ירושלים": (ו) החרם.
לשון הנה, הלך וכלות: (ז) מיד. מרשות:
(ט) צדנים יקראו לחרמון וגו'. ובמקום אחר

לו שְׁנִיר כס"י: כָּל אֶרֶץ הַמִּישֵׁר וְכָל־הַגְּלָעָד
 וְכָל־הַבָּשָׂן עַד־סִלְכָה וְאֶדְרְעֵי עָרֵי מַמְלַכַת
 עֹג בַּבָּשָׂן: יא כִּי רַק־עֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׂן נִשְׁאָר
 מִיֵּתֵר הַרְפָּאִים הִנֵּה עֲרִשׁוֹ עֲרִשׁ בְּרוֹז הַלְּהָ
 הוּא בְּרַבַת בְּנֵי עֲמוֹן תִּשַׁע אֲמוֹת אַרְפָּה
 וְאַרְבַּע אֲמוֹת רַחֲבָה בְּאֵמֶת־אִישׁ כס"י: יב וְאֶת־
 הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשָׁנוּ בְּעֵת הַהוּא מֵעֲרַעֵר
 אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן וְחֲצֵי הַר־הַגְּלָעָד וְעָרָיו
 נָתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי כס"י: יג וְיֵתֵר הַגְּלָעָד וְכָל־
 הַבָּשָׂן מַמְלַכַת עֹג נָתַתִּי לַחֲצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה
 כָּל חֶבֶל הָאֲרֻזִּב לְכָל־הַבָּשָׂן הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ
 רְפָאִים כס"י: יד יֵאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־
 חֶבֶל אֲרֻזִּב עַד־גְּבוּל הַנְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא
 אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבָּשָׂן חֹת יֵאִיר עַד הַיּוֹם
 הַזֶּה: טו שְׁבִיעִי טו וְלִמְכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגְּלָעָד:
 טז וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגְּלָעָד וְעַד־נַחַל
 אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וְגַבֵּל וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל וְגַבֵּל
 בְּנֵי עֲמוֹן כס"י: יז וְהָעֲרָבָה וְהַיַּרְדֵּן וְגַבֵּל מִכְּנֹרֶת

לחרמון סרין ואמראי קראן לה
 טור תלגא: י כל קרוי מישרא
 וכל גלעד וכל דמתנן עד סלכה
 ואדרעי קרוי מלכותא דעוג
 במתנן: יא ארי לחוד עוג מלכא
 דמתנן אשתאר משאר גבריא הא
 ערסה ערסא דפרזלא הלא היא
 ברבת בני עמון תשע אמין ארפה
 וארבע אמין פתיה באמת מלך:
 יב ונת ארעא הדא וריתנא
 בעדנא ההיא מערער די על
 נחלא דארנן ופלגות טורא
 דגלעד וקריוהי יקבית לשבטא
 דראובן ולשבטא דגד: יג ושאר
 גלעד וכל דמתנן מלכותא דעוג
 יקבית לפלגות שבטא דמנשה
 כל בית פלך טרכונא לכל מתנן
 ההוא מתקרי ארעא גבריא:
 יד יאיר בר מנשה נסיב ית כל
 בית פלך טרכונא עד תחום
 גשוראה ואפקירוס וקרא יתהון
 על שמה ית מתנן פפרני יאיר עד
 יומא הדין: טו ולמכיר יקבית ית
 גלעד: טז ולשבטא דראובן
 ולשבטא דגד יקבית מן גלעד
 ועד נחלא דארנן גו נחלא ותחום
 ועד יובקא דנחלא תחום בני

רש"י

ירשנו בעת ההוא. האמורה למעלה: "מנחל ארנן
 ועד הר חרמון": מערער אשר-על-נחל ארנן.
 אינו מחבר לראשו של מקרא אלא לסופו, על
 "נתתי לראובני ולגדי", אבל לענין ירשה עד הר
 חרמון הנה: (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים. היא
 אותה שנתתי לאברהם: (טז) תוך הנחל וגבול.
 כל הנחל ועד מעבר לשפתו, כלומר עד ועד בכלל
 ויותר מכאן: (יז) מכנרת. מעבר הירדן המערבי
 הנה, ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי, ונפל

הוא אומר: "ועד-הר שיאן הוא חרמון", הרי לו
 ארבעה שמות, למה הצרכו לפתב? להגיד שבח
 ארץ ישראל, שהיו ארבעה מלכיות מתפארות
 בכך: זו אומרת על שמי יקרא, וזו אומרת על שמי
 יקרא: שניר. הוא שלג בלשון אשכנזי ובלשון
 כנעני: (יא) מיתר הרפאים. שהרגו אמרפל
 וחקריו בעשפרות קרנים, והוא פלט מן המלחמה,
 שנאמר (בראשית יד): "ויבא הפליטי", זהו עוג:
 באמת-איש. באמת עוג: (יב) ואת-הארץ הזאת

וְעַד יָמֵי הָעֶרְבָה יִם הַמַּלְחָה תַּחַת אֲשֶׁר־תֵּת
הַפְּסָגָה מִזְרָחָה כְּשִׁי׃ יח וְאַצּוּ אֶתְכֶם בַּעֲתֵי
הַהוּא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבֹרוּ לְפָנַי
אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חֵיל כְּשִׁי׃ יט וְרַק
נְשִׁיכֶם וְשִׂפְכֶם וּמִקְנֵכֶם יִדְעֵתִי כִּי־מִקְנֵה רַב
לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעֵרֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ מִפְּטִיר
כַּעַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לְאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיִרְשׁוּ
גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן
לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ לְיִרְשָׁתוֹ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ כא וְאֵת־יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בַּעֲתֵי
הַהוּא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הִרְאֵת אֵת כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
כִּן־עָשָׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אֵתָּה
עֹבֵר שָׁמָּה׃ כב לֹא תִירָאוּ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ססס

ק"ה פסוקים מלכו"ה סימן

עמון: יז ומישראל וירדנא
ותחומה מגנוסר ועד ימא
דמישראל ימא דמלחא תחזית
משפך מרמתא מדינחא:
יח ופקדית יתכון בעדנא תהיא
למימר יי אלהכון יחב לכון ית
ארעא תדא למירתה מזרזין
תעברון קדם אחיכון בני ישראל
כל מזרזי חילא: יט לחוד
נשיכון וטיפלכון ובעירכון ידענא
ארי בעיר סגי לכון יתבון
בקרויכון די יקבית לכון: כ עד
די יניח יי לאחיכון כותכון
וירתון אף אנון ית ארעא דיי
אלהכון יחב לכון בעברא דירדנא
ותתובון גבר לירתתה די יקבית
לכון: כא ונת יהושוע פקדית
בעדנא תהיא למימר עיניך חזאה
ית כל די עבד יי אלהכון לתרין
מלכיא האלין כן יעבד יי לכל
מלפותא די את עבר לתמן:
כב לא תדחלון מנהון ארי יי
אלהכון מימרה יגית לכון: ס ס ס

רש"י

בגורלם רחב הירדן פנגדם. ועוד מעבר לשפתו, עד
פגרת, וזהו שנאמר: "והירדן וגבל", הירדן ומעבר
לו: (יח) ואצו אתכם. לבני ראובן וגד היה
מדבר: לפני אחיכם. הם היו הולכים לפני ישראל

חסלת פרשת דברים

קלג

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם מִשֶׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֲזַחֲתִים הִיא לְמַחֲזִיקִים בָּהּ, וְתַמְכִּיהָ מֵאֲשֶׁר. דְּרַכִּיהָ דְרַכִּינַעַם, וְכָל־נְתִיבֶתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְךָ יָמִים בְּיַמֶּינָהּ, בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְכָבוֹד. יְהוֹה חָפֵץ לְמַעַן צְדָקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדִּיקִים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שלישי התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרָה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרָה לפניה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם הַנֹּאמְרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשֶׁה עַבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבְנְבִיאֵי הָאֵמַת וְצַדִּיק:

הפטרָת דברים בישעיה פרק א

א א חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בֶן־אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם בְּיַמֵּי עֲזִיהוּ יוֹתָם אָחִיו יַחֲזִיקֶיהוּ מִלְכֵי יְהוּדָה: ב שָׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהֶאֱזִינִי אָרֶץ כִּי יְהוֹה דִּבֶּר בָּנִים גִּדְלָתִי וְרוֹמְמָתִי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי: ג יָדַע שׁוֹר קִנְהוּ וַחֲמֹזֹר אֲבוֹם בְּעַלְיוֹ יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עִמִּי לֹא הִתְבוּנָן: ד הוֹי א גּוֹי חַטָּא עִם כְּבֹד עוֹן וְרַע מַרְעִים בָּנִים מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ אֶת־יְהוֹה נֹאצֵּו אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל גִּזְרוּ אַחֲזֹר: ה עַל מַה תָּבוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לַחֲלִי וְכָל־לֵבב דָּוִי: ו מִכְּפָר־רַגְל וְעַד־רֹאשׁ אֵינֶכֶּו מֵתָם פָּצַע וַחֲבוּרָה וּמִכָּה מְרִיָה לֹא־זָרוּ וְלֹא חִפְּשׁוּ וְלֹא רִכְכָה בְּשָׁמֹן: ז אֲרֻצְכֶם שְׂמָמָה עֲרִיכֶם שְׂרָפוֹת אֲשֶׁר אֲדַמְתֶּכֶם לְנַגְדְכֶם זָרִים אֲכָלִים אֹתָהּ וּשְׂמָמָה כְּמַהֲפַכַת זָרִים: ח וְנֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסִפָּה בְּכָרֶם כְּמַלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: ט לֹלִי יְהוֹה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעֲט כְּסֹדֶם הִיִּינוּ לַעֲמֻרָה דְּמִינוּ: י שָׁמְעוּ דְבַר־יְהוֹה קְצִינֵי סֹדֶם הֶאֱזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם עַמְרָה: יא לָמָּה לִי רִב־זַבְחִיכֶם יֹאמֶר יְהוֹה שְׁבַעֲתִי עֲלוֹת אֵילִים וַחֲלָב מְרִיאִים וְדָם פָּרִים וּכְבָשִׁים וְעִתּוּדִים לֹא חִפְּצָתִי: יב כִּי תָבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי מִי־בִקֶּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רָמַם חֲצָרִי: יג לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שָׂוִא קִמְרַת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֲדָשׁ וְשֶׁפֶת קָרָא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אֲוֹן וְעַצְרָה: יד חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נִפְשֵׁי הָיוּ עָלַי לְמַרְחַ גְּלֵאִיתִי נִשְׂא: טו וּבְכַפְרֵשְׁכֶם בְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תִרְבוּ תִפְלָה אֵינְנִי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דְּמַיִם מְלֵאוּ: טז רַחֲצוּ הַזְּכוֹת הַסִּירוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְּגִד עֵינַי חֲדָלוּ הָרַע:

י' לְמַדּוֹ הַיָּטִב דִּרְשׁוּ מִשִּׁפְטֵי אֲשֶׁרֶנּוּ חֲמוּץ שִׁפְטוֹ יְתוּם רִיבּוֹ אֶלְמָנָה: יח לְכוּ־נָא וְנוֹכַחַה י"א אִמְרֵי יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְפִינוּ אִם־יֵאָדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצִמְרֵי יְהוּ: י"ב אִם־תֹּאבּוּ וְשִׁמְעַתֶּם טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ: כ' וְאִם־תִּמְאָנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תֹּאכְלוּ כִּי פִי יִהְיֶה דִבָּר: כ"א אֵיכָה הִיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נְאֻמָּה מְלֹאתִי מִשִּׁפְטֵי צֶדֶק יֵלֶן בָּהּ וְעֵתָה מְרֻצָּחִים: כ"ב כִּסְפָּךְ הָיָה לְסִיגִים סִבְאָךְ מְהוּל בְּמַיִם: כ"ג שְׂרָיִךְ סוּרְרִים וְחִבְרֵי גִנְזִים כָּלֹ אֶהֱבֶה שְׁחַד וְרֹדֵף שְׁלֹמֹנִים יְתוּם לֹא יִשְׁפְטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם: כ"ד לָכֵן נֹאֵם הָאֱדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנַחֵם מִצָּרֵי וְאֲנַקְמָה מֵאוֹיְבָיו: כ"ה וְאֲשִׁיבָה יָדִי עֲלֵיךָ וְאֲצַרְךָ כִּכֹּר סִיגִיךָ וְאֲסִירָה כָּל־בְּדִילֵיךָ: כ"ו וְאֲשִׁיבָה שִׁפְטֵיךָ כְּבִרְאשֹׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבַתְחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּה: כ"ז צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָה בְּצַדִּיקָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צִדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק:

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוֹר לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחֲנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶו הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ, בְּמִהְרָה יָבוֹא וְיַגַּל לְבָנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחָלוּ עוֹד אַחֲרָיִם אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתַּת לָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ אֲנַחֲנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּכָל חַי תְּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת דברים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

יצאת שבת	כניסת שבת	צאת הכוכבים		שקיעה		סוף זמן תפילה		סוף זמן קריאת שמע				זריחה		מדינה ועיר
		ו	א	ו	א	ו	א	אדמוה"ז		מג"א		ו	א	
								ו	א	ו	א			
20:46	19:29	20:25	20:31	19:47	19:52	9:25	9:23	8:08	8:05	6:29	6:15	4:15	4:09	אוסטריה וינה
18:05	17:05	17:52	17:48	17:23	17:20	10:47	10:47	9:58	9:59	9:08	9:08	7:30	7:33	אוסטרליה מלבורן
20:40	19:26	20:20	20:25	19:44	19:48	9:31	9:29	8:15	8:12	6:48	6:41	4:25	4:20	אוקראינה אודסה
20:32	19:15	20:11	20:17	19:33	19:37	9:09	9:08	7:52	7:50	6:12	5:54	3:59	3:54	אוק. דנייפרופטרובסק
21:09	19:48	20:47	20:53	20:06	20:11	9:33	9:31	8:14	8:11			4:16	4:10	אוקראינה ז'יטומיר
21:04	19:42	20:41	20:47	20:00	20:05	9:25	9:23	8:06	8:03			4:09	4:03	אוקראינה קייב
20:59	19:47	20:40	20:45	20:05	20:09	9:57	9:54	8:41	8:38	7:19	7:13	4:53	4:48	איטליה מילאנו
18:44	17:46	18:31	18:28	18:04	18:01	11:18	11:19	10:28	10:29	9:39	9:40	7:56	7:58	ארגנטינה ב. איירס
20:15	19:11	19:59	20:03	19:29	19:32	9:46	9:44	8:34	8:31	7:30	7:26	4:55	4:51	ארה"ב בולטימור
20:11	19:05	19:55	19:58	19:23	19:26	9:34	9:33	8:21	8:19	7:15	7:11	4:41	4:37	ארה"ב ברוקלין נ.י.
19:45	18:45	19:31	19:33	19:03	19:05	9:37	9:36	8:27	8:25	7:31	7:29	4:55	4:52	ארה"ב לוס אנג'לס
19:51	18:55	19:38	19:40	19:13	19:15	10:11	10:11	9:04	9:03	8:15	8:14	5:41	5:39	ארה"ב מיאמי
20:54	19:46	20:37	20:41	20:04	20:08	10:09	10:08	8:55	8:53	7:45	7:40	5:12	5:08	ארה"ב מישגן
20:10	19:04	19:53	19:57	19:22	19:26	9:36	9:34	8:23	8:21	7:18	7:14	4:43	4:39	ארה"ב ניו ג'רסי
20:09	19:03	19:52	19:56	19:21	19:24	9:30	9:28	8:17	8:14	7:09	7:05	4:35	4:31	ארה"ב ניו הייבן
20:10	19:02	19:53	19:57	19:20	19:24	9:28	9:26	8:14	8:12	7:04	7:00	4:32	4:27	ארה"ב שיקאגו
18:15	17:21	18:03	18:01	17:39	17:37	10:24	10:24	9:30	9:30	8:46	8:46	6:47	6:48	ברזיל סאן פאולו.
18:02	17:08	17:50	17:48	17:26	17:24	10:10	10:10	9:16	9:16	8:32	8:32	6:32	6:33	ברזיל ריו דה ז'נרו
21:13	19:48	20:49	20:55	20:06	20:12	9:26	9:23	8:06	8:02			4:06	3:59	בריטניה לונדון.
21:38	20:07	21:11	21:19	20:25	20:31	9:31	9:28	8:10	8:06			4:05	3:58	בריטניה מנצ'סטר
21:28	20:07	21:06	21:12	20:25	20:30	9:53	9:50	8:34	8:31			4:37	4:31	גרמניה פרנקפורט
19:25	18:26	19:11	19:13	18:44	18:47	9:27	9:27	8:18	8:17	7:26	7:23	4:50	4:47	ישראל באר שבע
19:28	18:17	19:14	19:17	18:47	18:49	9:26	9:24	8:16	8:14	7:21	7:19	4:45	4:42	ישראל חיפה
19:24	18:04	19:11	19:13	18:44	18:46	9:25	9:24	8:16	8:14	7:22	7:20	4:46	4:44	ישראל ירושלים
19:28	18:27	19:14	19:16	18:47	18:49	9:26	9:26	8:17	8:16	7:23	7:21	4:48	4:45	ישראל תל אביב
20:49	19:34	20:29	20:34	19:52	19:57	9:36	9:34	8:20	8:17	6:51	6:43	4:29	4:24	מולדובה קישינב
19:52	18:59	19:40	19:42	19:17	19:18	10:30	10:30	9:25	9:24	8:40	8:38	6:08	6:06	מקסיקו מקסיקו
19:19	18:29	19:09	19:08	18:47	18:46	10:39	10:38	9:39	9:38	8:58	8:57	6:36	6:35	סינגפור סינגפור
20:54	19:27	20:29	20:36	19:45	19:51	9:00	8:58	7:40	7:37			3:38	3:32	פולין ורשא
21:18	20:06	20:59	21:04	20:24	20:28	10:14	10:12	8:58	8:56	7:36	7:29	5:10	5:05	צרפת ליאון
21:46	20:27	21:24	21:30	20:45	20:50	10:21	10:18	9:03	9:00	7:16		5:08	5:03	צרפת פריז.
20:45	19:36	20:27	20:32	19:54	19:57	9:53	9:51	8:38	8:36	7:24	7:19	4:53	4:49	קנדה טורונטו
20:31	19:19	20:12	20:17	19:37	19:41	9:28	9:25	8:12	8:09	6:50	6:44	4:24	4:19	קנדה מונטריאול
22:20	20:39	21:49	21:58	20:57	21:04	9:47	9:44	8:24	8:20			4:12	4:05	רוסיה מוסקבה.
22:33	20:42	21:57	22:07	21:00	21:08	9:37	9:34	8:12	8:08			3:56	3:48	רוסיה רוסטוב
21:12	19:57	20:52	20:57	20:15	20:19	9:57	9:54	8:40	8:37	7:08	6:59	4:49	4:44	שווייץ ציריך

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.
2. כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.
3. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.
4. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.
5. המשבצות הריקות הם בגלל קושי טכני לחשב באותו תאריך, את הזמן המדויק של עלות השחר והזמנים הנובעים מכך במקומות אלו.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז הפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מפף כל־אויב ואורב ולסטים וחיזות רעות בדרך ומפל־פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל־מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל־רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus

Issue # 00069

15/07/07